U nás

Nová kronika

Kniha čtvrtá

Zeměžluč

Alois Jirásek

www.digiBooks.cz

Obsah

I. 4
II. 11
III. 18
IV. 28
V. 36
VI. 43
VII. 51
VIII. 60
IX. 66
X. 76
Xl. 81
XII. 88
XIII. 94
XIV. 103
XV. 111
XVI. 120
XVII. 126
XVIII. 134
XIX. 138
XX. 146
XXI. 157
XXII. 165
XXIII. 174
XXIV. 183
XXV. 190
XXVI. 197
XXVII. 202
XXVIII. 213
XXIX. 221
XXX. 227
XXXI. 232

XXXII. 239
XXXIII. 247
XXXIV. 255
XXXV. 265
XXXVI. 274
XXXVII. 280
XXXVIII. 285
XXXIX. 293
XL. 301
XLI. 309
XLII. 316
XLIII. 321
XLIV. 327
XLV. 332
XLVI. 338
XLVII. 347
XLVIII. 352
XLIX. 359
L. 364
LI. 370
LII. 374

Psáno roku 1902 – 1903
(Zvon)

I.

Padolí mělo tedy „ikauce“ a dostalo pak i „sejkoru“. Andreas Tuschl, nařízený komisar, vyslaný náchodským vrchním Essentrem s plnou mocí především zloděje prohánět, opatřil si pravou ruku, výkonnou sílu, kteráž by mu pomohla stíhat a vyplácet každého, kdož by byl opor jeho příkazům.

Dlouho nevybíral, ale dobře vybral, sobě dobře. Měl v tom bystré oko. Hledal mezi starými, t. j. vysloužilými vojáky a mezi těmi našel Jana Matějku, jenž před dvěma roky vrátil se z vojny, kdež si pobyl plných čtrnáct let. Ten, černovlasý, bez knírů, prostřední velikosti, hubený, ale silný, přijal, co mu komisar nabídl a tak se dostal po druhé do uniformy, pod vojanský kašket, do šedivého, soukenného polofráčků se zelenými výložky. K tomu hůl a šavli na černém řemeni zavěšeném přes prsa k levému boku. Tak měli „půlpáni“ i komisara i policajta.

Když jej Černý Vacek poprvé shlédl, an vykročil ze sousedství, t. j. z komisarova příbytku, v tom šedém polofráčku se zeleným vyložením, hned jej ousměšně překřtil, á, že „sejkora“ jde od „ikauce“, no, ti že to budou spolu sakulentsky prohánět.

„No, tak jak pan soused,“ ironicky se ptal Čejchan granatýr, jenž se stavil pro párek drobů ve Vackově krámě ověšeném masem.

„Pan soused,“ opakoval Vacek s úsměškem, „je sádlem obrostlý, vyzahálený, dvacet kamen[1], leze po šlupních do postele, až pod ním praská, když dolehne, sní toho za dva Doubenusy.“

„To utržíš.“

„Ani lot ode mne nekoupí, ani lot. Ale to má z rychtáře, ten ho napíchl. Trumbera, na tohle je; a to je taky z něho, že má komisar hned od

[1] Kámen = 20 librám = asi 10 kg

začátku na mě černý voko. Že prej se na mě slauně strojí. Ať strojí! Toho času bych se ještě nebál. Ale ještě mně nic neuďál, to jen mluvil na svět, jen na svět. No, začne-li škádlit, tak se budeme škádlit, jen ať dá špičatý slovo.“

Přejel klidně šedou hlavu, kolikráte sešívanou, usmál se, ale černá očka pod hustým obočím se mu jen zablýštěla —

Je jisto, že padolští „půlpáni“ o novém hodnostovi víc a déle mluvili nežli o své vrchnosti, o nebožce vévodkyni. Pozorovali, viděli, ostatku se doslechl i.

Komisar zjednal obci „sejkoru“, sobě posluhovačku, Lokvencku, ženu nemladou a dost huhňavou, která mu poklidila a i na oběd dohlédla. Byl starý mládenec, jídlu rozuměl, mnoho jedl a všecko rád. Věřili, že si toho může dopřát, poněvadž sloužil u císařské „trabantgardy“ a poněvadž měl denně dvacetník jistý, bez práce, beze všeho, gratiál či pensi takovou. To jej povznášelo v očích přemnohých bosých „půlpánů“ i to, že měl silnou oporu na zámku v samém vrchním, i to, že se uměl postavit, kouknout, že chodil jako by celé Padolí bylo jeho, španihelku v ruce, i to, že se uměl tak velitelsky posadit venku na podsíňce svého příbytku, kamž si dával odpoledne za těch slunečných, neobyčejných dnů židli vynášet.

Rozvalil se na ni, odfukuje z dlouhé dýmky s červenou hlavičkou, rozhlížel se prostranstvím půlpánského „rynku“ před sebou, obraceje černé, ostré oči vyvaleně po všem, do všech koutů. Nic mu neušlo, všecko postřehl i kdo šel i kdo městečkem jel, kdo naproti přes rynk vstoupil k Foglarom do krámku, na jehož dveřích pokaždé zaječel zvonek volaje „kramáře“ od stavu do krámku pod zelené mořské panny nad pultem, kdo zahnul do Langrovy hospody, kdo „k zelenému stromu“.

Nejostřeji „chasu“, děti, střehl, jestliže se u „štátule“ shlukla, zadováděla si a zahlučela do mrtvého klidu půlpánského rynku, v jehož rohu u potoka již pučela zelená travička těch podivných měsíců ledna i února. Mládež jako broučkové sluncem vyvábení si jen zadováděla, ihned přestala a rozprášila se, když z podsíňky před tím Eliášova dřevěného domku na ni zahřmělo, když jí komisar ze svého trůnu zahrozil troubelí.

Otcové však s respektem uznali, že komisar ťal do živého, že popadl zlodějstvo hned za hlavu, když pustil hrůzu na Hladinu před nějakým rokem do Padolí přistěhovalého, kteréhož sice nikdo při ničem nechytl, kterémuž nic nemohli dokázat, o kterém však byla jedna řeč, že ve své osamělé chalupě na dolejším konci to zlodějstvo přechovává, ba že je řídí, že je všeho tajné kápo.

Farář Havlovický se před nějakým časem pokusil jej napravit. Hladina chodil do kostela, skroušeně se tam modlil, pobožně vyslechl, když farář důtklivě kázal o sedmém božím přikázání, a přijímal pokorně, s hlavou sklopenou, domluvy, když jej farář k sobě na faru zavolal tak, aby nebylo nápadno, a když jej rozbíral srdečným slovem a ho žádal, aby pověděl upřímně, je-li v bídě, potřebuje-li pomoci.

Hladina za podporu poděkoval, nepřiznal, ale také nezapřel, děkoval dojat a slíbil, že si bude pamatovati, že si bude řemesla víc hledět nežli dosud. Dlouho však nevydržel. Za nedlouhý čas zas už o něm mluvili, že v noci se u jeho chalupy míhají cizí lidé, že v ní zapadají a zase beze stopy z ní se ztrácejí.

Tak farář s ním jednal. Andreas Tuschl jinak uhodil. Policajta pro něj poslal, za bílého dne, a nic netajil. K rychtáři si jej pozval do sednice, nebol kancelář v Padolí žádná nebyla. Strop té rychtářské sednice podpíral mohutný dřevěný sloup, prostřed stojící, týž sloup, u něhož před sedmnácti lety přivázali a do krve stloukli Lišáka z Padolí a Lancutského ze Slezska, náčelníka veliké jednoty zlodějské, kterýž Lancutský míval v Padolí u Lišáků svůj stav a úkryt.

Poblíže toho zhnědlého a učouzeného sloupu stanul Hladina před komisarem, jenž v hnědém fráčku s Červenými výložky seděl na židli před stolem. Rychtář stál opodál, ale jako by tu nebyl. Komisar ho nedbal, a Hladina, velký, suchý, přihnutý, zvadlý, slídivých oček, dobrý čtyřicátník v chatrném obleku, s čepicí v rukou volně na lůno spuštěných, si ho nevšímal. Jen po „sejkoře“ v šedém polofráčku se zelenými výložky s lískovkou v ruce, stojícím za komisarem, zamžikaly jeho plaché oči pod hustým, černým obočím.

Hladina, jenž se přichystal na ostrý, krutý výslech, dlouho tu neostal a skoro ani nepromluvil. Komisar se ho na nic neptal a hned zarachotil, vyslovuje strašlivě, a očima zablýskal, že Hladina se neodvážil mu do nich pohlédnout: „Hladyna, víte, proč jsem volal. Já šecko vím. Sakrmensky potvor to musit přestat. Nic —“ máchl rukou, „Maul halten, mlčet. Půjde domů, Hladyna, a večír zas ke mně přijít, na rynk, do mýho kvartýru a bude se meldovat, že je tu. A jak bude deset hodin, zas přijít ke mně a zas meldovat, poslušně melduju, jsem tu, a to každej den, a v noci přijít já k vám a podívat se, je-li doma, a to každej večír, každou noc. Rozuměl?“

Hladina úžasem upřel na něj zapadlé oči, když slyšel ten neobyčejný příkaz; chtěl se ozvat, „pane komisar“ začal, ale jako by mu blesk urazil slovo od úst, přestal, když zahřmělo:

„Maul halten, mlčet, a nebude-li poslouchat, dám ho na lavici a ne hůl komisar zrudl silně a očima zasvítil, „ale žíla —“ Vyskočiv chytl volskou žílu, visící na sloupu a zatřásl jí — „žílou dostane a nikdo mu to smazat —“ Mávl jí ku dveřím a rozkřikl se:

„Marš ven!“

Sám rychtář se bezděky přichoulil. Hladina se rychle vytratil plachým krokem s hlavou sklopenou, zpod sklopených víček mu kmitaly oči sem tam

Tak hanebně musil odejít, ohromen, nevzepřev se, slepě poslechnuv; a také večer o osmé stál na podsíňce komisarova příbytku a dost poníženě smekl, když komisar kouře stanul na prahu síně. O desáté přišel zas, a když viděl v oknech tmu a že jsou dvéře, zavřeny, chvíli váhal, až pak ostýchavě, mírně zaklepal na okno.

„Špehýrka“ se otevřela.

„Wer da!“ osopil se komisar.

„Já, Hladina.“

„Herein, dál, chci vidět.“

Otevřel a posvítiv si loučí na Hladinu, obroukl se: „No, co máte říct!“

„Poslušně hlásím.“

„Tak jít domů, já se přijdu podívat!“ Poručil, pohrozil, Hladina se otočil a zmizel ze síně jako stín. O půlnoci uslyšel zas on klepání a hlas venku ostře volající:

„Hladino, jste doma?“

Hladina poznal, že nevolá komisar, nýbrž „sejkora“. Vyskočiv z postele, letěl zlostně k oknu a zaklev otevřel je a zkřikl:

„Jsem! Co mě nenecháte! To jseš ty, měcháčoj se nechtělo a jestli mně nedá pokoj, poleju ho; vstávat vám nebudu!“

Ale vstal a ještě té noci, o druhé s půlnoci; jako zajíc vylítl z postele, když někdo zařápal z nenadání na okno a když zaslechl strašlivý hlas:

„Hladyno, jste doma?“

„Jsem,“ volal mrzutě, ale bez kletby a poslechl bez odporu, když hlas se tmy poroučel:

„Louč rozsvítit a přijít do okna.“

Přišel, ukázal se v zardělé záři, v košili, jak vstal, že je doma, mlčky upíraje zamračené oči ven, kde k oknu se tiskla ohromná postava v plášti, jež radíc, ale víc poroučejíc volala:

„Tak pěkně vostat doma, přijdu zas.“

Zmizela. Teď teprve spustil Hladina zašlápnuv prudce louč a zlostně odbyl ženu, jež po druhé ze spaní vytržená se děsila:

„Že přijde zas?!“

Té noci už nepřišel, ale za to na zejtří dvakráte; poprvé o půlnoci, pak okolo třetí hodiny z rána, když před tím večer o hodině osmé a desáté Hladina se mu představil v jeho bytu.

Tak minula druhá noc, a po té noci hovořili a jednali Padolšti ještě víc o komisarovi, o jeho methodě, že to umí sakulentsky prohánět, že tu plevel snad zašlape, jen jestliže to vydrží a vydrží-li to, co Hladina, toho že omrzí hlásit se každého dne a dát se přehlížet každé noci.

Jeden účinek jistý byl: respekt i bázeň před komisarem rostly, zvláště když vydržel dva celé týdny každé noci třeba i dvakráte zajíti dolů k Hladinovi a burcovati, jeli doma, aby se ukázal. Hladina sám tak vytrvalý nebyl a polevil dříve. Koncem prvního týdne nedostavil se jednou o hodině

osmé. Ale přišel přec, o chvíli později, a ne sám, s policajtem, jejž komisar pro něj poslal.

Když druhého týdne opomenul se Hladina jednou o desáté večer ukázat, přišel k němu „sejkora“ zas a vyřídil komisarův vzkaz, to že bylo poprvé a naposledy, vynechá-li ještě jednou, že zví, co je žíla, jak chladí —

Na zejtří přišel o desáté večer a poslušně hlásil —

V ten čas přestaly divy povětří. Ještě sem tam orali, ale rozsévači s bílou plachetkou, z níž v první polovici tohoto měsíce, v únoru, nastojte, rozhazovali zrní do zkypřené země, zmizeli z polí. Pak už ani oráči tam nevyjeli, a jen travička a sem tam kvítí sluncem před časem vyvábené ostaly; chvěly se však zimomřivě v sychravém větru, jenž z nenadání přihučel a hlásal návrat královny zimy na čas vlády zbavené.

Uhodil šedivý mráz bylo po divu, bylo po jaru. V ten čas, v březnu, uviděli Padolšti Ondřeje Tuschla, komisara, v plné parádě, jak se jim před tím jen jednou ukázal, první neděli po svém příchodu do Padolí, kdy se ubíral do kostela na hrubou ve vojenském plášti a v klobouku na dvě facky s peřím.

Takto po druhé vystrojen jel z Padolí ten den před sv. Josefem s rychtářem a s konšely nedělně oblečenými, v kastorech i v čepicích, v límcových pláštích za žlutým okročem, v němž unášely „myška“ a hnědka faráře Havlovického s učitelem černým k Náchodu. Všichni jeli uvítat mrtvou vrchnost svou, zemřelou vévodkyni zaháňskou, jež od svého prvního pohřbu ve Vídni, od prosince minulého roku, odpočívala v kostele sv. Štěpána, a jež tohoto dne před sv. Josefem měla býti v Náchodě, zase snad jen prozatímně, pochována.

Za padolskými povozy vytrhl houfek jezdců v „mezníkách“ s pentličkami, v pláštích nebo kožiších, rychtáři a konšelé ze Zbečníka, Srbské, Sedmákovic, ždárek, Zlička i Žabokrk, k nimž přidalo se poříčské „právo“ na koních, když Padolští jeho vsí projížděli. Pěkně se jelo, mrzlo, ale za nehty nezacházelo; bylo pod mrakem a pápěrky sněhu poletoval, a připadávaly tiše do stuhlých měkkot, do přímrazků, cest. Vozy jasně hrčely, koně dusali, až podkovy zvonily. Lesy černé a zasmušilé, v polích pusto, na

cestě však živo. Z Padolí i z vesnic ten onen chvátal podívat se na ten slavný funus.

V Náchodě jako o trhu. Úzkou Kamenicí mezi dřevěnými, bílými domy mohli koně jen krokem, jak se tam hrnulo povozů a lidu domácího i ze vsí i jezdců. Těch přijížděly celé houfce z ostatních vesnic, jak měli nařízeno po všem panství, rychtáři konšelé, všechno starší muži, mnoho šedivých, v beranicích, v „mezníkách“, v pláštích i v květovaných kožichách, všichni od větru zardělí.

Rovnali se a řadili na náměstí, kdež stála již řada kočárů a okročů zámeckých úředníků, náchodského magistrátu a farářů z panství. Mezi tím se černaly houfce a houfy městských i vesničanů. Také Doubenus z Padolí přitlapal; ale jen rynk obhlédl a prostřed kostel, jehož portál byl černým baldachynem ověšen, a již táhla jej touha na Kutlof, kdež vařili znamenitou drštkovou. Tu on vždycky velebil a na tu myslil už od Padolí, jak voní, jak voní, a sliny polykal hned v Poříči, kdež se mu tak mihla na talíři, kouřící se, pěkně zapražená, pepřem poprášená.

Proto jej všecka ta smuteční sláva na rynku neudržela. Ruce si mnul před Padolskými, s kterými přišel, a jak ten vítr člověka profoukal, to že by něco pro zahřátí — — Polkl sliny usmívaje se a ztratil se na Kutlof. Tam světnice všecka plná sedláků, vozků, tkalců, v kožichách, v burnusech i jen v kabátech, stoly všecky hustě obsazeny; na všech dýmaly talíře, nade všemi sloupy drštkové páry.

Doubenus ji lapal, vdechoval, hledě žádostivě na, zardělé tváře nad talíře skloněné, zdmýchající do lžic, lačně z nich srkající. Tu tam na stole rděla se holba piva, leskla se čtvrtka „košilaté“ vedle talíře plného „božího daru“, a nade vším a nade všemi v šumu a směsi hlasitých hovorů oblaka modravého kouře z dýmek. Doubenus musil chvíli čekat, nežli mohl usednout, a chvíli, nežli mu přinesli polévku. Když se jí příjemně zahřál, až zčervenal a na nose se zpotil, a vyšel ven, zmizely kočáry, okroče, zmizeli selští jezdci. Všechno pryč, všechno průvodem za náchodskými cechy, které hned po ránu se vydaly na cestu, na Staré město a dál vzhůru k

Vysokovu na hranice náchodského panství uvítat mrtvou vévodkyni a doprovodit ji do Náchoda.

II.

Řada kočárů vypravivších se z Náchoda dojela na Vysokově náchodské cechy. Ty tu zůstaly pod svými korouhvemi černým forem zastřenými. S nimi též povozy, v nichž seděli členové náchodského strátu i padolské „právo“ se svým komisárem. Kočáry a okroče zámeckých úředníků a duchovenstva jely kus dál, i vesničtí rychtářové a konšelé na koních. Mezi Vysokovem a Kleným vsí všecko zarazilo.

V tu chvíli protrhla se šedá oblaka, slunce zazářilo do mrazivého vzduchu, a všechen kraj, do té chvíle zasmušilý pod zaklopenými nebesy, prohlédl. Starobylý kostelík sv. Václava na Dobenínské výšině v zádech průvodu vysvítil svou bělostí do daleka nad širou rovinu rozlehlou ku Skalici a dále. V ní zjasnily zorané lány, strniště i ouhory v lehkém poprašku sněhu, holý Mnichovec háj mezi nimi i doubrava u Dubna, zahořevší v své ryšavé, měděné barvě. Byl jasný mráz; hlubokým tichem nad krajem v strnulém klidu pojednou zavanuly k čekajícím Vážné, dojímavé zvuky truchlozpěvu i lesních rohů, ještě daleké, tlumené. Zpěváků a hudebníků neviděti, ale blížili se; pohřební žalm, jejž pěli, zvučel plněji, jasněji i měkké hlasy lesních rohů.;

U povozů na silnici nastalo hnutí. Kněží, kteří u nich stáli nebo přecházeli, přistupovali kvapně k nim, kostelníci brali z nich a rozvazovali uzle s kostelními rouchy. Nastalo strojení na silnici u kočárů a okročů. Vrchní a zámecké úřednictvo náchodské v kožiších nebo pláštích seskupovalo se.

Zraky všech obrátily se na silnici ku Klenému, z kterého vyjela tlupa jezdců, rychtáři a konšelé ze Skalických končin, z Chvalkovicka, z Hořiček, ze vsí od Ratibořic. Za jezdci školáci skaličtí, zpěváci s hudebníky,

kněžstvo z těch jmenovaných míst, za ním černý vůz se střechou, všechen černě zakrytý, v něm tři páry černých koní s černými pokrovy, s černými chocholy mezi ušima, na podsebních koních v sedle kočí v černých, límcových pláštích, v kloboucích s rohy k uším.

Kolem vozu, na němž odpočívala mrtvá vévodkyně, několik selských jezdců, za vozem panský kočár, kus za ním řada jiných, patrně úřednických a ze Skalice. Průvod dlouhý a slavný, v němž zpěv právě umlkl, blížil se volně a skoro bez hlasu jako zjevení. Byl cos nevídaného, vábil více svou pompou a neobyčejností, nežli dojímal.

Farář Havlovický, stoje s přítelem Ludvíkem, studnickým farářem, poblíže náchodského vikáře Lukaveckého, oděného v smutečný pluviál, zlatem se třpytící, hleděl upřeně k vozu, jenž vezl mrtvou paní. Mihlo se mu, jak s ní na podzim mluvil v Ratibořicích. Také o štěstí. To že je klid duše, řekla. Měla-li jej, měla-li to štěstí. A zůstalo-li jí nějaké věrné srdce i teď oddané. Kdo ji až sem asi vyprovází. — Vyhlížel za pohřební vůz, kdo za ním, než nemohl dohře postřehnouti.

„Říkali, že vejvodkyně pořád cestuje;“ přišeptal mu suchopárný farář Ludvík, jenž pod kvadrátkem, v rochetě, chladem v tváři pobledl, „a teď po smrti také.“

Havlovický přikývl a tiše přisvědčil:

„A ještě snad není konec.“

Zpěváci v průvodu znovu zapěli, lesní rohy měkce, z hluboka zahrály v průvod vážného nápěvu.

Jezdci, jejichž koním studený vítr povíval hřívami i ohony, rozdělili se ve dvě řady, každá ku kraji silnice, a tu zarazili, jakož i školáci; ostatní průvod bral se tím špalírem kus dál až na místo, kdež čekalo ouřednictvo, kněží a ostatní z Náchodska. Dosavadní průvod ustoupil; náchodský vikář s veškerou svou assistencí chystal se vykonati pobožnost.

V tu chvíli, když zanotoval příjemným svým hlasem slabě tremolujícím: „De profundis clamavi ad te Domine —“ stanula zrovna u pohřebního vozu štíhlá, urostlá dáma v černem přiléhavém kožíšku, v černém klobouku, zastřená černým závojem tak, že jí nebylo viděti do

tváře. Farář Havlovický si jí dobře všiml, nepoznal však, kdo je. Stála s pochýlenou hlavou, majíc ruce volně sepjaty, ve vážné, nijak strojené pose, v patrném účastenství. Ani se nepohnula. Když šedý vikář žehnal zemřelou, pokřižovala se, a nežli se průvod urovnal, zmizela v kočáře za smutečním vozem.

V čele průvodu jeli teď rychtáři a konšelé z Náchodska. Kus dále, na kraji Vysokova vsunuli se za ně náchodští cechové pod korouhvemi a s hudbou; za nimi kráčelo kněžstvo. Za kočárem té černé dámy, jež jediná, jak už v průvodě sobě zjistili, doprovázela mrtvou vévodkyni z Vídně, kočáry zámeckých, náchodského magistrátu a naposledy dva povozy, v nichž sedělo „půlpanské“, padolské právo se svým komisarem.

Když průvod sjel s Vysokova a blížil se k Náchodu, všichni sestoupili z kočárů a brali se pěšky za rakví. Jen černá dáma zůstala ve svém povoze. Z předu rozléhala se smuteční hudba, pak se rozhlaholily zvony náchodské do rozjiskřeného, mrazivého vzduchu, jímž svítivě pobleskovaly pápěrky sněhu jednotlivě poletující.

Když průvod vcházel do města, byla ulice lidem nacpána a náměstí se jím jen černalo. Kde kdo obracel oči nejdychtivěji po černém povoze taženém šesti vystrojenými koňmi, zvláště když zarazil před kostelem prostřed náměstí, když z něho snášeli mrtvolu. Chtěli viděti vrchní její rakev; roznesloť se městem už včera, přišlo to ze Skalice, kdež vévodkyni uložili přes noc do kostela, že je v trojí rakvi, v měděné vrchní, v té že je dřevěná sametem a zlatem vyložená a v té že je cínová a ostatky nebožky paní.

Málokdo však z lidu shlédl rakev při skládání, když kolem stálo tolik pánů a kněží; na katafalku v kostele spíše ji mohli shlédnout, ale také ne všichni, neboť kostel takovému lidstvu nestačil. Celý zástup zůstal venku přede dveřmi černým baldachynem ověšenými.

V tu chvíli, nežli rakev postavili na katafalk, zvěděl Havlovický s ostatními „pány bratry“, s nimiž se odebral do sakristie, kdo ta černá dáma, jež mrtvou vévodkyni doprovází, že to není nikdo z příbuzenstva, nýbrž ta Francouzka, společnice nebožky vévodkyně, slečna de Germont, že z

příbuzenstva nikdo nebyl ani ve Vídni, když vévodkyni vynášeli od sv. Štěpána na cestu do Čech.

„Jen ta Francouzka a nikdo jiný —“ divil se boušínský farář, ustrojen už k oltáři.

„Když jsou tuze daleko,“ přisládle omlouval příbuzenstvo kostelecký, rovněž už v černém ornátu.

Havlovický, jenž ho neměl v lásce, maně do té služebné sladkosti ostře šlehl úsměškem:

„A taky nemají na cestu.“

Kostelecký se na něj podíval a divil se z úmyslu naivně s bodavým úsměvem:

„Nový patronát?!“

„Já se jen té Francouzce divím,“ vpadl studnický, už přistrojený. „Od rána v tom mrazu a teď ještě až dopoledne. Ze jí není mdlo —“

„Pane, já bych už taky —“ přichytil se prostomyslně rtyňský farář žlutých vlasů a bílých řas, od chladu červenější, a bezděky začal překusovati, jak dělával, když se napil vína.

Zvonek zaječel, v zákristii nastalo hnutí, kněží určení k assistenci rychle se zvedali k vikáři Lukaveckému —

Po rekviem rakev naložena zas na vůz a vezena nahoru na zámek nad náměstím špalírem. selských jezdců, cechů pod korouhvemi, školní mládeže, v průvodu kněžstva, úřednictva i padolského „práva“. Slečna de Germont brala se pěšky za rakví. I na zámek se hrnuly a valily zástupy, než do zámecké kaple málo prostorné se nikdo z nich nedostal. Ani ne všecko padolské „právo“. Ondřej Tušl, komisar, jenž všechny vlastně pořád vedl, obrátil se v tlačenici u dveří, zarděly, s vyvalenýma očima po svém rychtáři a konšelu Soumarovi za ním se tlačícím, a mocně oddechuje, odfukuje, oznámil jim zkrátka: „Neny plac, musíte počkat venku.“

Oznámení jako příkaz. Ostali na mrazu.

Obřady v kapli na štěstí dlouho netrvaly. Poslední výkrop .skončen, poslední modlitba doříkána, a rakev spuštěna do sklípku pod dlažbou. Všecko obřadně vykonáno a velmi vážně, ale bez obecného pohnutí. Jen

slečně de Germont se zarosily oči, když uzřela otevřenou, temnou hrobku. Vzpomněla, jak tu byla na podzim s vévodkyní, jak vévodkyně se tu modlila. Ta její předtucha tenkrát! Živa se nevrátila. Tady ji všichni opustí, a již pospíchají, jak indignovaně pozorovala.

Všechno se hrnulo z kaple a skutečně pospíchalo. Minuloť poledne, hlad přišel, promrzlí chvátali do teplé jizby. Jen slečna de Germont vstupovala volným krokem v teskné náladě do zámku, do jeho dřevěných, širokých schodů. Ale když prošla dlouhou, studenou chodbou a vkročila do pokoje příjemně vytopeného, když, odloživši kožíšek i klobouk, usedla jemně přibledá, sivých, jako napudrovaných vlasů, když ji obklopilo útulné ticho, volně si oddechla. Poslední povinnost vykonána. Tíseň opadla, a nitrem jako by hřejivě prostupovalo teplo, zase chuť žití —

Ti v kapli pospíchali, a ona teď už také. A zapomněla si to vytknout. Uvažovala o zpáteční cestě, kterouž ihned nastoupí; do Ratibořic se již nepodívá, hned zase do Vídně pojede a — v mysli se jí rozjasňovalo — z Vídně — Pense, kterou na ni vévodkyně v poslední své vůli pamatovala, dá jeti dál, dál, vrátit se do vlasti, zůstati v Paříži — Slečniny bledě modré oči zjasnily se tichým svitem.

Dole ve městě naplnily se po smuteční slavnosti všecky hospody přespolními. Padolské „právo, zašlo k „slunci“. jak komisar navrhl či chtěl. K nim přidal se učitel Černý. Farář Havlovický byl s ostatními „pány bratry“ pozván na děkanství. Za. oběda i po něm mluvilo se o nebožce vévodkyni, více však o její sestře Marii Pavlině, provdané za říšského, samovládného knížete Hohenzollern-Hechingeu, jež zdědila Náchod a všecko panství. Hovořili o nové patronce, jaká byla za svobodna, když ještě s nebožkou a s mladší sestrou Johanou chodívaly se zámku dolů do města navštívit tu onu známou rodinu sousedskou, jak byly ty princezny sprostné a přívětivé; hovořili o tom, proč nová patronka asi nepřijela na dnešní pohřeb, přijede-li sem vůbec, že na zámku o tom nic nevědí, ta že tu tak často nebude bývat jako nebožka, a kdož ví, podrží-li dědictví, neprodá-li vše. Toto mínění vyslovil sám vikář.

„Proč by prodávala?“ vyhrkl rtyňský farář polknuv rychle doušek vína, jejž právě překusoval. „To by se vrchní asi bránil.“

„Ten? Bránit prodeji?!“ divil se Havlovický. „Vždyť on by prodával, všecko by šlo dle jeho návrhů; a zadarmo by to kupci nedělal, to se ví .“

„A kněžně taky ne —“ přidal studnický.

„Ale šlo by třeba o jeho místo,“ bránil se rtyňský. „Však to by si zabezpečil.“

„Co byste se tak starali a lekali,“ vpadl farář z Boušína, „toho my neztratíme, jen se nebojte.“

Všichni se zasmáli nahlas, jen kostelecký farář se tiše usmál a ohlédl se po vikáři, co ten. Havlovický si toho dobře povšiml.

Nedlouho po té vstal a rozloučil se, když mu z čeledníku oznámili, že přišel padolský učitel a že čeká. Stalo se v čas, jak si s farářem už dopoledne ujednali. Jakmile jej Havlovický spatřil, zeptal se nejprve, co „právo“ a co komisar.

„Teď odjeli.“

„Tedy pojedeme; ale koně nepoženem',“ dodal s úsměvem.

Nechtěl se s komisarem setkati. Ten, když se v Padolí usadil, faráři se představil a slušně se k němu choval, nicméně se mu farář kde mohl vyhnul. Nerad už slyšel, že je pro Padolí ustanoven, a když skutečně přibyl, mrzel se. Cítil v tom osten také proti sobě, jakoby také on dost nebránil, že ta plevel zlodějství v Padolí se tak ujala a zmohla. A pak byl mu komisar článkem toho protivného, nenáviděného systému, který vše tak tísnil a dusil. I toho se najisto nadál, že komisar, jenž z přízně vrchního do Padolí byl povolán, bude věrným služebníkem svého pána, a že se bude starati nejen o zloděje a jejich přechovávače, nýbrž i o jiné věci a že vrchní o všem zví.

Jen z Náchoda vyjeli, vzpomněl si učitel a pověděl farářovi, že zahlédl Doubena, jak od „slunce“ vychází s balíkem na zádech, a když se ho zeptal, co to nese, že odpověděl, to že panu komisaru tabák.

„Takový balík náramný,“ dodával učitel. „Komisar kuřák je, ale že by si dělal na zimu takovou forotu —“

„To ne, ale snad ho bude prodávat.“

„A to je možná, Mele —!“

„Komisara samého jste se neptal?“

„Neptal, to jsem už byl na cestě na děkanství, ale na to jsem se ho před tím optal, co to má, si co to nese. Měl na okně ležet něco zabaleného, jako obraz nebo zrcadlo.“

„Co on —“

„Jen se ušklíbl a odbyl mě po německu, však že uhlídám. „

Uhlídal, na zejtří odpoledne, když se ubíral k „zelenému stromu“ ke kulatému stolu do společnosti dolejšího mlynáře, felčarovy a farářovy, kterážto společnost od nového roku se rozmnožila o vousatého, černého šichtmistra, farářova bratra Vincence a kteráž se měla tohoto odpoledne sejíti mimořádně na oslavu farářova svátku.

Když učitel k „zelenému stromu“ zahýbal, zastavil se na „městečku“ a obrátil se po komisarovu stavení, přesvědčit se, je-li pravda, co ráno uslyšel. A byla pravda: na jednom sloupě dřevěné podsíně žlutá, plechová tabulka, na ní černý orel rakouský a pod ním černou literou: „K. k. Tabak-Trafik.“ Tak tedy —

Učitel sáhl do kapsy svého hřebíčkového kabátu po tabatěrce a když uviděl, že se v ní dno blýská, zahnul rovnou k nové trafice přesvědčit se, je-li také to druhé pravda, co ráno slyšel.

Vkročiv na podsíňku nahlédl oknem. A zase pravda! V sednici u okna na lavici ženská, ne huhňavá Lokvencka, nýbrž cizí, suchá, už starší; odkvetlá hlava přismědlého líce na, tenkém, zvadlém krku, s kostěným hřebenem zadu ve vlasech. Jak se dívala na dráty, jimiž pletla punčochu, bylo zřejmo, že je hrubě krátkozraká. Učitel zaklepal krejcarem na okno, suchá ženská v kvítkovaných šatech hodně empire připomínajících, patrně velká, rychle vstala a jak otevřevši špehýrku, vyhlídla, silně mhouříc oči, a zeptala se, co chce, postřehl učitel, že má pod vyvstalým nosem s hrbolkem nádech černavého chmýří. Vážíc tabák na koštěných vážkách, zase mhouřila oči a pak, nasýpajíc, strkala nos skoro až do tabatěrky.

Tak tedy všecko pravda. Orel na sloupu a v sednici příbuzná, která včera přijela, neť, jak ráno slyšel. U „zeleného stromu“, kde společnost už seděla, ale dosud bez faráře, nebylo to novinou. Dotvrdili mu, že je to opravdu neť a že ji komisar volá „Netty!“ Ubohá Netty, tu že on bude komandirovat, bez toho že je z milosti u něho.

Učitel Černý doslechl se tu ještě jiné noviny, toho dne třetí. Felčar vypravoval, to že je jisté, že kojnisar dostane také lotterii, že ji má už povolenu.

„A co, přijde-li si Hladina vsadit,“ vesele se zeptal dolejší mlynář.

„Ten nepřijde, ten má vítr! A kdo ví, bude-li tu, ostane-li,“ mínil felčar.

„To snad ne! A to by byla škoda,“ litoval mlynář ironicky.

„Ale vždyť má, jak povídají, teď už spíš pokoj,“ namítl Klimeš hospodský, „komisar už na něj každou noc nechodí.“

„Každou noc ne,“ vysvětloval felčar, „ale za týden přece jen třikrát i čtyřikrát, a komisar sám, a policajt, no ten kolem Hladinových skoro pořád krouží jako ostříž. Hladina má prý toho už dost. Tuhle prý doma vším tlouk', to že je zatra živobytí, že by radši utek. A v sousedství už taky nějaký čas neviděli, že by kdo k Hladinom v noci přilezl. Má ona ta banda strach, že komisar někde číhá —“

„Ah, náš pan svátečník!“ zvolal učitel slavně, ale s úsměvem. Farář vstoupil. U kulatého, empirového stolu náhlý šum. Vstávali a radostně vítali. —

III.

Domáňova velká živnost měla velkou robotu k bezděkovskému dvoru, nicméně dávala dobré živobytí a pěkně se na ní hospodařilo. Stála na návsi všecka sroubená z mohutných trámů, z jakých jen za starých časů stavívali. Obytný příbytek byl s chlévy a konírnou pod jednou, doškovou

střechou. Proti němu přes nádvoří srub s pavláčkou, sloužící za sypku, a chalupa pro výměníka. Hlavní stavení i tento výměnek stály čelem do návsi nestejně obklopené dřevěnými chalupami a statky pod stromovím.

Za příbytky i srubem Domáňovy živnosti táhlo se dál dlouhé nádvoří nevelké šířky; při jeho konci, napříč, mohutná, roubená stodola s dvojím humnem, s dvojími, náramnými vraty, za ní trávník; tichý koutek pod starou lipou a rozložitými javory nad nádržkou vody; z té čerpali pro dobytek, když bylo zle o vodu, a to bývalo na té pláni často.

Starý Domáň, člověk pobožný, starosvětský, jenž ještě nosil dlouhé vlasy a chodil v brslenkách po kolena, v punčochách a střevících, hospodařil na té velké živnosti se svou ženou, jež byla do práce jako kat, až sestaral on i ona; on, ač lopotou přihrben, zůstal zdráv, selka však začala před čtyřmi roky, t. j. 1. 1836, na jaře postonávat. Časem si posteskla i doktorovala, ale jen po domácku, kořením; při tom se nešetřila a pracovala jako dříve, říkajíc, že hospodyně nesmí stonat, že nemá na to kdy. Proto také si Domáň její nemoci hrubě nevšiml a starostí si nepřipouštěl; až na podzim výše psaného roku, když ser sušily otavy, se lekl, až se otřásl.

O těch otavách šla Domáňová také na louku. Když Domáň na poledne přijel se synem z pole, kdež hakovali, nebyla selka ještě doma. Děvečka oznámila, že ji hospodyně poslala napřed, podojit, a že sama, hospodyně, také brzo přijde, že bylo už jen málo hrabat. Hodnou chvíli po obědě vyšel hospodář přes dvůr za stodolu podívat se, jde-li už panímáma.

Byl krásný, sluneční den v září. Lípa a javory kolem nádržky či „rybničku“ stály v plné zátopě zlatého světla, jež se třáslo po kmenech, v trávníku i na tiché, nehnuté vodě; listí se slabě chvělo, šustíc suchým ševelem. Domáři ve stínu vyhlížel mezi kmeny do vyzářených polí, přes lesknoucí se strniště. Dočkal se tam ženy; šla však, majíc hrábě přes rameno, nápadně zvolna a když stanula ,proti němu, maně vyhrkl, co jí je, je-li jí chuře, že je přepadla. Suchá selka přibledlá, špičatého nosu a očí jako vyděšených, zakroutila hlavou.

„Nic mně není, nebolí mě nic — ale stalo se mně, počkej — nohy se mně třesou.“

„Pojď do sednice .“—“

„Ne, tam ne, tadyk ti to povím, nechci, aby to slyšali.“ Pustila hrábě a zašla více do stínu, pod lípu ke stodole, kdež v trávě ležela stará kláda. V hlubokém tichu prvního odpoledne, do něhož ze vsi tepal hlas kladívka, jak tam někdo naklepával na humínku srp nebo kosu. Selka v placce, ve všední, tmavé kordulce, spustila zvadlé ruce obnažené a po krátké rukávce košile mdle do klína, teskně zavzdychala. Šedivý sedlák, maje vyhaslou dřevěnku v pravé, udiveně ji pozoroval.

„Tak když ti není chuře, tak —“

„Ah svatá panno! Ach kdybys — Tak ti sušíme, a když táhlo poledne, poudám Ance, ať jde podojit. Vostala jsem sama, hrabu, hrabu a když už to bylo, sednu si, abych si vydýchla. A jak tak sedím a rozhlížím se, nide ani živý duše, myslím si, jak bude v zejmě, že mně bude zas hůř; v tom vidím dva starce v bílých kožichách, najednou byli tu, kroku jsem neslyšala. Měli bíly vlasy a jeden z nich poudá, jak se mám, a já poudám, že jsem stonavá, že už od jara stůňu. ‚No mlč,‘ poudá ‚šak už tu dlouho nebudeš.‘ A byli pryč; před očima se mně ztratili, a nikam nešli, koukala jsem na uvšecky strany —“ Selčin hlas mdlel; v tom z hluboka, třesoucím se povzdechem povzdechla a najednou chytla zástěru a k očím s ní. Zaplakala z úzkosti i žalu.

Sedlák, jenž věřil v duchy a zjevení, se lekl a chvilku mlčel nevěda co říci; hleděl na sklíčenou ženu, až, hledaje jí upokojení, se jí zeptal — mluvil měkčeji nežli jindy, ale ne jistě — nedřímala-li, že to snad ve snu viděla. Selka se však bránila, že ne, že ani oka nepřimhouřila, nic, že ty starce dobře viděla a že si ještě oči zaslonila, když se jí ztratili a když se po nich ohlížela —

Za čtrnáct dní byla na prkně.

Domáň, od mladosti pobožný, hledal po té ráně tím horlivěji útěchu v pobožnosti. Za ženu dal na mše a na modlení. Na konci jeho pole kraj lesa stála stará, omšená statue pod lípou, kdež nebožka žena za nedělních odpolední často se modlívala. Tu statui dal štafírníkem z Police pěkně

upravit a vzadu na podstavec napsati, že obnoveno 1. P. 1837 nákladem Jana Dománě na památku jeho v Pánu zemřelé manželky Anny:

Od ženiny smrti chodíval tam skoro každého rána, i v zimě, nevála-li prudká vějavka nebo neuhodil-li příliš tuhý mráz. Tam se modlíval nejen za ženu, ale pak i za syna, když syn začal se chytat světa, když utrácel, u muzik bouříval, za marnosti peníze vyhazoval, peníze, jež tržil ze „schořů“, z obilí tajně prodávaného, i pak, když začal chodit či pansky jezdit do Padolí za nevěstou, za pláteníkovou dcerou.

Z toho měl starý Domáň strach, ač si toužebně přál, aby syn se již oženil; „půlpanské“ nevěsty se však bál, že hospodářství asi nic nehoví, a bude-li taková jako syn, jenž měl bůhví po kom, jak starý Domáň říkával, náchylnost k darebáctví, co bude ze živnosti, na které se on s nebožkou mámou tolik naklopotil

Než Anna Dušánkova se mu dost zalíbila, když dojev se synem do Padolí, poprvé ji uviděl. Chovala se k němu pěkně a jmenovala se Anna jako jeho nebožka. Přece však nedůvěřivě a s tichou obavou ji vítal, když ji přivezli do starého jeho statku. Netušil, že se nevěsta zas jeho bojí. Sic se jí čistý stařec dlouhých, šedých vlasů, modrých, vlídných očí hned na poprvé zalíbil, než to ono od lidí v Padolí přeslechla, že je tuze šátrný až lakomý, dříč, takový ze starého vydání. A on ji na nádvoří pěkně uvítal, do sednice uvedl a pak i statkem prováděl, zatím co meškal syn u fůr, z nichž skládali její bohatou výbavu.

Teskno padalo na mladou ženu hned, když vyjížděli na Bezděkov cestou vzhůru mezi chalupami rozhozenými v prudkých, travnatých svazích; ještě tíže pak, když vstoupila na dvůr starého, nebíleného statku, jehož doškové střechy slehlé se zelenaly mechem a jehož stěn ohromné trámy byly ztemnělé věkem i plískanicemi. Zarazila se, když vkročila do velké sednice velkých, tmavých kamen, ohromné pece, z níž vedly schůdky na palandu[2] nade dveřmi. Strop krví natřený, zčernalý podpíral ohromný sloup šatstvem ověšený, stojící prostřed jizby, jež byla rovněž neobílena.

---

[2] Pavláčka

Jen mezi trámy, patrně nedávno, pro její příchod, čistě omytými, bělaly se pruhy obílené mazanice.

Ze sednice ji zavedl starý Domáň do chléva, jenž měl býti její hlavní péčí a starostí, aby jí ukázal řadu pěkných krav a ostatního dobytka; i konírnu jí otevřel a zase přes zásep do síně ji vedl a odtud do šerých komor malých okének v trámy vyseknutých, kde stála moučnice, kde visely šrůty uzeného masa a voněly bochníky chleba řadou na bidélkách položené, kde stály malované truhly plné šatstva, plátna i kloubů krásně utřeného lnu a štučky příze.

Zamlklá, zaražená šla nová hospodyně za starým hospodářem, jak ji vodil, mlčky poslouchala, když jí všecko ukazoval a vykládal. Mlčky, bez pohnutí, bez radostného vzrušení, jakéž mělo mladou selku povznésti z tak hojného dobytka, z tak bohatých a krásných zásob. Anně bylo čím dále tím teskněji. Tu v starém statku plném divných koutů a komor, všecko jinak nežli u nich v bílé, čisté a světlé světnici s bělostnými, plátěnými záslonkami, všecko hrubší a temnější, všude jiný vzduch divného zápachu z chléva, z hromady čerstvě nasečené trávy před ním i z hnoje pod záspí, ze zadusených komor, z uzeného masa, z čerstvě napečeného chleba.

Z toho všeho by se zalekla „půlpanská“, tomu nezvyklá dcerka, kdyby i,ráda sem byla se dostala, kdyby i volná jako pták tudy všude procházela. A ona sem šla z donucení, nerada, ona tudy procházela s bolestí v srdci, na kterou té chvíle nemyslila, kterou však tupě, neuvědoměle cítila.

Z komor vstoupila za starým sedlákem opět na síň a zase do sednice.

„Ještě tadykle —“ řekl a vešel vedle do sedničky, čisté, ale také nebílené, plné svatých obrazů v rohu a ukázal Anně na postel bohatě vystlanou:

„Tadyk umřela nebožka panímáma,“ dosud se o ní ani slovem nezmínil, „a na tom růženci,“ visel nad postelí, „se modlívala. Byla tuze hodná,“ řekl měkce a vřele, „a hospodyně nadeuvšecky, šaks to vídala a uvidíš na forotách, co po ní zůstaly a ty teď budou tvy. Oh nadeuvšecky byla —“ pomlčev pohleděl na mladou nevěstu, jež i chválu nebožky mlčky vyslechla, až pak měkčím hlasem, slabě se zachvěvším požádal:

„Aninko, dej pán Bůh, když vás s Janem svedl do svatýho manželství, abyste byli spolu jako já s nebožkou panímámou. Vím, jakej Honzík je, nesmíš mu nic polevit a já ti budu veušem nápomocnej; jen abys mně věřila. Vedu všechno po sprostu, jak bejvalo, ale svěřit se mně možeš se uším. Rád bych, abys tu byla spokojena a nenaříkala na myho syna. Na mě dá pán Bůh nebudeš. —“

Do chladné její mysli srdečně z těchto slov zadýchalo. Mile se jí dotkla všecka ta dobrá vůle a ochota, pocítila i starost starého otce. To vše pohnulo jí srdcem. „Musíte mít, pantáto, se mnou strpení,“ promluvila v tom záchvatu upřímně, „a prosím vás, poraďte mně vždycky, já bych ráda, abyste byl se mnou spokojený.“

Tím byla starého Dománě. I nebylo pak, jak se zhusta, přečasto děje, že starý hospodář nevěstě překáží, že se jí zprotiví, že se nemůže ani dočkat, až starý odejde na věčnost. Byla více jeho dcerou nežli snachou, přijímala ochotně jeho rady i pomoc a sama o ně žádávala. V tom poměru měla mnoho úlevy ve svých stycích s mužem i ve svém povolání hospodyňském, žádné však útěchy ve svém zármutku a ve své tesknotě.

Napadávala ji zvláště z počátku; ale hloub ještě chvěl se žal nad nedávnou minulostí. Vzpomínala na Kalistu, toužila zvědět, co dělá. Kolikrát, když byla v sedničce sama, vytáhla jeho dar, psané a malované modlitby; nemodlila se z nich a také jich do kostela nenosila, aby muž nebo tchán jich nepřehlíželi a jí se neptali, odkud je má. Jen se na ně dívala, rozpomínajíc se, jak s Kalistou chodívala pod olšemi u řeky a jak jí modlitby podal a co řekl. —

Matka ji přišla navštívit, ale té se nemohla na něj zeptat: až od sestry se dověděla, že je, jak povídají, všechen jiný, že chodí sám v polích jako bludná ovce.

Bodlo ji, když to uslyšela a jak se jí v mysli rozjasnilo ze sestřina příchodu, tak náhle zase padly stíny z její zprávy. Když sestra odešla, bylo odpoledne v červnu, nechala všeho v sednici, kdež na ni všecko padalo, a vyběhla za statek, za stodolu pod stromy na trávník, k „rybníčku“, do toho tichého koutku. Chtěla, musila býti sama. I jindy v podobných chvílích

tesknoty sem utíkala. Odtud byl daleký, pěkný rozhled k nedalekým hranicím i za ně, na skalnatý Bor a Bukovinu, na temně modrou Hejšovinu i do lesnatých údolí pod ní, na Nouzín ves už v pruské zemi. Hledívala na Bor, který jí, byl dobrý a milý známý z domova, a na pravo na Srbskou, protože byla sousedka Padolí, jemu nejblíž. I zaplakala si tu jako tenkráte, když po svatbách poprvé sem přišla a netušíc té vyhlídky, z nenadání shlédla své známé, horu i ves.

A přece když po žních se ve statku stavila stará Mrázková, jež dříve; za selčiny svobody, nosívala Kalistovi a od Kalisty zase jí vzkazy, a v příhodný okamžik se nabídla otázkou, co má v Poříčí vyřídit, a co tam vzkáže, Domáňová kvapně odpověděla, že nic, že nebude nič vzkazovat, a hned se také optala, zdali ji Kalista poslal.

„Oh ne, to ne."

„Ne, ne, jak jsem povídala, nic; už je konec."

Stará Mrázková odešla ze statku bez vzkazu, hojně však obdarovaná; selka měla z toho jejího dotazu chvíli vzrušení a smutku. Byla by ráda i jen takto s Kalistou promluvila a jemu vzkázala, že nemůže zapomenout, ale nač to, když je konec, když to nemá a nemůže byt. A co by si pomyslil! Tak ho odbýt tenkráte v zimě, v mrazu od okna, tak ho zradit a teď mu vzkazovat! Nač ho znepokojovat, a sebe ještě víc.

Ale znepokojila se o padolském posvícení, když poprvé jako Domáňová přijela do Padolí s tajnou dychtivostí, že uvidí Kalistu. Poprvé uviděla, když šel z kostela, po druhé večer o muzice, kdy s ním i tančila. Ten jeho pohled byl pořád před ní a opakovala si v duchu, jak se optal, vzpomíná-li ona. Smutně se vracela v noci na Bezděkov s mužem v bryčce, tiše seděla v černém koutku a tvářila se, jako by spala, aby nemusila odpovídat muži rozjařenému pitím. Bylo smutno o té cestě a smutno i ráno, ten den i druhý. Bylo zas jako po svatbě, a zase bolestně litovala, co učinila, proč poslechla

Sice zas odtrnulo, alb v nitru, v koutku zůstala tajná bolest. O tu muž často nešetrně zavadil. Ženinu srdci nebyl o nic blíže za ten čas, skoro již rok, nežli jako před svatbou. Spíše dál. Tenkráte vídala jen vystrojeného

nápadníka, pak ženicha, jenž přijížděl s celou slávou i s dary, jejž všichni vychvalovali a vynášeli. Ta sláva pak s něho padala.

Vídala a slýchala jeho hrubosti vůči čeládce. S ní, s ženou, první čas pěkně jednal a byl by ji pořád k muzikám vodil. Jí to netěšilo. Šla jednou, dvakrát, pak se vymluvila, až přímo odepřela. Z toho se strhly mrzutosti; ze vzdoru šel a chodil sám, a bouřil a utrácel sám, za jiné platil a i v kartách peníze mařil.

Začal se odcizovati ženě, která tím spíš a více se sbližovala se starým hospodářem a docházela u něho podpory.

Jeho uznání měla hned od počátku, když se ujala hospodářství tak doopravdy. Až se tomu divil, že taková mladá a z Městečka, všecko chutě dělala, do všeho se vpravila a všecko tak rozumně řídila. Činila tak z povinnosti, i že ráda pracovala, i že v ní bylo nejvíc energie a podnikavosti, po otci, který se také tak ujal plátenického obchodu bez zkušenosti a zvláštní průpravy. V té práci často až do plného unavení, v těch různých starostech byla závora tesknotě, a tajený zármutek jakoby usínal.

Než sám její muž častěji udeřil do bolavého místa, bezděky, pak i úmyslně. Když si Annu bral, věděl, že mluvívala s poličským pomocníkem; ale pýcha selského synka z bohatého statku pohrdala takovým soupeřem. Po roce však, když Domáňovi donesli, že pomocník chodí na most pod Bezděkov a již také do samého Bezděkova k vůli jeho ženě, že ho viděli v hospodě, že i jeho statek obcházel, zasmál se před lidmi z nejvyššího opovržení; ale uhel mu hozený donesl řeřavý domů a rozdmychal z něho veliký oheň.

Na mladou ženu se obořil jako na vinnici, jakoby, ona mohla za Kalistu; tupil jej před ní jako jej prve v hospodě zlehčoval, a čertil se, co že taková kantorská žebrota se opovažuje, takový hladovec! On, Domáň, že dá ročně víc za podkováky nežli ten učitelský dostane služby — — a co ona — — že bez toho o tom ví, že sem leze — proč si ho nevzala, co teď mohla mít, na roští do lesa chodit, s košem na zádech až by se ohýbala —

Opil ze zlosti i ze žárlivosti, ač jí nechtěl dáti na jevo, tupil učitelského, aby jej ponížil před svou ženou; nerozuměje, povyšoval jej v

jejích očích pro jeho oddanou lásku a ji odpuzoval od sebe dál urážkami, tou bouřkou, za které přidal se starý hospodář k nevěstě proti vlastnímu synu.

Tenkrát už byl výměník stonavý; o holi přišel ze své chalupy naproti, kdež přebýval, aby mladým nijak nepřekážel. Pro tu churavost nejel pak s mladými do Padolí na posvícení. Bylo druhé v jejich manželství, několik neděl po té bouři, když nastalo mezi nimi příměří.

Domáňová se tentokráte netěšila domů k rodičům; jela se strachem o Kalistu, aby se něco nestalo. Jak ráda byla by mu vzkázala a poprosila jej, aby si jí nevšímal, že by měla horoucí peklo. Ale jak vzkázati a tohle! Bála se a přece nejela bez dychtivosti. Po těch srážkách s mužem zjasněly jí vzpomínky. na Kalistu; že se tak pro ni souží, že pro ni tak trpěl, litovala ho a myslívala na něj s pohnutím. V tom lito vání vyháněl nový proutek u zašlápnutého stvolu staré lásky.

Se strachem vcházela do langrovské hospody k muzice, se strachem, přece však se těšíc, že uvidí Kalistu, že se bude moci na něj dívati. A on přišel i o tanec; nenadála se toho, lekla se, ale šla — v tom však vskočil mezi ně její muž, roztrhl je, Kalistou strčil. Zahanbená, uražená, odešla s matkou domů; otec pak přivedl rozkaceného muže. Dušánkovi se marně namáhali, aby je srovnali. Mír nepřišel. Domáňovi sedli sice mlčky do bryčky, ve hněvu však, nesmíření jeli domů. Bylo za temné, listopadové noci. Domáňová přitiskla se do koutku, netváříc, se jako, loni, že spí. Oči jako vyjevené měla upřeny do husté tmy, ale neviděla a nedbala ničeho. Bylo jí jedno, že muž bije do koní, že je žene bez světla, tmou, úzkou silnicí nad podhorním mlýnem nad řekou a pak za Střezinou vedle samé řeky.

Ani slovem ho neokřikla ze vzdoru, aby nemyslil, že má strach. Ať jede, kam chce, ať to rozbije všecko, bryčku, koně, sebe, ji — Co — —

Medhuje včerejším lijákem rozvodněná hučela ze tmy pod cestou a pak zrovna vedle bryčky. Olše nad řekou v pravo a les ve stráni v levo zprudka šuměly do hukotu vody černou tmou; rudé jiskry do ní sršely z pod kopyt mladých koní, do nichž Domáň bičem švihal a jež trna a bouře děsila.

Té listopadové noci seděl starý Domáň ve své chalupě na malované, starodávné posteli s nebesy, t. j. se sloupky a přístřeškem na nich z prken, po tmě, modle se. Spaní ho teď, co mu nebylo kale, opouštělo, celé hodiny v noci proseděl. Když se té noci protrhl ze spaní, hned mu připadlo, že mladí nejsou ještě doma, že se jich dočká, to čekání že mu alespoň chvíli ukrátí.

Dlouho však nejeli, dlouho čekal, až se dal do modlení, jak činíval, když nemohl spáti; také zase vzpomínal v té tiché tmě na ty, kteří odešli, a nejvíc na nebožku ženu. Počítal, že již asi brzo s ní se sejde. V to doufal a věřil a to pomyšlení mu ulehčovalo ten trudný počet. Jen kdyby syn — To bylo smutné povážení. Všechno by bylo jinak mezi mladými, kdyby měli děti. Modlil se za vnoučka, aby jim ho pán Bůh dal, jako se za to modlíval, i aby nevěděli, na modlení dával.

Náhle vstal a tápaje šel opět, po kolikáté již, k oknu: Venku zprudka zahrčelo. „Jako čert vjel," pomyslil stařec, vyhlížeje. „Blázen divoká, nebo je zas opilý."

Zavzdechl nazíraje do tmy a naslouchaje. Mnoho neviděl, za to více slyšel. Syn bouřil a láteřil, že nejdou se světlem a odpřahat. Světlo lucerny se tam zamíhalo, zarděli zář se tam třásla a v ní neklidné, pobíhavé stíny. Slyšel pořád jen syna, jak zlostně poroučí a nadává —

Světlo pak zmizelo, nádvoří zčernalo, ztichlo, ve statku naproti zarděla se okna. Díval se na ně, snacha u nich stanula, v tom zahlédl syna, jak k ní kvapně, prudce přistoupil, ale v tom ona jakoby se uhnula, zmizela a syn za ní. Co je —. čekal, naslouchal, chvíli upřeně pozoroval chtěl na rychlo na sebe něco hodit a přesvědčit se, co tam je, není-li prudká srážka, jak se mu zdálo. V tom okna ztemněla. Stanul a zase chvíli čekal, ale okna již nezrudla. Tma v nich byla a zůstala. Nikdo z mladých k němu nepřišel, když přijeli, ani u okna nezavolal, ač dobře vědí, že nemůže spát. Ani nevěsta se nestavila. To bylo v Padolí zle, a snad tady zas —

Ráno přišla snacha, syn ne, ubledlá, zasmušilá, ale klidná. Ptala se, jak spal, byl-li vzhůru, když přijeli. Hleděl na ni zkoumavě, s účastenstvím; neodpověděv na otázku, ukázal na modřinu nad jejím pravým okem.

„Cák to máš, Aninko?“

„Ale trochu jsem se ve bryčce uhodila, když jsme jeli domů. Jan neměl lucernu; a koně se v té tmě lekali, začali se plašit. Bryčka se tak házela —“

„Aha —“

Tím slovíčkem naznačil, že rozumí, že nevěří; ale víc ani slova. Bál se ptát, alespoň té chvíle, a bylo mu hanba za syna. Jen pohladil své dlouhé vlasy, poslední čas silně probělávající, a třaslavě z hluboka vzdychl a teskně pomyslil:

„Už i to!“

Nevěsty se dále nevyptával, ale mluvil s ní, cítila to, srdečněji, pěkně, jako by ji chtěl pohladit na ukonejšení a na bolest chladivě nafoukat.. Synu se celé dopoledne vyhýbal. Nechtěl se s ním dáti do řeči z hněvu, než i z tajného strachu. Ten si však nechtěl přiznat.

Toho dne odpoledne vešla Domáňová ze sednice vedle do sedničky. Muž odešel do hospody; pro jistotu však vyhlédla oknem.. U toho nikdo, na sadě i po zahradách za statky, kam viděla, závěje spadlého žlutého i shnědlého listí, a co ho ještě bylo po haluzích, tiše padalo a poletovalo u větru. Nikde živé duše. Ticho a smutno. Z pod šatů v malované truhle uložených vytáhla v šátku zabalené modlitby, dar Kalistův. Otevřela je, četla titulní list, obracela, obracela.

„Vem' si je na památku, budeš je snad potřebovat —“ řekl tenkráte. „Modli se v nich a nezapomínej na mě. Ale šťastná nebudeš —“ Tesknost jí sevřela srdce. „A já taky ne—“ řekl. Plakala nad knihou — —

IV.

Starý Domáň býval u statue na konci pole při pokraji lesa pod lipou denně toho podivuhodného měsíce února r. 1840., kdy se tráva zelenala a bledule v lukách rozkvetly a na mezích na slunci „devesel“ zlatě vysvítil.

Chodil tam i když se vítr obrátil, když slunce zmizelo a šedý mráz uhodil. Modlil se tam jako vždycky za nebožku ženu a teď ještě déle a vroucněji, aby se „mladí“ dobře srovnávali. Tu nevůli jejich měl jako mrak pořád před sebou. Už jej na statek mezi ně tak nevábilo a netěšilo ho tam, zvláště byl-li syn doma, tak často mrzutý a nevlídný.

S nevěstou rád pohovořil. O hospodářství mluvívali, a snacha jej také ochotně vyslechla, když vzpomínal, jak bývalo. Poslední dobu jí často vypravoval o nebožce své ženě a také si nejednou smrt připamatoval. To bylo zvláště, když přestal chodit k statui, když pojednou nemohl. Nohy mu tak seslábly. S těží přešel nádvoří, a chvíli trvalo, nežli se došoural do velké sednice.

Když začátkem března přišla zase pravá zima, nemohl už ani tam. Za to jej nevěsta častěji navštívila. Syn přicházel řidčeji a vždycky jen na krátko optat se, jak je a jen aby mu odpověděl na jeho otázky týkající se hospodářství nebo dobytka. Až jednou, to již starý nemohl ani přes sednici, zavolal „si syna stojícího u stolu, aby přistoupil k posteli a sedl si. „Až umřu,“ začal starý Domáň klidně „zabiješ na funus plauku a napečete po třech korcích chleba a rozdáte všecko chudejm.“

Mohl tak ustanovit, poněvadž měl velký výměnek a obilí na podlážce vysokou hromadu. Tuto svou vůli oznámil synovi jakožto hospodáři, aby věděl, ale jinak s ním o blížícím se konci nepromluvil, a syn, mdle se usmáv, jakoby nebylo doopravdy, řekl: „No, cák tak pospícháte, dyť je snad eště dost času.“

Totéž přání, aby zabili krávu a napekli po třech korcích chleba a maso a chléb aby rozdali o pohřbu chudým, oznámil starý Domáň hospodyni. Začala mu upřímně vymlouvat, aby na to nemyslil, však že —

„A ne, má milá, to já cejtím, že už to dlouho nebude trvat; jen bych rád věďal —“

„Co —“

Mlčel chvilku hledě před se a neobrátil očí po snaše, ani když začal zase mluvit.

„Víš, to bych rád věďal, jestli se mně smrt ohlásí jako nebožce panímámě. Ta to zvěďala, takový vidění měla, dva starci v bílých kožichách k ní přišli v pravý poledne, když byla na louce sama. Nide ani živy duše a najednou ty dva starci stáli před panímámou —“ vypravoval oddechuje si, co snaše už jindy pověděl,

Dříve to vyslechla jako duchově, napínavé vypravováni bez pohnutí. Teď, když znělo šerem tiché sedničky z postele nemocného starce hlasem usláblým a dutým, děsivě ji obcházelo; i strach o tchána ji chytl. Již poslední čas se o něj lekala pomýšlejíc, jak bude, odejde-li. Měla v něm oporu a ochranu, zastal se jí a synovi domluvil, když začal zase z divoka, a muž se pokaždé ještě před ním přikrotil a nikdy se na něj neodvážil —

Prosila starocha, aby o tom nemluvil, co pořád na smrt myslí.

„Víš, milá zlatá, já bych se jí tak nelekal, kdyby mezi váma —“ Nedořekl, ale věděla, že myslí na syna a na ni, na časté jejich nevole. A hned se Zase vracel:

„Já si myslím, když panímáma měla takovy vidění — Snad mně vzkáže —“

V kalných očích mu zasvitlo, i všechna tvář jeho přepadla a bledá zjasněla nadějí, že nebožka žena ho zavolá, až bude mít přijíti za ní, i že se s ní shledá.

Anna odešla zasmušilá z chaloupky do velké sednice chystat večeři. Smrákalo se a koruny javorů a lípy za stodolou černaly. Na dlouhém nádvoří ticho a pusto. Drůbež všechna byla už dávno na hřádě, pes zalezl do boudy, neboť přituhovalo a sníh začal poletovat. Ve velké sednici zaplanula v černém, dřevěném svícnu louč. Rudá, třeslavá její zář pokmitovala po mohutném sloupě prostřed sednice, po šatstvu a po hospodářově ovčím, květovaném kožichu na něm visícím, a dál ke stolu, kolem něhož zasedla čeládka k velké, hliněné míse. Z ní jedla společně s hospodářem.

Stíny podávající pitvorně stíny lžic k ústům hýbaly se po stěně až k černému stropu, v jehož tmě se ztrácely. Nikdo nemluvil, jen lžíce bylo slyšeti, jak zvonily o kraj ohromné mísy. V oknech tma, venku ticho jako v

jizbě, až najednou do ticha, do tmy spustilo náhlé, prudké kdákáni slepic na hřádě. A kohouti hned se přidali ostrým, rychlým kokrháním. U Domáňů měli tři s třiceti slepicemi. Ty kdákaly všechny, neboť křik byl hrozny; a kohout kokrhal za kohoutem, pak všichni tři najednou. —

Čeládka i hospodář přestali jíst, a každý napjatě naslouchal, překvapen, divě se a žasna; mladá děvečka leknutím zamarjovala. Slepičí kdákání v zimě a v tuto chvíli!

„To je tam schoř!“ mínil pacholek a vyrazil od stolu; za ním pohůnek, aby pomohl zahubiti loupežníka v kurníku. Hospodyně rozsvítivši chvatně lucernu vyšla s nimi a ostatní také. Jen hospodář ostal na své těžké, dubové židli s vyřezávaným lenochem a naslouchal. Slepice poplašeně, vyděšeně kdákaly dál a kohouti kokrhali; zmatený ten chor ozýval se i když se pacholek vrátil do sednice. Hlásil, že tchoř tam nebyl, že nic není.

„A tak co ještě kdáčou —“

„Kdák ví, co to je — hospodyně na ně a kde kdo, ať mlčí, ať přestanou —“

Selka stála u otevřeného kurníku svítíc do něho lucernou a pozorujíc zamyšleně drůbež, jejíž pestré barvy v náhlém osvětlení ostře, v měňavém lesku vyrazily ze tmy. V kurníku zmatený křik, vyděšení, jehož nebylo možná stišit. „Aby tak bylo znamení!“ prošlehlo selce myslí. Lekla se.

„Polejte to vodou!“ poručil drsně sedlák, jenž na čeledínovu zprávu přišel se také podívat. „Nech je,“ bránila selka, „kdo pak ví, co v tom je.“ Sedlák se na ni utrhl a opakoval drsněji, jen aby tu havěť polili.

Selka nevyčkala. Nechavši svítilnu u kurníku, chvátala do sednice, myslíc na výměnek, na pantátu, slyšel-li to také a jak by neslyšel, vždyť se to rozlíhalo, kdo ví kam. Už je ticho! Voda pomohla. Co si pantáta asi myslí, co tomu říká. Má k němu zajít? Aby si snad nemyslil — a kdyby sám o tom začal. Ale šla pak přece. I zvědavost ji vedla i starost. Starý svítil. Seděl jako sedával na posteli pod nebesy a modlil se polonahlas růženec. Snacha ho slyšela, jak vstoupila.

„Vy se modlíte,“ řekla u prahu, váhajíc jíti dál.

„To jseš ty, Anna — modlím se, ale jen pojď dál. Dobře, že jdeš,“ a hned se dychtivě optal, když přistoupila:

„Slyšali jste? To byl hřmot! Cák ta drůbeř —“ Selka pověděla. Starý Domáň zakroutil hlavou a řekl před se:

„To je diuny, jakžiu to nepamatuju. —“ Pojednou se obrátil po nevěstě a tišeji řekl jako zmožen náhlým tím pomyšlením: „Není-li to, víš —“

Zahlédla mu v očích úzkostné pohnutí, nejistotu i dychtivost, co ona řekne. Porozuměla mu a chlácholila:

„Ale to ne, pantáto, to ne, co pak tohle.—“

„Bohu poručeno, milá, zlatá,“ mluvil zase klidněji, „a že by takhle, nemyslíš — ale to se hospodářům staly skrze němou tvář kolikrát diuny znamení —“

Chvilku mlčeli, pak se selka zeptala, chce-li ještě něco.

„Nic, už nic, ale — víš co, nastrč jinou louč, abych seďal trochu dýl při světle.“ Selka berouc s kamen borovou louč pomyslila, jindy že tak dlouho nesvítí, že sedá po tmě, dnes, chudák, snad že se přece bojí — Zašlápla oharek, nastrčila rozžatou, novou louč do železného svícníku černého, dřevěného svícnu u kamen. Mohla hned odtud odejít, v náhlém však návalu soucitu a litování přistoupila až k posteli a přála vřeleji nežli jindy:

„Dej vám pán bůh dobrou noc, abyste se hodně vyspal, pantáto —“

Tmou, větrem, jímž hučely kolem statku holé stromy, přeběhla nádvoří. Muž odešel zatím do hospody. Zeptala se na drůbež; řekli jí, že je v kurníku ticho, jako jindy, ani hlásku. Nedočkavši se muže, ulehla a měla pak děsivé sny. Ráno, jak jen oči otevřela, vzpomněla na pantátu, jakou měl noc, je-li na živu. Jak se jí to mihlo, hned, jakoby hřích bylo, požehnala se, omlouvajíc se v duchu, že když on sám tak mluvil —Ale šla na výměnek časněji nežli jindy.

Starý Domáň seděl na posteli a liboval si, že se dnes pěkně vyspal, a že měl pěkný sen, nebožku panímámu že viděl, ještě jako svobodnou, že se

na něj tak usmívala — „To ona si pro mě přijde,“ dodal ne smutně, spíše jakoby se těšil a pojednou připamatoval své přání a svou vůli:

„Tak jak jsem poudal, krávu zabijete a napečte chleba po třech korcích chudejm. Budou se za mě a nebožku modlit.“

Že se však mladé selce zdál čilejší nežli jindy a že to s tou drůbeží, jak už teď myslila, nebylo žádné znamení, brala tu připomínku za starcovský nápad a klidně se vrátila do statku.

Večer však, když hospodář s čeládkou večeřeli, ozvala se z ničeho nic na síni strašlivá rána, jako když praskne poval, jakoby se strop zbořil. Takový hřmot se tam strhl. Všichni se lekli, všichni vyskočili od stolu i hospodář; ten vytrhnuv ze svícnu planoucí louč vyrazil první na síň. Čekal, a všichni, jak za ním vyběhli, že je síň zasypaná spadlým stropem; a ona volná a strop celý, netknutý, nikde ničím hnuto, všecko na svém místě.

A tiché; ne však na dlouho. V chlévě zahučelo, kráva zařvala, za ní druhá, a již řvaly, bučely všechny a všechno, i telata i volkové.

„To jste jim nedali žrát!“ rozkřikl se zlostně hospodář na děvečku a hned se také po hospodyni obracel. Té však neshlédl.

Děvečka se bránila, že dobytek dostal, jak se patří, jako vždycky, to řvaní že nemůže býti z hladu.

„Rozsviťte lucernu,“ poručil hospodář a vkročil, do sednice, aby se osopil na hospodyni. Než ani ve světnici jí nezastal. Vzav lucernu, chvatně se bral do chléva, jsa přesvědčen, že jej klamou. Dobytek všechen stál, ani kousek neležel, a všechno ode dveří až na konec dlouhého chléva, od zardělé záře lucerny až do Černého pozadí bučelo a řvalo, hlavy zvedajíc. A za žebřinou plno, žlaby plny. —

Domáň zaklel. Když se vracel, kamennou záspí, s níž rozletovala se zardělá zář dlouhými, kmitavými pruhy z jeho kolísající svítilny po trámech stěny, po záspi a pod ní přes hnůj do tmavého nádvoří na jeho poprašek sněhu, zalehl pojednou hlas od chaloupky na výměnku:

„Pojďte, pantáta umřel!“

Hlas se třásl, úzkost se v něm chvěla. Tmou mrazivého večera zněl ještě smutněji a tím děsivěji, že nesa takovou novinu se ozval z nenadání, tak náhle.

Lucerna se prudce rozhoupala, jak mladý Domáň naráz zahnul v pravo a seskočil se záspi. Čeládka za ním. Umrzlá půda duněla rychlými, chvatnými kroky.

U dveří výměnku stála selka bledá, uplakaná, třesouc se, jako zmámená. V záři svítilny. vypadala ještě vzrušenější, ‚Sedlák, kterýž se po jejím hlase v šeru hnal nevěře dost a v duchu ženu zlostně obviňuje, cože splašená, to že se zbláznila, zarazil se, když ji shlédl.

„Co táta — Cos křičala —“ ptal se zamračeně.

„Umřel —“

„Žes nevolala —“

„Vždyť volám, teď umřel.“

Než dořekla, rychle vkročil, více si jí nevšímaje, do síně a do sednice loučí osvětlené a šel, nevěda, že lucernu nepostavil. přímo k posteli pod starými dřevěnými nebesy. Ostatní za ním. Mrtvý vyměník ležel rovně, bradou vzhůru. Bílé, dlouhé vlasy splývaly inu po polštáři kolem ssinalé tváře, jejíž bezzubá ústa zapadla mezi ohnutý nos a vyvstalou bradu. Oči v sloup obrácené, zahnědlá víčka a jamky kolem nich, vše v temném stínu.

Mladý Domáň se nahnul, sáhl na studené, zvlhlé čelo, zatlačil oči a stál s hlavou přikloněnou, oči na mrtvého upíraje, jako dub; pojednou pokleknuv, postavil svítilnu na podlahu a sepjal ruce. Ženský pláč za ním zaúpěl; děvečka i stará podruhyně plakaly hlasem. Selka, pokleknuvši za mužem, už jen tiše. Stará podruhyně začala se nahlas modlit a ostatní po ní.

Když doříkali tři otčenáše, vyšla čeládka ven i hospodyně, aby opatřila bílou plachtu na pokrytí a bílý šátek na podvázání brady zemřelého i plátno, jímž by, ve vodě a v octě namočeným, přikryli jeho tvář. Hospodář zůstal u něho. Osaměv, jal se ihned hledati ve stole i v šatotvě nebožtíkově klíč k truhle, i k penězům zesnulého otce. —

Když selka s čeládkou vykročila před výměnek do tmy a mrazu, bezděky se zastavila, a všichni, Z chléva zaléhalo bučení dosud; ne

jednotlivé, ale bučení všech kusů, z něhož vyráželo táhlé zařvání. Všichni užasle naslouchali.

„To snad ta němá tvář ví —“ řekla děvečka všecka ulekaná.

„Musíte jí to hospodyně oznámit“, připamatovala stará podruhyně, kteráž znala všechny obřady a zvyky, a kteráž by za hřích měla, když by se nezachovaly. Selka mlčky poslechla. Vzala od děvečky lucernu, kráčela napřed přes nádvoří. Ostatní šli za ní až k domovním dveřím, kdež zůstali a čekali. Nikdo se neodvážil jíti s hospodyní, ubírající se po kamenné záspi ke chlévu, aby jí nerušil v jejím úkonu. Nebyl jí snadný.

Jí, dojatou smrtí, kterou viděla po prvé, vzrušenou těmi znameními, naplňovalo divnou bázní dojíti k němé tváři, jež v tuto chvíli ví i rozumí, co se stalo, a promluviti k ní. Noční tma i mihotavé červenavé světlo i černé stíny po trámech stěny i po záspi vpřed i vzadu, jakoby živé, plaše překmitující, pohupující, nekonejšily. Selka otevřela dvéře, do nichž se hrnuly kotouče bílé páry; pozdvihla lucernu nad hlavu, posvítila do tmy chléva, z něhož ji teplý puch ovanul, svítila na dobytek všechen dosud stojící, dosud bučící, a nachylivši se hlásila s bezděčnou jistou obřadností, ale třesoucím se hlasem bázlivě:

„Kravičky, starej hospodář umřel.“

Bohaté hlavy se obracely po světle; selka zahlédla lesk vyvalených, pěkných očí mladé „srny“, stojící u dveří. Zvíře, jakoby rozumělo, stichlo, a stichl chlév všechen. Z toho náhlého utišení, jež dotvrzovalo, že „němá tvář“ té chvíle rozuměla, šel strach. Cos tajemného se stalo, a v chlévě jakoby cosi strašlivého číhalo; selka přirazila rychle dvéře, zůstala však na okamžik u nich naslouchajíc. Vazák zařinčel, ale hlas neozval se žádný. Ticho.

Chvatným krokem se vracela k domovním dveřím, kdež děvečka, majíc nahá paže zahalena zástěrou, čekala i ostatní z čeládky se starou podruhyní. Všickni naslouchali směrem ke chlévu. Ticho; nic, ani zabučení. Chlév jako by byl dočista prázdný. Žasli a bázlivá děvečka otřásši se vběhla první do světnice. Stará podruhyně se křižovala a požehnala se na novo, když hospodyně ve světnici vypravovala, co nebožtík starý hospodář včera,

když bylo s tou drůbeží, povídal, že ho nebožka panímáma už volá, že to měl za znamení a tu že ona, když prve o večeři na síni to dalo takovou ránu; hned vzpomněla na pantátu.

„Tak jsem hned vyběhla na síň, a když jsem viďala, že se tam nic nestalo, tak mě najednou tak diuně obešlo, takový strach, a zrouna mě to hnalo na vejměnek. Když jsem doběhla, byl už pantáta v pánu; právě skonal. Měl pěknou smrt, umřel tiše, bez bolesti, jako když usne. A ohlášený to měl — Bože! —“

Světnice stichla že bylo slyšeti, jak v planoucí louči zapraskalo.

Čeládka úžasem němá hleděla na mladou hospodyni. Její vypravování, všecka ta tajemnost znamení včerejšího i dnešních, účastenství němé tváře, to vše zatřáslo jejich myslemi. Vyrušilo je z tupého. klidu. Rázem nahlédli do hlubokého temna velké záhady; ustrašeně, jakoby do propasti se podívali, ale i v napjetí prudké zvědavosti, tím dráždivější, že neměli pro ni ani zábřesku vysvětlení. —

V.

Do všední klopoty vstoupilo náhlé tajemství smrti a po všem starém statku zavanulo z něho divnou, bázlivou úctou. Mysl jen k denní lopotě obrácená vážně se na chvíli povznesla a potřebovala výrazů těch dojmů, Zvyky a pověry od pokolení zděděné, od pokolení tlumočící úctu k smrti a k mrtvému, oživly tím Skonem jako šeré květy. Tlumočily v trudných chvílích, vyslovovaly za ty, kteří nebyli zvyklí a ani neuměli vyjádřiti své city a prosby.

Mladá selka všímala si s účastenstvím a živě vnímala vše to nové a tak vážné, i pomáhala. Mrtvoly starého hospodáře, kteréhož jí bylo upřímně líto, se nebála. Vykonala vše, oč řekly stará podruhyně a vrásčitá obcházečka vesnická, která mrtvoly umývala, do rakve strojila a také obcházela příbuzné a známé oznamujíc úmrtí i čas pohřbu. Podruhyně

konala vše vážně, s pobožností a úctou, obcházečka horlivě, ale více řemeslně.

Mladá Domáňová zatrnula, když přenesly omytého nebožtíka ze staré postele pod nebesy a položily jej na prkno opřené o dvě židle a když ty dvě staré ženy jej vázaly, dle obyčeje, k tomu prknu povřísly, jedním přes prsa a druhým přes nohy. Rychle přikryla mrtvého bílou plachtou a rozžehla hromničku u hlavy zastřené přes tvář plátnem navlhlým vodou i octem.

Když ráno, nežli odzvonili umíráčkem, přišel kantor, jak byl obyčej, pomodlit se u mrtvého, přišla ona první na výměnek .a klečíc, vyslechla všecko modlení, jež učitel odříkával Z knížky, maje kulaté okuláry na nose.

V podvečer probělený prudkou vánicí vstoupili do výměnku čtyři zpěváci ze vsi, chladem zrudlí ve tvářích. První je selka uvítala; pak teprve přišel sedlák a čeládka, jež zůstala u dveří a u kamen, i ;lidé ze sousedství, ženy i děti, kdežto zpěváci se postavili u nohou nebožtíkových, jeden v krátkém, ošumělém kožíšku, tři v tmavých burnusech nemotorného střihu, všichni ve vysokých botách, starší už, jeden šedý, holohlavý, s věnečkem tvrdých, šedých vousů pod bradou, starý Pozděna, jenž vodil na pouti a v kostele předzpěvoval; i zde řídil pobožnost, když se modlili za svitu louče hlubokými hlasy dost kazatelsky ze starých knížek, jež drželi v upracovaných, těžkých rukou od chladu dosud červených.

„Z hlubokosti volám k tobě Hospodine! Pane vyslyš hlas můj —“ začal Pozděna žalmistovým a říkal dále s ostatními třeslavým hlasem a povzdychuje i oči pozdvihuje k černému stropu. I píseň načal zazpívav:

„Velmi přežalostný ten čas,
v kterém slyšeti smutný hlas —“

Nežli zpěváci přišli, zapálila stará podruhyně celý svazek jalovce a pročoudila jím světnici. Jeho vůní dosud páchla netopená místnost, u dveří a kamen plná lidí. Stáli tam mlčky v šeru, v třeslavých, zardělých zákmitech borové louče, jež planula zpěvákům, i ve svitu svíčky, hořící v

hlavách mrtvoly bílou plachtou zastřené, ležící dosud na prkně, neboť do té chvíle nepřivezli z města truhlu.

Všichni stáli tiše, většinou s rukama sepjatýma; někteří se modlili, jiní, zvláště děti a výrostkové, lelkovali po nebožtíkovi a po zpěvácích. Selka se kolikrát ohlédla po muži, jenž stál bez hlubšího dojmu v popředí všech. Všimla si, že se obrací po dveřích i po zpěvácích, jako by už rád, aby byl konec.

Pozděna se mu blížil vzývaje anděly, aby uvedli duši zemřelého před obličej nejvyššího, do lůna Abrahamova; pak ještě otčenáš a třesoucí se prosba s hlubokým povzdechnutím, aby nebožtík lehce odpočinul a světlo věčné aby mu svítilo, pak amen —

Zpěváci, kteří za poslední modlitby klečeli, vstali, a hledíce k nebožtíkovi, přáli skoro jedním hlasem: „Pán Bůh tě přijmi na milost!“

Obrátili se a v tom u dveří šum a tlačenice; hlas hospodářův zněl už na síni. Doma čekal na zpěváky, pozvat je, jak se slušelo, aby se zastavili. Učinili tak bez zdráhání; čekaliť už na tu mzdu své pobožnosti. Starému Pozděnovi se bez toho po každé třásla kudla v kapse, hned jak někomu umíráčkem zazvonili.

Poslední, kteří odešli od nebožtíka starého hospodáře, byla mladá. hospodyně a stará podruhyně, upravivše mu světlo v hlavách na celou noc. Byla tma a chumelilo se; do té prášenice prokmitoval z výměnku zardělý zákmit z lampičky u hlav mrtvého.

Naproti přes dvůr okna velké světnice v jasné záři. Svítili tam loučí, na stole hořela lojová svíčka, až černý strop, jeho velký, dlouhý trám, jejž držel prostřed sloup, se od toho světla místy leskl. U stolu již hosté: čtyři zpěváci a lidé z nejbližšího sousedství, kterým Domáň řekl i kteří se jak tak domluvili a se přiživovali. Na stole chléb, husečky másla, hrnek homolek, kořalka, bílá, obyčejná, rosolka dvojí, růžová a žlutá, jasná jako zlato.

Když hospodyně vstoupila, už krájeli, už si chléb podávali, Pozděna, zpěváci, ostatní. Bochník byl jako kolo, ale že krájeli, ne krajíce, nýbrž skolky, štafalce, byli za chvilečku při dokrojku. Než hned tu byl jiný bochník a také tak veliký. Krájeli, mazali, až husečky másla se očividně

ztrácely a homolky se v hrnci kvapem sesýchaly. y také, jakož i nejeden krajíc pod stolem; zpěváci cpali kapsy a při tom zalévali hrdlo, ostatní rovněž nepolevili. Z počátku hovořili o nebožtíkovi, pak si hleděli více jídla, až se jim uši hýbaly; leda, že při tom si pochvalovali a mladému hospodáři přichlebili.

Ten na tuto večerní úctu hned ráno pamatoval; sotva že odzvonili otci umíráčkem, dal si zapřáhnout do saní a jel do Police objednat, rakev, koupit rubáš a čeho potřeba do truhly. Na to si vzal do saní starou podruhyni; kořalky koupil sám a vědro piva, i řezníka zamluvil, aby přišel zítra zabit krávu, jak nebožtík táta si přál, aby chudí měli v čas jeho pohřbu chléb i maso.

Selka si všimla, jak pobízí, aby pili, jak sám si naliv, přes tu chvíli upil, jak obcházel a přecházel, až za nedlouho usedl a pil s ostatními zároveň. Dívala se na zpěváky, jak jim chutná a jedí a jedí; těm se nedivila, ale že muž — Jak by mohla tak sedět a pít a tak s chutí pít! Ale jaký div! Zármutku nemá; když mohl včera hned, jak táta oči zavřel, peníze po něm shánět. Přišel s nimi, viděla, když je v sedničce přepočítával a když je zavíral do stolu. Ale jí nic neřekl, odkud jsou — Bude teď ještě víc utrácet a rozhazovat.

Zpěváci odešli pozdě večer s hojnou výslužkou. Sedlák nařizoval stran chudých, jak s rozdílením almužen, chleba i masa; by selka nešetřila, poroučel, aby rozdala, jak táta chtěl. Ta připomínka ji zamrzela, urazila. Nebyla lakomá, chudým přála. A jak by neudělala, jak si nebožtík přál! On, muž její, neporoučí to tak k vůli tátovi jako proto, aby se rozneslo, jak u Domáňů nadělovali, jaká tam byla almužna.

Sedlák šel ležet, selka však zůstala ještě dlouho vzhůru; bylo mnoho práce s čistotou a poklízením na pohřeb a jiných prací toho dne a večera i nazejtří. Tíha z toho všeho zůstala na ni; nejtíže bylo s chlebem, nežli napekli, jak si nebožtík přál. Dvakráte se pec vytápěla, po dvakráte vyváleli dvanáct velikých bochníků a ještě nespekli všechnu mouku. Při tom všem nechtěla selka úplně ponechat mrtvého pantátu jenom těm cizím ženám,

podruhyni a obcházečce; jmenovitě, když nebožtíka strojily do truhly vyložené bílím plátnem, nemohla to starému udělat, aby jej opustila.

Sama mu přičesala bílé, dlouhé vlasy splývající skoro až na ramena, k rubáši z bílého plátna, na němž nebylo uzlíčku, aby mrtvého nic netlačilo, a pomáhala, poněvadž nebožtík neměl vlastní dcery, obléci punčochy, jak bylo povinností dcer. Vše konala ochotně a ne lhostejně. S účastenstvím i s uctivou bázní přihlížela, když staré ženy v tichu sedničky, do níž dýchal chlad zimního dne, když v studeném a kalném jeho světle vnikajícím nevelkými okny při rámech sněhem zabělenými, zavolaly nebožtíka, nežli jej začaly strojiti, křestným jménem, a když stará podruhyně vzavši ho za ruku, měkce, mírným hlasem jej vyzvala: „Jene, dej mně ruku," věříc, že stuhlá ruka stane se poddajnější, vláčnější.

To všecko oblékání, všecky obřady, když staré ženy vážně zamlklé kladly hřeben, jímž mrtvého učesala, do rakve a s hřebenem i vlhkou rouchu, která mu před tím kryla ssinalou, ale jinak nezměněnou tvář, to všecko dojímalo i budilo zároveň dráždivou zvědavost a napjetí, jež netížilo. Hůře bylo mezi lidmi, když přicházeli se podívat ze sousedství i dále ze vsí, když jeden přes druhého ruku podával a říkal: „Potěš vás Pán Bůh ve vašem zármutku," když žebráci začali si podávat dveře, když ze síně na statku i na výměnku i u mrtvého ozývaly se jejich „otčenáše" a modlitby, když jich na záspi stávaly chvílemi celé houfky, starců, bab i dětí, zdejších i ze sousedních vesnic, když se hlásili o boží almužnu a tlačili se na humno do stodoly, kdež jim vysekávali díly masa.

Přicházeli ubozí, opravdu potřební, než i takoví, kteří jindy nechodili. Až odporno a do zlosti bylo selce, jak se tito chtivci tísnili a drali, div, že si netrhali almužnu z rukou. Rovnat je musila i okřikovat. A večer zase zpěváci, zase modlení a zpívání u nebožtíka na výměnku a zase večeře po té pobožnosti, chléb, homolky, kořalka, znovu to jedení a pití. A muž zase s nimi. —

Až podrážděna byla z těch starostí, z toho shonu a z hluboka si oddechla, když kročeje odcházejících zpěváků s nacpanými kapsami

zalehly na záspi ve tmě, když poslední nedopita, její muž, dopadl na postel a nastalo ticho —

Spal tvrdě a dlouho, i ráno za šera, kdy přenesli mrtvého otce jeho z výměnku do statku na síň, aby odtud měl průvod, aby starý hospodář byl vynesen ze statku, jejž zvelebil a na němž léta hospodařil. Selka šla při rakvi dosud otevřené. Plátnem ji na cestu přes nádvoří přikryla, na síni pak jí u hlav rozžehla voskové svíce, jež zjasnily šerou síň ztemnělých, ohromných trámů, černého, povalového stropu.

Pak nový nával před průvodem, nežli kněží přišli, kdy se do sednice nahrnulo sousedův a sousedek i přespolních i dalekých příbuzných, kdy všichni zase podávali ruce a říkali: „Potěš vás Pán Bůh ve vašem zármutku," kdy mnozí z nich chtěli slyšeti, jak bylo se smrtí nebožtíkovou, jak stonal, byl-li zaopatřen a udělal-li poslední vůli a co a jak s pořízením. Tak se i matka, Dušánková z Padolí, vyptávala, jež přijela s mladší dcerou. V tom šumu, kdy selka nevěděla komu dřív odpovědět, přicházela ještě čeládka s tím oním, na ni se vším, poněvadž si hospodář skoro ničeho nevšiml.

Tu tam srdečné slovo vlaživě se jí dotklo; více však bylo sprosté zvědavosti v těch řečech a otázkách i nešetrnosti. Cítila to, odbývajíc v duchu s nechutí tu selskou hrubost. Selskou ji jmenovala; rozdíl původu jejího i jich se tu ozval ostřeji; v ty chvíle byla více „půlpaní" nežli selkou, majíc i na svém obleku více půlpanského nežli selského. —

Rozhlaholily se zvony, přišli kněží, kantor, odzpívali, vykropili. Domáň s nejbližším příbuzným zdvihli se židlí rakev, jejíž víko teprve nyní zatlučeno. Stará podruhyně porazila v ten okamžik obě židle, aby mrtvý neměl překážky, zatím syn s bratrancem svým vynesli rakev ze síně, požehnavše jí domovy práh třikráte křížem. Mrtvý hospodář se tak loučil — Sousedé vzali jej na márách na ramena, večerní zpěváci se starým Pozděnou kráčeli před rakví a zpívali brečlavými, hlubokými, hlasy. Pozděna obraceje oči vzhůru k šedému nebi, s něhož poletovaly pápěrky sněhu mrazivým vzduchem na zmrzlou cestu, do pustých zahrad, kde tiše stály holé stromy sněhem už zbělené.

Starý Domáňův dvůr roubený stichl. Všecko z něho odešlo, jen stará podruhyně s děvečkou hlídaly. A ty ještě vyšly a vyhlížely za rakví pod černým krovem, za průvodem černajícím se beranicemi, plášti a burnusy, mezi nimiž se tu tam odlišoval ovčí kožich květovaný a odrážely se bílé, „smutkové“ zástěry a takové též plachetky starých žen,

Mrazivé ráno. Jeho šedí a bělostí rděly se tu tam krvavé, ale již škvrklé hrozny holých jeřábů; jeho tichem zavanul od kostela, ze hřbitova žalm doprovázený vesnickou hudbou, zpěv i zvonů hlahol, poslední hlas mrtvému, a nesly se stlumené do jeho statku, do tichého, opuštěného nádvoří.

Ještě jednou pak oživlo a v sednici na statku se rozšumělo, když se vrátili z pohřbu domácí i příbuzní a známí. Ve velké sednici zase jedli a pili, hospodář pobízel a sám jedl a pil. Až v soumrak jizba opět stichla, kdy všecko odešlo i hospodář i jeho tchyně Dušánková z Padali s dcerou.

Selka jakoby se bála nového šumu, jakoby lačnila po samotě a tichu, zalezla do sedničky. Vydechla si tu, divné však tísně a neladu v duši se neshostila. Ty tři poslední dny jí mysl pobrázdily, ty tři dny, kdy uviděla a uslyšela tolik nového, nezvyklého s city tak různými, s lítostí, v tichém trnutí, v pobožnosti i v odporu a znechucení. Za ty tři dny plné dojmů i práce až do únavy uviděla život z neznámé stránky, poznala v lecčem lidi a leccos na lidech. Krůpěje zkušenosti skanuly zahořkle do mysli a svíraly. A sama se vším, sama

Matka, když si jí před jejím odjezdem postěžovala, jen chlácholila a Dománě ještě omlouvala. Jak by ne, když jí ho vnutila, když ho vždycky tak velebila. A sestra je nerozumná, té nemožná se svěřiti, ta jen blázen po šatech a parádě — A čin, muž, jaký byl i tyto dni! Vážně s ní nepromluvil ani o nebožtíkovi a aby se jen zmínil, aby měl slovo uznání, že se tak o něj starala, že mu všechno opatřila dřív i teď! Ani slova; a také ho již nepromluví. Uznání nemá.

Jemu bude teď bez táty volněji, ale ona bude bez opory. On všecko teď o své vůli udělá a nebude se ohlížet. Tak se změnil a tak brzo! Jak se za ní fantil, jak dojížděl a namáhal se, aby ji dostal, a teď, ani druhý rok ještě

neminul, co se mají, co ji vynutil, odbývá ji, on, který jí štěstí zkazil! Netesknila, ale roztrpčovala se, a z té trpkosti klíčilo odhodlání a tím pevnější, když cítila, jak je opuštěna, a když pomyslila, jak mohla býti spokojená a šťastná! Jakého člověka ztratila, jaký byl Kalista a jaký je, když ji má i teď ještě rád, pořád, třeba že mu na smrt ublížila! —

VI.

Bratr faráře Havlovického, Vincenc, „Uherák“, jak mu v Padolí také říkali, nechodil všedního dne do kostela. Ale druhého úterka měsíce dubna toho roku čtyřicátého vypravil se ráno na mši; zamířil však nejprve na faru, kamž jindy chodíval obyčejně odpoledne. Toho rána stavoval se tam pro panímámu a bratra faráře. Vousatý, smědý šichtmistr, mohutný v pasu, byl vážný a proto černil ještě více nežli jindy.

Vážný byl; chtěltě dnes začíti s dílem, na něž koncem masopustu došla úřední licence. Byl by se již tenkráte pustil do kopání, poněvadž nastala v tu dobu vzácná pohoda; nežli však ohlásil místo vrchnosti, jako majitelce půdy, a schystal vše do díla a sehnal lidi, uhodila zase zima a napadlo sněhu. Ten vydržel skoro až do konce března.

Teď se jaro krásně otvíralo. Příhodný čas. Dnes po prvé uhodí do země, aby vydala černý poklad. Nejprve však půjdou do kostela, jak chtěl bratr farář, aby s Bohem počali. Proto zamířil šichtmistr toho všedního dne ke kostelu a proto se v neobyčejný čas stavil na faře. Stará mlynářka povzdechla, když vstoupil, a povzdechla zas a z hluboka, když vzavši velký šátek na hlavu přes placku, namočila prsty v kropence u dveří. „Tak s pánem Bohem!“

Byla vzrušena, jako by se ubírala ne do kostela na mši, nýbrž k soudu nebo k nějakému těžkému rozhodnutí. Farář měl také v sobě neklid. Nekráčel do kostela tak spokojeně jako jindy; ani nevěděl, že mlčí, toho si však všiml, že matka nehovoří, že si pořád upravuje velký šátek,

překládajíc neklidně jeho cípy v předu nebo potahujíc jej ke krku nebo nad čelem. To všecko z pohnutí, ze starostí, a to mu nepřidávalo klidu.

Když docházeli ke schodům z červeného pískovce, vedoucím ke hřbitovu u kostela, lekla se stará mlynářka.

„Jezus Marja!“ vydechla nahlas, obracejíc oči na starou bábu v bělavém, kvítkovaném kabátku s varhánky a v bílé plachetce. Stará „Splochotka“ ze Zlíčka šla proti nim; ji první potkali. Mlynářka se jí lekla, a farář sám bezděky se na okamžik zamrzel, než usmál se, když matka na to zlé znamení upozornila. Žertem to odbyl; šichtmistr mávnuv zkrátka rukou, na vrchu dlaně hodně porostlou, se uplivl.

Když mlynářka s ním zasedla do stolice u oltáře, zatím co se syn farář strojil v sakristii k oltáři, rozhlédla se po kostele. Několik lidí po různu v lavicích, starci, ženské, jako každý den; za to v prvních dvou lavicích jinak než jindy. Několik cizích tam, dva havíři ze Svatoňovic a za nimi tři dělníci

Modlila se pak jistě vroucněji nežli syn u oltáře, prosíc, aby se vydařilo, co synové začínají. Dvakrát, třikrát jí modlitba stichla, jak se jí na mysl připletlo to nedobré znamení — stará Splochotka ze Zlíčka. Po mši nevydala se se syny do „Milířů“, kde se mělo začíti, ač jí farář říkal. Vymluvila se, že nemůže, že nejde, aby opustila kuchyni. Ale nechuť ji držela a nejasný, tajný strach. Za faru však, na sad, vyšla, a dívala se za syny, když s havíři a se švagrem Krůčkem stoupali novou cestou, dílem farářovým, vzhůru do stráně, až jí všichni na hoře za březinovým houštím u dřevěného kříže zanikli.

Muži nestoupali dále rovnou k zádušnímu lesu směrem ke Zličku, nýbrž pustili se stezníkem v pravo pod zarostlý svah, Kocournicí lesem, do „Milířů“, tichého údolíčka mezi chlumy, mezi lesy. Na dně toho ouvalu samý palouk krásně zelený, skropeny bělavou luční řeřichou; v tom kvítí jako zlatá pentle pruh tmavě žlutých blatouchů při potůčku, hrčícím ze studánky pod statným bukem pod svahem na východním konci ouvalu.

Na šedém kmeni toho stromu prostý obraz Panny Marie pod baldachýnem mladistvě zelených haluzí, prozářených ranními paprsky; z ticha ševelily, ptáci tu i kolem po lesích mile přehudali. Líbezné ráno v

ouvale mladé zeleném, plném rosy a záře i modravých stínů, ticha i šveholení

Sem sestoupili Vincenc Havlovický, šichtmistr, jeho bratr farář a jejich lidé k velké boudě z prken postavené pod svahem ve stínu lesa nedaleko místa, kdež se mělo začíti. Kolem boudy, v níž uschována kolečka, nosáky a jiné náčiní a potřeby hornické, palouk sešlapán i kolem hromady dřev přichystaných na vydřevení budoucí štoly.

Ticho i zpěv zaplašeny, kolem boudy hemžení; její vrátka zaskřipěla, horníci se v ní chystali, dělníci vyjeli s kolečky. Sám šichtmistr chopil se nástroje, aby načal, a rozpřáhnuv se zvolal hlasitě: „Zdař Bůh!“ a první zakopl do půdy, první uhodil do brány zavírající černý poklad.

Zdař Bůh!“ opakoval vřele farář i švagr Krůček, kupec, a „Zdař Bůh“ horníků a všech rozlehlo se do ticha lesnatého ouvalu.

Ptáci se odmlčeli.

Motyky, lopaty se mihaly a blýskaly na slunci, hlína odletovala, drobné kamení se hrnulo. Farář se švakrem Krůčkem přihlíželi napjatě; šichtmistr, křesaje jiskry do hubky a drže dřevěnou dýmku v zubech, nemohl hned odpovídati na švagrovy otázky. Až zabafal, až modravé oblaky dýmu letěly mu kolem hlavy vzad do jiskrného, vonného vzduchu; i začal pro švagra o štole, jak ji povedou. Vykládal s celou důvěrou, vesele, ač vousatá jeho smědá tvář s hustým obočím vesele nevzhlížela; vykládal, jak bude s půdou, že po téhle odkopávce, po té jalovině přijde kámen, pískovec, červený pískovec, ten že jim pravda dá, že je bude snad zlobit, no ale že se prolámou a trhat že budou, prachem.

„A za tím pískovcem už —“ dohadoval nejistě i tázavě Krůček.

„Ne, za tím pískovcem,“ vpadl farář, „mohl by být uhelný lupek.“

A bude, jistě bude,“ uhodil šichtmistr najisto.

„To pak je znamení uhlí,“ doplňoval farář, „však jsi ho viděl ve Žďárkách u jámy. — Ta halda, ta celá halda, víš? A za tím lupkem je uhlí. No, Vincenc. —“

Bradatý šichtmistr, přitlačuje prstem tabák v dýmce, přikývl, zabafal, přikývl a přisvědčil:

„To bývá, to už je špura —“

Přicházeli zvědaví, první Šimůnek z uličky, s dýmkou dlouhé troubele v ruce, za ním Klimeš, mladý hospodský od „zeleného stromu“ s felčarem.

Ty dva farář uvítal.

„Tak jsme se na to odvážili,“ pravil usmívaje se. Bylo však cítit, že pod tím úsměvem je neklid, vzrušení.

Mluvili zas o štole, o vrstvách, o uhlí. Krůček zatím odešel, ale houfku přibývalo; Farář se pak pojednou z něho vytrhl, když zahlédl komisaře Tušla a s ním rychtáře Kamenického. Přicházeli dolem z městečka. Havlovický se dal stezníkem, kterým přišel, vzhůru „na fara“.

Když došel k dřevěnému kříži, odkudž bylo vidět kostel i celé Padolí, maně se zastavil. Hodiny bily. Jedenáct! Už jedenáct! Divil se, že se tak omeškal, a vzpomněl, že si objednal na devátou Doubena, že mu chtěl v zahradě ukázat, co má dělat, a o desáté že měli přijít z Pořiče ženich s nevěstou na „otázky“, ti že se načekali, když kaplan je ve škole na náboženství. Přidal do kroku, zvláště když zahlédl za farou na Sadě, panímámu. Vyhlíží ho, zakývala, a nějak prudce. Ze se snad mrzí

První dny měly tiché „Milíře“ mnoho návštěv, velkých i malých; ne jejich buk a studánka pod ním, nýbrž ta bouda a díra v boku Kocournice načatá, v níž pracovali horníci a z níž vyváželi na kolečkách jalovou půdu, kamení a vysýpali je v palouce opodál protější cesty, vedoucí z Padolí úpatím lesnatého vrchu.

Padolští „půlpáni“ dost o tom díle rozkládali;, nejvíce rozumu měl Šimůnek z uličky, krejčí, jenž do Milířů chodil nejčastěji. Lelkoval tam, k práci přihlížel, havířů se vyptával; všecko, co viděl, co slyšel, roznášel pak v městečku po toulkách. Povídal, přidával, překroutil, jak kdy se mu hodilo. Všechno věděl: o hornících, odkud který, jaké mají náčiní, nosáky, kladiva, mlátky a želízka, jak vypadají jejich kahany s knotem v loji, že také při díle svítí loučemi, věděl, že mají výplatu Čtvrtletně, ale že dostanou zálohu na

měsíc a mnoho-li a také mnoho-li tabáku,[3] že mají šichtu od šesti do šesti, teď jen jednu, ale že budou dvě, až budou dál, až bude víc havířů.

Když se ho ptali, no, a jak s uhlím, pokrčoval rameny nebo přihlazoval věneček vousů pod bradou, a nadhazoval samé pochybnosti, to že je těžká věc, to že bude náramně dlouho trvat, nežli přijdou na uhlí, a pak kdo ví — havíři sami, že myslí — Nedořekl, ale krčil zas rameny, dávaje na srozuměnou, že havíři sami nedoufají, ač mu nic takového neřekli. Také s líčeným účastenstvím počítal, co to bude peněz stát, když už teď denně — — Ale pak, až bude havířů víc, a bude potřeba ještě více dříví, náčiní a divných potřeb, a tak — to že se farář naplatí, to že, jsou peníze, jak jen to chce vydržet

Pravda, dodával ironicky uznale, však že si toho farář také hledí, že je u díla častěji nežli ten černý, fousatý Uherák, ten že se tam jen okáže, koukne a už zase pryč, bez toho domů, na vínečko, toho že má z Uher — ale farář, ten že je vlastně šichtmistr, ten že se tam nasedí, nachodí a napřehlíží. Času že má, pravda; ale přece jenom — Teď aby ho vždycky sháněli, když někdo přijde o něco na faru. —

U Čejchanů musil při tomhle zarazit, protože mu Čejchan granatýr uťal slovo, ať dá pokoj a nekorejhní.

V tomto Fidel Hanuš, někdy pěšák od Rohanského regimentu (druhý batalion, pátá kompanie), držel tentokráte s granatýrem, s nímž jinak se pro vojnu, pro lehké rychlé nohy, dost často srážel; ale teď odrážel s ním rozhorleně útok zlomyslného krejčího, jenž žádnému nedal pokoj a každého rád podrbl a zvláště faru a faráře, ač sám se kdysi, ještě za nebožtíka faráře Zeidlera, ptáčníka, silně ucházel o kostelnictví.

Než v tom jeho povídání a v jeho útržcích bylo přece zrno pravdy. Farář Havlovický zhusta pobýval u díla v Milířích, často se tam dlouho zdržel, tak že někdy musili pro něj doběhnout, když ho bylo na faře potřeba. Jej ten podnik víc a více zajímal, a více napínal jeho zvědavost, nežli bratrovu. Šichtmistr už povahou a pak velkou zkušeností byl klidnější.

---

[3] Do r. 1857 dostávali hornici také tabák.

Věděl, že ta práce třeba dlouho potrvá, nežli uhodí na ně. jaké dobré znamení.

Farář byl nedočkavější. Doma často mluvil o Milířích a zval, matku, aby se šla přece podívat. Vymluvila se jednou, po druhé; po třetí však nevěděla kudy kam. I dala si říci a šla — to už v Milířích kolik neděl kopali — se synem farářem se podívat, pozdě odpoledne, kdy šichta se již skoro končila.

Stará mlynářka žasla, jak se Milíře změnily, co tomu tichému oupadu udělali. Ta bouda a halda vyváženého kamení, samé jaloviny v krásném palouku očividně rostoucí a u díla samého! Štoly měli jenom kus, trnula však, když nahlédla do jejího šera, když viděla začaté vydřevení a slyšela rány a bouchání. Jen se nachýlila a hned zas ustoupila a pospíchala dál.

Odcházejíc obrátila se nahoru po buku nad studánkou, na obraz P. Marie na kmeni, a pomyslila si, té že to vyvedli, jaké tu bývalo svaté ticho, jak pěkně, a teď — Co dříve jen tušila, nemajíc jasné představy o dolování, to jasněji tu uviděla, a tím tíže dolehla na ni obava. V tom dojmu jí ani neutajila před synem; řekla mu, je-li možná, aby on s Vincencem všecko zmohl, to že je práce a bude, ó Bože, a co času na ni a peněz, peněz, to raději kdyby už mohl dohlížeti na stavbu nové fary, tu kdyby zámečtí už začali, že jí je taková potřeba a čas že utíká, teď že už červen, neuteče-li to do žní, a pak že by bylo už pozdě; teď že by měli začít, že už svrchovaný čas.

Farář přisvědčil, uznával a slíbil matce, že tedy schválně dojede na zámek hartusit na pánech, když písemná upomínka nic nevydala, že pánům důtklivě poví, aby neodkládali vykonat, co nebožka vévodkyně povolila.

„Však to je to, nebožka,“ prohodila stará mlynářka, „jen kdyby byla na živu! Ale z mrtvého pána žádný strach.“

Za týden ve čtvrtek ráno po mši musil Mikula Rus zapřáhnout „myšku“ a hnědku. Farář vyjel k Náchodu, ale za půl hodiny, ani ne, se již vrátil a ne sám, nýbrž se zámeckým stavitelem Řezníčkem, jenž jel obhlédnout stavební místo a přivážel také již plány. S farářem setkal se již u Padolí, a tak přijeli spolu,

To bylo staré mlynářce překvapení, to byla radost, když panský stavitel rozložil ve farářově pokoji plány, když jí on i syn farář ukazovali a vysvětlovali, jak co bude, kde bude nová fara stát, že blíž u kostela, zrovna proti němu, proti hřbitovu, k němu že bude obráceno průčelí a užší přední strana proti Krůčkovým, ostatní dvě do zahrady a do nádvoří a k polím vzadu; ukazovali, jak velké bude nádvoří, kde při něm budou chlévy a kolna a v pozadí stodola s výjezdem zrovna na pole.

A toho pohodlí! V přízemí kuchyně, spižírna, klenutá síň, klenutý čeledník a čtyři pokoje v jednom a na hoře v patře pokojů pět! Až se lekala, usmívajíc se a hledíc se stavitele na syna.

„Co s tím, co jen s tím! Tolik pokojů, kdo by si jen pomyslil! —“

Pak šla i na „komis“, jak žertem řekla, když provázela faráře a stavitele, obhlížející místo ustanovené za staveniště. Byla spokojena a chutě přisvědčovala, že bude odtud pěkná vyhlídka, když bude stát fara o něco výš nežli nynější, a když bude míti patro, A taková zahrada kolem, to že bude zeleniny a květin

„A všechno pohodlí,“ dodala, „ale jen aby to brzo bylo.“

„Bude, bude,“ ujišťoval stavitel; „začneme koncem tohoto měsíce, nejdýl v červenci. Zatím se sveze všechen materiál a do zimy bude fara pod střechou. Ó, to jistě!“

„Tak že bysme se, budeme-li živi a zdraví, mohli od teďka za rok stěhovat,“ počítala mlynářka.

„Ó, to jistě, to jistě!“

„Aby to pán Bůh nebožce paní vejvodkyni oplatil. To jen skrze ni; to byla paní dobrotivá!“ velebila mlynářka.

„Povídá se,“ vzpomněl stavitel, „že dědička, jako její sestra, kněžna Hohenzollern-Hechingen, panství prodá, ba že se snad už jedná o prodej. Silně se o tom mluví.“

„Co je slyšet, komu? Kdo by to koupil —“ optal se farář kvapně.

„To se neví; ale pan direktor by věděl,“ stavitel se usmál, „ten to bude mít všecko v rukou. Při tom prodeji bych, pane, chtěl být, to jest to

procento bych rád —“ Stavitel sevřel levé oko, a směje se, zatřepal hlavou i levou rukou.

Farář přikyvoval a dodal:

„Tady bude vrchní všecko. Na něm všecko záleží. Co navrhne —“

„To kněžna přijme. To se ví; co má taky dělat, když ani dobře neví, co tu má, zač to stojí, jaké je to krásné panství. Herrje, jenom ty krásné lesy! —“

Stavitel musil zůstati na faře na oběd (stará mlynářka si dala na něm záležet) a dlouho přes oběd. Když odjel, nevypravil se farář Havlovický do Milířů, kdež toho dne ještě nebyl, nýbrž dolů do městečka k „zelenému stromu“. Byl čtvrtek a u kulatého, empirového stolu společnost dolejšího mlynáře, učitele a felčara.

Do té farář přisedl, a nežli se dali do bulky, pověděl novinu o nové faře. Vykládal, patrně potěšen, co a jak bude; ostatní poslouchali, chválili, felčar, jenž měl Klimšovu, hospodského, kytaru se zelenou pentlí v rukou, přestal pozvukovat „Schöne Minka“ — a jen někdy do těch řečí tiše brnkl. Pojednou vstoupil farářův bratr Vincenc, šichtmistr břichatý, v lehkém kabátě, zpocený, v umazaných od hlíny botách vysokých holení, přicházeje rovnou z Milířů od „díla“. Vypiv holbu skoro na ráz, utřel si vousy a oznámil klidně jakoby obyčejnou věc:

„Tak jsme dnes, právě teď, přišli na první lupek.“ Farář sebou trhl, čelo se mu pozardělo.

„Co — lupek! To by ohlašovalo uhlí, za lupkem uhlí —“

Felčar vzal náhle akkord za akkordem, prudce, fortissimo, a pomáhal hlasem jako na slavnou intradu; mlynář, učitel zdvihli sklenice

„Vivat!“

Smědý šichtmistr se po něm udiveně podíval, usmál se a pohodil hlavou.

„Ještě byste měli počkat,“ řekl klidně, tonem bručivým, „až budeme za lupkem, až ho zmůžeme. Ten někdy po čertech zlobí, a neví se —“

„A to už něco je!“ vpadl učitel nadšeně. „To je dobré znamení! Vivat!“ Povznesl sklenici a všichni, i farář, rozjařeně. Jen šichtmistr zdvihl

svou sklenici volně, nehnul se, a ohlédl se po felčaru, jenž hrábl zase fortissimo do strun staré kytary na slavnou fanfáru.

VII.

Šimůnek z uličky měl toho měsíce června o čem rozkládat i kam chodit se dívat a Padolští všichni. Dvojí se událo: Na hoře nad farou sváželi stavivo na novou faru, nejvíce zarudlého pískovce do základů a na sklepy, a v „Milířích“, tak se rozkřiklo, uhodili v štole na uhlí.

Než to jen lidská řeč udělala z tmavého lupku černé, kamenné uhlí. Ale na tu řeč chodili lidé do lesního ouvalu se přesvědčit a podívat se na to uhlí.

Neuzřeli ho: havíři vyváželi, dosud na kolečkách, ze štoly jen ten lupek a vysýpali jej v palouce na haldu očividně rostoucí.

I večer, když přestala kolečka vrzati, .když štola, opuštěná černala se ve svahu pod lesem, kdy stichl všechen úval a šerem jeho mrkala lampička pod mariánským obrazem na kmeni statného buku nad studánkou, přicházeli návštěvníci. Chodili „podívat se na uhlí, na jámu“, ale sotva se po ní a po haldě ohlédli. Přicházeli mladí, hoši, děvčata, někdy celým houfkem chodili cestou kraj lesa, kolem oroseného palouku k studánce pod bukem.

Šli, hovořili, chychtali se, zazpívali, zvláště za vlažných večerů, v červnu, při měsíčku, kdy stál bílý a plný nad bukem, kdy černý les kolem ve svazích se vyjasnil a hodil dlouhé stíny do zjasněného palouku, jímž potůček mezi květy se plížil a sotva se ozval.

To byly „Milíře“ a „dílo“. útočištěm těch mladých Jindy v takový čas vždycky sedali na „městečku“ u statue na kamenných jejích stupních nebo chodili městečkem, za vodou stezníkem pod olšemi. Chodili procházkou, žertovali, smáli se i zpívali; jak bývalo od nepaměti a nikdo se nad tím nepohoršil. Chodili, zpívali, vesele se rozcházeli, celý hlouček, nejčastěji

po dvou, mladý s mladou. Hoch děvče domů doprovodil, u dveří postál, u okynka; někdy, zvláště v sobotu, kdy byl čas freje, zašel rovnou ke stavení své vyvolené, k jejímu oknu ve výstupku při stavení, do něhož se někdy i dostal Romeo bez žebříku

Starý Pavelka, ponocný, jenž bojoval s Napoleonem, ještě když Napoleon nebyl císařem, ctil starý zvyk, přál mladým lidem. Leccos viděl a neviděl, leccos slyšel a nepověděl.

V starém, vojenském plášti, píku v ruce, chodíval po noci. Nežli však nastoupil, sám poseděl, když byly teplé večery, píku o stěnu opřev, tu onde se sousedem, se známým, na lavičce před stavením, nejčastěji na dřevěné podsíňce u Součků, když tam seděl Souček, Josef, jeden ze tří Součků, vlastních bratrů, kteří před léty současně se potýkali s Napoleonem. Tento Josef, jenž si z vojny přinesl nezacelenou ránu, ale nikdy o ní nemluvil, nikdy jí neukázal, upadl za té vojny i do zajetí. Utekl z něho, když ho dva "šašeři" vedli přes lávku nad hlubokou vodou, a když je do té hlubáně oba shodil —

U tohoto ze tří Součků se Pavelka ponocný nejčastěji zastavil a zacházel s ním do „logru" k ohňům, i do různých měst a zemí, nejčastěji dolů do Italie, na kterou oba nejraději vzpomínali. A na konec chodil Padolím s píkou v ruce, na dolejší konec, na hořejší a za jasných nocí, kdy stromy tak tiše stály v korunách měkce splynulé, měkkých obrysů, kdy mladí přestali zpívat, kdy se rozešli nebo stáli kdes v černém stínu pod stromy, u stavení a šeptali, rozezpíval se starý ponocný v starém vojanském plášti, s píkou v ruce.

Zvolna kráčel, zvolna se loudal cestou, mezi ploty zahrad, v plné záři měsíce, zapadaje do stínu, vynořuje se zase na stříbrné světlo. Zpěv jeho slušného hlasu, ne ostrý, více tlumený, zapadal do zahrad a zahrádek před okny, kde kvetly bílé růže i zardělé stolistky, kde voněly fialy, reseda, boží dřevec i dymian. Tak do šera i jasu, do vůně květů zapadaly ty staré vojanské písně plné tesknoty; někdy i pobožná k sv. Josefu, k jeho patronu.

V letě, z podzima někdy na ráz utichla, když starý ponocný uhodil píkou do větví, nad cestou, nad plotem a klátil hrušky, klátil jablka, aby hned zase chytal refrain:

„O svatý Josefe —“

Tak tento napoleonský válečník starý, jenž noční svou stráž dokonával někde na podsíňce nebo na lavičce přemožen sladkým spánkem, byl dobrodinec mladých milujících. Nic jim nepřekážel, nic neviděl, nic nepověděl, i když ten onen tatík naléhavě se dotazoval nebo ostrá máti střehoucí dcerku, aby se nescházela s tím, který panímámě překážel, protože měla pro dceru jiného.

Za těch nocí byl v Padolí on pánem. Rychtář spal i „právo“ všecko i zákon, a brzo chodili spát, v plné důvěře k starému Pavelkovi. Než i na něj trhlo. Dostal se z nenadání pod „komendo“, jako bývalo za vojanských dlouhých let. Ani sklíbnouti si nesměl, čert komisar nespal, a spal-li, vždycky se probudil, jako by tušil, když starý Pavelka sladce sedřiml. Tak jej komisar kolikráte stihl a vždycky mu vycuchal, neboť si bral nad něj právo a nad ním moc.

Starý mlčel; myslil, že musí mlčet, když ve dne zase rychtář a konšelé všichni mlčeli a všichni se toho čerta báli. Mlčel, když mu přikázal, aby se držel více na dolejším konci, aby Hladinu hlídal i jeho chalupu a co se kolem děje.

Trhlo na ponocného, trhlo i na mladé a milující za těch pěkných, vlažných večerů a nocí máje měsíce i v červnu. Od statue komisar je večer honil nebo „sejkorou“ je dal rozplašiti, když usednuvše na stupně si povídali nebo zazpívali; odtud musili i z ulice, když jí chodili a zanotovali. Ať mlčí, poroučel, ať dají lidem spát, ať jdou taky ležet sakrmensky potvor, že se to jen slízá a co z toho, samá neplecha — —

Tak náměstí padolské stichlo i jeho podsíňky; za to v Milířích dole, kam nebylo daleko a kam měli záminku, podívat se na haldu a na havířské dílo, ozvaly se písně mladých a nesly se mile v stříbrném zamžení k

spícímu lesu, nad orosený palouk, v němž probělávaly se pruhy svatojanského kvítí.[4]

Tam se nejspíše mohli sejít a spolu promluvit a pak ještě v sobotu na večer, kdy se chodilo „na frej“, k okýnku, k stavení i do stavení netajeně i tajeně, neboť i půlpanské Padolí mívalo své Montecchy a Capuletty. A i sem si bral Andreas Tuschl, komisar, právo a rušil tyto chvíle sobotních svatvečerů, kdy před příbytky i na záspích bylo čistě umeteno, po stavení uklizeno, kdy v měkkém soumraku v tichém koutečku se mile hovořilo, šeptalo.

V takové chvíle chodil jako zlý duch, plašil párky a rozháněl; i do stavení se pouštěl sám, někdy se „sejkorou“ policajtem, jmenovitě když se odvážil až i na půdu, přesvědčit se, nepřišel-li někdo na frej, neschoval-li se tam nějaký Romeo. Nikde komisara nevystrčili, nevyprali ho, všude mlčeli. Báliť se, když se „právo“ bálo a když všude myslili, že je s komisarem, za komisarem sám vrchní a že odpor komisaru byl by odpor zámeckým pánům; a za odpor šatlava.

Tak až do „dvora“, největší padolské živnosti, se Ondřej Tuschl odvážil, někdy zemanské tvrze v Padolí, z níž ostal jen slehlý val objímající do kola starý roubený statek pod doškovými střechami s branou z netesaného červeného pískovce. Tam chodívalo všecko ještě po starodávnu v dobrém i zlém, ač hospodářství přec už nebylo jako před desíti léty, kdy mívali množství dobytka, ale kdy každého roku k .jaru, musili jej zdvíhat, jak byl vysílen, a kdy každého roku kolik kusů hlady zdechlo. Teď co Jírovec, „dvorský“, si dal říci a ztenčil počet dobytka, jak mu farář radil, a staral se, aby bylo dost krmení, dařilo se líp, ač nebylo, jako mohlo být. Ale ta stará ctnost tam ostávala: tam nikdy nikoho neodehnali od prahu, když požádal o nocleh, a žádný potřebný neodešel ze „dvora“ s prázdnou.

Tam do toho starého dvora vstoupil Andreas Tuschl s asistencí svého „sejkory“ jedné soboty toho června měsíce červenou, kamennou branou, za níž trčel do šera vysoký vlaský topol. Nádvoří obklopené samým starým

---

[4] Kopretin

dřevěným stavením, jež měla na mnoze ještě dřevěné zámky, čistě umeteno. Tři včelné špalky pod čtyřmi hruškami poblíž obytného stavení s pavlačí dřevěnou již dávno stichly.

Tady pod těmi stromy setkal se komisar s „dvorskou“, s hospodyní, dobrou ženou, dobročinnou, jež nevěděla, kolika lidem už byla za kmotru. „Pan komisar“ přišel, i uvítala uctivě. „Je ouřad“, myslila, a strach z něho šel; vždy jen hrůzu plodil. Uctivě uvítala a tak i odpověděla, i když „pán“, klepnuv si rákoskou na holinku, z ostra se optal, je-li hospodář doma. Že není, řekla, že si odešel na chvilku dolů k Vondrom mezi sousedy na džbánek.

„Když je tak při sobotě —“ dodala s úsměvem. „Při sobotě, jo, jo, to se dějou věci — Vy máte dceru.“

„Dvě, pane komisar, jednu vdanou, druhou ještě doma.“

„Rozsvítit lucernu —“ poroučel komisar zkrátka.

Nerozuměla, žasla, než konec konců — „Kdož pak ví“, uvažovala, „snad někam jdou a zapomněli na světlo. Čert, taky si moh' domů poslat — Kdo ví, nač ji chce —“ Křikla, na děvečku, ať rozžže v lucerně, ať ji přinese. Za chvilku zakmitalo se světlo vlažným soumrakem, pod stromy se vyjasnilo, zář padla na komisara, na zardělou jeho tvář černých knírů; černé její oči se jen blýskaly.

„Půdeme na půdu!“ poroučel zhurta. „Vy taky!“ „Na půdu?! Co tam chtějí?!“

„Tady, u vás, má každý sakrmenský potvor nocleh, a taky samý frej. Na půdě je chlap, přišel na frej, musíme se podívat.“

Dvorská zrudla; do té chvíle mírná, k „pánovi“ povolná, pojednou se ostře optala;

„Kdo přišel na frej, a za kým!“

„No podívám se, je-li tam chlap. Linock za vaší dcerou.“

„Za mou dcerou?! A že je na půdě?“ Hlas jí zostřel. „Má dcera se s nikým na půdě neschází, to jim povídám, a proto nikdo tam není, aby věděli, nemusejí ani hledat, a nebudou, to by byla vostuda, to já nedopustím.

„To se podyvám; budu hledat!“ zkřikl, vykročil, ale hned zarazil. „Dvorská“ se mu postavila do cesty a chytla ho za levou ruku. Jako blesk kmitla se mu španihelka v pravici nad hlavou.

„Zuruck!“ zkřikl zrudnuv, rozdrážděn, že se někdo tak odvážil. Černé kníry se mu zježily, sršící oči vykulily.

Na zásep vyběhla z komory dcera, z chléva děvečka; obě vyjekly. Z mužských byl ve „dvoře“ té chvíle jen starý Zima, jenž tu v letě i na podzim podělkoval, pomáhaje na poli, v nádvoří, jak kde bylo potřeba. Té chvíle si vázal v sednici chléb a kus másla, výsluhu, chystaje se domů, do své chalupy, kterou měl pod kostelem, v sousedství Jírovce, koláře.

„Kdák tam tak řve,“ pomyslil starý, zaslechnuv komisarův hlas, ale vázal dál, až teprve když dovázal, když zalehl do světnice ženský křik, přistoupil chvatně k oknu. Jen vyhlédl, letěl ven. „Sejkora“ policajt chtěl „dvorskou“ odvést, jak komisar do temna rudý poroučel klna a nadávaje.

Do toho hromobití Tuschlova, do pláče hospodářovy Verunky, do rázné obrany její matky vrazil starý Zima.

Ouřad sem, ouřad tam; rytíř se v něm ozval. Popadlo ho, když chtěli panímámu jako zlodějku odvést do arrestu, rozčertil se, když slyšel, že chtějí prohlížeti půdu, jak špiní tuhle Verunku.

Lucerna se pod hruškami prudce rozhoupala, rudé pruhy a černé v nich stíny míhaly se kolem, jak Matějka policajt vrhl se na Zimu, jenž mu vytrhl „dvorskou“ z ruky.

Když se lucerna ztišila a zase rovně svítila, kráčel Zima ze „dvora“ branou z červeného pískovce, bez čepice, bez výslužky, na rukou svázán v průvodu mezi „ikaucem“ a „sejkorou“. Jiné porady nebylo, musil; on starý člověk těch dvou nezmohl a pomoc v čas nepřišla. Jen bez únavy dále protestoval a prudce, rozlícen, od brány, cestou přes „laje“ za řeku do náměstí a dál odtud cestou na Kamenici k rychtáři, ne volaje, ale křiče:

„Já jsem padolskej soused! Tohle sousedoj! Já nejsem žádnej zloděj, já jsem padolskej soused!“

Byl večer, lidí venku jen málo; do ticha zarážel ten křik a rozléhal se, až vybíhali ze stavení a sbíhali se, tak že na konec kráčel starý Zima s

průvodem. I křičel do něho a vyzýval zvedaje svázané ruce: „Sousedi, tohle sousedoj! Vidíte!“ Třepal spoutanýma rukama nad scuchanou hlavou. „Nařežte jim, natlučte tomu votrokoj! Tohle sousedoj, sousedi!“

Na tento protest, na tohle „civis romanus sum“, vyrazila z houfu tu kletba, tam nadávka i hrozba komisarovi; než .ten obrátil se po hlasích, švihl španělkou nad hlavou a zařval:

„Sakrmensky potvor! Všechny vás zavřu!“

Šel dál, nevšímaje si už houfce, jenž jako udeřen se zarazil. Nestalo se nic. Nikdo se neodvážil pomoci sousedovi.

Černý Vacek v tom nebyl. Odpoledne odešel do vsi a vrátil se až v noci. V tu chvíli ležel už starý Zima na otepi slámy v rychtářově starém, prázdném chlévě, kterýž komisar Tušl „povýšil“ na arrest, když „půlpáni“ žádného neměli.

Padolí, celé Padolí strnulo teprve na zejtří, když se všude rozneslo, co komisar večer stropil. Všude se zlobili a nadávali, co si jen myslí, jaké má právo, nač to tak shání, když už leze do stavení, do pořádných familií; takovou ostudu udělat dvorským a její dceři! Každý by mu dosvědčil, že dvorských Verunka ani žádného milého ještě nemá, a kdyby měla, co že by mu bylo do toho, a co se vůbec tak o mladý lid stará, a zvlášť o dvorskou Verunku, takové ďouče. Žádný na ni nic neví, jistě ne ani Šimůnek z uličky.

Horlili, že by to „dvorský“ neměl tak nechat a když nic, že by se měl starého Zimy zastat a dojíti na komisara, aby Zimu pustil. Ale co, dvorský nic neudělá, soudili, takový báťa — To kdyby Zimův syn, forman, byl doma, kdyby nebyl ve světě, ten by se táty zastal. Ale tak — starý Zima jiného nemá nikoho a rychtář a „právo“ také ani nehlesnou, když komisar poručil.

Černý Vacek sekaje maso v krámu, nadával; nemohl však ihned nic podniknout, ale, sekaje ostřeji nežli jindy, rozzlobeně, hrozil, jestliže komisar Zimu do hrubé nepustí, že se na něj, on, Vacek, rozběhne, to že mu udělá, no a mladý Zima, forman, až přijede do světa, že se s komisarem také spořádá, mladý Zima že mu to nesleví — A ten dvorský, trumbera —

Nekřivdili mu. Nic na něm nebylo zemanského, rytířského ducha, jaký panoval na jeho statku, dokud tvrzí býval, když zemané odtud hejtmanili i na Náchodském hradě a s Koldou náchodským a na Žampachu vojensky sloužili v Polsku a bili se s německými rytíři.

Dvorský sice šel ke komisarovi, ale nedošel si na něj; říkal mu, aby pustil Zimu, nehromoval však proto, ani proto, že komisar mu zneuctil stavení a pohaněl dceru. Komisar rozvalený na židli u stolu hned zmohl svou tvrdostí měkkého „půlpána“ a sfoukl okamžitě zpupným svým slovem plamínek jeho rozhořčení, tak že odešel s nepořízenou.

Komisar ještě dohřátý, že si dvorský tak troufal, prudce bafal zapaluje si dýmku a prudce i odplivoval. Přestal však na ráz prskat a pak i bafat, když dorazil do jizby temný hluk a když Netty, sedíc u okna a pletouc punčochu, nos měla skoro v drátech, vyjekla německy, co se děje —

Komisar přistoupiv k oknu — docela až k němu přistoupit a přitisknout se nemohl pro břicho — vyhlížel nachýlen, maje nohy rovně do zadu a masité dlaně o okno opřeny.

Formanský vůz vysoko naložený pod bělavou plachtou, tažený párem velkých silných hnědáků v lesklých chomoutech, z nichž jeden byl ozdoben jezevčí koží a druhý „vytírkou, z červeného sukna, vjížděl na městečko. Vpředu u koní forman v klobouku, v modré „košili“, v nohavicích po kolena, v punčochách v těžkých střevících šněrovacích, s bičem v ruce. Lidé proti němu, volajíce na něj, povídají mu něco

Zarazil koně, naslouchá, ptá se — Dál už komisar nic neshlédl pro zástup lidí, kteří se shlukli kolem vozu, kolem formana, Zimova syna ze světa se vracejícího; neshlédl, neslyšel, že mu oznamovali, co se včera stalo s tátou, neviděl, jak forman zapáliv se náhlým hněvem, uhodil bičem a hned k „lodičce“ pod vozem, kde měl náčiní na cestu potřebné. Ruce se mu tam prudce hrabaly, až nahmátl, co hledal, sekeru.

Nechav koní, vozu, hnal se k nedaleké Kamenici. Nestavil se u rychtáře, nic se neohlásil, neřekl o klíč; rovnou na dvoreček, klna a laje, ke starému chlévu. Tam zarazil u dveří, sekeru v ruce, a houkl do nich hlasem vztekem se třesoucím:

„Táto, jste tu?“

„Jsem —“

„Já vám otevřu, počkejte!“

A dost; žádný hovor, žádná otázka víc. Jen to vykřikl, blýskla se mu nad hlavou sekera, uhodila, až se dveře zatřásly, a bila a sekala dál, ránu za ranou, že jen pršely, houšť a prudčeji. Forman mohutnými rozmachy sekal do dveří, až třísky lítaly, a neslyšel, že na něj rychtář přiběhl, že křičí, pro boha, co dělá, ať toho nechá, že otevře, že mu tátu pustí. Sekal dál a nedbal i když „sejkora“ policajt se přihnal všechen udýchán, že pan komisar poroučí —

Na to slovo se Zima forman divoce otočil, sekeru nad hlavou, jen uhodit.

„Kde je ta tlustá potvora, kde!“ řval na „sejkoru“ všechen rudý.

„Poroučí—„

„Hlavu ti rozpoltím, nepudeš-li, ty zmetku!“

Tentokráte zůstal forman nad komisara; nebezpečenství z onoho zmohlo více než strach z tohoto. „Sejkora“ se vytratil z dvorečku lidmi obklopeného; i před rychtářovými dveřmi se shlukli. Smáli se Matějkovi policajtovi, jak se nehrdinsky protáhl ven a jak, když se ocitl na cestě u volnosti, začal hrozit. A hrozil, a — ustupoval, až zmizel za rohem.

Smáli se mu a pak hlučně pozdravovali oba Zimy, když mladý, sekeru ještě v ruce, vedl si starého tátu. Forman chtěl na „městečko“ k svému vozu, ale ten už tam nebyl. Doubenus, oznamovali, chytl se oprati a řídil koně s povozem jako starý forman rovnou do Krůčkova domu, kam byl určen všechen ten veliký náklad bavlny. Tak zašli oba Zimové rovnou do své staré chalupy při cestě proti Krůčkovým.

Zatím Tušl komisar čekal netrpělivě Matějku policajta. Ten, jak vstoupil, neodvážil se hned před jeho tvář; nechtěl, aby se po něm prvním celý hrom svezl a do něho uhodil. Přišel až za chvíli, až, jak se nadál, by komisar odjinud už věděl. Přepočítal se však, nepováživ, že nikdo se neodváží do jámy lvové, povědět komisarovi, jak se vězení otevřelo.

Tak uhodilo do Matějky a bilo kolem, i Netty zasáhlo, když třesouc se, oči mhouříc, se odvážila konejšit pana strýce a bojácně pochlácholila: „Aber Onkerl —“

Komisař se na ni osopil, popadl španihelku, vrazil klobouk na hlavu a vyrazil jako tur; hnal se na Kamenici. Tam placho, nikdo doma, jen děvečka. Rychtářka že někam odběhla, hlásila (byla na půdě, zhlédnuvši v čas kvačící hrůzu), všichni ostatní že jsou v kostele na hrubé. To však děvečka neoznámila, že zvláště rychtář na velkou mši pospíchal a tuze záhy vyšel, hned po té, když Zima forman jej odrazil od chléva a když rychtáři se blýsklo, co až komisar —

Ten, vyslechnuv děvečku, nepustil se nahoru za Zimy. Otočil zpátky domů, hrozně se mrače, ale mlčky, jen španihelkou pošvihuje. Až u svého příbytku zase vybuchl a zaklel. Černý Vacek, soused, stoje před dveřmi svého stavení, se mu ukláněl, rozháněje smeknutou čepicí půlkruhem a botami pošupuje.

Tentokrát už mu komisar rozuměl; nesalutoval mu na tu posměšnou úctu, nýbrž zahrozil a že sakrmentský potvor tady přijít do arrestu. Černý Vacek se na tuto sousedskou laskavost jen hloub ukláněl a s úsměškem zval:

„Jen ráčej, pane komisar, jen ráčej! —“

VIII.

Kalista, pořičský spomocník, se od podzimu loňského roku, kdy po padolském posvícení si ho farář Havlovický zavolal, bránil a sám sebe přemáhal. Farářova domluva dolehla, až se otřásl; uznal všechno. Dojat farářovým slovem i jeho laskavostí ochotně slíbil, že bude jinak.

Bylo. Do hospody ve své vsi nechodil, neutápěl svou rozháranost a nespokojenost. V Padolí se sice musil někdy stavit u „zeleného stromu“ nebo jinde z ohledu na principála nebo muzikantskou společnost, ale když

se stavil, nikdy se nezdržel. Musil-li déle pobýti, pamatoval se a vždycky odcházel rovným krokem; jen o masopustu, když pomáhal o muzice hráti na housle, několikráte se přichmelil. Hudba, šum, tance před ním, pomyšlení na pěkné chvíle, navždy zmizevší, rozteskňovaly jej tak, že neodstrkoval ani plecháč ani sklenice, jež jim na kruchtičku tanečníci ustavičně stavěli.

Než to mu neměl ani sám principál, starý učitel, za zlé. Hráti o muzice celou noc a neosvěžovati se, jak by bylo možná! Chválil si Kalistu, že se tak obrátil, chválil jej i když se farář Havlovický na něj dotazoval.

„Zdali pak také pomýšlí na stěhování," přidal farář, „aby se dostal odtud, aby tu nešťastnou lásku neměl pořád takřka před očima —"

„Tenkrát po padolském posvícení, po té ostudě, jak ji měl o muzice a jak mu pak do duše promluvili" (pořičský učitel nemohl si zvyknouti na vykání, ač jej farář o ně nejednou upomenul), „přišel všechen skroušený a v tom pohnutí se mně se vším svěřil. Chválil jich tolik a uznával všechno, co mu radili, že bude opravdu nejlíp, když půjde odtud. Já mu to taky schvaloval a řku, že ho to spíš přejde, tak aby s pánem Bohem si hledal nějaké místo. A taky hledal. Psal na tři místa, ale nikde nic, zrovna se nic netrefilo. Taky já pomoh', psal jsem na Slavoňov, ale ‚pan bratr' odpověděl, že škoda, proč jsem nepřišel před čtrnácti dny, to že spomocníka potřeboval —"

„No a jak —," vpadl Havlovický, „na Bezděkov ještě běhá?"

„Ó už ne, ani pod Bezděkov, už po Anince, jako po Domáňové tak neblázní. Ale proto přec —"

„ Nezapomněl, viďte."

„To jsem myslil, jemnostpane, tady," starý principál ukázal na srdce, „tady on nějaký kořínek ostal; přec není to ještě ten spomocník, jako když nastoupil. Ani památka po bývalé veselosti."

„A ve škole?"

„No, je to lepší, je, hledí si toho víc," nadšené však uznání z těch slov nevanulo, „ale myšlínky, myslím, mívá přec jenomejc jinde."

„Proto bude nejlíp, stane-li se, co jsem mu radil. Na jinou štaci. Čím dřív, tím líp. A když nemůže sám nic pořídit, pomohu já mu hledat. — —“

Pořičský učitel měl pravdu: Kalista již neběhal tajně na Bezděkov ani pod Bezděkovský kopec na most. Že se tak udržel, v tom posilňovalo jej pomyšlení na Annu, na mladou Domáňovou. Kdykoliv jej hnala marná touha, aby si vyběhl na Bezděkov, že ji snad uvidí a třeba s ní i promluví, anebo aby alespoň spatřil tu stranu, kde je, její obydlí, pokaždé mu pomohlo připomenutí faráře Havlovického, že on, Kalista, přivádí s. Annu svými pochůzkami do řečí a doma do mrzutostí a hněvů s mužem; ona že koná svou povinnost, že má tu sílu, a on, Kalista, muž —

Lekl se toho pomyšlení, že by měla k vůli němu zle. Proto zůstal, udržel se; ale zůstala i touha Annu alespoň uvidět. Sedal doma v tupém zamyšlení nebo někdy vzal housle a hrál písně nebo skladby smutné nálady. Začal i psát psaní. Chtěl alespoň takto k Anně promluvit. List mínil poslati po staré Mrázkové. Začal se v něm zpovídat, jak se souží, jak na Annu pořád myslí a všude vzpomíná a ptal se, zdali také ona někdy zajde myšlínkou k němu, jeli pravda, co viděl v jejích očích, když spolu naposledy tancovali, tenkrát o posvícení

Kus napsal a zase to roztrhal a sežmolil. Jak to svěřiti staré bábě, jak to poslat; a kdož ví, jak by to Anna přijala. Také je to, jakoby šel na Bezděkov, a ještě víc to je —

Tím dychtivěji sháněl zprávy o Bezděkově. Byl rád, když náhodou zaslechl o Anně, byl rád i když zahlédl její mladší sestru v kostele nebo o muzice. Nebyla jí tuze podobná, měla však takové oči jako Anna, a jejich pohled mu pokaždé sevřel srdce.

Přímo sháněti zprávy o Bezděkově nemohl; přicházely nahodile, čím dále však, tím hustěji a všecky divné, nepěkné! Hned po onom posvícení, kdy se na. něj Domáň o muzice tak nectně obořil, proslýchalo se, jaká z toho byla bouřka hned u Dušánků a co pak prý teprve doma! Tam bylo hůř a hůř, povídali, mladý že přestal už po Anně bláznit, že si jí už nevšímá a je na ni zlý, ano kdosi jistil, že ji už bije, starý však výměník že s Annou pěkně vychází.

A koncem zimy jí zemřel. Kalista vzpomínal, teď že bude mít Anna ještě hůř; starostně na to myslil, netěše se škodolibě z toho neštěstí. Jen staré Dušánkové přál, aby pořádně prohlédla, do čeho dceru zavedla, jak jí zkazila věk pro mamon a marnou slávu, ona a Dušánek také.

O Annu se staral více nežli oni a tíže nežli je dojímal ho její osud. Na sebe, to jest, že se měl stěhovat, zapomněl. Tenkráte, když na podzim odcházel z fary, chtěl opravdu pryč a upřímně, horlivě sháněl místo, a aby bylo hodně dál odtud. Ale když docházely odpovědi, že nic není, neděle zatím uběhly, měnil svou vůli a byl rád, uvolňovalo se mu, že docházely odpovědi takové.

Pak se již zase o místo nestaral. Už se mu odtud zase nechtělo; nic mu tu nekvetlo, ale marná touha jej poutala a držela i naděje, tady že Annu přece spíš uvidí a snad s ní i promluví, tady že je jí alespoň na blízku, a kdyby musil odtud, už by jí ani okem nespatřil, nikdá.

Proto s velkou nejistotou a s tajným strachem čekal pokaždé na padolského faráře, když měl přijeti na cvičení nebo do školy, nezačne-li zas o stěhování, nevybídne-li ho, tak aby se znovu pokusil o místo a opravdu sháněl.

Farář se ještě z jara Kalisty ptal a také o něm mluvil s principálem, jak se Kalista doslechl. Pak jakoby zapomněl. Také ho Kalista v ten čas, co začali v Padolí, v Milířích dolovat, často nespatřil a celý máj s ním ani nemluvil, jakož i v červnu. Kalista vždycky po hrubé v neděli s kůru zrovna utíkal a zapadal schválně do nejhustšího proudu z kostela se valícího, jen aby ho snad farář nezahlédl; po nešporách zase tak, nebo, poněvadž takový dav se z kostela nehrnul jako dopoledne, obešel, zahnul, aby nemusil okolo fary. Na náboženství pak do Poříči kaplan přijížděl a když farář přibyl na cvičení, Kalista se mu uhnul, zvláště když po cvičení farář zůstal u rychtáře a zasedl se sousedy, aby s nimi pohovořil o hospodářství nebo aby jim pověděl novou radu nebo nějakou novinu.

To bylo toho milostného měsíce června, milé pohody, překrásných večerů, kdy „ikavec“ a „sejkora“ tak přeháněli padolské mládence, kdy mládenci večerem chodili a zpívali nebo s pannami postáli nebo u statue

pod jasanem poseděli, kdy pro tu herodesskou krutost mívali mladí své útočiště při měsíčku v Milířích, kdy kvetoucím dolem mezi lesy zněly jejich písně i smích a žert

V ten jarní, krásný čas žil Kalista, když ve škamnech stichlo, když ve své sedničce osaměl, v jiném světě, v samých vzpomínkách, jak před dvěma léty touhle dobou — Pod olšemi za vodou v Padolí chodíval cestičkou u řeky kolem osení, kolem luk, když tenkráte všecko kvetlo, celý svět.

Jako z opojné číše pil, jako v snění chodil polem nebo v sedničce tak sedal. Smutné písně opisoval a i hrál, hlas jeho houslí naříkal pod staré olše za cestou před okny, za řeku pod olšemi tiše plynoucí, do háje starých vrb i bílých bříz.

I psaní zase začal. Nenapsal ho rázem, ale také ho nezmačkal; sedal k němu, když jej schvátila touha po Anně, promluvit s ní. A také jí psal a vyznával jí, že na ni myslí, myslí ve dne v noci, že bez ní není života a žádné radosti, jak se mu stýská, kdyby věděla, že se v neděli odpoledne rozběhne až ke Zličku nahoru, na to místo, odkud je přes lesy vidět k nim na Bezděkov, jak se dívá na bezděkovský kostel, ten že je dobře vidět, a jak počítá, kterými místy je u nich, kudy ona chodí; ten kostel že rád vidí, protože ona do něho chodí a tam že nosí snad ty knížky, které pro ni maloval, a že si tam snad na něj vzpomene, že mu je vždycky tak smutno, když se tam dívá, a ouzko až do pláče.

Žádnému že nemůže říci, co zkusí, kdyby si alespoň jí mohl povzdechnout, kdyby alespoň mohl tohle psaní přečíst, aby věděla, jak na ni myslí, jakou má o ni starost, že slyší, že jí také žádná radost nekvete — Ale aby věděla, že má jedno věrné srdce až do hrobu tmavého.

Až sem dopsal poslední sobotu toho června měsíce; v neděli po té nemohl odběhnout na to své místečko u Zlička kraj lesa. Byloť cvičení a proto musil zůstat doma. Faráři se tentokráte nemohl vyhnouti, neboť si ho dal farář, hned jak přijel, zavolati.

„Tak, Františku,“ oznamoval Havlovický usmívaje se, „já byl šťastnější nežli on. Už mám pro něj místo.“

Spomocník zčervenal. Ten ruměnec mohl býti znamením radostného překvapení; pohled však, jejž upřel na faráře, vyzradil, že se lekl. Než tolik se pamatoval, že vyhrkl:

„Děkuju, jemnostpane.“

„Tak; a ani se neptáte kde?“

„Prosím, já — to já, kam ráčejí —“

„Psal jsem panu faráři Turkovi do Dašic stran jiřen a taky jsem se mu zmínil, nevěděl-li by o nějakém spomocnickém místě. A odpověď tu byla hned, hned odepsat, že mé psaní přišlo jako na zavolanou, že učitel v Dubinách, z jeho sestry syn, už delší dobu postonává, ten že potřebuje pomoci, ale že by musil jen spomocník nastoupit brzo, nejdéle od prvního příštího měsíce. Tak jestliže tadyhle pan učitel by vás propustil —“ Farář obrátil se na principála v zeleném „polizoně“ úzkých rukávů, s límcem hodně do týla. Učitel přiklonil hlavu, povznesl dlaně.

„Když si ráčej' přát — Sic tadykle František mně bude scházet, no — ale je to pro něj, pro jeho štěstí, a tak s pánem Bohem. A bude vám tam, Františku, líp, i tak, rozumíme,“ učitel mnul palec o ukazováček, „je to přec jen v kraji, a tam, co pak je to platno, je přec jenomejc líp nežli tadyk u nás, tam lidé učiteloj víc přejou, to uvidíte —“

Spomocník slyšel všecko jako z mlhy; toho malování principálova nedbal, poněvadž s tou zprávou hned uhodilo pomyšlení, že Annu již neuvidí, už nikdá. Ale přisvědčil učiteli ano i usmál se, mdle a smutně, když se ho padolský farář naposled zeptal:

„Tak přijímáte a pojedete?“

Přisvědčil, usmál se — ale pak, když vyšel z učitelovy světnice zapomenuv dočista na cvičení, usedá ve své sedničce jako zmámený.

IX.

Mladý Domáň sháněl za svobodna, kdy jej tatík držel zkratka na řemeni, jen drobnou parádu, stříbrné prsteny, řetízky ke stříbrným hodinkám, zvláštní nůž, pěkně kované nebo vyřezávané dýmky. Když se mu něco takového zalíbilo, hned chytil, byl po tom žhavý a opatřil si to, kdyby sebe většího „schoře“ musil udělat, sebe dráž koupit nebo přeplatit. Starý Domáň říkával, že je chtiuka všeho žádostivý, ale při tom nestálý jako když se chasa[5] na párání[6] třese, ale když je má, hned je zase zahodí.

Mladý všecko zase vyměňoval, vášnivě rád „handloval“, a když to ono, co jej už omrzelo, nemohl vyměnit, prodal to třeba za polovičku a třeba ještě laciněji.

Když se pak ujímal hospodářství, ale ještě svobodný, byli by mu, kdyby šlo po jeho, nestačili dva řemenáři, jak chtěl všecky starší chomouty a všecko řemení odklidit a nahradit novým. Ale to ještě také starý poroučel. Novou bryčku však a nové řemení, nové saně a nové drkáče povoliti musil. Starého jen pochovali, a již obracel mladý v jeho živnosti skoro vše na ruby; v kolně a v konírně nejvíce.

Mladý Domáň vyměnil ihned zánovní svou bryčku za novou, na kterou přidal hromadu zlatých. Přes tu chvíli zašel nebo zajel do města objednat, koupit to ono; řemenář, sedlář docházeli do statku Domáňova skoro každé soboty a pokaždé s nějakým dílem, většinou novým.

Když byly nové chomouty, nový postroj i nové sedlo a panské řemeny k němu, musili být i noví koně. Tak pustil se mladý Domáň do něčeho, před čímž jej nebožtík táta často varoval a pokaždé důtklivě, aby se chránil, a má-li dobré koně, aby jich zbytečně nevyměňoval nebo nových nekupoval.

Varovný hlas zkušeného, starého hospodáře umlkl. Mladý byl volný a přicházela pokušení ne maně a nahodile, nýbrž na něj nastrojená. První jej do něho uváděl ten, jenž sám svou minulostí a svým osudem mohl mu býti výstražným příkladem, Vojtěch Korda, kdysi velký sedlák ve Vysoké

---

[5] děti
[6] hračky

Srbské, pak koňský handlíř, teď jenom. chudý mejklíř, který už jen pomáhal koňařům obchodníkům. Na trhy s nimi jezdil, obchody jim sháněl a prostředkoval, z mejklů žil, o litkách[7] pil, kde mohl v kartách se přiživil a vlastně ani stálého bytu neměl.

Nocoval, kde se dalo, u handlířů, na statcích, když obcházel vesnicemi, v hospodách třeba na lavici, o koňských trzích v konírně na slámě. Za mlada jezdíval na pěším koni, když se ucházel o nevěstu na Čertovině, urostlý, pěkný a hýřivý. Tam nejednou o muzice nechal celou stovku, když třeba celou muziku držel a když se předháněl s mladým svobodníkem z Rybníků, z velkého, kdysi zemanského statku, když z furie a bujnosti za všecky platil, ale také každému poručil, aby až jednou odtancuje, skočil do kuchyně, tam hrnek popadl a uhodil jím pak do prostřed kola.

To všecko bláznění draho platil a draho také zkušenost, když se pak dal na koňařství, když jezdil na trhy do Ústí i do Chrudimi a když o těch trzích i karet se chytil. Až celý svůj veliký les zmarnil v koních a v kartách prohrál, les, pole, statek a všechno, až mu ostala jen otevřená, handlířská bryčka starých košatin bez koní. A i tu prodal a propil a prohrál.

Nic mu neostalo jen znalost koní a handlířských štrychů a praktyk a znalost karet, všecko tak předraze, přeukrutně zaplacené. Už jen sloužil, na kozlíku sedal, na nejhorším vždycky místě, když se někdy tlačili, brousil, kam jej handlíři napřed poslali, aby vyzvěděl nebo jim cestu prošlapal, po vsích se potloukal, když se na trh nejelo nebo nebyl jejich čas, po statcích chodil, mejkle sháněl a čekal, když jedli, až jej hospodář nebo selka pozve, aby přisedl a vzal si s nimi.

Kdysi na pěším koni jezdíval, urostlý a hezký, pěkně vystrojený, teď pěšky chodil o holi v těžkých, starých botách vysokých holení, v obnošeném, tmavomodrém burnusu, s ornamentem z vyrudlých už pertlí od límce až mezi lopatky, v chlupatém klobouce, strakatý šátek na krku

---

[7] litkup

uvázaný v předu v nemalý uzel vyrážející pestře z vesty již blýsknavé a po krk zapjaté.

Kdysi pěkná jeho tvář se prordívala a sešla. Šedesát let mu bylo, hlavu měl šedivou, ale pořád se v něm pamatovalo bývalé šviháctví. Rovně chodil, tvář jak mohl hned oholil, zřídka mu strniskem zpustla, a kde v sednici shlédl zrcadlo nebo zrcádko, hned se před ně stavěl nebo je do ruky bral, hned si vlasy přihlazoval, šátek na krku rovnal. Víc na sobě nemohl opravit, ale shlížel se, tak sešlý, v tom ošumělém burnusu a otřelé vestě ke krku zapjaté. Někdy při tom hlavou pokroutil, ale nikdy se nezasmušil sám nad sebou. Rád se viděl i tak.

O Domáňovou živnost na Bezděkově nezavadil, dokud žil starý Domáň. Ten znaje ho i jeho minulost, chránil se ho. Vojtěch Lorda pokusil se u Dománě kolikrát; na poli se u něho zastavil, hovor začal, přišel jakoby maně za humna k rybníčku nebo ve bráně se ohlížel, než starý Domáň jakoby nerozuměl nebo neviděl. Sice s ním pohovořil, když musil, ale nikdy ho nepozval, aby se stavil. Jemu pracovitému a šetrnému člověku protivil se ten ‚darmochleb‘, jak říkával Kordovi.

Ale jak starého hospodáře pochovali, zjevil se šedý mejklíř u Domáňů. Hned druhý týden po pohřbu. Mladá selka ho neznala. Nemálo byla překvapena, když maně vyhlédnuvši okem do nádvoří, spatřila tam urostlého kmocha šedivého, v starém burnusu. Stál rovně, v zadu o hůl opřen, hlavu vzhůru, nějak furiantsky, ač jinak vypadal, jakoby šel planým chlebem.

Slyšela, že se ptá děvečky po hospodáři; vyhledal jej v kolně a za chvilku se s ním vrátil. Hospodář jej přivedl do světnice, hovoře s ním jako se starým známým. Mladá hospodyně uvítala mejklíře, a když viděla, že usedl, přinesla na uvítanou chléb i máslo.

Hospodáři tykal. To nebylo ani tak divno, neboť byl starý; než toho si hospodyně všimla. že neukrojil, jak slušno a obyčej sousto nebo krajíček, nýbrž hned krajíc a po něm hned druhý, a že z husečky másla na ty dva krajíce ubyl hodný kus. Nedivila se z lakomosti, přálať lidem, ale takhle hned na poprvé —

Po jídle hned dřevěnku vytáhl a prázdnou měchuřinu se žlutým drátem při ní zavěšeným na čištění dýmky. Zamnul tím měchýřem, potřepal a přímo požádal, že mu došel tabák a že by si rád „napškal“. Nenacpal však nejenom svou zašlou dýmku, nýbrž přidal kolik notných špetek z hospodářovy zásoby do své měchuřiny.

Při tom pořád mluvil, i když zapaloval, a všecko a pořád o koních, jaké přivedli Řehákové, bratři, handlíři, a tlustý Cejnar z Chrudimi, kde už které z toho prodali nebo vyhandlovali, že mají ještě pár, ten že je — ale co — každý že takové koně nemůže koupit —no, broumovský prelát by s nimi mohl jezdit, a taky že by je koupil, kdyby byli vranky — jinačí že prelát nesmí mít — a tohle že jsou hnědáci, bože, brauni, koně jako panny, bez poskvrny, do běhu jako vítr, nohy bez chybičky, žádný špánek, nic, no srny, srny —zeď by přeskočili — a jedné barvy, ani flíčku bílého na nich, nikde na čele žádná lysina, na nohách také ani chloupek bílý

Ach, to že by bylo sem, do Domáňova, že by se hodili, jinam ne, sem že by patřili, a taky by tu měli ošetření jak se patří, to že by se lidé ohlíželi, až by s nimi vyjel a všude že by se ptali. V té chvále se rozehřívat a pouštěl větší a větší plachty dýmu a plival.

Selka se v duchu mrzela, kdy tu řeč skončí, to že má tím párem na muže nastrojeno a že muž to nevidí a tak žádostivě naslouchá a se potazuje. Uvolnilo se jí, když vjeli jejich koně, vrátivší se z pole do nádvoří. Muž i Korda mejklíř vyšli k nim a stáli pak u nich.

Domáňová pozorovala je oknem, mejklíře, jak ukazuje na nohy dobrých jejich hnědáků, které ještě nebožtík pantáta pomáhal kupovat a které měl rád. Na nohy mejklíř ukazoval a na velkou lysinu náručního na čele. Jistě že zase chválí tam ten pár, že je jedné barvy bez bílé poskvrny. Nemohla se dočkati, až koní nechají, neboť se nadála, že mejklíř odejde od nich ze statku. Musila k nístěji přiložit, na jídlo dohlédnout, a když se vrátila zase k oknu, byli jejich koně pryč, pacholek je odvedl, ale muž stál posud na dvoře s mejklířem, a ten o hůl v zádech opřen, tak pansky vztyčený, rozkládal dál.

A neodešel; Domáň jej přivedl opět do sednice a na oběd si ho nechal. Domáňová vyšla raději ven a zdržovala se u nístěje venku pod komínem, u hrnců. Ale přece musila zaskočit na okamžik do sednice pro nějaký hrnec, a tu poprvé uviděla starého mejklíře se zrcátkem v ruce. Na některém okně je vysmejčil, papírové, prosté. Zahlédla, jak si uzel na šátku rovná. Ani nespozoroval, že hospodyně vešla, tak byl zabrán, a nezastyděl se, aniž v žert obrátil tu svou směšnou marnivost, když mladá hospodyně jej vytrhla, schválně na něj promluvivši. Klidně odpověděl a dál se shlížel, bradu si prsty přihlazuje. Až se Domáňová v duchu rozzlobila.

Mlčela však, muži se ani slovem nezmínila; neříkala nic ani po druhé, bylo hned pozejtří, když Korda mejklíř přišel zas, tentokráte pozdě odpoledne. Zůstal na večeři i na noc. Zrcátko tentokráte nesháněl, ale po večeři zase bánil a plival a znovu s mužem sedě, rozkládal, místem furiantsky a chlubivě, o samých koních, o hnědácích, vrankách a jiných barev, jak kde koupil nebo prodal, koupili nebo prodali, vypravoval o koních zdravých a krásných, o dýchavičných, vyplecených a se špánky, o měkkohubých a jankovitých, o starých za mladé prodaných. Věděl i o příhodách a osudech mnohých, jež míval, když byl sám hospodářem a pak konířem, a na něž nemohl zapomenouti.

Domáň dychtivě poslouchal, vyptával se, a starý mejklíř dával rady a poučoval, jak se zdálo, tak upřímně, jakoby nenadháněl handlířům, nýbrž jakoby byl starý přítel, jenž ze svých zkušeností rozdává a varuje.

Již mu ustlali na zem šítu slámy a v hlavách židli postavili lenochem do podlahy a selka pod hlavu přinesla a na přikrytí, sedlák sám jí řekl, a mejklíř ještě o koních. Setmělo se, selka již odešla do Bedničky, a ještě dlouho slyšela Kordu, jak žvavě rozkládá po tmě; nesvítili, neboť bylo na dlouhém dni v červnu.

Ale pak se ozvala. Bylo třetího dne po noci, kterou Korda mejklíř u Domáriů přespal, kdy k Domáňovu statku přihrčel lehký, otevřený vůz starých košatin, v němž byli zapřaženi vranný s bílým a za nímž klusali uvázáni tři hnědáci nestejné velikosti a nestejného vzhledu s ohony na uzel uvázanými, po břicha plni zaschlého bláta.

Bylo ho i na bryčce, na níž seděl Korda mejklíř a Cejnar koňař v burnusu, v chlupatém klobouce, tlustý, červených, kudrnatých vlasů a malých, tmavých očí, jehož veliké břicho objímal těžký, široký opasek s ornamenty a s písmeny J. C., vyšitými pavím brkem.

Přihrčeli, zarazili, Cejnar chrče volal do oken a kýval bičem, starý mejklíř slezl s kozlíku a mířil do statku, hlavu vzhůru, šediny učesané, pošvihuje holí.

„Jdou ti něco nabízet," varovala Domáňová, ne starostně měkce, nýbrž zasmušile a přísně, „snad ten pár koní. Nech je, nehandluj, není toho potřeba, svý koně znáš a novýma tě vošidí —"

„Ty mlč! Ty tomu rozumíš!" odbyl ji Domáň zpupně. Kdyby byl i nechtěl jít šel by teď už proto, že jej žena zdržovala. Proto když Korda jej, vyzval, aby se šel do hospody podívat, že tam stojí Nehákové s tím párem, šel ihned.

Domáňová hleděla za nimi, až zmizeli mezi příbytky. Zasmušile odstoupila od okna pomýšlejíc, že do večera muže neuvidí, ten že si v hospodě pobude, když ho tam zatáhl ten mejklíř, tomu že se povedlo, muž že ho neprohlédl, že si dal tolik toho napovídat a všemu že věří. —

Byla chytřejší nežli muž, prohlédla starého mejklíře, jemuž neběželo nežli o litku a mejkl. O muže samého se nestrachovala, od smrti starého Dománě ještě víc sobě se odcizili; o to však se starala, že jej vede na škodu jejich statku. A k tomu lnula, o ten pečovala a starala se. Mělať smysl pro majetek, třeba že nelakotila, a jako ji těšila práce a její výsledek, tak tížila ji mužova netečnost a zbytečné utrácení, do jakéhož se dal hned po smrti otcově. Teď, aby ještě upadl mezi handlíře, aby jej odírali. U něho by snadno pořídili, i že je tak žhavý, i že si dá snadno namluviti.

Odešla do práce, jsouc jista, že se muž nevrátí až pozdě večer nebo až v noci a jistě napilý. Shlédla jej však dříve, nežli hodina minula. Nepřišel, přijel, a ne sám. Na dvou vozích se hlučně přihnali, na jednom tlustý Cejnar, koňař, a Domáň, na druhém oba bratři Řehákové, handlíři. Jeden, Josef, dlouhý, suchý, zasmušilý a nehovorný, druhý, Honza, kratší a tlustý, vypitý, řehtavý, veselý, jenž ustavičně překládal dřevěnku z koutka do

koutka svých opruděných a usliněných rtů. Oba v burnusích a kloboucích, Honza s velkým opaskem; ten se mu na břichu pořád smekal a uvolňoval jako červenému kudrnatému Cejnarovi, jenž pro samé sádlo tak chrčel a těžko dýchal.

Hlučně se přihnali na vozích pitím už rozjaření a s nimi přiklusal houfek dětí. Za nimi Vojtěch Korda vedoucí pár mladých hnědáků, jež sotva držel. Byl jeden jako druhý, šli, jen tancovali, krk v pěkném oblouku; pohazovali hlavou, blýskali očima, až se bělmo překmitovalo. Radost pohledět na mladý, bujný pár.

Nádvoří u Domáňů oživlo. Vozy koňských handlířů zůstaly ve bráně, koníři sami však brali se s Dománěm do stavení.

Zarazili pod samou záspí, na níž mladá, statná a hezká Domáňová stanula, vystoupivši jim vstříc, aby opilá čeládka, jak je v duchu zlostně pojmenovala, se. jí nenahrnula do sednice. Koňaři selku obstoupili, hlučně pozdravovali, nejhlučněji oba tlustí v opascích, Řehák Honza a Cejnar, aby se podívala, co jí vedou, jaké koně, jako panny, ať mužoj domluví, aby tak nesmlouval, aby přidal, takových koní že se mu nenamane do smrti nejdelší — Chtěla je odbyt, ať si je nechají, ale když pohlédla na muže, jak zapáleně jedná vedle se zasmušilým, málomluvným Řehákem Josefem, jak se obrátil, slyše tu domluvu k ní a zkřikl, však že on ví, co má dělat, zmírnila se; ale proto přece dost ostře znělo, jak řekla, oni, že mají koně zkušené, ty že dobře znají, ty že tahají —

„A tyhle!“ křikl tlustý z Řeháků, Honza, „ať zčernám, sakramenta, ať se zpropadnu, jestli netahají!“

Oba, jeden víc nežli druhej, žádnej z nich, ať nekleju, není nepravej.[8]“ Prudce přeložil dýmku z koutka úst do koutka.

„Jaký řeči! Zkuste je!“ rozhodl zkrátka jeho dlouhý, suchý bratr. „Tak si je zapřáhněte!“

---

[8] jenž netahá

Všechen ten chumel, koňaři a zvědavci ze sousedstva hrnuli se do zadu nádvoří k vozu, kamž přinášeli s kolíků u konírny ze záspi postroje; Korda mejklíř navlékal mladým koním podušky, pak chomouty.

Jeden stál klidně a dal se hned ustrojiti, druhý se však příčil; hlavu zdvíhal. zuby cenil, lesklé oči vykuloval i zadní nohou vyhodil. Korda jej hladil, poplacoval, hovořil na něj laskavě jako na dítě, koňaři jej chlácholili i Dománě, to že nic není, hnědka že je zmatená, splašená z tolika lidí, z toho křiku a vrápání.

Hnědáka konečně ustrojili a zapřáhli s tím druhým, hodnějším. Korda chytl oprat, zatočí] bičem do prázdna; koně vytrhli, že je měl co držet. Všichni se hrnuli za ním, mladý Domáň dychtivě sleduje mladé, krásné koně, každý jejich krok, každé hnutí, jejich sličné figury. Oči mu jen hořely, ale selka stojící na záspi pozorovala vše zachmuřeně.

Korda zarazil, Domáň zatáhl kolo na řetěz, tak že se nehnulo, pak vskočiv na vůz, zval diváky, aby přisedli a vůz zatížili, ať se ukáže, jak koně tahají, když je náklad.

Korda zase trhl opratí a bičem zatočil, ale ten z páru, který se prve nechtěl dát ustrojit, škubnuv a tíhu ucítiv, začal sebou vrtět a vzpírat se, i zlehka vyhodil; handlíři stáli u něho a pomáhali Kordovi, jenž bičem točil a již švihal křiče: „Hi, hista ho!“ A Cejnar a bratři Řehákové spustili s nim, pomáhali mu hulákavě, až hnědák zatáhl, že prostraňky se napjaly jako struny, a vyraziv; sekal nohama jakoby do prudké stráně stoupal s těžkým nákladem.

Handlíři strhli jásavý pokřik, Korda pyšně otáčeje bičem volal na Dománě, tak, no tak, teď že vidí na své oči, jak koně táhnou, ať jim třeba ještě víc naloží. Ale v tom zarazil, jak na něj starší Řehák, ten hubený mrkl. Tlustý Řehák, Honza, hned na Dománě, když s vozu seskočil, tak že se přesvědčil, tak ať tedy plácne. Nastavoval ruku dušuje se a klna, že koně nemají ani chybičky, že tahají jako draci, nikdá že se nezpotí, nic, ani krůpěje na nich nevyvstane a kdyby tahali, až by se jim hřbet ohýbal, no však že Domáň tomu rozumí.

„Tak tedy, požehnej pán Bůh!“ hartusivě vyzýval vyndav z usliněných úst dýmku.

„Nic se neboj,“ ujišťoval hubený jeho málomluvný bratr, „poskvrny nemají, a ostatek, za právní chyby stojím —“ Určitá ta slova úsečně pronesená účinkovala více nežli dušování se a zaříkání bratra Honzy.

„Tak nic neslevíte?“ ptal se Domáň, ale ne výhružným tonem kupce, jenž chce odejíti. Na hlase mu bylo znát, že je konec, že dá, co chtějí. —

„Přidáš, jak jsme řekli, jak jsme v hospodě poudali —“

„No tak co, sa ... te,“ pobízel tlustý, kudrnatý Cejnar, „co, jaký vokolky, či čekáš, až co řekne hospodyně —“ pobízel, popichoval.

Právě k nim chvátala, dověděvši se od souseda, jenž prve byl v hospodě, jaký tyranský přídavek handlíři chtějí. Že muž od koní už neupustí, věděla, ale aby tolik nepřidával, tak hříšně nepřeplácel! Docházejíc, volala na něj, ať počká; než Domáň, jak ji zhlédl, v tom, jak jej Cejnar rýpl, že musí mít od n schváleni, plácl do ruky tlustého Řeháka a všechen zardělý chvatně zkřikl:

„Požehnej pán Bůh!“

„Pro boží požehnání!“ a suchý Řehák plácl mu také.

Domáňová vidouc, že je pozdě, zastavila se ani nedošedši a jen zvolala prudce na muže, netajíc hněvu: „Však ty budeš litovat!“

Hrubě se na ni osopil přede všemi, jak tu stáli. Cejnar s tlustým Řehákem se hnali k ní, chlácholit ji, než ona zlostně se jim vytrhnuvši chvátala zpátky do světnice.

Na nádvoří ještě jednou zahlučelo, když handlíři Domáň, Korda, vsednuvše na oba vozíky, hnali se zpátky do hospody pít litku.

Tam pili a pili. Domáň všecko platil, handlíři a všelijaké mouchy, které se za takové příležitosti vždy připletou; pil Korda, zastrčiv tučný „mejkl“ Dománěm vyplacený do umaštěné „šrajtofle“, pila hospoda všechna. Nejvíce chrčivý Cejnar zardělý, kudrnatý, a Řehák, tlustý Honza, jenž se pak dal i do mračku a slzy proléval, naříkaje, bože, co ty koně, ta krása a dobrota, jako děti dobré, a ta krása, kdyby moh', že by je vzal hned

zpátky; a v tom začal zardělý, slzy ronící břicháč, jemuž se opasek smekl, Dománě objímat. —

„Dománi, ty, viď" — ty jim neublížíš — Dománi. Oh, my brauny, oh, my brauny!“ a v pláči žalostně škytl — —

Litku pili do noci a pak i do karet se dali. I tu Dománě notně podškubali, nejvíce tlustý Cejnar, jemuž padala karta, jak potřeboval, jak si jen přál.

Korda za Dománěm stojící tomu štěstí dobře rozuměl.

Domáňové donesli, jaká je litka v hospodě; zlobila se, že se dal muž, hloupý, ošidit, že ty koně, blázen žhavý, tak přeplatil.. Hořce jí připadlo, že za ní se také bláznil, bláznil — co teď — oč jí je hůř — Koně, až ho omrzí, prodá, a ona nemůže odejít, musí u něho zůstat —

I to pak zaslechla, že se dali do karet. Trhalo jí to, lekala se ztrát, co muž prohraje, zvláště s takovými karbaníky; bylo jí o peníze, kterých tak lehko nevážila jako muž. Trhalo jí, aby pro něj šla, jak ženy chodívají. Než hrdost zvítězila nad penězi. Jíti tam mezi ty ožralce, říkat muži, prosit ho, aby ji ještě šeredně odbyl přede všemi jako odpoledne na dvoře —

Vrátil se pozdě v noci. Slyšela ho, jak z těžka kráčí a do všeho naráží, jak funí a mručivě nadává. Než ani nehlesla.

Ráno, dost záhy, ještě byla čeládka u snídaně, přišel si Korda mejklíř pro Domáňovy koně (noví stáli už od večera také u Domáňů), a říkal také o ohlávky. Žádné si nepřinesl, tvrdě, že si je Řehákové včera vymínili s koňmi. Domáň, jejž musili zburcovat, ještě nedostrojený, neumytý, zardělých tváří i očí, se na to sice nepamatoval, ale ohlávky dal.

Tupě hleděl za koňmi, jež nebožtík otec mu pomáhal kupovat; dobře tenkráte koupili. Mihlo se mu to, ale odvrátil se, když zahlédl ženu, že vyšedši také na zásep, dívá se za koňmi a že se jí pojednou zakalily oči.

Ale již za chvíli zase vyšel ze světnice; skoták pro něj přišel, aby šel, že se ten nový náruční nechce dát ustrojit. Domáň vyletěl, lál pacholkovi, že je nešvara, a vytrhl mu chomout z rukou. Než sám také nic nesvedl, až když pacholek pomohl.

Koně zavedli k vozu; podsební šel jako ovce a dal se pěkně zapřáhnout; náruční však začal se vzpínat a vyhazoval, div že nerozbil vůz a všecko. V tom se Domáňová namanula u vozu. „Vidíš," řekla ne vítězně, ale přísně, „co jsem ti povídala. Koně nech a jdi radši za Reháněma. Vošidili tě; ať ti naše koně vrátí a kdybys měl i ten přidauek voželet."

Neposlechl, poněvadž žena radila; až když odešla popuzená, vytratil se zadem do hospody za koňskými handlíři. Zahlédl je, nežli došel, už ujíždějící. Napřed jeli oba Řehákové s jeho koňmi; za nimi tlustý Cejnar s Kordou také na otevřeném vozíku, za nímž klusali tři hnědáci, „nazí", bez řemení, k vozu přivázaní, mající ohony na uzel zatočeny. Domáň přiloživ dlaně ke koutkům rtů, zahoukl a křičel, až zrudl jako krocan.

Ale žádná odpověď. Žádný se neohlédl. Vozy hrčely, zaražené biče u kozlíků se třásly. Všecko v před a dál; jen modravé obláčky z dýmek letěly, překmitovaly se prudce vzad kolem chlupatých klobouků.

Domáň zaklel.

X.

Nevrátil se hned domů, nýbrž došel přece do hospody, aby se přeptal, kam Řehákové jedou, a vrátí-li se snad. Uslyšel, že se nevrátí. Měl tedy jistotu, než nezašel do svého statku. Zdržel se drahnou chvíli, a když se pak vracel, zamířil rovnou na pole podívat se, co dělají noví koně.

Pacholek si podsebního chválil, ale na náručního zle naříkal, to že je mrcha zlá, ne-li janek, že si zas už umanul a nechtěl z místa, ne a ne. Obava Domáňova se tvrdila. Koni už nevěřil, nicméně se na pacholka obroukl, aby sám sebe ohradil, ač si byl vědom, že sám to zavinil.

Proto se také nechtěl hned se ženou sejíti. Často kráte již pocítil její duševní převahu, její silnější vůli, kolikrát už se ukázalo, že lépe soudila a radila, nežli jak on zamýšlel a jednal. Teď měla zase pravdu. Vyhýbal se jí, a když se vyhnouti nemohl, nemluvil nic, nežli co musil. Byl nevrlý, že mu

s těmi koňmi tak zmehlo; netěšili ho, když se jasně ukázalo, že náruční je nepravý.

Selka mu nic nevyčetla, ale že jí šlo o statek, ozvala se a znovu radila, ať jedná s Řeháky, aby mu vrátili koně anebo aby se poradil a handlíře žaloval. Zamítl všecko a drsně, ať si selka své moudro nechá. Tak chodili zase kolem sebe, on černě, jako mrak, popudlivý, selka uražená, ač na pohled klidná.

Do toho dusného ovzduší přišla mimo nadání padolská Dušánková. Selka se zarazila nad tou návštěvou, neboť hned jak matku shlédla, obešlo ji tušení, že nejde jen tak, na ni se podívat, nýbrž že je toho jiná příčina.

Mezi ní a Dušánkovou nebylo již, jako bývalo. Tvrdé naléhání matčino, aby Anna nechala spomocníka a vzala si Dománě, změnilo mnoho. Anna musila poslechnout, ale tou svatbou zahořklo jí srdce proti matce a hořklo i chladlo ještě citelněji, poněvadž Dušánková i pak, když si jí Anna stěžovala, jaký muž je, jak s ní jedná, jak se změnil, zetě omlouvala a byla spíše při něm nežli při ní.

Necítila dceřina trapného poměru; Dušánkovou pořád oslňovalo a utěšovalo, že je Anna hospodyní na velkém, bohatém statku a že si může dopřát čeho chce. Nadhazovala jí, radila, ať tedy muže nedbá', když je tak divný, ať si dělá, co chce. ona zas, Anna, že může také po svém jednat; ať si kupuje, co by ji těšilo, na šaty, šátky, granáty, ať si přeje, a když muž má v hospodě spolky, ať to taky udělá, proč by si nepozvala na přástvu, proč by nevystrojila někdy malou traktaci známým, třeba i Padolské by si mohla pozvat, však že ke všemu může a že by třeba mohla mít ještě peníze

Na tu radu pohnula Anna jenom dlaní a smutně i jako s opovržením se usmála a řekla:

„Byly by to hříšný vejlohy a šlo by z Domáňova. Tajně nebudu brát nic a říkat mu taky ne; jen o to, co chce hospodářství, co musí být. A taky koho takový věci těší; mě ne. Co je z toho: trochu klevet. A ostatek, když není mysel spokojená —“

Tomu zas Dušánková nerozuměla, a dcera jí dále nic nevykládala; také si už jí nepostěžovala, neřku-li aby se jí svěřila, jak jí bývá smutno a

tak prázdno, že ji tu nic netěší, jen práce, a kdyby té nebylo a těch starostí o hospodářství, že by snad odtud utekla. Od svého vdání leccos zkusila a lidi poznala; prohlédla i matku.

Také na její hospodářství v Padolí se už jinak dívala. Porozuměla, že příliš vydává, že tatík sotva stačí vydělávat. Co se Anna provdala, začala Dušánková o svých návštěvách i povzdechovati, že obchody teď váznou, že to s plátny tak už nejde, jako chodívalo, lidé že neplatí, a co má tatínek mezi lidmi peněz, obzvláště v Praze, a upomínat takové pány že nejde

„Ať jim tedy neuvěřuje, ať jim nedává nic na dluh —“ namítla Anna rozhodně.

„Chce-li odbýt, musí.“

Po druhé, když Dušánková o své návštěvě začala zase stýskat, vpadla jí Anna do řeči: „Víte, maminko, já jsem si toho Za svobodna tak neuvšimla a taky jsem neměla z toho rozum. Co jsme s Marjánkou chtěly, to jsme dostaly a ještě víc. Všecko jste nám koupila, to je prauda. Ale teď už rozumím, teď vidím, že musí člověk hledět, aby vyšel; a co takovy zbytečny věci. Když je teď hůř, nesmí se tolik vydávat.“

„To povídáš teď,“ vpadla ostře Dušánková, „když máš všeho.“

„Ne, proto ne, ale teď spíš počítám —“

Za poslední návštěvy, která byla o velikonocích, začala Dušánková, když byla s Annou sama v Bedničce, začala s okolky, že teď najednou má jakési vydání, že tuhle, když byl tatínek ve světě, musila udělati dluh a teď že to má splatit, tak aby jí půjčila —

Anna se zarazila; ne pro ty peníze, ale že si maminka vypůjčovala u cizích, že má dluh, a jistě ne jenom tento. Vždycky byla toho mínění, že je u nich doma všeho co potřeba a ještě víc, a najednou jí tak nemile vysvitlo, že maminka vypůjčuje, přelívá, klín klínem vytlouká a to všecko za tatínkovými zády.

Neřekla však nic a dala z toho, co měla uschráněno. Viděla, jak matce rázem odtrnulo, jak se hned zase vesele rozhovořila, ujišťujíc, že to všecko splatí, jen co tatínek přijede ze světa.

Dušánek přijel a také hned navštívil dceru na Bezděkově. O dluh však ani nezavadil, a jak se Domáňove zdálo, o něm ani nevěděl. Dušánková od té doby, co si ty peníze vypůjčila, nepřišla na Bezděkov až teď v červnu pojednou v neobvyklý čas, ve všední den; přišla nedlouho po těch mrzutostech, jež byly pro nové koně, když ještě visel mrak nad mladými a dusno bylo v jejich domácnosti.

Dušánková dluh nepřinesla, ani se o něm nezmínila. Anna ho již nečekala a mlčela o něm. Všimla si však, že je matka nad obyčej hovorná, a zvláště na zetě jako když másla ukrajuje. Anně až v očích pálilo; postěžovalat si prve, hned jak se jí Dušánková po svém příchodu zeptala, jak je, že chuře, že muž zase vyvádí. A matka za to na něj tak sladká a on — jako to přijímal nevšímavě, skoro s ousměškem a jak se za krátko vytratil ze sednice!

Mlčela však o jeho chování a zamlouvala to, tázajíc se matky, když osaměly, co v Padolí nového.

„Ale všecko při starým, leda že jdou hůř kšefty. Plátna jdou tuze chuře, bavlna se tuze zmahá, všecko by jen bavlnu — No —“ To slůvko bylo jen pro zastávku; Dušánková váhala, rozmýšlela se, má-li teď už povědět, proč přišla; ale v tom jak jí z nenadání připadlo, vyhrkla s novinou:

„Přec něco novýho. Snad's už slyšala —“

„Co, nevím nic.“

„Vo spomocnikoj, vo poříčským —“ upírala oči na dceru.

Ta se lekla, až si toho Dušánková všimla.

„No, no,“ chlácholila nutíc se do úsměvu, žasnout však v duchu, že Annu ještě teď, po takové době, už jen to jméno tak leká. „Snad už ti to je jedno —“

„Stalo se něco?“ ptala se Anna nedočkavě, nevšímajíc si matčina konejšení. „Inu stalo se, půjde z Pořiči pryč a snad daleko, někam do kraje.“

Anna pobledla. Dušánková, nechápajíc té hloubky citu, se až zamrzela a řekla káravě:

„Snad bys nevyváděla!“

„Jen se nebojte, nic nebudu —“ Anna vstala od stolu. „Nic — co bych — A kam se dostane —“

„Jmenovali to, ale já už zapomněla, někam do kraje a daleko snad. Pan farář mu to místo došikoval.“

„A on — Kalista, chtěl sám pryč?“ ptala se Anna váhavě. Hlas se jí zachvěl; bylo znáti, že se přemáhá, ale že dychtivě čeká na odpověď.

„Toť bez toho; jak pak by se farář o něj sám staral. Pomocník ho prej sám požádal. To si bloude nemys', každý není jako ty, každý tak nesmejšlí. Když mu tady zmehlo,“ myslila Kalistu, „půde si hledat štěstí jinam. Ňákou krajačku si vybere. —“

Anna se jen usmála a hlavou pohodila. Dušánková vidouc, že dcera nevěří, sázela dál ostřeji, podrážděně:

„Víš, Anna, ty jseš nemoudrá, ty se snad ještě trápíš. Až je to hříšny; dostat se do takovýho krásnýho místa a nebejt spokojena. K vůli takovýmu spomocnikoj,“ slova i tón hořkly starou její nechutí ke Kalistovi, „nevycházíš s mužem. Otravuješ si věk a jiným taky.“

„Komu!“

„No, nám to není jedno — A Jan by byl k nám taky jinačí.“

„To je to —“ vpadla Anna trpce.

„Bylo by to nám teď dobry. Abys věďala: Tatínek chce do světa a tentokrát těžko shání peníze. Co pak by Janoj událo, kdyby nám ňákou stouku půčil.“

„To ne!“ vyrazila Anna v náhlém odporu

„Tatínek mě posílá, abych ti vyřídila.“

Anna stojíc u sloupu všecka vzrušena, hleděla upřeně na Dušánkovou, čekajíc —

„Abych ti vyřídila,“ opakovala Dušánková, „abys mužoj řekla, kdybys ho požádala —“

„Abych mu řekla?!“ Anna div nevykřikla. „Ne, to ne, maminko,“ mávla bezděky pravicí, „to na mně nežádejte!“ V očích jí zasršelo. „To nemožu udělat a neudělám.“

„Mně k vůli ne, to vím, ale tatínek ti vzkazuje; neříkal by ti, kdyby tuze nepotřeboval.“

„Zrouna teď, když — vždyť by muž k vůli mně nic neudál, zrouna navopak, naschvál ne, když bych já mu řekla. Radši kdyby tatínek sám mu řek'.“

„Já ne?“

„Nic byste nepořídila. Ach, kdyby si moh' tatínek jinde pomoct! Vy mýho tak neznáte, vy nevíte —“ Nedořekla, že by ona, Anna, všecko odnesla, že by pro ten dluh pak korejhnil a jí vyčítal. Nedořekla, aby matka nemyslila, že vůbec nechce nic udělat.

Dušánková seděla zachmuřena majíc rty sevřeny; chvilku mlčela pohněvána i uražena. Dcera nechtěla se muži ani zmínit a nechtěla také, aby ona mu říkala. Pojednou pohnula rameny, dechla nosem, pohodila bradou. „Toho jsem se nenadála,“ řekla ostře a vstala, majíc se k odchodu. „To jsme si od tebe nezasloužili.“

Anna po prvním výbuchu ochladnuvši a matčinou výtkou dotčena mluvila mírněji; marně však se snažila matce vyložit, aby nahlédla, že když je takhle, že opravdu nemůže, jindy že by spíš —

Dušánková odešla pohněvána.

XI.

Mladá Domáňová hleděla za ní. V ten okamžik ucítila výčitku, že ji tak nechala odejít, že byla na ni tvrdá. Než hned se v duchu hájila, že maminka mohla mít také uznání a nechtít na ni, aby se tak ponižovala; a kdož ví, jak je u nich doma, škoda, že tatínek sám nepřišel. — Šla za ní v myšlenkách domů a setkala se — s Kalistou.

Myslila na něj, že odejde, na dobro odejde, a proč. Chce sám odtud. Do kraje se dostane, daleko, povídala maminka, a že si tam bude hledat štěstí, že si nějakou krajačku vybere —

Když to prve od matky slyšela, v nitru jí zaškublo. Ted když si na to vzpomněla, ozvalo se jí pevně a jistotně, že ne, ó že ne, a tou jistotou jí mile i teskně zatrnulo.

Uvidí-li ho ještě — Jak to pomyslila, strach a teskno jí srdcem zachvěly, a v tom se jí mihlo, že kdyby sama šla do Padolí — — Ale jak teď, když maminka tak odešla —

Když vstupovala branou do nádvoří, zahlédla na záspi u konírny cizího muže v modrém, ošumělém burnusu a v chlupatém, hrubém klobouce. Nachyloval se do konírny a s někým tam rozprávěl. Korda, mejklíř! Poznala ho na první pohled. Už je tu zas! Co chce —

S nechutí se na něj podívala a rychle a tiše vběhla na zásep a odtud zrovna vskočila do síně, aby jí neshlédl, aby nemusila na něj promluvit. Také ve světnici se nezdržela, aby s ním se nesetkala.

Nesetkala, protože nevstoupil a protože ona z komory přes práh nekročila, ani když od děvečky zaslechla, že hospodář dal z kolny vytáhnouti bryčku, že někam pojede.

„Co Korda —“

„Ten pojede s ním, je porád s hospodářem.“

„Kam se chystají.“

„To nevím; ale už budou zapřahat.“

Domáňová čekala, přijde-li muž, bude se po ní, ne shánět, ale zeptá-li se alespoň. Ve světnici byl i v sedničce, tam zásuvku u stolu, kdež měl peníze, otvíral a zavíral, ženu však jménem nezavolal ani se po ní neoptal, ani nevzkázal, kam jede a kdy se vrátí a co tak najednou. To zas ten mejklíř ho balamutí —dědek — Do sednice ani nevkročil, však ví — Vyšla do světnice, když muž odešel, a držela se pak víc u oken, kutíc to zúmyslu. Kolikrát stanula v okně, a muž stoje u koní, jež Korda s pacholkem zapřahal, ji viděl, jistě ji viděl, ale jako by jí tam ani nebylo. Ani pak, když vsedl, když s Kordou vyjížděl ze statku, ani hlavu neobrátil, ani se neohlédl.

Buď ten starý mejklíř přišel a zase jej omámil, nebo si muž sám pro něj vzkázal, aby ona nevěděla; snad aby zase pomohl odbýt koně. Muže již

zase mrzí, má je na odbyt a třeba shání zase jiné; nebo mu Korda nějaké již poradil. Proto on do světnice ani nepáchl, aby se ho snad neoptala.

Vytkla si, že měla přece vyjít a sama se optat, bez toho že se chystá zase nějaký handl a z toho škoda, a po handli zase pití a karty, a karty. Daleko asi nejedou. Trh nikde není. Kam by jeli dál teď pozdě odpoledne. Za to se také pozdě vrátí, až v noci. A jak —

Mladá selka obcházela, poručila to ono, sama pracovala, ale vše konala roztržitě. Myšlenky jí pořád utíkaly. Ustávala, také i stála, nevědouc, zabraná v myšlení. Všecko se jí míhalo a přeskakovalo, co doma, v Padolí, jak to matka oznámila, jak na ni žalovala, a kam muž přece jel — Do Police ne, to povídali, že nejel nahoru, nýbrž že se pustili s Kordou mejklířem dolů k Padolí.

Co tam — Je-li Kalista ještě v Poříčí, nebo chystá-li se a kdy odejde, zdali teď hned, nebo až po žních, až po vagacích. Děvečka se jí na něco ptala; odpověděla, poručila kvapněji, ostřeji nežli jindy, a vrátila se hned do svého, do těch pochyb a otázek, na něž neměla odpovědi a v nichž nebylo utišení.

Až pak se vytratila ze statku toužíc býti o samotě. Vyšla nádvořím za velkou, starou stodolu roubenou, dvojího humna, dvojích náramných vrat, za níž hned vznášel se rozložitý koš věkovité lípy a dále v trávníku nad „rybníčkem“ mohutné javory.

Bylo po slunce západu. Tu v tom zapomenutém koutku pod stromy chladivý stín; nejtmavší pod javory nad tichou hladinou vodní nádržky. Tráva kolem ní zdupána, dále však vysoká a hustá, zvláště k starému, nízkému plotu roubenému z trámů a trámců, prošedlých suchým mechem. Kmeny několika švestkových stromů a stará hruška topily se v té svěží, zelené zátopě probělené okolíky bujného kozího pysku.

Šla šerem pod stromy rovnou k plotu á vyhlédla ven, kam tak často se v tesknotě obracela, v jejich stranu, k Srbské a k Boru nad ní. Skalnaté jeho temeno i Hejšovina za ním v zlatě růžové, poslední záři; v úbočích, po lesích však, svahem i na dolích samé už stíny, měkké, modravé šero. Jen bílé, suché cesty z něho prosvitaly a plavé pruhy lánů zrajícího obilí.

List v stromech nad ní se nezachvěl, v zrajícím žitě přes cestu se nehnul ani klas. Kdesi v polích zahrčel vůz, a hned utichl.

V tom tichu a měkkém šeru zapadala, ztrácela se všední starost. Jen srdce, jen duše

Mladá Domáňová zapomínala co za ní, jaká péče, povinnost, a co ji ještě před chvilkou tížilo a zlobilo, jak je doma, kam jel muž s tím mejklířem. Z těch kopců, strání a dolů před ní, z jejich šera a ticha teskně zavívalo. Teskně a toužebně.

Křepelka kdesi v lánech zavolala. Tak pěkně se rozlehlo, teskně, a toužebně. Sejít se, uvidět, zase promluvit, jako bývalo v šeru pod olšemi u řeky tiše proudící! Už nikdy víc — Ani se už snad neuvidí. Jak s ním promluvit — Kdyby se teď rozběhla do Padolí, za mužem, když je takový — Snad je Kalista náhodou v Padolí — šel by třeba kolem nich —Kdyby na něj čekala — Blouznivé myšlení ji unášelo —Kdyby na něj z nenadání zavolala, jako on tenkrát před svatbou, když ji tak objal — Vzpomněla dychtivě

Na levo z pole hlasy. Ustoupila, přitiskla se ke stromu. Šel jakýsi strejc kolem s tetkou, on s kosou na rameni, ona měchovku plnou trávy na zádech. Přešli kolem na pravo a kolem plotu a dále kolem statku do návsi. V tom odtud kroky. Někdo obutý jde sem a rychle. Lekla se prudce, bezděky se do zadu k stodole ohlédla, pak vychýlila se přes nízký, trámový plot, aby se přesvědčila, není-li to Kalista, jak se jí tušivě mihlo, že by on snad —

Byl, a už ji shlédl. Rychle k ní přistoupil.

Stál proti ní u plotu, udýchaný, spěchem uhřátý. „Zrovna jsem se modlil, abych tě uviděl, abych moh' s tebou promluvit — obcházím —“

„Pro boha, co myslíš!“

„Pozejtří odejdu z Pořičí nadobro, pryč, do kraje.“

„Já vím —“

„Musel jsem s tebou promluvit, musel jsem tě ještě jednou uvidět.“

Leknutím i radostí hned neodpověděla. Kalista mluvil dál, tlumeným hlasem, chvatně a vzrušeně.

„Já vím, že není Domáň doma. Šel jsem k mostu, víš, — — ale u Střeziny jsem ho potkal.“

„Viděl tě?“

„Ne; já ho shlíd' dřív a ustoupil jsem hned z cesty do lesa. Jel kolem s nějakým mužským. Hovořili, žádný si mne nevšiml. Jak zajeli, přidal jsem do kroku, letěl jsem rovnou sem. Myslil jsem si, když jseš sama doma, že bych s tebou moh' spíš promluvit. Aninko! Už tě neuvidím, ostaň, počkej!“

Jen okamžik váhala, vlastně se jen rozmýšlela, jak by mohla ostat jistěji.

„Počkej, já se musím ještě podívat do statku, já přijdu. Počkej, ale jdi kousek dál, nečekej zrouna tu.“

Zmizela mezi stromy kolem rybníčku, kolem staré stodoly do nádvoří.

Kalista hleděl za ní do šera pod stromy u stodoly, kdež se bělavě odrážela stará kláda v trávě ležící, pak přešel kousek dále cestou vedle obilí, ale ne daleko, aby neminul Annu ani na chvilku, ač nemohla se tak záhy navrátit. Srdce mu bilo, krev žhavě proudila, až v očích cítil. Od plotu se již nehnul, upíraje dychtivě oči tam, kde odešla a kudy měla zase přijít. Stál nehnutě. Pojednou si ohmatal náprsní kapsu, a vyndal jakýs papír; pohlédl na něj, a zase jej zastrčil.

Stál chvilku a jemu se zdálo, že čeká dobu, dlouhou chvíli. V dychtivém, rozčilujícím napjetí a čekání ohlédl se kvapně za sebe, jak tam zašustělo. Nespatřil nic. Bor. Hejšovina a všechny kopce černě již trčely k nebi, na němž se tu tam blýskavě třepotala hvězda.

Ze sousedního dvoru ozvala se píseň: mladý pacholek nebo pohůnek si zpíval. Z hustého šera pod lipou, pod javory kolem „rybníčku“ cos bělavě se mihlo, tráva zašustěla chvatnými, tichými kroky. Anna stanula zase proti němu; stála urostlá a vábně plná, plnější, nežli bývala, v šátku na hlavě, v kordulce, v bílých rukávcích. Stála proti němu, blízko, tak blízko, až jej omamovalo. Nahá paže se probělávala; dlaně opřela o vrchní trámec nevysokého, povalového plotu.

„Všecko jsem opatřila,“ mluvila tiše, „jedí. A proč jdeš pryč,“ zeptala se náhle.

Pověděl jí neurovnaně, on že by zůstal, ale že nemůže, když padolský farář ho nutí

„Neuhlídal jsem tě, leda jednou za rok, a teď nebude ani to! Aninko, kdybys věděla!“ Hmátl do kapsy a vytáhl ten složený papír, psaní. „Co jsem se na tě navzpomínal, co jsem se nachodil ke Zlíčku, jen abych uviděl váš, Bezděkovský kostel. A psal jsem ti, pořád jsem ti psa], třeba jsem ti nic neposlal; aspoň jsem s tebou tak hovořil.

Co jsem se navzpomínal, zylášť když jsem slyšel, jak se máš. Víš, co jsem ti řek', když jsem ti tu knížku dával. Máš ty modlitby — Že se to tak vyplnilo!“

Vzal ji za těch slov rychle, tlumeně pronášených za ruku a ona se nebránila. Zeptala se na místo, kam se má dostat. O tom, co jí matka nadhodila, že si tam bude hledat štěstí, že si vezme krajačku, se nezmínila. V. tu chvíli ani nevzpomněla. Byl tak její, jistě její, měl ji tak rád; uchvácena, přestala uvažovat a pamatovat se. Viděla jen Kalistu a slyšela jen jeho tichý hlas plný smutku i žáru; neuhnula se, nevytočila, když ji vzal kolem pasu.

Stála tiše se chvějíc tváří. proti hvězdám, přibledlá; byla hezčí než jindy a oči — tak jich dosud nikdá neviděl, toho vlhkého lesku, tak oddaného pohledu. Náhle ji chytl, objal, k sobě strhl a začal ji líbat, a šeptal hlasem vášní se třesoucím, že půjde k ní, pod stromy, tam že budou jistější.

K ní, pod stromy — — jako v zablesknutí mihl se jí stařec dlouhých, bílých vlasů, nebožtík starý hospodář, jak tady často býval a jak za ní sem i kolikrát přišel ji potěšit, když sem v úzkosti utekla a mračila, a jako by zaslechla „Aninko“, jak jí pěkně říkal. Začala se trhat z Kalistova objetí.

„Ne, ne, to nemože bejt, prosím tě, prosím tě!“

Hlas se jí třásl; prosil, naléhal, silná vůle z něho velela. V tom ze dvora se ozval hlas staré podruhyně.

„Hledají mě, slyšíš? Musím jít, musím — oh —pusť mě.“

„Ale přijď ještě, já počkám,“ vydechl Kalista, „já budu čekat třeba do rána, přijď!“

„Ne, už ne, to není možná. Kde máš to psaní,“ ptala se udýchána, zardělá, zrovna hoříc, „cos mně psal, dej mně ho.“

Vzala je a strčila chvatně za ňadra. Chytil ji novu, objal ničeho nedbaje, bez rozvahy, jako bez ozumu. Nedbal a nebál se. Již se musila mu bránit.

„Jdi, prosem tě, jdi,“ poroučela chvějíc se, „já bych měla peklo.“ Ale v tom sama chytla jej kolem krku. Cítil, jak pláč ji zalomcoval, a slyšel v jejím hlase, v posledních jejích slovech:

„Ach můj milej, ach můj — S pánembohem!“

Vytrhla se mu, zmizela od plotu; kmitlo se bělavě pod stromy, kmitlo se kolem rybníčku, u stodoly. Šust rychlých kroků v trávě — ticho — a zase tam černo, ticho.

Kalista stál třesa se. Krev hořela, nohy se chvěly Stál jako u vidění v smutku i blahu, ještě jako by v jejím posledním objetí, jež dosud cítil, její paže, ňadra. A její hlas mu zněl. Čekal by do půlnoci, po celou noc — Chtěl, ale měla by peklo, řekla.

Už nešel zpět do předu, k průčelí, do návsi jak by rád, aby alespoň její stín uviděl se mihnout v ozářeném okně. Nešel tam, aby jeho nikdo neuviděl, aby Anna měla jistotu, pokoj.

Pustil se do polí, svahem dolů na zacházku kdož ví jakou. Nedbal nic; vyhlédl jenom směr k Padolí, ale stezky nehledal. Sel orosenými mezemi kolem lánů tichého obilí. Hlas cvrčků z ovsů jej provázel; před ním Bor a vrchy temně trčící jako ohromné stíny, a lesy dál v stráních a lány obilí vše pod hvězdami; viděl však jen přibledlou Aninu tvář, její oči, a dosud mu zněl její hlas a všecko bylo jako smutně krásný sen — —

XII.

Tak šel jako u vidění a neprobral se, až když se dostal z luk a polí, až když kráčel vzhůru a ocitl se v Srbské. Všecka vesnice spala. Seznal, že je pozdě, i přidal do kroku. Když minul Zličko a prošed farským lesem ve tmě utonulým, stanul nad Padolím navrchu dřevěného kříže, bily hodiny dole na bedněné, zvonici u kostela se hřbitovem hodinu s půl noci.

Po Padolí hluboký klid a ticho a tma. Jen v Langrovské hospodě svítili. „Že je tam!“ kmitlo se spomocníkovi. Přistoupil k nezastřenému oknu. Byl. Domáň s několika cizími, s koňskými handlíři. Hráli v karty. Za Dománěm, zardělým, rozpáleně přihazujícím karty, stál starý Vojtěch Korda, mejklíř, dýmku v ústech; přihlazuje si šedivé vlasy na spánku nachyloval se k Domáňovi a patrně mu radil.

Ve spomocníkově sklíčené mysli žhavě zašlehlo. Začal se třást náhlým vztekem; oči sršící palčivou nenávistí tkvěly na zardělé, plné tváři Domáňově. Náhle mu připadlo, aby šel clo sednice, aby si tam sedl a dal nalít a zrovna proti Domáňovi, aby viděl, jemu naschvál, naschvál, a ať třeba začne, co už, alespoň mu poví, jaký je surový chlap, že si Annu nezaslouží.

Už šel, ale tímto pomyšlením se zastavil. Co by Anna — až by ten chlap přijel domů. Vyčítal by jí, trápil by ji a i pral! I pral, bože!

A tak ho, sebe myslil, prve prosila; když chtěl přes plot, k ní, tak prosila; v ten okamžik zaznělo mu, jak třesouc se řekla: „Já bych měla peklo.“

Peklo! Peklo! Má je a měla by ještě horší skrze něho, kdyby s tím hřbetem selským si teď začal. Peklo —

To již uvažoval, chvátaje velkými kroky od langrovské hospody.

Když se Domáňová chvatně vrátila do statku vytrhnuvši se Kalistovi, cítila na první okamžik ulehčení. Jakoby se něčeho uchránila, jakoby

něčemu utekla. Ale žal rozloučení se v ní třásl a zase dolehl, že se nemohla vzpamatovat. Dělala vše bez vůle, ze zvyku, odbyla podruhyni, že až zítra; děvečka se jí na něco ptala, selka jí odpověděla, jen aby něco řekla. Při tom pořád naslouchala, jakoby měla uslyšet kroky, byla nejista, jakoby všichni věděli —

Naslouchala, k oknu přistoupila, aby Kalistu snad přece ještě zahlédla, kdyby šel okolo schválně, kolem oken. Nikdo nešel. Snad ho přehlédla nebo snad, žhavě jí projelo, se vrátil a čeká.

Hnalo ji cosi zase pod stromy, k „rybníčku“ za stodolou, podívat, přesvědčit se. Neodvážila se hned, aby si snad nevšimli, proč tam zase běží. Až za chvíli se vytratila nádvořím do tichého zákoutí pod stromy. Srdce jí bilo, rychleji dýchala vzrušením, touhou i strachem. Dychtila Kalistu uvidět, ale v ten okamžik ji pojímala z toho bázeň.

Stanula pod lipou u klády v trávě a naslouchala Pod javory u nádržky, pod stromy u plotu hluboké šero. Mezi černými korunami pruhy nebes hvězdami jako orosené. Nikde nic, ani hnutí. Cvrček hudl bez únavy v sousedním ovse.

Anna šla kousek dál, zvolna, opatrně, jakoby na cizím a tiše; až k plotu se dala. Opřevši ruce o jeho vrchní trámec, vyhlížela ven, pak i tlumeně zavolala: „Františku!“

Srdce se jí rozbušilo, krev rozpálila hlavu. Čekala, že obilí zašustí, že uslyší chvatné kroky. A ticho. Čekala, volala zas, pak nedbajíc branky vyhoupla se přes nevysokou obrubu a pustila se cestou kousek sem i tam, pak i stezníkem níže do polí, kudy Kalista, nevěděla to, odešel; znovu se ozvalo tlumeně jeho jméno, tlumeně, — ale dychtivě.

Bor, Hejšovina, kopce jako stíny, a vše tak nehnuté, všude tak ticho, dolinou, šerými lány. Jen hvězdy se třepetaly. Odešel. Proč ho pouštěla, proč jej —skoro jako tenkrát, když v zimě přišel k oknu — Lítost i palčivá touha ji zmohly. Té chvíle byla by se za ním rozběhla, kdyby věděla kam. A už ho víc neuvidí

Vrátila se k ‚rybníčku“, brankou vešla, a ještě čekala. Ale již nezavolala. Připadlo jí, že by mohla zítra sběhnout do Padolí, domů; uvažovala, jak by to udělala a jak by Kalistu ještě jednou uviděla.

Myslila na to i když se vrátila, když všechen statek utichl ve snu, když si Kalistovo psaní při svíčce v sedničce přeříkala i když ležela, nemohouc usnouti. Horko bylo v červnové noci, horko rozbouřenou krví. Jako vidina ty chvíle pod stromy s Kalistou, jak ji chytl, líbal, tiskl. Rychle, bez boje se rozhodla, že zítra odpoledne půjde domů do Padolí, ať si muž dělá, co chce. Vzpomněla, že je už tak pozdě, a že ještě není doma. Vzpomněla na něj hořce, s nechutí. —

Svítalo, když koňští handlíři karbanivše celou noc z Padolí se rozjeli. K Bezděkovu uháněl v otevřeném vozíku Domáň v Kordou mejklířem; sám držel opratě, ač nepevnou nohou stoupal na kozlík, ač i nerovně a nejistě seděl, jak byl zmotaný; držel opratě a švihal do nových koní. Večer je vyměnil za hnědáky, jež měl od Řeháků bratří. Noví koně byli starší, také ne takového údělku, ne tak pěkní; ale Domáň přece zase přidal, protože hořel, aby těch svých se už už zbavil, aby měl jmenovitě toho náručního pryč. Korda mejklíř přišel mu v pravou chvíli

Domáň měl nové koně, ale kapsu prázdnou. Karly mu daly; z večera vyhrával, ale bylo, jak se říká: první vyhrání z kapsy vyhání. Prohrával víc a víc, jak víc a více pil. Poslední prohrání ho z kabátu nesvléklo, ale s dluhem odcházel. Prohrál vše, co měl s sebou i přídavek na koně; ten zůstal dlužen a hospodskému také nezaplatil ani litkup ani svou outratu, a ještě si od něho vypůjčil do karet.

Měl však nové koně, běželi jako srny, hlavy vzhůru, že bylo radost se na ně podívat, a to vážilo více, nežli několik stovek, které od večera zbůhdarma probil. Kolik jich, Domáň sám té chvíle nevěděl. Ztráta ho netrápila, ale tupě, nejasně, přece jen tížila. Vzpomněl na ni, švihaje do koní, a klel tolik peněz, to že ho okradli.

„Kolik toho je —“ ptal se blábolivě.

„Co byses staral — ty — takovej sedlák, jako zeman! Vem čert peníze! Po druhý shrábneš všecko ty,“ konejšil Korda na jisto. To o

penězích řekl s vysoka, s opovržením, jako by běželo o smetí; v tom pohrdání zkřivil koutek rtů a uplivnuv se s kozlíka furiantsky si pošoupl chlupatý klobouk k uchu.

„Ale já teď nemám —“

„Ale máš gredit — tobě půčej' všude. A třá hned!“ Korda máchl rukou, „A ještě teď. Nemusíš se ani doma stavovat. Chceš-li pojedem' rounou do Police —pojedeš kolem svýho statku — haha — a vono bude všecko ještě spát; pojedem' do Police, vím tam o jednom, ten ti půčí, co budeš. chtít — půčí — a přijedeš domů a budeš mít opasek zas plnej peněz —Co budeš chtít —“

Domáň už jen bručel, pokyvuje hlavou zmoženou celonočním hýřením. Klíbačka mu zavírala oči; ruce mu povolovaly, vlády pozbývaly, takže oprať, prve napjatá, chabla.

Korda sám nezmožený, v pitkách otužilý, nenaléhal na odpověď. Nechal Dománě, a když viděl, že začíná podřimovat, vzal mu oprat z ruky. Bezděky, jako za mlada, když řídil své vlastní spřežení, vypjal hlavu, srovnal hřbet a mlaskal na koně. Dali se v ostřejší klus; bylo za Padolím v boku Jírovy hory, cestou nad řekou v šerých olších; vůz hlučněji rachotil do jitřního ticha nad údolím, jež dřímalo všecko ještě v hlubokých stínech.

Domáňová se v noci ve svém roztoužení rozhodovala, že se podívá nazejtří odpoledne do Padolí, a také ráno když vstala, byla toho odhodlání. Ale v tom ji uhodilo odporné překvapení: muž nebyl ještě doma. První bylo, nechat všeho, ustrojit se a rozběhnout se do Padolí, aby se přesvědčila; v tom rozhodnutí ji také poháněla tajná touha, býti Kalistovi blíž, a kdyby ho snad ještě uviděla.

Než v tom jí donesla stará podruhyně, že mluvila se sousedkou, ta že se ptala, je-li hospodář doma. „Proč?“ vpadla Domáňová ostře.

Ale, sousedka povídá, že ho viďala časně ráno, ještě před slunce vejchodem, že jel tady vokolo —“ Domáňová žasla.

„Sousedce se zbudilo dítě a brečelo a nechtělo spát. Chovala ho a houpala a jak s ním stála u okna, zahlídla bryčku a na ní toho mejklíře Kordu a hospodáře. Ale koně prej nebyli vaše, jako ty noví —“

„To je už prohandloval,“ kmitlo Domáňové; nahlas se však optala, co hospodář.

„Nic, ani se prej neohlíd, že snad spal nebo co; jeli kolem rounou dál —“

„Kam —“

Podruhyně mávla rukou. „Tadyk; k Polici, do města jeli.“

Domáňová nic nevymlouvala, nýbrž věřila a nehájila muže, to že není možná, aby tak darebačil. Bylo možná, už bylo všechno možná. V Padolí od odpoledne a celou noc pil a hrál, peníze rozhazoval; na tom neměl dost, jede si ještě do Police s tím starým hříšníkem, a tam bude zas utrácet á rozhazovat. Ona se tu stará, šetří, a on — ostudu dělá, sobě, jí — a kam to povede —

Mihlo se jí, že kdyby se sama přesvědčila; ale jen mihlo. Jen pomyslila, již s nechutí zamítla. Čekala, že muž do poledne přijede. Nepřijel. Po obědě poslala tajně pasáka kus za ves na silnici, aby se podíval, nejede-li hospodář, a kdyby ho neviděl, aby šel dál až na Zákopanici, aby viděl cestou dolů až k městu. Skoták vrátiv se a to dost pozdě, oznámil, že hospodáře neshlédl, že šel, jak hospodyně povídala, a že nad Zakopanicí hodnou chvíli seděl a vyhlížel.

Selka čekala na posla nedočkavě. Nedychtila po hospodáři, ale po tom, aby mohla domů do Padolí. Statek jen tak nechat se jí přece nezdálo; ale když skoták podal zprávu, že hospodář se nevrací, že ho ani neshlédl, chytla hněvem i vzdorem.

M si tam ostane, když je takový hospodář, ona taky půjde; když jemu nic na hospodářství nezáleží, jí také nemusí.

Od rána nejednou váhala a rozmýšlela se, má-li do Padolí jít, nebude-li to marno, uvidí-li Kalistu; jen uvidět jej chtěla, jak si namlouvala. Teď na ráz se rozhodla. Zima jí zalomcovala a ruce se jí třásly, když vrazivši do sedničky, odvazovala si zástěru, aby se přistrojila.

Nežli vybrala z truhly lepší oděv, ozval se vedle v sednici známý hlas. Stará Mrázková z Padolí se po ní sháněla. Domáňová se lekla a hned tušením vycítila, že bába nejde jenom tak náhodou. Vyhlídla ze dveří,

vzrušeně ji vítajíc, a zvala ji do ústraní komory z bezděčné, neuvědomělé opatrnosti.

Stará Mrázková, jež kdysi jí nosívala za její svobody vzkázání od poříčského spomocníka a jemu zas od ní, vyřizovala té chvíle jako před časy, že ji pan spomocník na stokrát pozdravuje a tuhle, baba hrabala se v zaňadří, že posílá psaníčko, chudáček, tomu že se nechtělo, ten že se těžko loučil.

„Vždyť pojede až zejtra," vyhrkla Domáňová.

„Dušičko zlatá, mělo bejt až zejtra, ale rychtář, von ho chtěl zejtra vyvízt, mu vzkázal, aby se přichystal na dnes, že by zejtra nemoh', tak pojedou dnes. Co měl chudák dělat spomocnik, dost mu bylo krušno; přilít ke mně bez dechu, co se stalo, abych sem došla. abych vám vyřídila, a tuhle to psaníčko, a že na stokrát pozdravuje, a tak si zavzdychal, myslím, že by radši sám byl sem běžal —"

Selka schovala psaníčko za ňadra; ale hned pak, když stará Mrázková, kterou uctila, jedla, přeříkala v sedničce po tichu řádky zaslaného listu. Nebylo jich tolik jako v tom, který jí Kalista včera sám dal, ale oči se jí nad nimi zase zakalily, když četla, že odjíždí, že se s ní loučí snad na vždycky, že se chtěl dnes ještě jednou rozběhnout na Bezděkov, ať se děje co děje, a kdyby s ní už ani mluvit nemohl, aby ji alespoň ještě jednou uviděl, jen zahlíd'. Ach, kdyby věděla, jak mu bylo včera, do smrti nejdelší že nezapomene; a hned zas, aby se měla dobře a na něj někdy vzpomněla, on že jí bude věrný až do hrobu tmavého.

Psaníčko čtla po druhé, když stará Mrázková, hojně obdarovaná moukou, chlebem i máslem, odešla; za starou stodolou v zákoutí pod stromy četla po slunce západu ty řádky, které ji vzrušovaly žalem i touhou. Četla, přečetla, za ňadra zas ukryla, zamyslila se hledíc k Boru, k Srbské.

Na dvoře zahrčel vůz, bič zapráskal; slyšela hlasy, poznala mužův drsný a ochraptělý hejřením. Prudce vstala, naslouchala napjatě, ale ani se neobrátila, jen hlavu trochu do týla nachylila, zamračená v hněvném rozčilení. Slyšela, že ji volají, že se po ní shánějí.

Stála tiše, neozvala se. Volali zas; rozeznala hlas Ančky děvečky, volající, aby se šla podívat, že hospodář přivedl nové koně.

Hlas se blížil k ní pod stromy. Neváhajíc vyhoupla se přes trámový plot, kmitla se napříč polní cesty k obilí a svahem dolů mezi lány ovsa, aby jí neshlédli, aby se nemusila ozvat.

Nechtěla muže ani vidět, nechtěla se s ním setkat; byl jí odporný. —

Vrátila se až za soumraku; kradí a jako zlodějka připlížila se do chléva za děvečkou a vstoupila do stavení teprve, když od ní uslyšela, že hospodář šel ležet a že už spí. Vešla do sednice, zařídila co nejnutnějšího, ale do sedničky spat nešla.

Přes síň v komoře si ustlala; ani jeho dech nechtěla slyšeti. — —

XIII.

Dílo v Milířích rostlo, štoly přibývalo. Pohlcovala mnoho dříví, jímž se pevnily její stěny. Černalo se v ní víc a více, jak se protahovala dál, hloub a hloub do lesnatého boku. Tou temnou šíjí prokmitaly kromě planoucích loučí už četnější, čadivé plameny otevřených kahanů lojem naplněných.

Už neskřípala štolou kolečka, na nichž vývozníci vyváželi nalámaný lupek ven na haldu; malé „uherské“ hunty místo nich harašily a skřípaly po kolejích, jak je vytahovali venku před štolou rumpálem dva hašplíři. Vytahovali je a tlačili kus dál a vysýpali na haldu nabývající v boku i do výše.

Farář Havlovický neochabl ve své dychtivosti. Denně alespoň jednou šel do Milířů k jámě, ačkoliv věděl, že tam nenajde nic nového, že nebude tak hned rozhodnuto, jak řekl bratr Vincenc, jenž byl toho mínění, že vrstva lupku je asi nad obyčej silná a že bude třeba ještě dlouho trvat, nežli bude možná říci něco určitého. Přes to vše byr farář nedočkavý a zeptal se, jak by

to přec asi mohlo dlouho trvat, až šichtmistr jej žertem, ale přece štiplavě odbyl:

„A třeba kolik let.“

„To není možná, tady v Milířích!“

„V Milířích ne, ale kdybysme tu přišli za tím lupkem na kámen a ne na uhlí, musíme načít jinde. To se už musí havíř přichystat. No ale —“ obracel konejšivě, „však ono — Ty bys to chtěl mít hned.“

Farář to uznal, v duchu však počítal, co by bylo, kdyby musili v Milířích toho nechat a začít jinde, jaký by to byl zase náklad, když už teď peníze jen lítají na dříví, na náčiní a všeliké potřeby, když musili přibrat hašplíře a ještě dva jiné horníky, takže měli deset, dvanáct lidí pořád na výplatu. Byla však naděje na dobrý výsledek a naděje jako jarní slunce.

Staré mlynářce však to sluníčko tuze nesvítilo Tajná obava je jí zachmuřovala a nedala mu zplna prosvitnouti. Kořínek nedůvěry jí zůstal, i když dílo v Milířích chodilo tak,. že synové, Vincenc i farář, byli spokojeni. Stará mlynářka nemajíc pevné víry v šťastny, výsledek, lekala se tím více nákladů na ten odvážlivý podnik. Počítala, co peněz padne na mzdu tolika lidem, jen denně co zlatých, co pak týdně, na čtvrt léta, co bude na celý rok! A co jiných výloh, na dříví, na fůry a náčiní!

Bylo jí líto peněz, které si Vincenc z Uher přivezl, které si farář nastřádal. Toho nejednou zahlédla, an sedě u stolu u otevřené zásuvky, zamyšleně přepočítává peníze na tabuli. I jak je sázel, vídala, když bratr Vincenc pro ně přišel. A nebyly to jen řádky dvacetníků nebo několika zlatých; do set šlo, do set. A do roka, počítala, půjde do tisíců.

Neříkala však nic, jen si tajně povzdýchala; nač domlouvat, když se již do toho pustili, když otočit už není možná. Starostně vše pozorovala a modlila se v kostele i doma za nocí, kdy se vytrhla ze spaní, aby pán Bůh synům požehnal, aby se jim zdařilo.

Měla ještě jinou starost a té netajila. Stavby nové fary se nemohla dočkat. Staviva bylo dost navezeno, tak že se mohlo začíti každého dne. Než nezačínalo se. Stará mlynářka se těšila, že se tak stane v červnu, jak slíbil zámecký stavitel. Ale jakoby na dobro zapomněl.

Kámen zůstával v sáhy srovnaný, vedle něho se rděla zásoba cihel už kolikátý týden, a nikdo o ně ani nezavadil. Farář psal a upomínal. V odpověď došel slib, že už už se začne. Než to byla samá těšínská. Farář naléhal písemně nanovo; tentokráte mu tak hned neodpověděli, jako na první upomínku.

Do toho přišla staré mlynářce ještě nesnáz domácí. Děvečka, která na faře sloužila již kolik let, začala postonávat. Přemáhala se sice dost a do práce se nutila, než mlynářka sama ji z práce honila, ať toho nechá, ať si jde lehnout. Služka nechtěla, ale musila; nemoc byla silnější nežli její vůle.

Na tu nesnáz si mlynářka postěžovala Kalinové, hodinářce, ženě mladšího kostelníka, když šli jednou v neděli z ranní. Kalinová vyslechla vše s účastenstvím a sama také povzdechla, že mají také nemocnou.

„Panímáma snad? Co jí je?“ Mlynářka mínila tchyni Kalinové, starou učitelku, jež žila u syna kostelníka.

„Abych řekla, co jí je, ani nevím. Ona sama taky ne. Nic ji nebolí, nemá žádné pškaní, nic, ale tak schází slábne a tak najednou vám. To se pořád držela a ještě si kolikrát s Antonem zazpívala, ale posledních pár neděl už ne. Už ji nic netěší, ani malá chasa ne, a co se jindy s dětma napárala! Nejradši by pořád spala. To každou chvíli usne a dřímá —“

„Á, to je věk, milá zlatá, to není žádná nemoc a taky žádná pomoc. Jednou vám usne na věky, ani nebudete vědět. Děkujte pánu Bohu, že nemá bolestí, že se nemusí trápit. To naše Ančka, milá zlatá, a je proti vaší panímámě mladice, zkouší dost. Už sama vidím, že na práci nebude. Už jsem vzkázala do Havlovic do mlýna, nevěstě, neví-li o nějaký pořádný louce. To jsou starosti, teď přede žněma. A se staubou to taky uvázlo. Porad jsem se těšila, že jsem v ty těsnotě letos naposledy, napřesrok že budeme v novy faře — To on vrchní má v tom zas prsty, alespoň syn myslí —“ Jen se odmlčela, ihned zas začala:

„Kdo pak ví, co se na zámku děje. Povídá se,“ svěřovala stará mlynářka Kalinové, s níž stanula nedaleko hřbitovních černých vrátek, „že má přijít všechno do prodeje, zámek, panství, všecko; tahle, jako sestra

nebožky hercočky, že to nechce držet. To on má vrchní s tím prodejem starosti —“ dodala mlynářka ironicky.

„Starosti a partyky —“

„Ba tak; já z toho mám mutaci, jak bude s novou farou, aby se to ještě všecko nepřevrhlo.“ —

Mutace toho nedělního rána byla poslední. Nazejtří časně ráno přisypal se na staveniště najednou houfek lidí, zedníci, nádenníci, kteří se ihned pustili clo díla. Hrobař, jenž šel záhy z rána kopat na hřbitov, první je shlédl. Ihned se otočiv chvátal na starou faru, oznámit, co se děje. Staré mlynářce nemohl nic veselejšího oznámit. Jen vyslechla, jen odešla chvatně jako mladice oznámit synu farářovi, přijel host, zámecký stavitel.

Omlouval se, že se stavba tak zpozdila, že nebylo jeho vinou.

„Na kanceláři to zdržovali —“ prohodil farář. „Tam teď mají starosti, pane faráři. Jde do tuha.“

„S prodejem?“

„S prodejem a taky co pan vrchní kutí. Něco kutí, něco strojí, o prodej jde, to se ví, ale jiného nic. Žádnému nic neřekne, ani muk. Ptají se pana důchodního nebo pana kontrolora nebo pana justiciára, žádný nic, každý krčí rameny a řekne: ‚To pan virtšaftsrát, toho se zeptají. Já nic nevím. My nic nevíme!‘ Myslím, že je to zlobí, je to na nich vidět. Inu, bože, já se nedivím, každý by rád, myslím, uškubl, když je taková příležitost. Kněžna tomu nerozumí, a tak by šlo leccos.“

„A pan virtšaftsrát si myslí —.“

„Selbst essen macht fett, co bych se s kým dělil, když to možu polknout sám.“ Stavitel se zasmál,

„Komu pak přece se to prodává, kdo kupuje?“ ptal se farář.

„To je to, kdyby věděli! Ani to nevědí páni v kancelářích. Ale tuhle, předevčírem, mne zastavil kontribuční na zámeckých schodech a hned na mě, vím-li novinu, že starý, jako virtšaftsrát, stůně. Řku, že to není možná, že jsem ho viděl před chvílí a že byl jako růže, jako vždycky, pěkně červený a laloušek jen mu kynul. ‚Ja, das meinen sie, povídá kontribuční,

‚ale pan doktor Jelínek tomu jináč rozumí; že je pan virtšaftsrát kranklich, že by bylo dobře, kdyby jel do lázní.“

„Ah, do lázní!“

„Taky jsem se divil a povídal jsem kontribučním,z, to že je divné, a on, s takovým ousměškem, co divné, pan doktor Jelínek že tomu rozumí a pan virtšaftsrát taky, oba že tomu rozumějí, das heisst. že si rozumějí. Nach Karlsbad —“

„Tam pan virtšaftsrát vodu pít nebude.“

„To si taky myslím; v tom je něco jiného. Ale kontribuční více nic, ani slova, jen zablejskal brejlemi, podíval se přes ně na mě a tak se zas ušklib'.“

„Paní kněžna, myslím, také o mnoho víc neví —“

„Kdyby chtěl někdo posvítit, aby prohlídla, co vrchní, jak panuje a co snad strojí s tím prodejem. Ale co, kdo to může udělat. Napsat jí to a podepsat manu propria, kdo by se odvážil. To je náramné risiko, to by šlo o chlebíček. To nikdo neudělá. Nejlíp by bylo —“

„Kdyby tu paní kněžna byla, kdyby sem přijela.“

„To je to, pane farář; ale to nebude, nic se neproslýchá, že přijede. A taky co by jezdila, jsou-li, jak se povídá, smlouva a prodej jakoby už hotovy.“

Stavitel přijížděl pak častěji, aby dohlédl na stavbu, jež ze základu rostla dost pomalu. Stará mlynářka jej pokaždé ráda viděla, a přijel-li o den později nežli obyčejně, již se znepokojená sháněla, co je, co se asi stalo, žen pan „paumistr“ nepřijel.

V domácnosti se jí srovnalo dle přání. Za nemocnou děvečku, která odešla ku svému strýci, poslala nevěsta z Havlovic statné, pěkné děvče, Markytku; mlynářce se hned na pohled zalíbila.

V ten čas, koncem července, kdy vrchní Essentr odjel do Karlových Var, ptal se denně farář Havlovický ráno v sakristii Kaliny kostelníka:

„Tak jak, Toníčku, jak je doma, jak se daří mamince?“

„Pořád stejně, jemnostpane,“ odpovídal Kalina skoro pokaždé stejnými slovy. „Tuze slábne a taký mysel ji opouští, a každou chvíli sedřímne.“

Když se ho posledně farář zase tak ptal, bylo prvního srpna ráno, Kalina odpověděl opět v ten rozum, ale dodal vážně, dojatě:

„A taky, jemnostpane, včera a dnes vzpomněla na nebožtíka tatínka. Dnes ráno, když jsem přišel do sedničky a ptal jsem se, jak mamince je, jak spala, povídá: ‚Ale dobře, a měla jsem ti takevej sen. Viděla jsem nebožtíka tatínka jak stonal, jak ležal na bílou sobotu, to už od květný neděle nebyl v kostele, a pořád se tolik staral, jak ono je na kůru bez něj. A vzpomněla, že na tu bílou sobotu, když bylo vzkříšení, když zvonili a bylo slyšet střílet, byla sama u tatínka, všecko bylo v kostele — já jsem byl tenkrát v Praze, jemnostpane — a když tak slyšeli zvonit a zpívat „Alleluja., povídá maminka tatínkoj: ‚Viď, rád bys na processi, je ti to líto,‘ a on zakroutil hlavou a povídá: Ne, jsem rád— vzkříšení, maminko, víš, shledáme se —“

„To se mamince zdálo?“ ptal se farář.

„Zdálo, to mně ráno povídala a ještě že tatínek ji vzal za ruku — A tak si spokojně povzdychla a opakovala si: Shledáme se. Tohle, jemnostpane, je dost diuny: to jak se mamince zdálo, taky tak bylo. To jsem si dobře pamatoval. Takhle mně to maminka vypravovala před sedmnácti léty, po tatínkově smrti, když jsem přišel z Prahy; to jsem ani nevěděl, že tatínek umřel, až doma, to mně maminka chudák vypravovala; a dnes po tolika letech se jí o tom zdálo —“

„Zůstalo to v srdci, zůstalo hluboko v mysli , a nepřestala vzpomínat

To vypravoval Kalina ráno, když v sakristii strojil faráře k oltáři. Odpoledne přišel chvatně na faru požádat faráře, aby šel mamince s pánem Bohem, že mají strach, že jim najednou zhasne, že je taková slabá.

„Sedí v posteli, ani neleží, nenaříká, nic ji nebolí, a jen dříme.“

Farář se ihned vypravil. Když vstoupil a stařeně v její sedničce, . odkudž bylo vidět do zahrádky na stromy před okny, se šetrně přihlásil, probrala se pojednou jako by živou vodou pokropená. Přijala svátosti s vědomím a s velkou pobožností, až všecky dojímalo. V sedničce, na síni,

do níž byly dveře ze sedničky otevřeny, stála rodina, i ze sousedství, kteří přišli, jak bylo obyčejem, když kněz zaopatřoval.

Nevěsta staré učitelky, Kalinová, stojíc .uplakaná u hlav postele, tiskla do klína hlavu plačící své dcerky, dvanáctileté Vinciny. Kalina stál vedle; povzdechuje přitiskl přes tu chvíli šátek k očím, jak za slzami sotva setřenými hned zase jiné vytryskovaly.

„To se mně ulehčilo," povzdechla stará učitelka, když farář dokonal obřad; ale nežli promluvil několik tlumených slov ke Kalinovi a jeho ženě, klesala stařeně na posteli sedící, peřinami opřené, už zase v dřímotě hlava. Hned se jí však víčka pozvedla, jak farář odcházeje se k ní nachýlil, aby jí dal s Bohem. Upřela na něj oči a zašeptala:

„Pozdravujou panímámu."

A hned zas přimkla víčka, hlavu přiklonila; jak se náhle probrala, tak náhle zas upadala v dřímotu.

Farář doma vyřizoval vzkaz, divě se na hlas jako prve v duchu, že stará učitelka takřka na zhasnutí, skoro už na onom světě, si vzpomněla..

„Šťastné umírání," dodal, „to je opravdu plamínek, jemuž olej dochází, slabý, hasnoucí, ale přece nezakalený. A bolesti žádné! To je štěstí."

„Tak opravdu už dlouho nebude?"

„Sotva do rána —"

Kalina kostelník nešel nazejtří ráno rovnou do kostela jak obyčejně, nýbrž zastavil se nejdříve na faře. Byl zasmušilý; jak farář na něj pohlédl, jak se mu do očí na zardělá víčka podíval, zeptal se bezděky měkčeji, soucitně:

„Tak Toníčku —"

Kostelník mlčky přikývl; nemohl ani hned odpovědět, jak se mu slzy vhrnuly náhle do očí i jak se mu hrdlo stáhlo; až pak přemoh' se, pověděl hlasem stísněným:

„Dnes v noci, o půl dvanácty —"

„Skonala tiše —"

„Usnula, opravdu usnula. Ale při vědomí byla pořád. Ještě skoro před samou smrtí si vzpomněla na Honzíčka v Praze, jestli jsme inu psali, že ho pozdravuje, ale ať mu nic nepíšeme, že babička stůně, že by měl roztržitou mysel, že by mu to třeba v učení škodilo. Chudák, ten bude mračit, až se doví, a že babičku už neuvidí —“

Kalinovi se zachvěl hlas a víčka v okrajích zase rudě naběhla.

Když Kalinová chystala zesnulé tchyni rubáš a všecko do rakve, hledala v její truhle růženec a v modlitbách nějaké obrázky, v tom nahmátla v přítruhli pod tkaničkami a různými drobnostmi malinkou, ale dost silnou knížku sešitou z pevného papíru, bez desek, bez nadpisu, přes polovici však popsanou pěkným švabachem, ne však jednou rukou. Neznala jí, nevěděla o ní, nikdy o ní neslyšela. Překvapena tím nálezem, zavolala ihned muže.

„A bože!“ žasl, „to je knížka po dědečkoj i po tatínkoj. Dědeček začal, psali do ní všecko o familii a tak. Já ji Viděl u nebožtíka tatínka, jak do ní psával. Ale pak jsem se dostal do Prahy, a když jsem se vrátil, to už byl tatínek v Pánu, a já na knížku nevzpomněl. To si ji chudák maminka schovala na památku a taky na ni nejspíš zapomněla. —“

Přehlížel knížku, její rodinné zápisy a nejednu paměť o věcech padolských a veřejných, o drahotě a hladu, o vojně a soužení živlů. Nejstarší zápis byl z r. 1764, kterým děd, kantor padolský, si pro paměť sobě i potomkům zapsal, že „die 15. Maji v stav sv. Manželstva stoupil s Ančičkou pozůstalou dcerou po Neb. P. Antonínoj Bergroj. Copulirováni jsme byli v chrámu Páně náchodském sv. Vavřince.“

V Náchodě proto, poněvadž v Padolí neměli tenkráte ještě faru.

Když Kalina četl na druhé stránce té kolibří rodinné kroniky, zavolal ženu, aby vyslechla, jak tenkrát, za děda, bývalo, co kmotrů a kmoter mívali jednomu dítěti.

Anno 1765, dne 7. Augusti v hodinu 11. ráčil nás P. Bůh všemohoucí obdařiti dceruškou, kterážto dne 8. téhož v chrámu Páně náchodském sv. Vavřince od prvopočátečního hříchu obmyta a do knihy života zapsána, jejížto jméno Marie Anna Emilie. Jest pokřtěna od dvojí cti hodného p. P. Johanesa Nyklíčka. Kmotrové: 1. Dvojí cti hodný p. P. Antonius Fischer. 2.

Panna Mariandl, dcera urozeného p. Davida Nývlta, téhož času vrchního, která ji na rukou držela na místě urozené paní Emilie Fridrichovy obročnice. 3. Paní Anna, manželka p. Václava Hegenbartha. 4. P. Franc Ernst. 5. Paní Monika, manželka p. Floriana Hejny z Padolí.“

Kalina památnou knížku šetrně uschoval, ale již třetího dne po pohřbu své matky ji ze vytáhl na světlo a sám do ní vepsal drobným, úhledným švabachem:

„Dne 4. Srpna 1840 o půl dvanácté hodině v noci zalíbilo se všemohoucímu Pánu mou nejdražší matku Annu Kalinovou z této časnosti na věčnost k sobě povolati a dne 6ho t. m. o 10 hodinách ráno slavně pohřbena byla as šest kroků od ‚prostředních dveří chrámu Páně Všech Svatých. Dejž jí o Bože lehké odpočinutí!“ —

Den po pohřbu staré učitelky přijel do Padolí náchodský stavitel dohlédnout na stavbu nové fary. Přivezl novinu, která, ač se jí mohli nadíti, přece působila jako náhlá. Vzrušila všechny, neboť byla důležita jak pro faru, tak pro všechno panství.

Prodáno, panství prodáno, bude nový patron kostela, nová vrchnost. Dne druhého toho měsíce srpna smlouva podepsána. V Karlových Varech všecko uhněteno a dopečeno. To byla ta novina.

„Ach, proto doktor Jelínek předepsal panu direktorovi lázně!“ zvolal farář.

„Nepovídal jsem, že si rozumějí?“

„Direktor je tam ještě?“

„Dosud se nevrátil.“

„Kdo koupil, komu prodali?“ ptal se farář dychtivě.

„Hrabě z Lippe-Bisterfeld —“

„Cizozemec —“ vyhrkl farář sklamán; tvář se mu zrovna protáhla.

„Bohužel, z říše, a evangelík.“

„A žádný z našich kavalírů, žádný z našeho urozenstva — ne — takové krásné panství —“

„Vrchní to všechno zpartykoval. Kněžna mu dala plnou moc.“

„Kněžna tam tedy ani nebyla.“

„Kde pak; ta je v Němcích.“

„Škoda, škoda!“

„Za takovou sumu, za dva miliony moh' to každý vzít.“ Stavitel mávl rukou a uplivl se. „Za dva miliony! Páni na kanceláři, justiciár, kontribuční, no kde kdo, žádný nechtěl věřit. Bodejť, dva miliony, za to stojí jen lesy.“

„Lesy, pravda, a doly, uhelné doly,“ vpadl farář, „ty by také vynášely, kdyby jich hleděli.“

Stavitel zavrtěl hlavou nesouhlase a přímo řekl, nevzpomenuv si, že farář také doluje:

„Kdyby ani doly, co doly, ty beztoho nic nevydají, ale jak jsem povídal, jen kdyby člověk lesy počítal!“

Faráře ta nevážná zmínka o dolování zamrzela; mlčel však o tom a jen přikývl, když stavitel dodal:

„Vrchní dostal asi hodně pod palec, že to tak smluvil proti své vrchnosti. Kdyby kněžna věděla a —rozuměla. Kdyby rozuměla, to je to!“ —

XIV.

V ten letní čas hlásaly i krásné, vlažné noci tvrdou vůli a moc Ondřeje Tušla komisara. Kdysi jako jejich jarní sestry zvučívaly písněmi mladých; teď za toho komisarského tyranstva zpěv zaplašen a sotva v ohradě dvorku nebo v ústraní v temnotě se plaše ozval.

Už když přicházela noc, stichlo Padolí, o půlnoci pak bylo jako vymřelé, leda že se ozvaly hlubokým tichem pádné, dunivé kroky měchatého „ikauce“ nebo jeho „sejkory“; ten svému veliteli svítíval lucernou, když připadla černá noc a když oba se vydali přehnat Hladinu zloděje, je-li doma, nemá-li hostí, nebo splašit nějaký frej, jenž byl ohavností a spuštěním před Ondřejem Tušlem komisarem.

Dovolání nikde, ani u rychtáře, ani u konšelů; na zámeckou kancelář nesměli ani pomyslit. Proto si hleděli půlpanští mládenci sami pomoci, a když ne po. moci, alespoň se pomstít a pozlobit tyranstvo, „ikauce“ i „sejkorti“.

Tak se ty letní, vlažné noci, jasné i temné počaly převraceti. Dříve zvučívaly ve své první půli zpěvem i smíchem a pak sen a svatý pokoj; teď do půlnoci v Padolí jako v hrobě, ticho a mrtvo. Ale pak po dvanácté, zvláště v hodině duchů, zjevovalo se, že noc vedení nezná, ani soudu ani komisara, anobrž že má svou moc, že není dobrá ani Ondřeji Tušlovi a že všechno kryje. Ty letní noci byly mateří nejedné rozpustilosti.

Andreas Tušl, jenž pozdě ulehal, nejednou se ze spaní vytrhl, sotva že sedříml, když jej zbůhdarma, naschvál vybouřili. Nejednou lezl po stupních do své ohromné postele v botách a ulehal v ní oblečen jako v poli proti nepříteli, jako kdysi když byl polem proti Napoleonovi, tenkráte ještě štíhlý a mrštný. Tenkráte když se v noci lermo strhlo, když vzhůru“ zatroubili, vyskočil jako jelen .a chopil se chutě své zbraně.

Teď rovněž chutě a snad ještě s větší chutí chápal se španihelky, plana válečným vztekem, ale že nebyl už jako jelen, těžké se sbíral, těžko lezl po stupních s postele funě a klna a klna! Světnice se všecka třásla od toho klení, a ubohá Netty, již zburcoval, chvěla se jako osykový list, neodvažujíc se ani zašeptnouti své konejšivé:

„Aber Onkerl!“

Házel samými sakry i „sakramenskym potvor“ ze světnice až na „městečko“ či rynk stopený v nočním šeru, jímž se černaly čtyři vysoké jasany nad statuí Panny Marie. To stihal zlomyslné a škůdníky, kteří jej svévolně zburcovali, kteří mu ob čas strhli pod okny pekelný pokřik nebo na okno, na dvéře zabušili, až se dřevěný příbytek otřásl, kteří kdesi schválně rozebrali vůz a postavili mu kolo, dvě na podsíňku k jeho dveřím, nebo když mu, a nad tím se čertil nejdivočeji, z nenadání zahráli do hlubokého spánku, to když tajně zatkli do rámu jeho okna špendlík s tenkým, dlouhým provázkem na konci navoskovaným a když, stojíce hodný

kus od jeho stavení, jezdili prsty po tom navoskovaném konci napjatého provázku.

I drnčelo komisarovo okno a do jeho světnice hrnulo se a vráželo prudkými vinami bručivé vrzání a vrzavé, hluboké bručení, v nočním tichu a temnu až děsivé. Ozvalo se z nenadání, vrčelo, bručelo tajemně, přicházejíc odkudsi z černa, strašidelně.

Netty se křižovala, když ji to zastaveníčko poprvé vyburcovalo, a chvěla se, zvláště když do toho uhodily strýcovy sakry, když se hrabal z postele a ven. Andres Tušl pak stíhal pekelné koncertisty často skoro celou druhou polovinu noci sám, někdy se „sejkorou“ mezi ploty, mezi příbytky a pokaždé marně. Ještě že si mohl někdy vylíti zlost na starém Pavelkovi, ponocném, když jej stihl, an sedě na lavičce nebo na podsíňce, maje piku o zeď opřenu, dřímal sen spravedlivých.

Kolikráte, když Andres Tušl se vrátil z nezdařené výpravy, uslyšel, co mu „nepřítel“ provedl v zádech za jeho nepřítomnosti, že zlobili také jeho neteř, že tloukli nebo klepali na okno, a když ulekaná přišla a ptala se, co je, nebo je-li to on, pan strejček, ozval se — byla třeba hodina s půlnoci nebo ještě později — ze tmy hlas, že chce za čtyři tabáku nebo lot šňupavého, míchaného. Hlas nepoznala ani smích, jenž ji posměšně provázel, když uskočila od okénka.

Někdy když komisar zmožen stíháním došel rozmrzen svého dřevěného hradu, nemohl se do něho ani dostat, neboť ti „kujoni“, jak ctil členy toho rozpustilého, tajemného bratrstva, nastrkali mu do zámku u domovních dveří dřevíček nebo kamínků — —

A nikoho z nich dosud nechytří ani on ani „sejkora“. Jen na stopu uhodili a tušili na jisto, že jsou z předních, půlpanských rodů Hejnů a Prouzů, Šimků a Jirovců, že mají dost spolčenců a spomocníků, za hlavního „pana souseda“ komisarova, Černého Vacka, ten že jim dává aviso i že je, nutno-li, schová, a Šimůnek z uličky že by také o lecčem věděl, ten že je při všem pesství.

Komisar měl hned od počátku na Vacka černé oko, zvláště po tom, jak jej vítal, když Zima forman osvobodil tátu; po těchto nočních rejdech

prahl, aby se mohl na sousedovi schladit. Než Černý Vacek byl jako ouhoř, samá čest, samá poklona ironická „panu sousedovi“ ; ten a „právo“ to že je v celém Padolí nejpřednější, nejslaunější, komu čest, tomu čest. Tak ironicky mluvil a kousavě přidával, to že Zima forman taky, ten že ctí pana komisara, bodejť, jak pak ne

Až zlý duch zavedl Černého Vacka na hampejz. Bylo v neděli odpoledne začátkem toho srpna měsíce, když už žita byla v stodolách. Toho posvátného dne tedy seděl Vacek už od oběda v langrovské hospodě a seděl až přes nešpory. Po nich jej bezděky ostře popíchl Doubenus, jenž vstoupiv do jizby oznámil dobromyslně, usmívaje se, že „cem“ šel taky rychtář, ale když shlíd' tuhle souseda, Doubenus se zašklíbil na Černého Vacka, tak že se rychtář otočil a šel do hampejzu.

Černý Vacek od pití červený se zavrtěl, přejel šedivou hlavu kolikrát sešívanou a zasmál se zkrátka; ale černá očka mu zahořela.

„Á, á — právo — bodejť — rychtář — tak von k vůli mně — co pak jsem ňákej prašiuka?“

V hampejze z prken sbitém, stojícím přes nádvoří na kraji zahrady svažující se k řece, bouchaly ráfy dřevěného zvuku, rachotily padající kuželky, jež hoch odhazoval, a dunivě hrčely žlábkem. dřevěné koule. V boudě u prkna stáli mládenci i starší půlpáni v kabátech nebo vysvlečeni, kouřící z dýmek. Kouleli nebo se dívali, jak koule letí, co bere, vykřikovali, smáli se, chechtali. Rychtář v zeleném kabátě úzkých rukávů stál stranou s konšelem Kociánem od branky, jenž ani nekouřil, nekoulel, ani neměl nalito a jen usměvavě přihlížel. Za to druhý konšel, Konopka, červený ve tváři, na krku, zpocený, skláněl koleno, kouli v rukou a míře, jak by porazil roh, „kynycha“, baby i sedláky a všecko, všech devět.

Tiše, jako tygr s hořícíma očima, rudě podlitýma, vstoupil Černý Vacek do hampejzu. Ani si ho hned nevšimli; zraky všech stihaly Konopkovu kouli. Skoro nepozorovaně stanul Vacek poblíže rychtáře; ten se lekl, jakmile jej zočil. Kolem hned šum a ruch, pošťuchování i smích i napětí, když Vacek začal se rychtáři i Kociánovi uklánět a když v těch komplimentech se rozháněl, čepici do půl kola.

Smáli se, záhy však zmlkali; náhlé dusno uhodilo. Vacek měl v hlavě a na planoucích očích mu bylo znát, že by rád nějakou bouřku. Nebral to zdaleka, okolkem, nepopichoval špendlíkem, nýbrž na ráz uhodil prudkou ranou:

„Ah, Kocián od branky, taky koustíček práva," obracel se přímo na něj, jak jej zočil. Usměvavý Kocián přestal se usmívat a ulekané ustupoval, jak Vacek těsně k němu přistupoval.-

„No Kocián, dřin měl konšel po půl sáhu dreu, pak po sáhu a teď ukradne uvšecko, viď, i na stříkačku."

„Ty mlč!" rozkřikl se rychtář zmuživ se náhlým hněvem. Zrudl a maně pozvedl pravici.

Vacek se vzpřímil.

„Tak ty, rychtáři, takle na mě?!" Všechna ironie byla ta tam; oči mu jen sršely. Všechen vzhled a jak se bojovně postavil, vše bylo hrozivé. Kdo jej znal, věděl, že budou pršet rány.

„Na mě, souseda padolskyho," opakoval uražen, „takle se rozkřikovat jako na skotáka?! Tohle sousedoj a rychtář? Trumbero! Na komisara bysis hubu tak neotevřel a žádnej — to ne — ale souseda vokřikovat a drva krást, to jo! Drva krást s Konopkou —"

Zapotácel se, jak Konopka, strážce padolských lesů, po něm ze zadu skočiv popadl jej za límec. Ale jen na okamžik. Vacek sebou škubl a v ten okamžik se rozehnal tak, že Konopkovi se v očích až zajiskřilo.

V hampejze náhlá bouřka, hřmot, křik. Koule přestaly rachotit žlábkem, kuželky stály pěkně v řádkách, připraveny na outok. Ale nikdo si jich nevšiml, nikdo se nechopil koule. Všecko kolem chumle, do kterého se dostal Černý Vacek s rychtářem a konšeli. Vacek jako Roland sám a sám proti přesile.

Kdosi vyběhl z hampejzu, za ním druhý, třetí, jiní se tam hnali na ten křik a náhlý hřmot z hospody i z „městečka". Z komisarovy podsíňky vyletěl policajt vykřiknuv na svého velitele; komisar vyvalil se prudce ze stavení vrážeje si v tom spěchu kašket, na hlavu. „Sejkora" se hnal, až se mu šavle házela na řemeni zavěšeném přes rameno k boku. Břichatý

„ikauec“ nemohl ani stačiti. Ale chvátal rozradován, že na souseda trhlo, hnal se v bojovném nadšení křiče na „ sejkoru“:

„Nepustit ho, držet ho, sakrmensky potvor!“

Bylo zbytečno to volati. Vacek rozpálen zápasem bije na všechny strany, nepomýšlel na ústup. V nejtužším útoku, kdy mrštiv konšelem Kociánem od branky jako hniličkou do rohu, třásl strážcem padolských lesů, vpadli mu s křikem velikým v zad i v bok „ikauec“ se „sejkorou“.

Nový chumel, nové zápolení; prudší zmítání a mýkání, hroznější dupot a křik, až přesila rozhodla.

Za chvíli vyváděli Černého Vacka z hampejzu jako zajatce, podrápaného, do ruda zardělého, bez čepice, pocuchaných, šedých vlasů. Vyvedli jej a nepustili, nýbrž rovnou s ním na „Kamenici“, na obecní „úřad“, a ne do arrestu, neboť jeho dveře, jež Zima forman rozsekal, dosud rozsekané, nespravené proměnily arrest opět v starý chlév. V tom nebylo žádné jistoty, a proto pomýšleli komisar i „právo“ na rychtářovu sednici.

Ta měla prostřed dřevěný sloup nesoucí dlouhý, mohutný trám povalového stropu, hrozný sloup, u něhož před sedmnácti lety přivázali a do krve stloukli Lišáka z Padolí a Lancutšského ze Slezska, náčelníka veliké jednoty zlodějské, kterýž Lancutský míval v Padolí u Lišáků svůj stav a úkryt.

Poblíže tohoto zhnědlého, učouzeného sloupu zastrašil také Andreas Tušl, hned jak do Padolí přibyl, Hladinu, tajného náčelníka zlodějské roty; hrozbou jej zastrašil a ještě mocněji volskou žilou, visící na sloupě.

Ta tu té chvíle také visela, na druhé straně sloupu, v němž byl v předu směrem ke dveřím zaražen železný hák.

Sem vedli také Černého Vacka. Musil jíti mezi „sejkorou“ a komisarem; s tím kráčel rychtář Konopka i Kocián od branky, konšel, který se již opět zpamatoval tak, že se začal zase tiše usmívati.

Kolem valný houf těch, kteří byli v hampejze i kteří se cestou přidali, většinou samý padolský soused, mládenci, výrostkově i ženské; mezi nimi tu tam některý z vesnice, jenž uvázl po nešporách v Padolí.

Černý Vacek kráčel ve svém zajetí ne ustrašen, ne mlčky a skroušeně; ze šumu zástupu, z dusotu kroků vykřikl co chvíli jeho přichraptělý hlas, jak oheň házel, hučí stříkal, to že je slauné panování rychtáře Kamenického, když chytají sousedy jako zloděje a raubíře, když rychtář sám je jako muškatýr, jako dráb, teď že bude ještě „sejkoroj“ dělat pacholka a holi na zadek dávat, a konšelé že mu budou pomáhat, Kocián, Konopka —

Tak sázel a ryl a bodal a nezarazil, ani když se rychtář ozval, ať mlčí, ani když se komisar rozkřikl, ať je tiše sakrmenský potvor, že mu „vyšíznout“ ne pět a dvacet, ale nepočítaných, ty že mu pak nikdo nesmaže.

Hrozili cestou, a nemlčel, hrozili v rychtářově světnici, a on hrozil také. Komisar se rozpaloval nad tím vzdorem a křičel ať přinesou řetěz. Přinesli hodně dlouhý; otočivše jej Vackovi v pasu, ne snadno, protože se zajatec vzpíral a bránil, zavěsili konec dlouhého řetězu do toho háku v trámě. Komisarovi a „sejkorovi“ pomáhal rychtář i Konopka a chutě, aby se vymstili na tom, který už léta je trápil a pronásledoval. Jen konšel Kocián od branky na Vacka ani nesáhl, ač mu to všecko přál; ale bál se ho i přemoženého, a i když jej připoutali na řetěze ke sloupu, nepostavil se mu na oči.

V otevřených dveřích rychtářovy světnice tlačili se zvědaví i na síni i před stavením. Ode dveří na síň a odtud ven lítaly depeše, co se děje v sednici, a žádná z nich neuvítána souhlasem. Odpor se tati zdvihal, na bouřku se chystalo; reptali, co tohle, že zase spoutali souseda jako lotra, už druhého, po Zimovi Vacka, to že by takhle každý pro slovíčko se mohl dostat na řetěz, do arrestu.

Do toho repotu a šumotu hlasů vyrážely ze světnice od sloupu výkřiky, nejprudčeji řvavý hlas komisarův i také rychtářův.

„Odprosit!“

„Odpros!“ Poroučel zpupně rychtář a po něm a s ním Konopka.

V odpověď ostře s tonem úsměšku Vackův chraptivý již hlas:

„Odprosit? Já? Já? Vy votroci!“

Ven přiletěla zpráva, že komisar strhl se sloupu volskou žílu, a v tom ti u dveří slyšeli, jak se rozkřikl na „sejkoru“ policajta:

„Laje!“

Ale v ten okamžik, jak Matějka bral od stěny dlouhou lavici, aby ji postavil blíže ke sloupu, aby na ni položili Černého Vacka, v ten okamžik, kdy komisar v zálusku, nemoha se už dočkati, švihl strašlivou žilou do vzduchu, až zafičelo, popadl Černý Vacek dlouhý řetěz a mrštil jím tak, že zavlniv se vyletěl jako vyražen z háku. Mihl se, zařinčel, a Vacek, uskočiv od sloupu a popadnuv konec řetězu, zahrozil jím, stoje zády ke dveřím, obrácen proti svým nepřátelům, křiče:

„Kdo na mě šláhne, toho zabiju!“

Potřásal řetězem, že jen řinčel. V to ode dveří pochvalný, radostný pokřik.

Policajt lavici nedonesl, jak se lekl, rychtář ztuhl, Kocián od branky schoval se za sloup. Sám komisar byl zaražen a nehnul se na první okamžik, kdy Černý Vacek ustupoval bojovně s řetězem v ruce pořád tváří v tvář svým protivníkům. Když komisar pojednou se na něj rozkřikl „Halt!“, byl Vacek už u prahu, a když komisar i policajt za ním skočili, vrazili na živou hradbu u prahu a v síni. Lidé jich nepustili.

Vacek vycházel uličkou v zástupu, síní ven, před stavení,. živou ulicí, samým pochvalným křikem, jenž před stavením zrovna zabouřil. Vítali vítěze, ale hrozili také a smáli se do oken „právu“ i komisarovi a pošklebně zvali, no ať jdou, aby si přispíšili, ať jdou ptáka chytit. Ale nikdo se jim neozval, ani komisar; ten jenom klel a vztekal se.

Konšel Kocián od branky to už neslyšel. Ze zásloupí uskočil do sedničky, z té na konec síně, odtud nádvořím na zahradu a zahradami přes ploty až do uličky vedoucí k „lajci“ přes řeku. Teprve odtud šel důstojněji, konšelsky, míře domů ke svému roubenému stavení, u. něhož branka hradila stezník vedoucí na „dolejší konec“.

XV.

Farář Havlovický chtěl po nešporách té neděle napsati list do Prahy příteli knězi křižovníku; v pokoji však bylo toho parného, srpnového odpoledne dusno a mdlo. Proto nechal psaní a zašel na zahradu do chládku a stínu košatých jabloní a staré hrušky. Usedl pod ní na lavičku a zapáliv si dýmku chtěl čísti z „Květů“, které si vzal s sebou, ale ani do toho se mu nechtělo s pravou chutí.

Položil časopis a jak si hověl, lítaly myšlenky jako mušky. Na to psaní myslil, že je zítra časně ráno napíše, a poptá se, zdali by nebylo v klášteře u křižovníků zase místo pro vokalistu. Na žádost učitele Černého se o to staral, poněvadž učitelův František dorůstal do latinských a byl výborný zpěvák, jistě takový, jako byl v tom věku Kalinův Je pík, kterého si regenschori u křižovníků o zkoušce tolik chválil.

Jan — mínil přítele křižovníka, bude nápomocen jako tenkrát Kalinovu Jeníkovi. Hilmy se také ujímal. Chudák Hilma! Mihl se faráři, jak tady na zahradě stanul tenkráte, když se poprvé vrátil z Prahy, jako žák malířské akademie všechen změněný — Ubohý, jaké měl plány —

Plány, plány! „A ty,“ řekl si farář v duchu. Milíře rázem vtlačily se; jiné myšlenky a úvahy hned jako odstrčeny. Teď často se faráři tak dálo. Milíře, Milíře! Lesní, tichý oupad, černá jáma v jeho boku pořád se vracely do mysli a nedaly klidu. Co již bylo pro ně duševního napjetí a dychtivého očekávání, co úvah, hovorů a starostí! Co se teď do toho zákoutí pod Kocournicí lesíkem nachodil, co dlouhých chvílí postál před jamou, u hašplířů, přihlížeje jejich práci, čekaje dychtivě na každý „hunt“, jakoby některý z nich už měl vyvézti první kusy žádoucího nerostu.

Než vozík za vozíkem přivážel jako dříve jalovinu, temnošedý lupek, jejž vysýpali na haldu. Přibývalo jí vůčihledě, než i výdaje, náklad rostly a rychle; za to zásoba peněz na dílo přichystaných se patrně sesýchala. A pořád jen naděje a jistota žádná. Bratr Vincenc jen krčil rameny, že nemůže říci, a kdož by mohl říci, ale že myslí, že přijdou na uhlí, ačkoliv je také možná, že místo na uhlí uhodí z nenadání na kámen, na vrstvu pískovce. A

matka tak netrpělivá, přes tu chvíli se ptá, jak je, a povzdechuje, zvláště když zahlédne počítat peníze určené na výplatu havířům a dělníkům.

Farář nevěděl, že přestal kouřit, že mu dýmka vyhasla. Na Milíře myslil, na jámu, že by se tam na večer mohl podívat. Nepracovalo se, ale jej to tam zrovna táhlo jako dříve na pole, když zaváděl na nich nějakou opravu nebo novotu. I teď se o ně staral i o všecko hospodářství, i toho si všímal, jak je na polích padolských sousedů, než tolik péče jako jindy tomu dáti nemohl.

Nebylo na to času, jakož i ne na knihy. Čítal teď mnohem méně a také přestal zapisovat do farské knihy pamětí, ač jindy ten úkol kronikářský svědomitě plnil. Pro „Milíře“ však často ani nevzpomněl, a připadlo-li mu, neměl jak náleží pokdy, a proto odložil na podruhé; odložil a odkládal. —

Hleděl před se, drže vychladlou dýmku v ruce volně spuštěné. Stará mlynářka jej vytrhla oznamujíc, co se dole u Langrů v hampejze děje, Černý Vacek že se tam sepral s komisarem a s celým „právem“, Kociána od branky že odhodil, že jím flinkl jako kůtětem, ale pak že Vacka přece jen zmohli a že ho vedou nahoru na Kamenici, tam že ho snad zavrou nebo že ho položí na „laje“

Farář se zasmušil.

„Zas už!“ zabroukal. „Co si jen ten komisar myslí! Se sousedy takhle jednat —“

„Je to!“

„Když má oporu na zámku, vrchní ho chrání; to on ví, a proto je tak troufalý. Takové hřmoty teď a nepokoje — To je ten slauný pořádek, který chce zavést. Jen aby se nezmýlil! Když pořád tak dráždí —V takovém chumlu by se mu mohlo stát — Je Mikula doma?“ vzpomněl pojednou. „Není také na hampejzu?“

Mlynářka se usmála.

„Mikula? Není, ne; teď tam ani nevkročí; a jak byl na kuželky žhavý! Teď se drží pěkně doma.“

Farář vida v úsměvu i v pohledu matčině, že nedopověděla, že něco ještě ví, tázavě na ni pohlédl.

„Proč, maminko; něco je?“

„Myslím, že je, že ho láska doma drží.“

„Mikulu?!“ Farář se zasmál. „Snad nehází okem po Markytě.“

„Ba myslím, že hází. No, louka jako lusk a je hodná: A Mikula teď, jen si všimni, ňáko parádu honí a jen se mydlí a vlasy hladí a zpívá jako drozen.“ Farář, jenž se za této řeči usmíval, vpadl: „A snad se, maminko —“

Nedořekl. Z dola, níže z městečka zabouřil náhlý příval hlasů; v tom také stanul u farského plotu učitel Černý, chvátaje z městečka.

„Jemnostpane, to je tam mela!“ volal. „Na Kamenici mají s arrestem učarováno: tuhle starý Zima a teď Černý Vacek. Ten jim to vyvedl, ‚právu’ a komisaroj!“ Učitel smeknuv čepici utíral pot a živě vypravoval příhody Černého Vacka, jak byl zajat a řetězem k sloupu připoután, jak tím řetězem obratně a šťastně mrštiv, vyrazil jej z háku.

„Ten odcházel z Kamenice! Hlavu vzhůru, no s celou slávou.“

„Co komisar —“

„Ostal pěkně v sednici, netroufal si ani na síň, oni by ho byli v tu chvíli snad rozbili. Všecko bylo proti němu. No, Vacek slauně vyhrál.“ Přidal učitel s chutí, libuje si.

„Jako tenkrát s Mackem muškatyrem, na zámku;“ vzpomněla stará mlynářka, „víte, když Vacek strčil Macka do díry.“

„Teď si snad dá komisar ňáký čas pokoj,“ mínil učitel, hotuje se k odchodu.

„Jen si nemyslete; to je drak neusmrcený,“ řekl farář. „Co že tak pospícháte?“

„Musím, jemnostpane, máti čeká.“

„Tak přijďte na večír, posedíme trochu tu v zahradě; je tak teplo, bude pěkný večír —“

Učitel ochotně a rád přislíbil, a také splnil. Na farské zahradě před altánem zasedli po večeři farář

učitelem. Také stará mlynářka u nich chvilkou pobyla, až pak zůstala, když přišla také Františka, dcera, provdaná Krůčková. Muž se vypravil dopoledne do Náhoda, maje tam různá obchodní řízení. Čekala jej teď každé chvíle, divíc se, že se tak omeškal.

Farář naléval ze džbánu ucpaného bělostným ubrouskem do broušených žejdlíkových sklenic sobě i hostům (mlynářka nepila) a pokuřoval z dlouhé dýmky. Učitel také docela nezahálel; vytáhlť občas svou podlouhlou tmavou tabatěrku se stříbrným srdíčkem na víčku.

Koruny lip v aleji pod zahradou při cestě ke kostelu temněly, i stromy po zahradě a křoviny při plotě. Slunce už dávno zapadlo; zarděly pruh po něm žhavěji hořel za „liščinou“, hustou bučinou, černající se za řekou, za loukou v prudkém břehu. Ze zahrady ji viděli a chvilku tam upírali zraky, když farář vyzval, aby se podívali, jak je to krásné, a zdali si všimli, jaký byl krásný západ. Mluvili o pohodě a jak je příjemně, jaké mají dál v kopcích Pěkné žně a tady že se ovsy pohodlně sklidí. Reseda, haly voněly, dech jejich vanul celou zahradou protmívajícím se vzduchem, jenž byl vlahý a tichý.

Z pozadí, z nádvoří ozval se pojednou zpěv Mikuly Rusa. Farář chtěl zažertovat, zavtipkovat na Mikulovu milostnou rozrušenost, unylá však ruská píseň zněla za vlažného soumraku tak náladově, že faráři bezděky uvázlo slovo. Naslouchal pozorně, mlčky jako všichni ostatní.

Až je Krůček, kupec, farářův švagr, vyrušil. Vrátiv se právě z Náchoda, přišel si rovnou pro ženu, než také proto, aby udal novinu, kterou přinesl. Věděl, že je zajímavá, zvláště pro švagra faráře, nevyložil ji však ihned na krám, nýbrž dělal _s ní kupecky drahotu. Zavdav si, zeptal se s úsměvem ani si nesednuv, stoje u besídky proti faráři a učitelovi:

„Víte-li co nového?“

„V Náchodě nebo tu —“ ptal se farář.

„O Vackoj už všechno víme,“ chvatně přidával učitel.

„To ne, ale —“ Krůček se zúmysla odmlčel, „to bysty nečekali —“

„No tak,“ pobízela Krůčková dychtivě, „no tak co, poddáme se!“

„Vrchnost přijela!“ vyhrkl Krůček a smekl klobouk, aby utřel pot s čela. Dobře tušil, slovo účinkovalo.

„Není možná!“ zvolal farář postaviv rychle sklenici, kterou již k ústům podával.

„A je; teď odpoledne přijela.“

„Kněžna Hohenzollernská?“

„Sestra nebožky hercočky?“ zeptala se stará mlynářka zároveň se synem.

„Kněžna Hohenzollern, ano,“ opakoval Krůček určitě, „a s ní ještě její sestra, Johanna.“

„Vévodkyně z Acerenza?“ divil se farář.

„Nikomu nic neohlásily, nikdo nic nevěděl,“ vypravoval Krůček, „z čista jasna přihrčely dva kočáry, a princezny či kněžny tu. To byl prý na zámku poplach.“

„Co že tak z nenadání,“ divila se Krůčková.

„Inu, když je panství prodáno, přijely se, myslím, rozloučit s nebožkou vévodkyní,“ hádal farář.

„Taky prý byla jejich první cesta, sotva s kočárů slezly, do zámecké kaple, ke kryptě, co nebožka vejvodkyně odpočívá. Ta prý tu taky neostane,“ dodal Krůček rychle, „povídali v Náchodě, že ji v zejmě od vezou do Zaháně.“

„Tak se s ní přišly rozloučit,“ povzdechla mlynářka, „to je hezky; však jsem si myslela, proč žádná ze sester nepřijela nebožce na funus. Tak přec — dát jí s pánem Bohem —“

„A všemu, myslím,“ doplnil farář, „všemu, vždyť tady na Náchodě a v Ratibořicích byl jejich domov, tady strávily své mládí —“

„Zvláště ta princezna Johanna — teď vejvodkyně, jak povídáš, Josefe —“

„Z Acerenza —“

„Ta; ta by mohla obzvláště vzpomínat,“ pravila mlynářka.

„To je nejmladší?“ ptala se Krůčková.

„Vlastně je,“ odpovídal farář za panímámu, „alespoň nebožtík vejvoda Kuronský ji měl za svou nejmladší. Byla ještě jedna, čtvrtá, teď je provdaná za vejvodu Talleyranda-Perigorda, ale k té se nebožtík vévoda nehlásil.“

„Já ty tři princezny znala všechny,“ vzpomínala stará mlynářka. „To jsem byla už vdaná, měla jsem nedáuno po svatbách, když nebožtík vejvoda koupil Náchod a Ratibořice; dobře se pamatuju, jaká byla sláva, když přijel s celou famelií. Sedláci jeli na koních, nebožtík pantáta taky, ten ved' tenkrát celý Haulovice, a taky mu to slušelo — ach vidím ho — „

Zamlčela se, a nikdo do náhlého stišení nepromluvil. Vzadu na dvorečku v temnu doznívala mollově unylá píseň Mikulova.

„Ach, jak to utíká!“ povzdechla stará mlynářka. „Já tenkrát mladice, a nebožka vejvodkyně holčice asi osmnáctiletá, a tyhle, co dnes přijely, byla každá o rok mladší, pamatuju se, že se říkalo, že jsou po stupínku, každá rok od sebe. Hodny byly a krásny, oh, krásny, to byla na ně podívaná, a teď — co, stary báby, bože; oč pak jsou mladší nežli já, o sedm, osm let. A když ještě jezdily na koni, tenkrát, za svobody! U nás v Haulovicích ve mlejně se kolikrát zastavily.“ Stará mlynářka vypravovala toto vše víc učiteli a Krůčkovi; syn a dcera to již znali.

Mlynářka se rozpomínala, jak princezny Kuronské, když bývaly v létě v Ratibořicích, se někdy přestrojily za selky, jak i seno hrabaly, jak krmily zahradníkovu krávu, které přinesly červený obojek s krásným zvoncem.

„Když jsem byl na zámku," přidával farář, „slyšel jsem kolikrát od náchodských sousedů, jak na princezny rádi vzpomínali, a vypravovali, že běhaly ze zámku dolů do města, že tam i sousedy navštěvovaly,

malým dětem cukroví nosily a je chovaly. Jako srnky prý byly.“

„Oh, tenkrát bylo živo v Náchodě, když byl starý vejvoda. Co pak takový dvůr, panstva a dvořanů jako mhy, a svý divadlo měl.“ Stará mlynářka obracela se zase na učitele, jenž, šňupnuv si, rychle doplnil:

„A dokonce operu a jakou! Slejchal jsem, to jsem byl ještě spomocníkem. Můj principál taky jednou byl, ale nepomahal v orkestru. To dávali Donžána od Mozarta! To se pamatuju, jak nebožtík starý Láska, jako

můj principál, se divil a trnul, když přišel, a porad ‚kakraholte, inu namoutě, to to šlo, jako namydlený.

„A ti zpěváci! Bódejť, zpěváci a herci z Prahy a od jiných velkých divadel —“

„Však z toho měl vejvoda pak operu, a ta nejmladší princezna. Jak jsem povídala. Ta by teď obzvlášť

mohla vzpomínat a vzpomene si snad, jak se tenkrát bláznivě zamilovala. Tenkrát — no samý nerozum ještě; ať jí bylo sedmnáct, ani ne —“

I připomínali si hlavně na otázky Krůčkové a vypravovali si o románu princezny Johanny Kuronské, jak si vášnivě zamilovala zpěváka Arnolda, angažovaného při opeře jejího otce na Náchodském zámku, jak s tím pěvcem v noci prchla, jak na ně tajně čekal kočár.

Farář Havlovický věděl o tom nejvíc, poněvadž, dokud byl zámeckým kaplanem v Náchodě, slýchal leccos od staršího služebnictva vévodského. Vypravoval, jaký byl poplach po tom útěku mladičké princezny, jak uprchlíky stihali, jak vrchní se vydal po jejich stopě za hranice, do Němec, až jich dopadl v Sasích, v Erfurtě v hospodě, právě když večeřeli na pokoji jako manželé.

„A ten hrdina, ten zpěvák,“ dodával farář, „jak vrchního shlíd', vyskočil, otevřel okno a ven a pryč, a ten tam. Vrchní ho nechal, nehonil ho. Jen když měl princeznu. Tu přivez' a za to pak dostal čistou odměnu,“ dokončil ironicky.

„Co, jak, jakou —“ ptal se Krůček i učitel.

„Když princeznu vezl zpátky, seděl s ní pro jistotu v jednom kočáře. A to nemělo být! On, obyčejný člověk, s princeznou!“ Farář se usmál.

„Tak!“ —

„A přec to byl vrchní!“ divila se mlynářka. „To vejvoda?“ ptal se Krůček.

„Ten ani ne, ale stará, vejvodkyně, to byla taková velebnost. Od té vrchní dostal co proto, a když vejvoda do roka umřel, musel vrchní na ráz pryč, ihned musil ze služby. Uchytil se pak v Žlebích.“

Divili se, a Krůček dal hádat:

„Tohle se mělo stát, víte komu?“

„Vrchnímu, nynějšímu!“

„Essentrovi!“ odpověděl farář a učitel na ráz a oba najednou.

Všichni se zasmáli a chutě přisvědčili, to že ano, tomu že by to patřilo, a oni a celé panství že by ho měli s krku.

„Ale toho se, bohužel, nezbavíme,“ povzdechl farář. „Ten bude panovat dál. A s ním náš pan komisar Tuši.“ Toto řekl ne bez rozhorlení.

Při komisdovi zůstali. Mluvili o něm i o Vackovi, jehož dnešní příhodu líčil učitel znovu k vůli Krůčkovi. Ten pak se ženou odešel první, a stará mlynářka je vyprovázela. Na zahradě zůstal farář a učitel. Nechtělo se jim domů; byloť tak příjemně za vlažného, třeba že ne jasného večera, kdy reseda a všecko kvítí vůní jen dýchaly. A pivo také ještě bylo. Farář znovu i nacpal, zakřesal, a rudě doutnající hubku přiloživ, chutě zadýmal.

Komisara už nechali; dál zašli, do světa, jak se tam mele, uvažovali, jak je a snad bude. Tady se nemusili opatrně ohlížet, tady nikdo nečíhal jako v městech ve veřejných místnostech, aby udal úřadům, když se jen slovo, slovíčko proti nim ozvalo. Farář s učitelem se pustili do soudu a před svou spravedlnost poháněli nejmocnějšího „komisara“, jak farář štiplavě pojmenoval samého dvorního a státního kancléře knížete Metternicha.

S velkou škodolibostí o něm mluvil, vykládaje dle novin, co má chudák starostí, ne o lid, o jeho právo, ale o Machometa, o Turka, když je Turecko v takové bryndě, sultán že mu umřel, že mají hocha za sultána, když jim Ibrahim paša potřel a zničil armádu a když nad to Kapudan paša[9] převedl loďstvo k nejúhlavnějšímu nepříteli, k egyptskému Mehmedu Alimu.

„To jsou rány, to jsou rády pro srdce Mettrnichovo!“ povzdechl ironicky farář. „A pak ještě tohle: on, zvyklý poroučet, rozhodovat, a najednou se batuška cár nic neptá a domluví se, aby Mettrnich nevěděl, s

[9] Admirál tureckého loďstva

Englickem. Ti teď spolu rozhodují, Rus a Engličan, a Mettrnich musí mlčet — To je rána; však se prý z toho rozstonal.“

„Tak už nehraje prim,“ učitel se usmál, „no však za nic nestál, kazil jen muziku. Dobře na něj.“

„Dobře,“ farář opakoval tvrdě a mávl rukou, „tohle by pak mohlo mít i oučinek u nás. Až se ukáže, že jeho politika za nic nestojí, zatřese jím to snad taky u nás. Pán bůh dej! To oni na Slatině,“ vzpomněl najednou, „mlynář a Solta — ti oni Mettrnicha ještě hůř spravují.“ Usmál se a umlkl, naslouchaje. Hodiny na zvonici se ozvaly.

„Jedenáct!“ zvolal učitel a vstal. „Musím, jemnostpane.“

„Tak dobrou noc.“

„Dnes budeme dobře spát, když jsme se tak zdrželi.“

„Vy jistě, — já nevím —“ farář povzdechl.

„Což vám neslouží spaní, jemnostpane?“ zeptal se učitel s účastenstvím i překvapen.

„I, nějak se mně kazí. Někdy nemožu teď usnout, anebo se o hodině, o druhé probudím, a jsem jako mník, a ne a ne usnout. A já míval takové dobré spaní.“

„Hm, co by to bylo — vždyť přece — takový zdravý pán — No, a starosti —“

Tonem naznačil, že jich farář asi hrubě nemá; ten však mávl zkrátka rukou a vpadl:

„I jsou, a někdy dost jich je —“ chtěl říci: „Milíře, ty Milíře“, nevyslovil však toho jména, nýbrž resignovaně dodal:

„Ale kdo pak je bez starostí. Pravda, někdy si je dělá člověk sám — zbytečně, a ty jsou nejhorší, ty si pak sám vyčítá. No dnes,“ usmál se, „bude snad jinak, snad se dobře vyspíme, když jsme tak předrželi. Tak dobrou noc.“

Učitel zmizel v pravo zahradou, brankou, pak přes cestu, a již byl ve své roubené škole ve stínu vysokých třešní a hrušek, té chvíle do černa setmělých.

Farář, vraceje se dvorečkem, zaslechl tlumené kroky. Nějaký mužský se plížil jako kocour ke konírně. Farář, nemoha dobře rozeznati, zeptal se: „To jseš ty, Mikulo?“

Postava se zastavila.

„Jsem, prosím, jemnostpane.“

„Co se tu touláš, je už pozdě.“

„Já se byl napít, prosím, jemnostpane.“

„Jdi ležet.“

„ Už jdu, prosím.“

Vykročil rychleji, netlumě kroků, a zmizel v konírně, kdež měl lože.

„Napít,“ opakoval v duchu farář, nevěře, neboť měl v mysli to, čeho se matka domnívala a co mu prve svěřila. „Má on žízeň —“

XVI.

Nazejtří čekal farář zámeckého stavitele, který už po kolik dní nebyl se podívat na stavbu nové fary. Farář čekal jej netrpělivě, poněvadž chtěl mu navrhnout nějakou změnu, a bylo již na čase, aby stavitel o ní věděl a ji schválil. Než farář čekal marně. Když ani druhého dne ráno po mši nezahlédl před farou stavitelův otevřený vůz, dal zapřáhnouti a vypravil se sám do Náchoda.

Sestoupiv tam jak obyčejně „u slunce“, nezašel nejprve, jak činíval, na děkanství, nýbrž vydal se kolem něho z náměstí přímo vzhůru do zámeckého vrchu, příkrými, kamennými schody. Jen kousek do nich postoupil, a již sňal klobouk. Za srpnového parna šlo hned do potu; bylo by tu ještě hůře, kdyby husté křoviny šeříku a stromy v zámecké stráni příjemným stínem a chladem nezasláněly schody a stezky různo se vzhůru ke bráně vinoucí.

Farář Havlovický se rozhlížel houštím i po stromech jakoby doma na zahradě; prostřed cesty se i zastavil, aby si vydechl a pot s čela utřel, i aby

pohodlněji se mohl rozhlédnout svým dílem. Dříve, před dvacíti lety, když se dostal do Náchoda za kaplana, prve nežli se stal zámeckým kaplanem, jaká tu všude pustina, holá, skalnatá stráň, na níž jen chudá křoviska tu tam živořila — a teď, jaká houšť a jaké klenby korun stromových, co stínu a prochladu, co vůně ve svůj čas, co stinných koutků zpěvnému ptactvu! —

Když před dvacíti lety s přítelem Ludvíkem, tenkráte spolukaplanem, začali tuto poušť osazovat, jak mnozí hlavou kroutili! Dílo se zdařilo, vidí je, užívá ho, jeho stínu a chladu, jeho zeleni, on a sta a sta jiných rok co rok, a jaro co jaro vane s pusté jindy stráně v májový čas vonný dech sta šeříkových křovin za jiskrného rána i za vlažných soumraků až dolů do tichnoucího náměstí a usínajících ulic

Tu je zřejmý a jistý výsledek jeho přičinění. Jaký bude jinde — jaký bude — Bude-li —

Sluneční paprsky prošlehly korunou stromů a jejich zář chvěla se jako zlaté stíny na křoví i na půdě. Neviděl. Vzpomínal, jak bylo tenkráte, kdy do všeho se pouštěl s plnou důvěrou a rozhodností, kdy vše viděl jasnější a krásnější, kdy nepochyboval o zdaru díla a neváhal. Jak se všechno změnilo za poslední léta a on sám

A tady teď budou také změny. Nová vrchnost, nový pán — Kněžna se již loučí, odjede na vždy — Odjedou — Mínil ji a její sestru Johannu, vévodkyni z Acerenza ... Tady po těch schodech jako srnky sbíhaly dolů do města — Teď „báby“; připadlo mu to, jak to matka v neděli večer na zahradě řekla. „Báby“ a obě s nebožkou sestrou, vévodkyní zaháňskou, o vídeňském kongressu „tři gracie“!

Vykročil, stoupal v zelenavém šeru po schodech dále. Už dávno tudy nešel; jindy vykračoval rychleji, bystřeji. Zvedl hlavu, aby se podíval, jak daleko ještě ku bráně. Shlédl ji nahoře před sebou, a v ten okamžik zatanulo mu živě, jak tu jednou, když kaplanoval na zámku, potkal nebožku důchodňovou. Z města šel, z kostela, odsloužil mši, chvátal na zámek, a jak pospíchal, na jaře bylo, hleděl jen na schody, až tu před branou jako teď zvedl oči. Paní důchodního z ní právě vyšla sestupujíc po schodech dolů

proti němu, v pracích, světlých šatech, slaměný klobouk s pentlemi na hlavě; svěží jako květ.

Tenkráte si žádostivě všiml, musil si všimnouti urostlé, vnadné její postavy, jak se proti němu dolů nesla. Jak přelétl jí plachý červánek svěží tváří i čelem, když jej zahlédla, a jak se pěkně usmála!

Na schodech prázdno, ve bráně nikdo. Za ní však živo. Hned jak jí vcházel, mihl se kolem nějaký lokaj, chvátaje nádvořím k zámecké kapli, před níž stály dva cestovní kočáry, přední panský, zelený, za ním prostší, žlutě natřený. V tom seděly dvě komorné. Přední byl prázdný.

„To kněžny odjíždějí," hádal farář. Nabyl jistoty, když došed ke kočárům spatřil za nimi, u dveří zámecké kaple justiciára Wintra, důchodního, polesného i kotribučního Ševce, jenž blýskal brejlemi a díval se na hodinky. Všichni byli svátečně vystrojeni a čekali kněžny, které byly v kapli před svým odjezdem rozloučit se naposledy se sestrou, nebožkou vévodkyní.

Havlovický chtěl k zámeckým pánům, z nichž polesný, zahlédnuv jej, na něj kýval, než v ten okamžik všichni, dosud u volném hovoru, náhle zmlkli a postavivše se ihned řadou, začali se ukláněti dámě, vycházející z kaple.

Byla v lehkém, cestovním plášti kávové barvy, V kukanovém klobouku s pérem a zeleným závojem na zad, dáma hubená, v tváři přižloutlá, patrně churavá a staře vypadající. To byla Marie Pavlina, kněžna Holienzollernská, jež prodala toto náchodské dědictví. Před čtrnácti dny podepsala listinu o prodej, jehož prostředníkem byl vrchní Essentr, dosud v Karlových Varech meškající.

Za ní vycházela její sestra, vévodkyně z Acerenza, dáma vysoká, statná, podobně ustrojená. Na tu hleděl farář Havlovický zvláště pozorně. Princezna Johanna! V šestnácti letech ujížděla odtud v noci tajně s milencem — Teď bez mála šedesátiletá odjíždí na vždy —a sotva asi tak šťastná jako tenkrát. Tenkráte v opojení šílené lásky, teď po bouřích života, v chladu a strastech let. To tam všechno. Jen ve tváři znát pablesk bývalé krásy —

Blahovolně děkovala zámeckým za poklony a poslední pozdrav jako její sestra před ní a jako ona podala ruku šedivému děkanu Lukaveckému, jenž v sutáně je z kaple provázel až ke kočáru. Sestry do něho usedly, koně trhli; děkan, farář Havlovický v černém kabátu, ve vysokých botách lesklých holení, polesný v uniformě, justiciár, důchodní, kontribuční ve fracích; kastory v levé, k boku přitisknuté, v pokloně, v prohnutí

Dámy se ohlížely, ale ne po nich. Churavá kněžna po kapli, jsouc myslí v posledním okamžiku u sestry tam odpočívající; zdravá a statná vévodkyně otáčí zraky nádvořím i na pravo v tu stranu, kde pikolominská zahrádka, kde přes bývalý hradní příkop volný rozhled do pohorské, lesnaté krajiny, k bílé kapli na Plhově, k údolí Radechove a Rybníků

Když se páni vzpřímili, zahlédli už jen zadní kola prvního kočáru, zajíždějícího branou na druhé nádvoří.

Zelené, lehounké závoje se tam ještě zamihly, zavlály, a v tom zaslonil vše druhý, žlutý kočár vezoucí komorné a lokaje.

Dcery vévody Petra Kuronského odjely navždy.

Páni u kaple zas už v kupě a v živém hovoru. Farář Havlovický zůstal mezi nimi i děkan. Zajímalo je, co kontribuční Švec vypravoval, že vévodkyně, mínil princeznu Johannu, včera večer se dlouho procházela v lipové aleji za zámkem.

„Sama —“ vyhrkl tázavě důchodní. Justiciár se dal nahlas do smíchu.

„Bodejť, s kým pak — Kdo pak by — to už by ani takový komediant —“

Faráře Havlovického mrzela ta slova i jejich ton, a byl povděčen šedivému děkanu, jenž na to proslovil mírně, ne bez účastenství, ale také ne bez pokárání:

„Vévodkyně se loučila s milými místy; slyšel jsem, že byla také v pikolominské zahrádce dnes ráno, nežli šla do kaple. Když člověk odchází na vždycky z míst, kde mládí strávil —“

„A z památných míst“ — přidal kontribuční usmívavě.

„Co on doktor —“ vzpomněl pojednou důchodní, „kde on asi starého stihne —“

Teď teprve si farář Havlovický všiml, že zámecký lékař, doktor Jelínek schází.

„Kam jel?“

Páni, jak právě od kaple došli, bez děkana, do vnitřního malého nádvoří, nad něž se neslo mohutné tělo kulaté zámecké věže, na tu otázku se zastavili, a kontribuční živě sebou hnuv, až mu kulaté, zlaté okuláry blýskly, zvolal:

„Oni nevědí?!“

„A to, co je s vrchním?“ přidal justiciár. Havlovický hleděl na ně překvapen.

„Ne, nic nevím, pánové. Co se stalo?“

„Mnoho, mnoho, veliká událost!“

„Proč jel pan doktor Jelínek k panu radovi?“ ptal se farář nemoha se dočkat. „Což pan rada —“

„Nestůně, ne, ale je mrtvý, das heisst, aby se nelekali,“ justiciár se usmíval drhna si prstem velký nos, „jako mrtvý. Aby věděli kurz und gut, jsme bez hlavy, nemáme žádného vrchního — Wurde gegangen —“

„Cože! Ze služby?!“ Farář nevěřil sluchu. Divil se, žasl ještě více, když uslyšel, co se za poslední dny, vlastně včera sběhlo, jaká změna, jaký převrat. Byl mu milým překvapením.

V té radosti nechtěl na první chvíli ani věřit, že je to pravda. Neměl vrchního rád, poněvadž byl vrchní autokrat, karabáčník a neměl pro poddaný lid a pro jeho potřeby smyslu a nepřál pokroku a zlepšení. Za překážku jej měl, za nepřítele všelikých oprav. Teď najednou volno!

Než i v tom radostném pohnutí, jehož nezapřel, ale také na plno neukázal, všiml si, jaký osud padlých tyranů; všiml si, jak zámečtí úředníci se okázale radují a jak nevážně mluví o vrchním ti, kteří do nedávna se uctivostí a ochotou před ním rozplývali.

Bylo překvapující, úžasné, jak se tak z nenadání skácelo vladařské křeslo vrchního. Ale také ne dosti jasné. Havlovický slyšel od pánů, že kněžna a ještě více její sestra, vévodkyně z Acerenza, dávaly si zde volat jednotlivé vyšší úředníky, že s nimi o všem jednaly, a ráznější vévodkyně

víc nežli churavá její sestra, jak si vyžádala zprávy a počet o panství náchodském i ratibořickém; o dvorech, o lesích, o jejich ceně a jak nepokrytě se vyjádřila, že vrchní podal její sestře, kněžně, jiné zprávy a že podle těch i navrhl sumu, zač by se mělo panství prodat, a že dle toho také prodáno.

Vypravovali, jak se vévodkyně zlobila, jak rozhorleně vyčetla, že to úskok, podvod, že sestra prodala panství příliš levně, že byla ošizena, a proč jí nebylo oznámeno pravdivě a správně, jakou má vše cenu.

Úřadníci se snadno omluvili. Nevěděli o ničem. Vrchní jednal o všem sám jediný, tajil vše, jel do Karlových Var, tam smlouvu dojednal. Nebylo pochyby, že pro svůj zisk, že dostal od kupujícího či jeho zástupce hodně pod palec. A nadto měl se svou vrchností vyjednáno, prodá-li se náchodské panství, že jej vezme kněžna do služby na svá panství v Němcích —

Když vévodkyně se sestrou tak to vyšetřovala, došlo od něho oznámení, že se vrací z Var, že chvátá, aby mohl vykonati rozkazy milostivé, nejjasnější kněžny.

„Ať sem už ani nevkročí!“ Rozhodla vévodkyně za souhlasu své sestry. —

Proto intimus vrchního, zámecký doktor, naráz odjel z Náchoda, vrchnímu naproti, oznámit mu, aby na Náchod nedojížděl a také aby se nechystal do Němec na nové místo.

Nenastoupiv byl propuštěn.

Toho všeho se doslechl farář Havlovický od zámeckých úřadníkův i u stavitele a pak dole v městě na děkanství, kam se vrátil ze zámku vzrušen. Na děkanství se také zmínil o padolském komisarovi Tušlovi, na kterého vzpomněl na zámku hned, jak uslyšel o tom převratu. Hned také o nástupci se rozhovořili zámečtí a na děkanství také, kdo nastoupí po vrchním Essentrovi a jaký bude, nebude-li Belzebub ďáblem vymeten.

Na Tušla komisara myslil farář také cestou domů, co tomu řekne, nespadne-li mu z kopy groš, bude-li krotší, schladne-li, když bude zbaven takové mocné opory. Těšil se dost zlomyslně na překvapení, které mu způsobí, viděl, jak se bude matka divit a jak si učitel šňupne, až uslyší, a

dole „u zeleného stromu“ u kulatého stolu, dolejší mlynář a Klimeš, mladý hospodský, ti že také budou mít radost. Oni a všichni, všichni, všem že odtrne. —

Když jel Padolím, dost vyhlížel komisara

aby mu oznámil novinu. Ale nespatřil ho. Udal ji však dolejšímu mlynáři, kterého zahlédl, an míří rovnou k „zelenému stromu“. Mikula Rus musil ihned zastavit, a farář si nelenoval, sestoupil na kvap s kočárku a přímo k mlynáři. Ten nechtěl věřit, ale uvěřil a na konec se zasmál, až se dutě rozkašlal, jak mu připadlo, co Andreas Tušl, tomu že to bude Jobovou zprávou.

Druhý, jemuž farář mohl oznámit tu velikou změnu, byl Kalina hodinář, kostelník. Stál právě „beze všeho“, jenom ve vestě pod klenutím Jericha přepínajícím cestu mezi oběma zahrádkami vedoucí k lomovým dveřím. Farář dal zastavit, zavolal si „Toníčka“ a pověděl mu, co přináší; Kalina začal ihned v milém překvapení přejíždět prsty vestu u krku a první, co inu připadlo, bylo:

„A to by, jemnostpane, nový vrchní povolil nám divadlo. Ten snad nebude takový kruťák!“

„Vy máte, Toníčku, naspěch s tím divadlem. Vrchní snad by teď povolil, ale co tomu řekne pan komisar!“ dodal uštěpačně.

„S tím já se už srounám!“

„No, no, jen abyste nepohořel!“ V tom zahlédl farář švagra Krůčka. Mikula Rus musil ihned dále, aby farář mohl udat novinu.

XVII.

Dolejší mlynář měl na komisara větší štěstí nežli farář. Hned jak minul langrovskou hospodu a vstoupil na „městečko“, zahlédl „ikauce“ právě v ten okamžik, když na podsíňce svého dřevěného příbytku dopadl na židli, kterou mu dlouhá, suchá a krátkozraká Netty vynesla.

Dopadl na sedadlo, zardělý, potem se zalévaje, neboť bylo srpnové parné odpoledne. Bafaje z dýmky, rozhlížel se vykulenýma, černýma očima po půlpanském rynku v zátopě ostrého světla; nic se tam nehnulo, stíny čtyř jasanů u Statue ležely nehnutě na vyprahlé půdě, nikdo nešel; mrtvý klid — — Až tu dolejší mlynář; dlouhým, volným krokem kráčel v plantě, přihnut, a rovnou ke komisarovi.

Usmíval se docházeje, dutě zakašlal, pozdravil a rovnou do toho, ví-li pan komisar, co se stalo.

„Co!“ Ale ani se nehnul, jen oči obrátil po mlynáři.

„Náchodský vrchní musel ze služby, je z chleba, vědí-li.“ Mlynář se opřel o sloup podsíňky a jen se usmíval.

Na první ráz nic, ticho, strnutí z úžasu, pak nával nevěry.

„Ist nicht möglich!“ vyhrkl komisar.

„Möglich, nemöglich, ale prauda to je,“ odvětil klidně mlynář.

„Kdo to povídal!“

„Pan farář.“

„Kann nicht sein!“

„A už to je!“

„Tak bych já musel taky něco vědět.“

„To ne, protože se to teď, vlastně včera, rozhodlo. To byl ze služby propuštěn.“

„A jak farář —“

„Přijel teď z Náchoda, byl na zámku, má to od ouřadníků samých. No, ňáko jich to netěší, pane komisar, a já taky ze samý alterace půjdu k ‚zelenýmu stromu‘ to zapit.“ Smály se mu oči i rty, celá tvář, až komisar nad tím mlynářovým zármutkem sebou zlostně škubl a černýma očima zablýskal. Než přemohl se a ptal se, co se stalo, že tak rázem

„Já uvšechno na vlas nevím, ale myslím, že toho zlodějstva bylo už vrchovatě a že to — No, puklo to rázem — Dojde na každýho a každýmu hrajou chvilku, pane komisar. Tak jsem jim to vyřídil — No, potěš jich pán Bůh —“ dodal nevinně, upřímně a nadzvednuv Čepici odešel, nevšímaje si, že komisar vyskočil se židle. Ale zas usedl a oněměv, v ustrnutí i v

zlostném pohnutí hleděl za dlouhým mlynářem, jenž přihrben, dlouhým, volným krokem bral se napříč náměstím, rovnou k ‚zelenému stromu'.

„Ist nicht möglich! Ist nicht möglich!" volalo v nitru Ondřeje Tušla. „Kann nicht sein! Essenter a z chleba, propuštěn! Ale když farář —" Komisar se hnul, aby zašel do sednice a vzal si svůj ouřední kašket. Chtěl na faru, jak mu náhle připadlo, aby se přeptal a vyzvěděl, co a jak, co se stalo. Hned však opět usedl.

„Ne, nepůjdeš," pomyslil, „od ‚zeleného stromu, se dívají, mlynář to už troubí, mají radost, darebáci, myslí si — Ne, zrovna ostat sedět, aby si nemyslili, že máš strach —" Opět seděl rozvalen na židli, a zakřesav, zažehnuv hubku, zapálil tabák v dýmce a dýmal a dýmal

Měl pravdu; měli radost, když mlynář vstoupil a hlásil už ve dveřích, že šel jenom na žejdlík, ale že si dá celou holbu a třeba máz, když je taková novina, to že se zelený strom zazelená jako po dešti, jak budou všichni pít, až uslyší, i sám pan šenkýř. Myslil mladého Klimše, který byl znám svou střídmostí.

Komisar na podsíňce seděl a bánil mrače se v těch mracích jako Zeus a hledě k „zelenému stromu", kdež po chvíli, co mlynář tam zašel, zahlédl v oknech tváře, jak se ti zvědavci tam na ráz k oknům přisypali. Darebáci! Byl by nejraději vstal, rákoskou jim pohrozil a nevážným způsobem ukázal své opovržení; ale ne, nesmí se hnout pro respekt, aby nemysleli, že se lekl nebo že se moc jeho nějak otřásla

Ale pak se otřásl a prudce sebou hnul, když ze „zeleného stromu" se vyhrnul Černý Vacek, čepici skoro na uchu, v plátěné, bělavé plantě nedlouhé, v rozepjaté vestě, osmahlý, do temna zarudlý.

Od oné neděle, kdy se vytrhl i s řetězem z háku, na který jej na Kamenici u rychtáře ke sloupu připoutali, zůstával vítězem. Komisar se musil spokojit tím, že ho dostal skoro až k samé lavici: aby se dále schlazoval na nemilém sousedovi, nebylo možná. To, jak sousedstvo Vacka přijalo, když jako vítěz vyrazil tenkráte od rychtáře, určilo mez, až po kterou mohl jíti. Tenkráte již zle hrozili a tenkráte bylo by z toho mraku

uhodilo. Proto si dal komisar i pak pokoj a nezakročil už proti Vackovi. Zařekl se však v duchu zle, že ten darebák to má schováno.

Vacek šněroval „náměstí“ od „zeleného stromu“ rovnou domů, t. j. směrem ke komisarovi, okolo něho.

Komisar zůstal; nebude přece utíkati před tím — začne-li, jen aby začal, teď by to bylo zrovna vhod, měl by na Vacka příčinu. Komisarovi zahořely oči jako šelmě — Chvíle pomsty — Potřeboval na někom si vylíti vztek z té noviny, musil někoho mít, aby ukázal, že se ho to nijak netklo, že se nebojí —

Vacek, docházeje, smekl čepici a zastavil se zrovna před podsíňkou zardělého „ikauce“, jenž přestal dýmat a číhal. Vacek, čepici v ruce, se poklonil, jednou, po druhé, náhle se vzpřímil, a mávnuv čepicí do vzduchu, vykřikl přichraptělým hlasem:

„Vivat pan Essenter! Vivat pan direktor a Macek muškatyr vivat! Pan direktor vivá-á-át — a pan komisar!“

A zase poklona, mávnutí čepicí; pak na hlavu vražena přilehla zase k pravému uchu. To již Vacek uhýbal rovnou ke svým dveřím, spokojen, že komisara dohřál, a jako by nezaslechl „sakrmensky potvor., který za ním jeho soused hodil, překročil práh. Za tím se však obrátil, ne po komisarovi, ale k „zelenému stromu“. V otevřeném okně zahlédl dolejšího mlynáře, za ním Čejchana granatýra a Prouzu i Klimše hospodského a všichni se smáli.

Všichni zas usedli, když Vacek zašel do síně; komisara však nenechali. Hovořili o něm, smáli se mu, že v něm asi hrklo, a co Vacek — — V tom sebou dolejší mlynář hnul a rychle se ohlédl ven otevřeným oknem..

Doubenus se kmitl na „městečku“, s prázdným trakarem; byl bez kazajky, bez planty, bos, v nohavicích, ve vestě; měl ji všecku rozepjatou a tkaničky košile u krku rozvázané, tak že mu bylo vidět zarudlý krk celý. I v tváři se rděl a potil; přijel právě s pole, odkud přivezl ovesné pohrabiny.

Mlynář už vstával, aby ho zavolal; Klimeš hospodský však jistil, jen aby ho nechal, však že se Doubenus staví sám. Stavil, ale ne ve světnici. Na síni zůstal, slyšeli jeho hlas, jak odtud volal na Klimše, aby mu dal čtvrtku.

Mlynář, jenž se začal potutelně umívat, obrátil se po komisarově stavení, pak zavolal Doubena. Ten, vstoupiv, odpovídal usmívavě, kde byl, že jede z pole, a že tam je horko až mdlo

„Tak si Doubenus ještě jednu dejte. Víte, že kořauka v letě chladí —“ pobízel mlynář a hned se zas ohlédl po komisarovi, hlídaje ho. V tom, když Doubenus čtvrtku obrátil, a když usmívaje se, červený jako brabenec, upejpavě sahal po druhé, vlastně po třetí, kterou mu hospodský opět na mlynářův řád podal, bral se komisar z podsínky „náměstím“ na levo k Soumarovu příbytku, kdež se pojednou zjevil jeho „sejkora“; měl uniformu rozepjatou, kašket v ruce.

„Poslouchejte, Doubenus,“ mlynář dutě zakašlal, „to nevíte, že náchodský vrchní je ze služby.“

„To vopraudu nevím.“

„Tamhle komisar to taky neví. Teď, tu chvíli přišla štafeta, mám to od pana faráře. A komisar by měl radost, kdybyste mu to řek'.“ Mlynář se jen mdle usmál.

„To měl —“ opakoval Doubenus rozšiřuje široká ústa úsměvem a mhouře černá očka.

„Vida, filuta,“ pomyslil mlynář, „že tomu rozumí.“ A na hlas řekl:

„Vy byste inu to nešel říct —“

„Půdu, cák bych nešel.“ Doubenus se zase tak usmál. „Vyřídím to tomu kruťákoj,“ dodal pln odvahy, kterou jistě pomohly roznítit ty tři čtvrtky.

„No tak jděte, Doubenus, a až mu to vyřídíte, staute se ještě na čtvrtku.“

Mlynář se nevrátil ke kulatému stolu, a ostatní, jak u něho i jinde seděli, vstali a všichni k otevřeným oknům, podívat se, jak Doubenus vyřídí komisarovi trpkou a odpornou „novinu“.

Kráčel v plátěnkách, zardělý, bos, špičky ven, paty k sobě, se vztyčenou hlavou, jako by se bral na stráž kdesi ve Veroně nebo v Mantově. A on šourem přes „městečko“ k Soumarovu stavení, kdež komisar právě jednal se „sejkorou“. U „zeleného stromu“ viděli, jak

Doubenus, došed, smekl a stoje rovně jako svíčka před komisarem, začal mu oznamovati. Viděli, jak komisar sebou škubl, jak se na Doubena patrně utrhl, jak Doubenus, nechav rázem své posice, se prudce rozkročil, jak rukama začal rozkládat, jistě se oháněje před výbuchem komisarova hněvu.

Dolejší mlynář se hlasitě smál, až se rozkašlal, že se mu povedlo, že Tušla znovu tak dohřál, a smáli se u oken „zeleného stromu“ všichni. Než přestali pak, jen mlynář ne, když komisar se rozpřáhl, aby španihelkou švihl po Doubenovi.

Zatím už vyběhli lidé od Soumarů, od Součků, vybíhali i z ostatních stavení v sousedství, aby se podívali, co se děje, co komisar zase vyvádí. Vyběhnuvše stanuli blíž i dál, a nehnuli se, když viděli, že se Doubenus s ním vadí. Bavilo je to, všichni přihlíželi vesele, usměvavě, a čekali, co bude, co Doubenus. Nikdo nepomyslil, aby mu pomohl, aby se ho zastal, když „ikauec“ a s ním už také „sejkora“ policajt začali se na něj sápat. Spíše ho ještě pobídli, aby se nedal, on, starý voják

Také se nedal. Španihelka jej rozčertila. Jak se kmitla komisarovi nad hlavou, rozkřikl se Doubenus, zrovna zařval, ať uhodí, no ať uhodí, on, Doubenus, že byl čtrnáct let na vojně, a ani jednou že nebyl na lavici, ani ránu že nedostal, ani ho neflákli, a on, komisar, že by se opovážil — Při tom rozpřáhl pravici tak, že bylo zcela zřejmo, nač je uchystána. —

Taková sprostá ruka na člena někdy císařské gardy trabantů! Taková zpupnost a urážka!

Komisar Doubena uhodil a při tom zkřikl na policajta po německu, ať Doubena chytne, zatkne a zavře —

U „zeleného stromu“ již dobře neviděli, neboť výstup Doubena s komisarem měl už četné diváky. Stáli kolem, a tak viděl dolejší mlynář a ostatní u oken jenom ten kruh diváků; šum hlasů také slyšeli a ostré výkřiky komisarovy a ještě víc Doubenovy.

Ten se rozčertil —“ mínil Čejchan u okna, obraceje se po druhém, kdež stáli ostatní. „Mynáři, jděte tam, ať z toho něco není. Jděte tam, když jste Doubenusa —“

„Však ono se nic nestane. Co by se stalo —“

Mlynář se mýlil. Stalo se. Srozuměl to, když zahlédl, jak tam na „městečku“ nastalo v zástupu hnutí, když běželi lidé odtamtud a volali, že Doubena chtějí svázat a odvést do „arrestu“, Doubenus že se brání a hrozí, ať mu tu ostudu nedělají

„Mynáři, jděte!“ naléhal už Čejchan granatýr i hospodský a všichni. Čejchan už také vzal čepici a ven. Mlynář za ním. Přišli do hluku a šumu, slyšeli nadávky komisarovy, slyšeli i smích těch, kterým plodilo to vše kratochvíli.

Mlynář zahlédl Doubena už jen, jak se kmitl ve dveřích Soumarova přízemního, po ohni od kamene vystavěného, bílého domu šindelové střechy. „Sejkora“ policajt i komisar, jenž nemohl dopustit, aby rozkaz, před tváří všech daný, nebyl vykonán, jej tam násilou strčili, poněvadž nebylo možná, aby jej tak rozčertěného dostali městečkem nahoru na Kamenici do rychtářova příbytku. Tak si vybrali nejbližší sousedské stavení, aby jim posloužilo za vězení.

„Na půdu ho táhnou!“

„Na půdě ho zavřou!“

Mlynář to slyšel. Smích ho přešel, zlost jej popadla. Obočí nad šedýma očima se mu stáhlo, zakašlal a bezděky v ramenou se přihrbiv mířil kvapně do Soumarova příbytku, zakročit, obořit se na komisara a osvobodit Doubena. Ale nedošel. Doubenus sám mu zarazil kroky. A jak!

Nevstoupil mu do Cesty, nýbrž s výšiny ho zastavil, to jak ve vikýři Soumarovy střechy se pojednou zjevil, vyraziv tam dvířka, div že ze skoby nevyletěla; stanul v nich na samém krajíčku vikýře, ve střeše, červený jako rak, bez čepice, maje košili na prsou rozhalenou, udýchaný, s planoucíma očima, všechen rozkacený. Před sebe a pod sebe se podíval, a jak jen zahlédl „sejkoru“, jenž zavřev jej, právě zase vyšel ven, ihned opět zmizel. Ale sotva že zmizel, už vyletělo z otevřeného vikýře kus starého prkna a mocným švihem kmitlo se zářivým vzduchem parného odpůldne a žuchlo u samých nohou „sejkorových“.

Policajt sotva uskočil, a již přiletěla druhá střela; jiný kus prkna doletěl za smíchu i souhlasného pokřiku celého zástupu. Bylo to

neobyčejné. Vězeň útočil, žalářník uskakoval a brzo také zmizel ve stavení, kdež meškal jeho velitel.

Doubenus zajat a ne obležen útočil ze svého vězení dál, všechen od sebe, zuřivý, vztekem slepý, nedbaje, ani nevěda, že „sejkora. zmizel. Znovu se mihl ve vikýři s novou střelou“ nad hlavu, rozehnal se, mocným rozpřahem ji hodil dolů, jako by celý pluk „ikaucův“ a „sejkorů“ na něj hnal útokem.

Sházel prkna, co jich na půdě bylo, shodil starý chomout, za tím celá pořeznice sletěla a zlomila dvě nohy; za pořeznici podmásnice dopadla takovou silou, že z ní vyletěl tlouk a sama že ostala s velkou trhlinou ležet. A znovu se zjevil Doubenus, červený, křiče a laje „ikaucovi“ a jeho pravé ruce, nesa nad hlavou starou truhlici s odřeným, zašlým malováním —

Ale ta nerozmnožila hromadu Doubenova střeliva nakupenou dole před Soumarovým stavením. Dolejší mlynář sevřel mu paže a zkřikl na něj, co dělá, ať toho nechá, ať neblázní, a majitel domu, konšel Soumar, přišed zároveň s mlynářem, chlácholil rozzuřeného zajatce, že může jít, že je otevřeno.

„A nepůdu —“ tvrdě ho odbyl Doubenus. „Kdo mě zauřel, ať mně oteuře!“

„Jak pak vám oteuřou, když tu nejsou!“

„Ten sejkora!“

„Utek'.“

„A komisar!“

„Taky se ztratil. Oba zadem a zahradou pryč.“

Bylo tomu tak. Zmizeli zahradou a na levo do nádvoří Kleprlíkova hospodářství a odtud do komisarova stavení hned vedle.

Na tu zprávu o útěku svých nepřátel sestoupil Doubenus s vězení i s bojiště jako vítěz. Už se zas usmíval, když stanul na prahu stavení a když jej všichni, zvláště Černý Vacek, vesele a uznale vítali, jaký je hrdina. —

XVIII.

Ne sám, nýbrž v průvodu se vrátil k „zelenému stromu“, v slavném průvodu; dolejší mlynář si ho tam vedl, a mnozí je doprovázeli. V předu kráčel Černý Vacek, aby tu „ikaucovu“ porážku jak se patří oslavil, a s ním se tam bral i konšel Soumar, ač Doubenus mu na půdě tak strašlivě řádil. Šel, poněvadž ho mlynář vyzval, že se tam, v hospodě, o to harampátí, o tu škodu dohodnou, on, mlynář, že mu všecko vynahradí, a že to zapijí.

A tak slavili, div že se „zelený strom“ ještě více nezelenal; zvučel pak hlukem i zpěvem, hlaholil, a otevřenými okny zněla ta oslava „městečkem“, až mohl i komisar ve svém příbytku slyšeti. Připíjeli Doubenovi, a Čejchan granatýr prohodil vesele a s plným uznáním, že takového hrdinství jako dnes Doubenus nevyvedl za celých čtrnáct let, co ležel ve Veroně a v Mantově nebo Fenetychu, a že byl také pořádný voják, jenž se ničeho nebál.

Doubenus rozjařen a povznesen oslavou a tolikerým uznáním ozval se odhodlaně, když kdosi se zmínil, co teď asi komisar, ten že neodpustí.

„Ať neodpustí, ať si dělá, co chce! Na mě si nepřijde! Na mě ne!“

Ale pak, jak dušičku statečně zalíval a jak slyšel tu zmínku o Italii, o Veroně, změkl a dal se do zpěvu. Zpíval tam i když na večer šněroval cestu od „zeleného stromu“ přes „lajc“ za vodu do svého příbytku. To už měl těžký jazyk a bručivě pozvukoval pořád jedno:

„E la via di Verona é un bel cammino“

Oktrojované vlády jako by nebylo koncem toho odpoledne i večera. Po komisarovi ani slechu ani dechu, a také „sejkora“ zalezl. Báli se smíchu, posměšného smíchu, jenž bývá nebezpečný i tyranům.

Za to ráno uslyšeli padolští půlpáni, že komisar odjel do Náchoda. Leckterý hrdina, který včera na večer oslavoval Doubenův odboj a měl revoluční myšlenky a i třeba výkřiky a řeči, lekl se v duchu. První pomyšlení těch hrdinů bylo, že komisar jel na zámek, aby na Doubena a na všechny žaloval.

Matějka „sejkora“, jenž se hned po ránu zas ukázal v své šedé uniformě s šavlí po boku, to také roznášel a již vyhrožoval, že uvidí, že všichni dostanou, a nejen mlynář a Doubenus. Ten, když se ubíral na faru do díla, červený, svěží, tvrdě se vyspav, jen se ušklíbl té hrozbě. Ale přece šel ve strašich; ne z těch hrozeb, nýbrž z faráře, co mu jemnostpán řekne, že se tak včera tuze zmotal

Farář, jakoby o jeho tyranské opici nic nevěděl; nezlobil se, ani se nezmínil. Jen o tom zavedl řeč, že se Doubenus tak bránil, a stará vojna dobře srozuměla, že jemnostpán mu to jednání nehaní, že dokonce není při komisarovi. Sice poškádlil Doubena, že ho zavřou na zámku do basy, když komisar si zajel do Náchoda, ale na konec sám ještě utěšil:

„No, nic se nebojte, Doubenus; komisar do Náchoda jel a půjde na zámek, ale žalovat tam nebude, to si myslím. Nemá se čím chlubit, a taky dnes už — ale jel on tam, aby se přeptal, je-li pravda stran vrchního, o to má naháňku; jak by ne!“ —

Bylo tomu tak. Matějka „sejkora“ na plano hrozil.

Nic se nestalo, neuhodilo, ani nezahřmělo. Nepřišla žádná obsílka, nenastal žádný soud. Komisarovi na zámku dotvrdili, že je svatá pravda, co mu dolejší mlynář pověděl i co Doubenus na novo ohlásil. Vrchní Essentr byl z chleba, a na zámku ani nevěděli, kdy se vrátí, aby se odstěhoval. Po slávě však měl na jisto.

Tím zkrotl poněkud i Andreas Tušl. Sic na oko se nezměnil, vystupoval a chodil jako dříve zpupně a velitelsky. Odpoledne se pokaždé rozvalil jako paša na židli, na podsíňce svého příbytku a kouřil a měřil svýma černýma, vyvalenýma očima celé „městečko“ a každého, kdo se kolem ubíral; ale už se tak do lidí přece nepouštěl a neměl žádné srážky s půlpanskými sousedy, alespoň ne takové, že by chtěl zase některého z nich zavříti nebo připoutati na řetězu k sloupu u rychtáře na Kamenici

V Padolí se doslechli počátkem září že vrchní Essentr přijel do Náchoda na zámek, že však dlouho se nezdržev odjel. Odstěhoval se tiše bez průvodu, slavného loučení a bez žehnání. Každý byl rád, že se více nevrátí.

Více nežli o novou vrchnost starali se na panství a také v Padolí o to, kdo bude nástupcem Essentrovým, a jaký bude, zdali zase takový.

Na nového vrchního kolikráte vzpomněl ty vagace Kalina kostelník; to pro divadlo, bude-li s novým nějaká řeč, dal-li by přece povolení, aby si tu v Padolí směli zahráti. To byla jeho dávná touha. Proto také chutě naslouchal, když začal o pražském divadle vypravovati synek jeho Jan, vokalista u Křižovníků v Praze.

Přijel na vagace samý konec prvního týdne v srpnu měsíci, druhý den po pohřbu staré učitelky. Pro babičku se rozplakal už v Náchodě, kde: náhodou se dověděl, že měla předevčírem pohřeb. Doma se všichni divili, jak mu v Praze u Křižovníků svědčí. Student (odbyl druhou latinskou), nevelký, ale složitý, byl jako Rus, červený a zdravý. Chválil si, a kdyby naříkal, nebyl by mu nikdo, kdo jej viděl, věřil; mnoho mluvil o hudbě, více nežli o latině a škole vůbec, vypravoval o jejich, křižovnickém řediteli kůru, o panu Škraupovi, Janovi, ten že je taky při pražském divadle, ale ne kapelníkem, tím že je tam starší jeho bratr Franc, tenhle jejich, Johan, ten že u stavovského divadla řídí sbory, ale že taky skládá, nejvíce mše a tak, opery ne jako jeho bratr, ten že složil české opery.

Regenschori u Křižovníků měl čiperného Jeníka Kalinova rád, hlavně že hoch byl výborný zpěvák a že jevil zvláštní nadání hudební. Proto mu i vymohl, že směl jednou v neděli odpoledne do divadla a několikrát si ho vzal tam s sebou ve dne o zkouškách, za kulisy a na jeviště.

Jeník teď o prázdninách vypravoval o tom jako o cestě do kouzelné říše nějaké, o divných strojích, kulisách a oponách, o spropadlišti a jaké divy dovedou v divadle udělat, jak všechno najednou změnit. Tatík, jenž míval divadla plnou hlavu už před léty, kdy byl. v Praze za tovaryše, mu nejlépe rozuměl; sám studentíkovo vypravování doplňoval svou zkušeností, co on viděl, jak to byl jeho ráj, když mohl v Praze do divadla. Vypravoval, co on viděl, opery i kusy, co se nasmáli, když býval u Taisingrů, kde hráli české kusy, zvláště Klicperovy.

Kalinová zase vzpomněla na padolské jeviště, vypravovala synkovi, jak tatínek si s panem Krůčkem začali divadlo, jak hráli před třinácti léty ve

škole, kterak si tam divadlo postavili z plachet a z plátna a co za to měli, jak jim vrchní pohrozil.

„Však kdybysme byli chtěli hrát německy, to by nám byli povolili," prohodil Kalina hodinář jako mimochodem, netuše, že ta slova pohnula synkovou mysli a že v ní uváznou.

Na to, co bylo po tom zákazu, jak si u nich doma divadlo nahrazovali, Jeník student se již pamatoval. Jako živé mu ostaly zimní večery, kdy sedě u pece, u zelených kamen, nebo leže již na posteli, naslouchal, tak jako matka a babička a lidé ze sousedství a strýc Langr, když otec sedě u stolu jim četl nějaké divadlo, a tak jemu, Jeníkovi, se ty postavy, za něž otec mluvil, zjevovaly, jak je vídal, nežli usnul i pak ve snách

Nevěděl, že za těch dob zapadlo mu v duši semínko, z něhož teď v Praze vyklíčila láska k divadlu, zvláště když ovanulo jej to zvláštní kouzlo jeviště i vyzářeného i ještě tichého, za dne v pološeru, jako zakletého, kdy v tom polosvitu malovaný jeho svět zdál se mu tak tajemný, vábivý, tak že nerad z něho odcházel a nechutě se vracel do vybílené světnice v klášteře, kdež se mu zdálo všecko tak holo a prázdno. Do těch tajů šerého jeviště dostal se jen se sbormistrem asi dvakrát nebo třikrát; než bylo toho dost, aby o tom přečasto z dlouhé chvíle přemýšlel a blouznil a také aby o tom doma o prázdninách hodně vypravoval.

V té lásce byl s tatíkem za jedno; než lišil se tím, že více vypravoval o operách, kdežto Kalina víc o „kusech", o dramatech a nejvíc o veselohrách, zvláště Stěpánkovych a Klicperových. Rád viděl synkovu lásku k hudbě, rád slýchal, co vypravoval nejen o operách, ale také o mších a jiných skladbách, jež v klášteře i v jiných pražských kostelích seznal. Těšilo jej také, že Jeník je tak čiperný i chtivý, že, kde mohl, si opsal noty pro něj, pro tatíka, zvláště taneční kousky, které přicházely mu, jelikož hlavě půlpanské kapely, velice vhod.

Také učitel Černý zase chválil Jeníka Kalinova, jako jej loni vynášel, to že je zpěvák, ten že mu bude na kůru scházet, až teď zas odjede do Prahy, a muzikus že je, čmerte, po kom to jen má, z toho že bude muzikant.

Když toto řekl kostelníkovi Kalinovi, povzdychl si při tom upřímně, kdyby také jeho František tak ostal, ten že, kluk, je taky zpěvák a sluch že má a hudbu že miluje, na klavír že už brnká, že se až on, učitel, diví, škoda, že nemůže letos do Prahy, ke Křižovníkům. Býti pod takovým regenschorim jako je pan Škroup, to že by se něčemu naučil, že by byl s Deníkem, oh, škoda, že není místo.

Došlať už faráře Havlovického zpráva od jeho přítele, křižovníka pátera Jana, že letos nemohou nikoho mezi vokalisty přijmout a že snad ani na vřes rok nebude místo. Proto se odhodlával učitel, že dá svého Františka do Němec, do Broumova, aby tam vychodil čtvrtou třídu a naučil se německy, a pak že by šel na latinu do klášterského gymnasia. Počítal i na to, že by snad u otců benediktinů mohl se dostat do kláštera za vokalistu, a tak že by byl hoch opatřen, a on, učitel, že by měl po starosti.

Proto se v polovici září, dobrých čtrnácte dní před sv. Václavem, vypravil do Broumova, nesa si v kapse doporučení od faráře Havlovického. Ten už den před tím odjel do Skalice na jiřinkovou slavnost. Neměl sice co vystavovat, nekvetlo mu v zahradě z „jiřen“ nic vynikajícího, než zatoužil po společnosti přátel a vlastenců.

Byl na prvním i na druhém „vystavení“, loni však vynechal. Letos pocítil potřebu podívati se mezi lidi, alespoň na chvíli se dostat na jiný vzduch a vytrhnouti se ze starostí, které jej tížily jmenovitě pro „Milíře“.

XIX.

Nežli vyjeli, musil Doubenus chvíli postát u koní. poněvadž se Mikula Rus nemohl vypravit i kdy měl už zapřaženo. Farář už vyšel, aby vsedl, a divil se, co že Mikula –

„I to von se, jemnostpane, nemože odtrhnout.“ Doubenus se začal šklíbit.

„Odtrhnout? Od koho?“ ptal se farář, ač mu v ten okamžik svitlo.

„Ale vod Markytky, jemnostpane —“ Černá očka Doubenova se přimhouřila.

„Co pak on by ji chtěl?“ zeptal se farář s úsměvem, jako by nic ani netušil. —

„A bože, jemnostpane, von by ji samou láskou sněd' —“

V tom přichvátal Mikula s bičem v ruce. Zčervenal náhle, když se mu Doubenus dobromyslně, ale s čtveráckým úsměvem nabídl:

„No mlč, Mikulo, jeď s pokojem, já ti tu budu Markytku hlídat a taky jí zazpívám, třá taliánsky, když ty rusky.“

Havlovický se neubránil úsměvu pro tu outěchu i jak Mikula Rus po dobrovolném trubadúrovi bičem švihl a jak těžkopádný Doubenus dost mrštně se uhnul.

Farář se v Náchodě ani nezastavil; za Náchodem však dal zaraziti u hřbitova při cestě položeného kolem starého, gotického kostelíka pod košatými lipami už požloutlými. Suchým ševelem šelestily, a hlas ten zněl tesklivěji v podzimní, zakalený den v té osamělosti a v hlubokém klidu hřbitova, u jehož černých vrat i po hrobech a stezce ukládalo se listí tiše padající.

Farář položil hrst růží, posledních ze své zahrady, jako pokaždé, když tudy v ten čas jel, na hrob paní důchodňové, postál, otčenáš se modlil, ale nedomodlil, podumal chvilku a jel pak vzhůru k Vysokovu a dále pak rovnou cestou ke Skalici, ohlížeje se přes tu chvíli v levo na výšinu Dobenínskou nahoru k bílému kostelíku sv. Václava při bývalé zemské bráně.

V Steidlerově zájezdné, slavné hospodě bylo nádvoří zase plno kočárů, i „ušatých“ kalesek. Na jiřinkové „vystavení“ sjelo se hostí jako jiná léta, farářů a kaplanů z široka daleka, panských úředníků a zahradníků a také dosti těch, kteří neměli ani jediné své jiřiny, kteří se však více těšili na zábavu, zvláště na jiřinkový ples.

Havlovický neshledal se se všemi, na které se těšil. Z Hradce nepřijel ani Klicpera ani Pospíšil. Ale také tu nebyl P. Albl, veselý tanečník, na kteréhož se ihned poptával, jak jen z kočárku slezl. Uslyšel, že P. Albl

nemůže, že by sice tuze rád, ale že má patu tak odřenou, že nemůže do boty.

„A tak — měl přijet tak,“ zvolal kterýsi farář, když to s Havlovickým slyšel, „třeba v bačkoře —“

„To tak! On by se neudržel a tancoval by třeba v bačkoře!“

Za společnost Alblovou dostalo se Havlovickému sladké náhrady. Maně schmuřil čelo, když z nenadání setkal se u fary v Skaličce s „panem bratrem“ z Kostelce, a přivřel oči zadržuje povzdech, když soused přišel s oulisnými hubičkami a tváří svou dotýkal se jeho tváří po kněžském způsobu.

Havlovický snažil se, aby co nejdříve se dostal zas od něho. Podařilo se mu to záhy, ale již za tu chvíli, co s ním meškal, dostal několik sladkých pilulek zabalených v otázkách rozplývavě přednesených i v líčeném účastenství i líčené starostlivosti.

Nejvíce běželo kosteleckému faráři o jámu, o uhlí, jak jsou daleko, jak se jim daří, to že jsou starosti a náklad že je jistě velký, no, ale když se to vydaří, to že pak bude bohatství — Pravda, kdyby se zmýlili, a dolování že je věc tuze nejistá — tady páni — mínil vrchnost — co do toho dali a také že z toho dosud vlastně nic nemají, že pořád připláceli a dosud snad připlácejí. U nich, u Havlovických, že to je ovšem něco jiného, když pan bratr šichtmistr — ale i tak, že má s tím pan bratr, faráře myslil, dost starostí, že musí k jámě často docházet a dochází, jak slyší, on, kostelecký, to že je co říct, když duchovní pastýř nemá beztoho času nazbyt, když kollatura a zvláště taková, jakou má Havlovický, nadělá starostí, tak že kolikrát nevybývá dost času, a člověk neví, co dříve v duchovní správě, a když ještě je při tom škola —

Havlovický se hrubě nepřemáhal, tak že „pan bratr“ ze sousedství mohl vidět, že jeho starostlivost nedošla uznalého přijetí a vděku. To bylo zřejmo i na tom, jak padolský farář skoro s úsměškem s ním mluvil a jak od něho pospíchal.

Havlovický byl rád, že se mu vytrhl, nedbaje, že zúmyslnosti jeho jednání si kostelecký povšiml a že jej urazila. Jistě. Sladký úsměv mu

rázem zhasl ve tváři, když se Havlovický zády obrátil, a v ten okamžik rozžehly se Kosteleckému oči zlým svitem; ten šlehl po vysoké, urostlé postavě padolského faráře, jenž šel hledat přítele Myslimíra Ludvíka, studnického faráře.

Šel za ním do zahrady P. Hurdálka, sousedící se zahradou Šteidlerovy hospody. U samých vrátek potkal ratibořického zahradníka. Ten ho před třemi roky, při prvním vystavení, seznámil s dcerkou štolby Pankla, Baruškou, která tenkráte měla po svatbách. Jako líbezný obrázek zůstala faráři v paměti i sličným svým zjevem i milým hovorem. Proto hned na ni vzpomněl a ptal se ratibořického, kde je, jak se jí daří, je-li dosud v Polné.

„Je, je, ale stýská se jí tam.“

„Psala domů? —“

„Psala; byla teď v létě v Praze.“

„V Praze?“ divil se Havlovický.

„Byla tam u doktora; marodila už delší čas, měla něco, jak mívají ženské, vědí, a v Polné si s tím doktor nevěděl rady, a v Praze je nějaký doktor Čejka, ten takovým nemocem rozumí, a tak si mladá paní komisarová k němu zajela.“

„No, a jak pochodila —“

„Snad dobře, chválila si — ale ještě víc, myslím, by jí Praha sama pomohla —“ prohodil zahradník žertem, a hned vysvětloval:

„O Praze toho napsala! Ta se jí líbila, porád jen Praha, Praha, to že je město, to že je jiný život nežli v těch kopcích tam, jako v Polné — Inu bože, divme se; řekne se paní komisarová a vlastně mladý blázen, dvacetileté fanfarum—„

„Rodinu nemá —“

„I má, dva kloučky.“

Havlovický se bezděky usmál a zatřásl hlavou.

„Ta panenka!“ Mihla se mu, jak ji viděl o prvním jiřinkovém plesu roztomilou dívčinu mladičkou, jíž říkali paní —

Přítele Ludvíka, faráře studnického, zastal s Rojkem, do nedávna kaplanem novoměstským, nyní farářem v Bohuslavicích. Oba, studnický,

slabší, subtilný, bohuslavický, statečná postava, velký, zdravý, jemuž jovialnost se smála z jasných očí, zapadli do archivu, do starých listin. Zahovořili se o nich, oba kronikáři, s takovým ohněm, že Havlovický stál chvilku vedle nich, aniž to pozorovali.

I pak, když se srdečně s ním pozdravili, neopustili hned minulé věky a staré zprávy o tom, jak bývalo na Náchodsku a Novoměstsku; až Rojek se nejprve vzpamatoval a zatočil hovor ven pod širé nebe a na hlubiny země, to když se zeptal Havlovického, co doly, co uhlí, jak se jim dílo daří, že slyšeli.

Padolský farář pověděl, co bylo nejnutnějšího, přátele však tuze po Milířích nevodil. Jak mohl, ukončil a otočil, když se příležitost nahodila, na politiku. Nebylo v ní nic, co by je potěšilo. Za to se mu v očích vyjasnilo, když mluvil(o bále. To bylo po „vystavení“, po banketu, už na bále. Na jiřinkovém bále hovořilo se o „českém“ bále, o kterém Havlovický četl už v novinách, hned v únoru, kdy ten bál se dával; teď však slyšeli zprávy přímo od účastníka, od toho, který na českém plesu tancoval.

Seděli, celá kněžská společnost, ve vedlejším pokoji u sálu, jiřinami zase vyzdobeného, z něhož k nim zaléhala taneční hudba, polonais, valčík, menuet i ländler. Mezi nimi mladý jurista, faráře Turka synovec, jemuž ostré konce límečku nad černou kravatu čněly až do zardělých tváří.

Na ten český bál došli tak, že jurista v tmavomodrém fraku, přišed po jednom tanci ze sálu k nim ke stolu za strýcem farářem, prohodil, tady o jiřinkovém plese že se mluví víc německy nežli v Praze, to že o českém bále letos, jak byl v masopustě v Konviktském sále, nebylo skoro ani německého slova slyšet, a že tam byli také úředníci a i oficíři a vysocí páni.

„Opravdu bylo všecko česky?“ ptal se nedůvěřivě starší už kaplan u stolu v koutě sedící.

„Všecko, a nóbl —“ přisvědčil ne bez hrdosti mladý právník.

„A tanečnice, víme, byly také nóbl? A mluvily česky opraudu?“ Kaplan zamrkal samou dychtivostí.

„Když tam byl sám Jungmann, Šafařík a Palacký a professoři a vysocí ouředníci a oficíři, to tam nemohly být tanečnice jen tak — Dcery z

vážených měštanských rodin i předních našich vlastenců —“ vykládal právník. „A jak se každá přihlašovala k češtině, bez pobízení, sama! To byla rozkoš poslouchat —“ zvolal student nadšeně.

„I, i, Honzíčku,“ hrozil farář Turek usmívaje se.

Ostatní okřikovali faráře, ať ho nechá, a otázky se jen sypaly, zvláště těch, kteří „Květy“ nečtli a nic nevěděli o českém bále, než i těch, kteří tu zmínku z novin znali. Ti zase naléhali o podrobnosti, co Jungmann, jak vypadá, a Šafařík a ten a onen z vynikajících vlastenců, co Tyl.

„A co Pekvencl!“ žertem zvolal Havlovický vzpomněv si na své známosti od „červeného orla“ v Celetné ulici a z divadla u Kajetanů, když se tam dostal o korunovaci před čtyřmi lety.

„Pekvencla“ vlastenecký právník neznal, ale jak padolský farář přidal: „No, Filípek,“ trhl sebou živě a vesele zvolal:

„Ah, Filípek! ‚Pamětnosti Kocourkovské!‘ To je veselé čtení; od něho moc rádi čteme. Slyšel jsem, že od nového roku bude vydávat nový časopis veselý, samý humor; ‚Paleček‘ se prý bude jmenovat, to bude něco, to se zasmějeme —“

Jurista Silně odbočil, musil se však zase vrátit do českého bálu, odpovídat na otázky, vypravovat, co bylo řečí po Praze, když se proslechlo, že bude český bál, jak se Němci a odrodilci smáli, někteří, a jiní zase že v tom čili bůh ví co, nějakou velezrádu a že by byli nejraději vše zmařili.

„Ale nic nezmohli,“ vypravoval student, „bál byl, a jaký! Konviktský sál byl ozdoben národními barvami a skvostně osvícen. To hořelo svíček! Jako ve dne bylo. A v tom světle tanečnice vystrojené a vysocí ouřadníci, professoři, staří literatoři a mladí, to se ví, Filípek taky, ten tancoval, ale Franta ne, ten stál u zdi a jen se blaženě usmíval. O půl noci dostaly tanečnice českou báseň krásně tištěnou — no, krása!—“

„Tak bylo veselo, bylo,“ opakoval starý kaplan, jenž dychtivě, s úsměvem a s patrnou rozkoší naslouchal.

„A jak, velebný pane! Čím dál, tím veselejší, a co pak teprve k ránu, když muzikanti najednou spustili sousedskou dle národních melodií — to

vám to všemi hnulo, jako by jiskry prolítly. A věřte, opravdu, leckomu, zvláště těm starším zakalily se až oči samou radostí —“

Starý kaplan strčiv hlavu mezi ramena zamnul si pojednou ‚mezi koleny ruce blahým vzrušením nad tím vlasteneckým úspěchem.

„To tam měl být Albl!“ vzpomněl farář Rojek vesele. Všichni se dali do smíchu, zvláště když si připamatovali, jak tady o prvním jiřinkovém plese svlékl kabát a hodil jej na kruchtičku muzikantům, aby mu zahráli „sousedskou“.

Z veselého došli zase na vážné, když student se toho dotkl, že teď už ty české bály v Praze nepřestanou, že se chystají na ně zase ti mladší spisovatelé a studenti, a snad že budou i v létě v novém sále, co teď vystavěl měšťan Hošek při svatováclavských lázních.

„Ale to nemyslíme samé nóbl bály; v létě v. tom sále tancovalo by se i deklamovalo, vážné básně i žertovné,“ vykládal horlivě Turkův synovec, „takové besedy; v těch bude jistě také velká podílnost, a tak se bude šířit čeština i ve společenském životě. Jazyk se musí všude veřejně ozývati, nic se stydět, všude, nejen v kostele a v domácnosti, ale také veřejně na ulicích, po procházkách, po sadech. A na těch bálích a besedách se mnohý obrátí na vlasteneckou víru — „Mladý nadšenec zaněcoval starší i staré; přisvědčovali, kývali, i kostelecký farář, sedící v koutku, a šedý kaplan, nejzbožnější posluchač juristův, vyhrkl:

„Takového něco bysme tady venku taky potřebovali. Máme tady dost tmy a hloupého studu!“

„I však ono to bude. Jak to v Praze začne, roznesou to studenti o vagacích do všech koutů, uvidíte!“ ujišťoval vesele farář Turek a ukázav na svého synovce dodal:

„Tadyhle Johanes začne co nejdřív.“

„Také začneme, pane strejčku; společenský život . u nás je zanedbaný. Musí se křísit, a z takových českých besed bude vlastenecká myšlenka poletovat podobou elektrických jisker.“

„A z divadla také,“ přidal Havlovický. „Kdyby se všude hrály vlastenecké hry, t. j. kdyby se směly hrát, to by také na lid oučinkovalo a do

široka, protože by divadelní hry měly víc obecenstva nežli ty „besedy“, jak povídáte. Ale jen aby byly!“ dodal, a zvednuv sklenici, připil:

„Aby se to všecko zdařilo na vlastenecké roli, aby se zelenalo, kvetlo!“

Sklenice cinkaly; přípitek došel hlučného, upřímného ohlasu. Nežli však dozněl, zabouřila ze sálu, kdež byla právě přestávka a promenáda, s muzikantské kruchty hlučná předehra neznámého rázu. Všichni se obraceli, naslouchali, a v tom kolem zašumělo:

„Kadrylla! Kadrylla!“

Ze sálu přicházeli chvatně páni ve fraku i dámy, hlavně starší, v bajaderech a dlouhých rukavicích, samá kadeř na spáncích, připomenout, že začne ten nový tanec francouzský, kadryl, který tady nikde ještě netančili, aby se šli podívat, že pan správce ratibořický naučil několik párů.

Předehra dozněla, a v sále ruch i kolem. Z vedlejší místnosti se tam vše hrnulo podívat se na nevídaný tanec. Diváků busto kolem stěn; z prostřed sálu pronikal do toho šumu a směsi hlasů hlas prohlášeného galanthoma i aranžéra tanců o „noblbálách“, ratibořického správce, starého mládence vymydleného, v modrém fraku zlacených knoflíků, s bílou, atlasovou podšívkou, v bílé, kvítkované vestě, v pantalonech se štruplemi, jenž jako generál před bitvou šikoval svých osm párů, aby zatančili.

I stůl vlasteneckých kněží, kteří poslouchali o českém bále, se hnul. Všichni spěchali do sálu podívat se. Při tom přitočil se kostelecký farář k padolskému a sladce mu ohlásil, že teď už pojede, jak on.

„Já tu ještě zůstanu,“ odvětil Havlovický zkrátka, a kostelecký „pan bratr“ mu zmizel.

Havlovický vyjel až po jedenácté. Nevracel se tak rozveselen jako z první jiřinkové slavnosti; nebyloť leccos tak, jak se nadál, a neshlédl toho onoho, ná které se těšil. Než zprávy o tom, jak v Praze i jinde se šíří a roste vlastenecké vědomí, zjasnily mu mnoho. Také jej upokojila zpráva, že nový vrchní náchodského panství, kterého co den očekávali a na kterého se za řeči přeptal, je zcela jiný nežli Essentr že je velmi hodný a rozšafný muž. —

XX.

Ráno uslyšel padolský farář v sakristii od Kaliny, kostelníka, že učitel Černý odjel na úsvitě do Broumova, jak už před tím na faře ohlásil, hledat svému Františkovi nějaké místo. Jak učitel pochodil, oznámil téhož dne na večer sám faráři. Došel k němu ihned, sotva že doma chvilku pobyl. Úplně nepořídil, jak by si byl přál, to jest, v broumovském klášteře nebylo místo vokalisty, za to však synkovi našel místo na „handl“, v městě samém, v dolejší ulici poblíže rynku, v řádné rodině, jak se mu dle všeho zdálo, opravdu u hodných lidí, a děvčátko, jež přijde za Františka do Padolí, že je zvedené a poslušné.

Ta cesta stala se v polovici září, a nežli se nadáli, bylo tu sv. Václava, čas studentského stěhování. Těch posledních čtrnácte dnů nejrychleji uletělo Černých Františku, kloučku pěkné tváře a vlasů zlehka zkadeřených, jenž v kostele na kůru zpíval jako ptáček a na housle hrál jako starý. Potatil se, měl muzikantskou krev po učiteli. Přesmutně se loučil doma, když Mikula Rus záhy z rána zarazil farářovu příležitost před školou, aby Františka vyvezl do Němec

Na faře byl učitelův syn dát s pánem bohem už včera na večer a vrátil se odtud s několika desetníky v kapse, jež mu dali farář i panímáma, ale také s očima uslzenýma. Faráře uviděl ještě jednou, přišelť před samým chlapcovým odjezdem zahradou ke škole, aby Františka, stoupajícího s učitelem do žlutého okroče, ještě jednou potěšil. —

Nazejtří přišel na faru dát s Bohem Kalinfiv student Jeník, jenž se chystal na delší cestu, ke Křižovníkům do Prahy.

„Hlele, studentů mně přibývá,“ pochválil si farář před panímámou v čeledníku, když Kalinův Jeník, odnášeje si také „viaticum“, odešel. „Dřív jenom jeden, teď dva; časem jich bude ještě víc. „

Myslil, že mladší otcové padolští, jeho již vychovanci, budou dávat své synky víc do škol, nežli jak dosud v půlpanském Padolí bývalo.

„Mohls už teď mít tři,“ vzpomněla stará mlynářka. „Ba chudák Hilma! — —“

Po svatém Václavu došla zpráva, že na Náchod přibyl nový vrchní, nástupce Essentrův. Havlovický dlouho neodkládal a vypravil se záhy do Náchoda, aby se novému zástupci patronátního práva představil. Stará mlynářka čekala dychtivě, s jakou syn se vrátí, potvrdí-li to, co o jiřenkové slavnosti slyšel o nastávající nové správě.

Farář Havlovický přijel s veselou a chutě, bez pobízení, jakoby rozehřát vypravoval matce i učitelovi Černému, jenž rovněž velmi dychtivě očekával zprávy o vrchním, jak pověst pravdu měla, že vrchní, Erich Otto jeho jméno, zdá se být opravdu výborným mužem.

„On a Essentr, nebe a dudy! Je sice také Němec, ale je s ním řeč," líčil farář, „nic v něm nadutého, nic pánovitého. Pěkně jedná a s každým, jak jsem slyšel, a mluví rozšafně. Hned se vyptával a jak! Je vidět, že hospodářství rozumí, že má nové náhledy; a na lid vzpomněl. Musil jsem mu vyložit., jak se u nás živí, jaké má výdělky. Dalo se s ním pěkně mluvit. Má, myslím, nejen bystrý rozum, ale taky tadyhle," farář ukázal na srdce. „Ale žádný mluvka. Vážný muž, žádné plané povídání. Řekl mně, že se musí o všem přesvědčit a že se přičiní, aby co nejdřív tu byl doma, aby všecko znal, že jest jeho povinnost sloužit knížeti pánu, ale že by rád, kde by mohl, také prospěl poddaným."

„A ne je dřít!" vpadl učitel stržen líčením farářovým. „To je slovo!"

„Buď pán Bůh pochválen. No, a jak se staubou, Josefe."

„S farou? O té jsem se ani nezmínil. Nešlo hned na poprvé. No, snad to stavitel do podzimu dostane pod střechu."

„ Dostane-li!"

„No, a jemnostpane," ptal se učitel usměvavě, „jak pak naši vrchnost, naši slaunou vrchnost nám nevezme? To by nás tuze trápilo."

„Komisara?" Farář se neusmál, ba zvážněv přidal: „Ba nevezme. Nezná ho osobně, ale má o něm zprávy ne úplné. Chválil komisara, že je prý pořádku dbalý —"

„Tušl?!" žasla mlynářka.

„Ano, a nejhlavněji chválil, že je metla na zloděje, to že mu bylo oznámeno. A já musil přisvědčit, že je pravda."

„A o těch hřmotech jsi vrchnímu nepověděl?!“ divila se stará mlynářka.

„Nemohl jsem hned žalovat. Jen jsem tak připomenul, že je žádoucno, aby komisar zůstával v dobrém srozumění se sousedstvem.“

„A co vrchní!“ ptal se učitel dychtivě. „Ptal se, ptal?“

„O ne,“ farář se jemně usmál, „a já to také nečekal. Jen tak na mne upřel pohled, dobře mně rozuměl a hned horlivě přisvědčil, to že se ví, ovšem, že on sám bude toho dbalý, a bude-li toho potřeba, že komisarovi jak náleží připomene.“

„Tak nám ten kruťák Tušl ostane!“ povzdechl učitel.

„Ba, že ostane; ale jedno přec je, že nebude možná, aby takovou zrovna tyranskou vládu prováděl. —“

Učitel jen odešel, a již se vypravil Havlovický do Milířů, nedbaje, že se chystá na déšť. Pod mrakem bylo už dlouho v tento čas a přes tu chvíli poprchávalo. Podzim přikvačil časně. Košatý buk v Milířích v koruně všechen do hněda zryšavěl. Vítr jím šustěl, z lesa kolem nesl se táhlý šum. Odkvetlý vřes se chvěl i blednoucí tráva.

Na Havlovického až teskno padlo i z toho odumírání kolem v přírodě i jak se zahleděl na dílo, na šedou haldu, na jámu, z níž hašplíři vytahovali pořád ještě ten šedý, jalový nerost, pořád jen lupek.

„Jak dlouho ještě,“ uvažoval farář, „kdy uhodí na uhlí, nebo kdy se alespoň rozhodne! By raději bylo již teď, nežli pozdě v zimě, aby náklad zbůhdarma nerostl.“

Jindy se sám těšíval nadějí, a jeho bratr ji sílil. Toho odpoledne však vracel se zamyšlen; stísněnost e brala s ním tím nevlídným podzimním podvečerem, kdy poprchávalo a studený vítr pohvizdoval. Farář se vracel neveselý a také na bratra rozmrzen. Nebylť šichtmistr. v Milířích zvěděl, celý den u díla, a dělník, kterýž právě se vrátil z městečka z kovárny, vypravoval, že pan šichtmistr sedí u „zeleného stromu“.

Stalo se tak už tak několikrát, a bylo přece potřeba na lidi dohlédnout i na dílo a poručit. A když kocour není doma — — Toho odpoledne farář

sice nic nestihl, lidé byli v práci, ale jak je jindy, když bratr tu není a o něm, o faráři, vědí, že nemůže přijít, co pak dílo —

Druhý den s bratrem o tom promluvil. Šichtmistr se dal na farářovu mírnou otázku do smíchu, ach on, farář, že by tam nejraději pořád seděl, to že není potřeba, však že on ví, snad že tomu rozumí a snad že by si pro tu jámu nesměl zajít ani na holbu piva —

Za čtrnácte dní po té měl farář malou radost z druhého svého bratra, mlynáře, jenž zdědil mlýn po jejich otci. Přijel za sychravého dne říjnového před samým polednem. Farář meškal právě v Milířích. Návštěvou byl velmi překvapen a tušil, že něco je, že se něco stalo.

Stará mlynářka jej na to uvedla a připravila.

Přišla, nechavši syna mlynáře v čeledníku, za farářem do pokoje, kamž si zašel pro domácí kabát. Začala z daleka a nejistě, skoro s bázní. Chlácholila již napřed a obměkčovala faráře, aby se nezlobil, že ona ví, že má dost starostí a také vydání, zvláště teď s tou jamou, ale na Václava že trhlo neštěstí, že je zlý čas —

O peníze běželo, bratr potřeboval peníze, několik set, a přišel, aby mu je bratr farář zapůjčil. Havlovický se zamrzel; nenadál se, že v jejich rodném mlýně došlo tak daleko, jsa toho mínění, že bratrovi se daří dobře. Poznání, samo nemilé, ztrpčeno žádostí o pomoc. Teď, v tuto dobu, kdy mu nijak nezbývalo, kdy to, co na dolování ušetřil, tak prudce tálo a rozplývalo se jako sníh na jarním slunci.

Ale matka orodovala, matka se přimlouvala; matka u něho vždycky vše zmohla, jí nemohl odříci. Sice se vymlouval, ale když stará mlynářka povzdechla, že ví, že toho má moc, když s tou jamou vzal na sebe takový úkol, že těžko pak něco udělat pro rodinu, pro vlastního bratra, do živého ucítil tu výtku a svolil.

Bratr odjel s penězi odpoledne, slíbiv svatosvatě matce i bratrovi, že tu sumu sežene co nejdříve a že brzo zaplatí. Farář na to ujišťování jen zakýval hlavou, mlčky, vážně, a ještě jednou bratra napomenul, aby byl opatrný, aby nezabředl u cizích a ještě hůř.

Nedlouho po té, již v listopadu, potkal farář jednou v neděli, když se vracel z nešporů, na síni Markytku, děvečku. Zdálo se mu, že má oči zardělé, že je uplakaná. Ale jen se kmitla, a také si jí hrubě nevšiml. Když vstoupil do svého pokoje, již na ni zapomněl. Vzav na se domácí kabát, zapálil si dýmku a díval se oknem ven do pustnoucí zahrady. Vše odkvetlo, po stezkách, po trávnících spadlé listí, koruny stromů skoro holé, a vítr povzdechoval, až se haluze chvěly i zmítaly.

Farář myslil na zámeckého vrchního, že by měl k němu zajet a promluvit s ním o poměrech zdejšího lidu, o tkalcích, že by s ním třeba byla řeč, že by pomohl, jmenovitě v tom, aby se jejich dílo zlepšilo, aby se naučili dělati lepší plátno, lepší přízi, že toho je nezbytně nutno, když baviněné zboží začíná se všude tak šířit.

Když s ním naposledy mluvil a zmínil se mu o školách přádelnických, nevysmál se mu jako kdysi Essentr a nezamluvil to jako nebožka vévodkyně. Věděl o tom, jak se v Belgii, ve Vestfalsku pracuje, přisvědčil, že by stálo za to, zkusit něco podobného i zde —

Šouravé, volné kroky se v zadu ozvaly. Farář je poznal a hned se obrátil.

Mlynářka přišla v pantoflích, jak po domácku chodila, a zase tak vážně, jako onehdy, když hlásila žádost bratra mlynáře. Farář se až zarazil, co že zas —Nebylo nic o penězích, ale zpráva mrzutá, tuze mrzutá.

Mlynářka začala mírně, s patrnou bázní. „Josefe, ty si's Markytky neušim'.“

„Markytky?! Potkal jsem ji prve,“ vzpomněl, „na síni, zdálo se mně, že je umračená.“[10]

„Mračila, to mračila —“

„Vyvedla něco?“

„Vyvedla.“

„Tak jste jí domluvila — No a co —“ V tom byla nedomluvená otázka, co on s tím, co by on ještě měl, když to panímáma spravila.

---

[10] Uplakaná

„Domluvila,“ opakovala mlynářka a to již přísně, až tvrdě. „Takovou ostudu —“

„Co!“ Farář byl překvapen, divě se, jak je matka tak popuzena.

„No co, ani do vánoc tu nemože ostat —“

„Tak!“ zvolal farář, pochopiv; vše se mu vyjasnilo. „To s tím dodal žasna.

„Toť, s Mikulou. Kdo by si to pomyslil!“ A najednou mlynářka vyhrkla rozhorleně, ač ne také bez výčitky. „To máš za dobrodiní, to se ti odsloužil.“

V ten okamžik to farář tak nebral a neuvědomil si, že by v tom byl i pro něj nějaký úraz, nicméně přísně spustil na Mikulu Rusa, kterému stará mlynářka hněvivě, sotva na něj pohlédnuvši, oznámila, že má přijít do pokoje.

Mikula Rus to čekal, než přece se lekl, když vyzvání uslyšel. Ještě nikdy tak nepřekračoval práh farářova pokoje. Stanul před svým dobrotivým pánem, kterému byl oddán, jako tenkráte v Náchodě, když jej Donát „milion“ chytil a přivedl s oběma krajany jako nějakého zločince, a když z nenadání on, ruský sběh, stanul před ruským generálem.

Tenkráte jím zalomcoval smrtelný strach; teď jej strach popadl zas, ale bylo ještě hůř, poněvadž se styděl, a cítil, že vyvedl něco, co jemnostpána bude tuze mrzet, když už panímáma je tak rozzlobena.

Havlovický promluvil přísně, že slyšel, a je-li to pravda. Mikula, jenž co vstoupil neodvážil se mu do očí podívati, sklopil hlavu ještě hlouběji a slabým hlasem přisvědčil, že je, že je to pravda.

„Tak co teď míníš dělat —“ ptal se farář, když Rusovi domluvil.

„Já — jemnostpane, já — bych si Markytku vzal —“

„To se samo sebou rozumí. Snad bys jí nenechal v hanbě. Vezmeš si ji, to se ví, ale pak tu nebude pro vás místa, když budete už celá rodina. Co bude s Markytkou, to ti panímáma už asi řekla; ta musí odtud, a ty, až bude po svatbách, až si ji vezmeš.“

Mikulou to zatřáslo; zvedl hlavu, upřel prosebně oči na faráře, ruce sepjal a začal i hlasem, třesoucím se hlasem prosit, aby ho jemnostpán nevyháněl — —

Byla to trapná chvíle. Mikula prosil, i zavzlykal; v těch prosbách znělo tolik oddanosti, že farář stěží se jim ubránil. Než zůstalo na tom, jak řekl. Jen v tom Mikulovi uvolnil, slíbiv mu, že se snad nějaké místo pro něj najde, že se na zámku za něj přimluví, aby jej dali někam do dvora, kdež by také budoucí jeho žena, Markytka, mohla dostat místo. —

Všechen skroušený, sklíčen vyšel Mikula z pokoje. Farář, zapáliv vyhaslou dýmku, postavil se zase k oknu a díval se do listopadového, nevlídného soumraku.

Přišly chvíle neladu. Teď teprve uvážil, jak je to mrzuté, že by se mohlo na to ukazovat, co se na faře děje — Že ztratí Mikulu, nebylo mu také jedno. Ten Rus byl tak spravedlivý, věrný a oddaný, ve všem se mohl na něj spolehnouti — Kdož by si pomyslil —Proto ty měkké písničky — proto ta žízeň v noci. Zamilovaný kozák — Donát milion měl pravdu, když Mikulovi řekl, že bude zase desertyrovat — ale za ženskou.

Markytka se faráři toho dne na oči neodvážila; a již jí vůbec nespatřil. Nazejtří ráno odešla na dobro. Musila na ráz. Stará mlynářka jí nechtěla v domě již ani na chvilku. Děvče odešlo s pláčem, za šera; Mikula ji na kus cesty vyprovodil. Ubírala se domů ke svým rodičům, jimž hanbu svou mohla zmírniti svatosvatým slibem Mikulovým, že si ji po vánocích, hned v masopustě vezme za ženu.

Že farská Markytka musila na ráz pryč, rozneslo se ihned půlpanským Padolím. Mluvili o tom leckde i jednali jako u Čejchanů, když se tam za studeného, listopadového večera sešel u pece a u kamen „sněm“. V tom, jak tu farskou událost přetřásali, došlo k rozporu, anobrž i k tuhé srážce, když hlavní referent, Šimůnek z ulice, krejčí, jenž každého rád podrbl a o lidech raději něco horšího nežli lepšího řekl, nadhodil, jako by Mikula Rus nebyl toho původcem, ano že je chudák vlastně k politování, že odnáší a odnese za jiného, ne-li za jiné.

„Za koho!“ zeptal se prudce Čejchan granatýr, popuzen tou podezíravostí.

„A bože, za koho! Jsou tam dva. Kaplan je mladý, farář chlapák, a bujně se to má — někdo z nich —anebo —“ zašklíbil se nad tím, co chtěl ještě říci; ale nedořekl. Rohanský regiment, Fidel Hanuš, obořil se, vyraziv od stolu, kde šil u svíčky; vyrazil, vyletěl a hnal se k peci, přikrčený, jak držel šití v klíně.

„I ty — zatra — hubo!“ rozkřikl se, a nikdo se mu nedal do smíchu jako jindy, když, podrážděn škádlením a užírkami, hlavně Čejchanovymi, takto obyčejně vyletěl. Nikdo, ano sám Čejchan granatýr spojil se se starým pěšákem a okřikl Šimůnka, to že je přece neomalenost takovéhle důmnění, obzvláště o farářovi

„A víš — víš —“ bránil se Šimůnek, ustupuje, „já neříkám zrouna, že on, ale jen si vem', jen si pomys' tohle: Cák že tak najednou Markytka pryč, tak na ráz, jakoby zvon spad', nikdež nic. To se stará mynářka vo nešporách do ní dala, a ráno Markytka pryč —“

„Právě proto! Kdyby to byla chtěla nebo musila tajit k vůli farářoj nebo k vůli kaplanoj, tak by to pěkně tutlala, aby žádnej nic —“ dorážel Čejchan granatýr, a všichni mu přisvědčovali; jen Šimůnek z uličky krčil rameny, a obojetné se usmívaje, jen na půl slova nadhazoval, a co, však že žádný u toho nebyl, a on že by přece myslil, že je Mikula Rus nevinný, že je či že bude tátou a že tfá si ani nepomyslil —

Šimůnek nemluvil a nenadhazoval tak jenom u Čejchanů, leckdes o to zavadil; všude se tak nerozhorlili jako Fidél Hanuš a neujali se podezíraných jako Čejchan granatýr. Sice všude také neuvěřili, ale vyslechli a třeba s úsměvem. Než ještě jednou Šimůnek dostal, to od Doubena samého, když před ním v langrovské hospodě stříkl tou jedovatou slinou.

Doubenus zrudl jako krocan a div že krejčímu nevytrhl dlouhou dýmku se sádrovou hlavičkou a troubelí její mu nenatloukl. Až se dost rozkoktal jako vždy ve vzrušení mysli ať veselém či neladném, kdy nebýval žádným řečníkem. Šimůnek se přestal zlomyslně šklíbit a začal chlácholit,

když mu připadlo, že Doubenus poví snad na faře, a že by farář asi zakročil —

Doubenus na faře pověděl, jenže ne faráři samému; jen „panímamince“ si rozhorleně postěžoval, jaká je ten Šimůnek tlama, to že bez toho se pořád mstí, protože nedostal kostelnictví. Stará mlynářka se lekla i zlobila. .Popudily ji ta zlomyslnost a nevděk k synovi, a lekla se, aby o těch řečích nezvěděl. Přísně přikázala Doubenovi, ať mlčí, ať se neopováží před farářem ani zavadit. Jen Krůčkové, dceři, si postěžovala, jaká to ničemnost, to že si Josef za všechno vysloužil. Kdyby to zvěděl, bože, toho že by to trápilo.

Nedověděl se. Sám na tu mrzutost, kterou měl k vůli Mikulovi, zapomněl. Stará mlynářka opatřila novou služku, Mikula konal svou službu jako jindy; do ženění měl ještě kolik neděl. Tak chodilo vše jako jindy; jen farář byl v duchu neklidnější. Nemohl se dočekat rozhodnutí stran jámy, jak bude s uhlím.

Země již utuhla, již i přes den chvílemi začaly poletovati pápěrky prvního sněhu a již v brázdách zoraných polí probělával se hustší poprašek. V Milířích pořáde stejně. Hašplíři vytahovali jako dosud hunty plné temnošedého, jalového lupku. —

Farář starostlivě pomýšlel, protáhne-li se práce dále do zimy, co bude vyhozeno peněz, když na konec třeba přece nic nenajdou.

Druhého týdne v adventu jednou odpoledne, kdy farář Havlovický, přijev ze vsi právě poobědval, přiběhl z Milířů mladý, umouněný horník na faru a vyřizoval všecek udýchaný, že má jemnostpán přijít k jámě. Havlovický vyskočil; čelo mu zrudlo vzrušením z toho, jak mu blesklo, že již rozhodnuto, že snad uhodili na uhlí.

„Co je!“ zvolal netaje svého pohnutí.

„Myslím, že je konec dílu; já v jámě nebyl, já právě docházel od kováře a tu na mě Šíma, hašpliř, od rumpálu křičí, ať běžím sem, ať jim řeknu, aby šli —“

Za té řeči bral farář na sebe chvatně plášť a dav na hlavu čepici, vyhledal v koutě rychle havířskou kterou teď obyčejně nosíval, a vyšel kvapně ven.

Vál ostrý vítr a hnal mu zrovna do tváře. Sníh, jenž v poledne po různu poletoval, padal hustěji a šikmo, větrem šlehán. Farář Havlovický, jenž matce, na síni se ho tázající, co se stalo, sotva odpověděl, že jistě neví, nedbal větru, sněhu ani vrchu a kráčel do něho tak rychle, že mu mladý havíř sotva stačil. Mírněji bylo, když nahoře od kříže pustil se stezníkem na kost umrzlým dolů do Milířů.

Probělávalo se od vířícího sněhu nad osamělým, lesním dolem, a z Kocournice a z lesnatých svahů kolem mohutně zaléhaly táhlé povzdechy a hukot. Farář upíral zraky jen dolů k boudě, k jámě. Napadlo mu, že budou odtud na něj křičet, radostně kývat, jestliže našli uhlí. Hned si to zase vymlouval, co si myslí, nač se těší, že spíše uslyší opak. Nechtěl se dáti radostnou nadějí přemoci, začal si namlouvat horší, než marně dusil světélkování naděje. Kdyby snad, kdyby přec!

Dole u rumpálu nikdo, oba hašplíři pryč; také v boudě nikoho nezastal. Už bral na sebe svou hornickou kytli, kterou tam měl, a chtěl se pustit do jámy. Mladý havíř rozsvítil kahan a šel napřed. V tom vyrazily proti nim ze tmy, z ticha černé dlouhé chodby hlasy. Vraceli se. Farář, vzrušen, nedočkavě vyhlížel světla, lidi.

Zarděla se v černé hloubi, dunivý ozvuk kroků a hlasů k němu zalehl. Už jdou, havíři, á netáhnou hunty; vývoznici jdou a hašplíři, ale také „haurově“ a mezi nimi vousatý šichtmistr. Farářem až mrazivě zachvělo; nemoha se dočkati vykřikl neklidným hlasem:

„Co je! Co jste našli!“

A nic, ticho. Havíři mlčeli, šichtmistr neodpověděl; ale jak pak docházel a ostatní za ním, poznal farář, že bylo vše marno. Bratr se nutil do úsměvu, když řekl:

„No tak to vidíš, že jsem měl pravdu,“ ale vousatá, i jindy až zamračeně vážná tvář byla jako mrak.

„Tedy nic —“ vyhrkl mdlejším hlasem farář, jenž cestou sám sebe připravoval na to, že nic nebude, a jenž toho okamžiku přece byl zklamán.

„Nic,“ odvětil šichtmistr hlubším, bručivějším hlasem.

„Je to jisté?“

„Je, jdi se podívat. Lupku je konec, ale uhlí žádné. Na skálu jsme narazili. Jsme v skále.“

„To je konec,“ řekl i ptal se farář přemáhaje se. „Tady je.“

Farář nicméně s ním nešel, nýbrž vydal se s dvěma horníky do jámy. Vrátil se přesvědčen, že jsou v skále, že další dílo bylo by marno; když vystupoval z jámy na denní světlo, z hluboka si povzdechl, ale ani se již neohlédl.

Šichtmistr šel s ním na faru, nařídiv lidem při díle, aby všecko sklidili, do boudy srovnali, dobře zavřeli a na večer aby přišli k němu do bytu. Oba bratři kráčeli tou chumelkou za dobrou chvíli mlčky.

„Tak co teď, Vincenc,“ začal farář.

„Co, nic. Teď se nedá nic dělat, v zimě a ve sněhu. Ještě dobře, že to tak dopadlo, dílo mohlo ještě déle trvat. Jaká pomoc, bratře, já ti to říkal.

Jseš nějak zaražený —“ Šichtmistr se usmál, „to při havířství jinak nejde. To já nemyslil, že hned na ráz něco najdeme.“

„Já vím, já uznávám, ale člověku to není jedno. A pak maminka —“

„No co, to víš, ta bude naříkat o peníze.“

Zarazila se, když viděla oba vstupovat a oba tak vážné. Lekla se, když uslyšela, jak je; upřela oči na faráře, co ten. Nutil se před ní do úsměvu a chlácholil, že jinak nemůže být, na takové dílo kdo se odváží, že musí obětovat, ale že se pak všecko a hojně nahradí.

„Tak budete zas kopat?“ zeptala se, když s farářem osaměla.

„Teď ne, maminko, ale až na jaře začneme zas hledat.“

„Přec?! Já bych, Josefe, věř, ty dva tisíce nebo co jste do toho dali, oželela, aby škoda nebyla ještě větší.“

„Teď se už, maminko, nermuťte, však do jara —“ Odcházela znepokojena a zarmoucena. Neslíbil, a jistě budou zase s Vincencem kopati dál —

XXI.

Stín prvního nezdaru zůstal v padolské faře a bylo jej znáti o vánočních svátcích i počátkem nového roku 1841. Nejtíže dolehl na starou mlynářku, jež nemohla oželeti „zakopaných“ peněz, jak žalovala Krůčkové, své dceři. Před synem farářem však ani nepovzdechla. Ten také již o jámě nemluvil a byl, jak se zdálo, zase klidný. Než oko matčino přece postřehlo, že mívá chvíle, kdy upadá v zamyšlení, kdy ve svém pokoji sedá jako zapomenutý nebo tam přechází s pochýlenou hlavou.

Tušila, hádala, že to jistě pro to dolování, ač už také jí připadlo, že to asi něco jiného, že to snad, a tu se lekla tím pomyšlením, pro ty hanebné řeči k vůli Markytce, že syn se snad přece nějak doslechl a třeba že snad Doubenus, jak je prostohloupý, nějak se podřekl. Proto na něj uhodila, že snad nemlčel, a vyzvonil. Než Doubenus, leknuv i zarmoutiv se, v jaké upadl podezření, dušoval se a zaříkal, opakuje:

„Ne, panímaminko, ne, bože chraň, cák bych to jemnostpánoj udělat, dyť přec tomu hovím — Cák jsem Šimůnek z uličky?“

Ve všem, v tváři, v pohledu, ve slovech i v jejich zvuku bylo tolik upřímnosti a pravdy, že mlynářka Doubenovi uvěřila. Tak zůstalo v ní, že to všechno pro tu jámu, pro samou špekulaci, co a jak dál na jaře.

Zima byla počátkem roku tuhá, sněhu napadalo, až musili cesty prohazovat. Koncem ledna, jednou večer, kdy venku hustě chumelilo, zasedl farář Havlovický po večeři za stůl v čeledníku, aby předčítal matce, jež si uchystala peří na draní. Přinesl si nové číslo „Květů“, a hodlal přečísti matce pokračování „Dekretu kutnohorského, povídky z dějin domácích od Jos. Kaj. Tyla“. Jen začal, a již přestal. Vešla{ kvapně sestra, Krůčková, ve velkém šátku přes hlavu; na němž zůstaly ještě pápěrky sněhu venku hustě se sypajícího. Nechtělo se jí do té prášenice, ale když k nim do krámu přinesl starý Zima z Náchoda takovou novinu, to že s ní nemohla zůstat doma.

„Co se stalo?“ ptala se mlynářka.

„Vejvodkyni odvezli —“

„Nebožku?“

Mínila vévodkyni Zaháňskou, kterou loni v březnu přivezli mrtvou z Vídně a na náchodském zámku v kapli pochovali.

„Včera přijel nějaký pán na zámek, bývalá vrchnost ho poslala, dnes ráno vynesli vejvodkyni z krypty, docela tiše, žádný o tom kromě zámeckých nic nevěděl, truhlu s nebožkou zadělali a po mši svaté ji naložili na sáně a odvezli. Docela tiše, jak povídám. Jen zámecký kaplan tam byl a ouřadníci; ten pán, co z Němec pro nebožku přijel, ten zas odjel a vyprovází nebožku vejvodkyni.“

„Kam?“ ptala se stará mlynářka.

„To jistě do Libichova, v Německu, tam mají rodinnou hrobku, tam je také stará vejvodkyně, jako Kuronská, pochována,“ mínil farář.

„Tak to Zima taky jmenoval.“

„Sestry jí přece nenechaly mezi cizími.. No, ale zas cestuje, i po smrti pořád —“

„To už je její poslední cesta,“ dodal farář, a matka při tom vděčně vzpomněla, no, že za vlády nebožky vejvodkyně se o faru rozhodlo, že budou mít památku na nebožku.

To byla první a také jediná důležitější událost té zimy. Den po dni stejně tiše míjel, ten sluncem vyzářen až se sněhy jiskřily, ten zachmuřený nebo v sněhové metelici. Padolím, silnicí a největší jeho ulicí zvonily zvonce u koňských chomoutů, chřestily drkáče, svištěly sáně panské, cizí, i domácí prosté a selské malované nebo s „korbami“ a volné, těžké přívlaky s nákladem. Pacholek v ovčím kožiše, ve vysokých botách, beranici přes uši, bič pod paždí, kráčel vedle nich nebo vedle koní vydechujících celé proudy páry, až se jim nad hlavami bělošedé kouřilo.

Kdo nemusil, nevycházel; každý raději se krčil doma za stavem. u kolovratu nebo u kamen, u pece se držel. Jen tkalci musili ven a brodili se sněhem ubledlí mrazem nebo od ostrého větru ve tváři do ruda ošlehaní, když se ubírali, kopu na zádech, každé středy ještě za tmy do Police na trh, prodat plátno pro nepatrný výdělek a někdy i se škodou.

Broumovští kupci pláteníci dávali tak málo! V Polici na trhu a ještě více cestou z něho domů stýskali tkalci, jak plátno skoro nic neplatí a jinak jaká je drahota až hrůza. Ta bávlna — ta bavlna — — Na tu žehrali i kleli, ta že jim zaťala, jaký je skrze ni převrat! Ať si někdo vzpomene, jak bylo před třiceti, a co, třeba ještě před dvacíti, patnácti léty, to že kupci pláteníci také bohatli a jak, tisíce tisíců že vydělali, ale tkadlec že také z toho něco měl, to že se přece platilo za kus, a každý že z toho něco měl i přádelník, když příze platila

Jaké to jsou rozdíly i poslední dobou, když ještě před pěti, šesti lety vydělal tkadlec týdně pět zlatých stříbra, a teď, bože, sotva půl druhé zlatky; a že bude leště hůř, lekali se, až přibude fabrik, až bavlna všecko zmůže. Kdož by to mohl vydržet, kdo se ubránit holýma rukama, pouhým člunkem proti mašinám, které dělají za celý houf lidí a jak a jak lacino!

Tak trpce uvažovali a stýskali nejen tkalci cestou z polických trhů, ale i doma, a s nimi také poloviční tkalci, kteří jen chvílemi a na chvíle, ob čas, sedli za stav, poněvadž více polem chodili, polem a lesem, když „přepadali na druhou stranu“, do Pruska na paš.

Takto se kolikrát i v Slaném u Hlaváčků rozhovořili a tak rozjímali o díle a mzdě, když večer čekali, až „nafasují“, nebo v noci, nežli nastala příhodná chvíle „na přecházku“ se zbožím.

Dokud mrzlo a metelice zasypávaly cesty, nezasedl nikdy v tom pašeráckém sboru starý Málek, bývalý „mařenkář“ a obzvláštní někdy ochránce nebohého sirotka, nebožtíka mladičkého malíře Hilmy. Už loni často povzdechoval a naříkal, že nemože, že mu dech neslouží a také nohy že nejsou jak bývaly. Dost mu tenkráte nevěřili; ale když celou zimu se ani neukázal,přeptávali se po něm, obzvláště obrovitý Hanuš „Čarabár“, jenž co sníh panoval, chodil přes hranice v bílém plášti.

Čarabárovi se již po Málkovi zastesklo a jak se po něm sháněl, přezvěděl, že Málek je ve své rodné vsi za Skalicí, stranou Jaroměře, že opravdu nemože a polehává. Starému kyrysarovi už připadlo, že by se měl podívat ke kamarádovi, s nímž se tolik let nachodil za dne a nejčastěji v noci, polem, lesy a oupady, v zimě za mrazů i jindy za černých nocí, kdy

bouřilo, za lijavých dešťů, s nímž nejednou utkal se s „mařenkáři“, „strnady“ a podstoupil nejedno nebezpečenství.

Než v tom, bylo koncem zimy, přinesl Žabka Nahořanský, jenž z Pruska pašoval české bible a chodil s nimi až daleko do kraje, že se u Málka stavil, že mu je líp, ale že se mu ukrutně stejská po paši, zvláště v noci, když nemůže spát a připomíná si, teď že kamarádi přecházejí hranice, a po Hlaváčkových že se mu tuze stejská, po kamarádech, že je vzkazuje všechny nastokrát pozdravovat a že už to nevydrží, že jak jen dá pán Bůh trochu jaro, jak sluníčko jen trochu zem zahřeje, že přijde, že se přiškrábe a kdyby měl po čtyřech se připlazit

Toto vzkázání nevyslechli jen tak. Chladný Hlaváček sešpulil ústa a zadíval se před se; vychrtlý Čejp vytáhl svou březovku a šňupl prudce dvakrát, třikrát za sebou, což jindy nedělával, dlouhý, divoký Matějka, silný kuřák a velký práč, sedě jako vždy na podválce stavu prudce sebou zavrtěl, div že nevyskočil. Breptavý Hubka chtěl dáti průchod svému dojmu a vyrazil tak prudce, breptavě, že nemohl dál, až jej Hanuš Čarabár okřikl, i ať mlčí. Sám také mlčel; schmuřil husté obočí a hlavou zakroutil, jak pomyslil, to že má Málek, chudák, trápení, jak pak ne, jak by se mu nestýskalo, a kdož ví, splní-li se mu chudákoj, bude-li sem moci i když sluníčko vysvítí a zem zahřeje — A nahlas vzpomněl:

„Tak vidíte, chudák, kolikrát, když jsme tak v noci šli a třá jsme náhodou ftáčka z hnízda vyplašili, co se naklel, že ani ten ftáček nemá k vůli nám pokoj, čert aby vzal pašování do horoucího pekla. A šel zas, a jak se mu teď stejská.“

Vychrtlý Čejp vytáhl na novo březovku a řekl na nikoho se nedívaje:

„Já ho vidím, mám ho na očích, jak jde přihnutě, s vysokou holí, škvrklý, suchý, ale vočka jak mu hrajou. Čekám ho, jak by měl každou chvíli mezi nás vkročit. „

Než Cejp se nedočkal; Málek toho večera mezi ně nepřišel, za to však Matěj Prouza „dochtor“, jenž dělal znamenitou mast a, uměl sny vykládat. S ním vešel Kozák ze Lhotek, jenž sloužíval na vojně a se svým plukem dostal se také až do Padovy, čímž se chlubíval, a tím, že tam byl v tom

slavném kostele u sv. Antonína „Padyanského“, všech pašeráků patrona, a tam že se kolikrát pomodlil.

Sedli, Matěj Prouza vedle Čarabára pod jeho bílý plášť visící na stěně, a Kozák u kamen nedaleko černého svícnu dřevěného, v němž planula borová louč. Oba neukrátili hovoru o Málkovi; Prouza „dochtor“ mu ještě přidal, vypravuje, že se mu teď o Málkovi kolikrát zdálo, ty sny že nejsou nadarmo —

„To's sadil —“ prohodil Čarabár.

„Včera jsem zanes' lumera do lutrie. A vidíte, na dnešek jsem měl o Málkoj zasejc sen.“

Vypravoval jej; dostali se do snů, ledacos a také smrt věstících, jakož i na znamení, kteráž ji ohlašují a nepřítomným známým nebo příbuzným oznamují.

U Hlaváčků v sednici ztichlo. Hoši na peci se ani nehnuli, a pašeráci dole u kamen a u pece, po lavici u stěny a Matějka u stavu se do toho strašidelného hovoru tak zabrali, že zapomněli i na „kolomaznou“.

Za dne tálo, k večeru však se vítr obrátil a přinesl mráz. Té chvíle pohvizdoval ostře kolem příbytku a proháněl se, až černé, staré vrby venku před chalupou a vysoké olše za ní nad potokem chvílemi se rozšuměly. Ten hlas do toho ticha v sednici, po jejíchž stěnách dlouhé a divně lomené až pitvorné stíny pašeráků skoro se ani nehnuly, dobře notoval, do neklidného ticha, v němž bylo tolik napjetí a rozčilené zvědavosti i utajeného neklidu.

Skoro každý z pašerů něco věděl. Matěj Prouza „dochtor“ vypravoval i o bezděkovské příhodě, jak se o ní na svých potulkách doslechl, o starém Domáňovi na Bezděkově, jaká divná znamení měli na statku, když starý výměnkář měl umřít a když pak skonal.

„To bejvá,“ přisvědčil vychrtlý Cejp, jehož stín byl nejdelší a s nejostřejším nosem, „ale tohle to, co já vím, co sám pamatuju! To jsem ďal ve Zbečníku u Lelků za tovaryše. A najednou Lelek si lehne, že mu je chuře; dlouho nestonal a umře. No, mračili dost, ale cák dělat. Nebožtíka jsme odnesli do komory, dali na prkno, přivázali jsme ho pouříslem přes prsa k prknu a na nohou, jak se dělá, uvšecko, dcera objednala truhlu a s

mámou jako s Lelkovou všechno opatřila, jak bejvá, a už tu byla truhla i rubáš, uvšecko, jen nebožtíka ustrojit a položit do truhly. Chtěly to udělat v sednici, ale já neměl ještě kopu dodělanou a tak čakali, až bude vodděláno, až jim budu moct zasejc pomoct. Zatím si šly lehnout. Tak jsem byl já sám vzhůru. Dělám, dělám ale ani jsem nehles', nic, nezazpíval jsem si jako jindá; no, byl nebožtík ve stavení. Dělám a už mohlo bejt, cák, no jedenáct pryč, v tom zaslechnu takovej šramot diunej —“

V sednici napjaté ticho hluboké, že tím hlasněji se ozvalo, jak vychrtlý Čejp osvěžil šňupcem svůj dlouhý nos, ustav na okamžik snad z potřeby, snad schválně a z bezděčné vypočítavosti, aby zvýšil effekt a podráždil zvědavost svých posluchačů.

„No-t-t-ak — co —“ pobízel breptavý Hubka, drže v pravé ruce vyhaslou „dláhu“ s červenou hlavičkou.

„No, co —“ začal opět Cejp, „pomyslím si, aha, žensky už vstaly a jdou — ohlídnu se po dveřích — Marjá panno, on hospodář, Lelek, nebožtík —“

„Eh jdi!“ okřikl Kozák Cejpa, a divoký Matějka u stavu se uplivl a zaklel, co Čejp tak hrdlouhá.

„Nic nehrdlouhám, svatá prauda to je, nebožtík Lelek obžiu, přišel a eště jak, na prkně!“

Už ne hlas, dva, ale kolik se jich ozvalo na odpor; Čarabár však porozuměl, jak že na prkně. Nebožtík byl k prknu povřísly uvázán. Ale jedno nebylo dost jasno.

„Jak moh' přijít, vždyť nemoh' chodit, když měl nohy k prknu přivázány —“ namítl Čarabár.

„Moh';“ vysvětloval Čejp, „von nebožtík Lelek byl dlouhej a prkno jsme mu dali krátky, jaky jsme měli. To nestačilo a tak měl nohy přes prkno, a jak obžiu a byl eště, to se ví, celý omámený a taky slabý, nemoh' si pomoct od pouřisel a jak sebou hnul, sklouz' se židle i s prknem na zádech do sednice a tak jsem ho shlíd' ve dveřích — Jezus Marja, to si nemožete, lidi, pomyslit, to leknutí! Až jsem ztuh', bodejť, nebožtík, a za chvilku jsme ho chtěli položit do truhly, a on tu a volá na mě: „Józo! Józo! —“

Ještě hodnou chvíli držela pašery i Hlaváčkovu rodinu řeč o živém mrtvém Lelkovi ze Zbečnika, jakož i o zdánlivé smrti; nejvíce se divil a pořád žasl breptavý Hubka, nejobšírnější měl o tom výklad Matěj Prouza, „doktor“.

Než po té neměl, co by vyložil, a divil se jako všichni, když Kozák ze Lhotek „padyánský“ si vzpomněl, co se stalo na Studynkách. Mínil několik osamělých, roubených příbytků na výšině nad Padolím a příhodu, která se tam nedávno stala. Matějka i Čarabár o tom věděli, ne však ostatní. Dychtivost po tajemném a po hrůze byla toho nevlídného večera zvlášť podrážděna. Kozák musil vypravovat.

Nejprve podal, nejvíce pro Hlaváčkovou, jež Studynka neznala, vysvětlení, kde to bylo, že ta chalpa z těch samot byla nejdál, sama a sama v širém poli, a v té chalpě že ostával nějaký Machaň se svou ženou. Děti neměli, sami dva ostávali v té samotě, Machaň dělal za stavem a ona taky, oba byli jako draci do práce a při tom nelidové. Jakoby se lidí báli; nikam nešli, nikdo nechodil k nim. Ještě on, Machaň, promluvil spíš, ale Machaňka se raději vyhnula a zašla si, jen aby nemusila promluvit. A tvrdá byla, lakomá

„To byli takoví dva divousové,“ povídal o nich Kozák „padyánský“, když začal svou historii. „Nikam nešli, jen do Police, když nesli kopku na trh; nědy se vypravil von, Machaň, nědy vona. Až von se roznemoh' a zle. Přemahal se dost, už k vůli ženě, když vona porád na něj, co se kotí,[11] až na dobro nemoh' a uleh', když už to hodně bylo na něm znát. Von ležal, vona sedla za stau a ďála, až se chalpa třásla a na muže se sotva ohlídla ze samý chamčivosti, jen aby byla kopa do trhu dodělaná. Vopraudu tak se voháněla, že to pořídila. Ale zatím bylo mužoj hůř a hůř, no tuze chuře, zrouna na umření. Machaňka viďala, že muž dlouho nebude, že nevydrží, a ve středu ráno, když chtěla s kopou na trh, čemu říkajíc umíral.

---

[11] mazlí

Každá jiná ženská byla by nechala trh trhem a nešla, ale Machaňka ne, kde pak, aby tejden čakala. Chamčivost jí nedala, a tak se strojila ve středu časně ráno, ač už měl muž, čemu říkajíc, duši na jazyku.“

„A co von,“ ptala se Hlaváčková.

„I byl von taky takovej, taky hladovej, jen aby kopu odbyli, a taky se bál ženy; cák, Machaňka jako chlap, chodila v jeho botách, a kroky jí zrouna bouchaly. Nic neříkal, ani se nebránil, když mu poudala, že je churej, a kdo ví, esli vydrží, co vona se vrátí —“

„Ale jděte —“ horlila Hlaváčková.

„Cák to; ale to mu řekla, že kdyby tu vostal sám —“

„A cák mu nemohla někoho vzít, aby ho hlídal, když už na trh musela?“

„Vona a vzít někoho, říct někomu! A dyť voba byli takoví; tak Machaňka řekla mužoj, že snad umře a že by se moh' při tom skulit a třá na zem spadnout, a tak že ho pro jistotu na prkno přiváže —“

Kolik hlasů najednou vykřiklo protestem a také, aby „Padyánský“ tak nehrdlouhal. Než, neumlčeli ho, nedal se, pravda jej držela; pak i zvědavost mu pomohla. Hubka breptavý i starý Čejp se ptali, co Machar, dal-li si to udělat.

„I dal. Machaňka ho přivázala pouřislem přes prsa a přes nohy a šla. Lidé ji viděli, hlavu zabalenou ve vlňáku, kopu na zádech, v botách, v usmoleným kožíšku, jak tlape polem dolů k Padolí. Gdák by si byl pomyslel.“

„A von, Machar, umřel?“

Umřel a nedlouho co vodešla.“

„Jak vo tom lidi zvěďali?“

„Šel kolem ňákej Slabikouskej, a jak šel vokolo ty samoty, nakouk' voknem do sednice a zahlíd člověka na prkně. Myslel, že je to umrlec, šel se podívat, a von Machaň právě umíral, pouříslem svázanej. Ještě dejchal.“

„A děte, už toho nechte!“ Hlaváčková se zatřásla a dodala:

„Ty Machaňce měli našňápat.“

„Však se jí pak něco natrápili, v sousedství, kde kdo a kam přišla. To měla památku.“

Řeřavý uhel borové louče začal se kroutit a černat, Na okamžik po celé sednici dusné ticho, že plněji se ozval temný hukot olší za chalupou. V tom do toho ztišení bouch bác, bác. Někdo zabušil venku na okenici. Děti na peci vyjekly, Hlaváček vstal a chtěl kvapně ven, zastavil se však u prahu. Vešel! ponocný s pikou v ruce, roh přes prsa a hlásil, že je čas na přecházků.

Ihned nechali mrtvých; šum v jizbě. Pašerové vstali, uzle, balíky chystali, Čarabár bral na se bílý plášť.

Za chvíli černal se řad mužů, s bílou postavou v čele, od Hlaváčkovy chalupy pod starými vrbami tmavou, větrnou nocí a bral se k nedalekým hranicím českého království.

U Hlaváčků ještě chvilku svítili; náhle rudý pruh v skulinách okenic shasl, tma, a staré, nahrbené vrby holých korun zčernaly v divné, strašidelné podoby.

XXII.

U Hlaváčků v Slaném často vzpomněli na starého Málka a mluvívali o něm i jejich kupci a hosté, pašerové. Oni o vlku, a vlk za humny. Než přece přišel, ač ne pojednou; uviděli jej, kdy se ho již nenadáli, tak že jim byl skoro jako zjevení.

Bylo v čas, jak vzkázal, kdy slunce již pěkně hřálo, kdy po sněhu nebylo ani památky, leda na Krkonoších, na Sněžce, jejíž čepec za slunečných dnů prvního jara bělostí jen svítíval na modrotě čistých nebes vysoko nade všemi vrchy a kopci.

Údolím při Medhuji šlo jaro. Vrby omladly, prordívaly se; na nich, na jívách, všude plno kočiček, ve březích, kraj lesa pak modře prokvétalo, a

meze jakoby v padlém sněhu, jak trnková houští na nich byla květy zrovna do bíla zasypána.

V ten čas starý Málek z nenadání se zjevil v Slaném u Hlaváčků. Ale jak! Ohnutější, přepadlý, o vysokou hůl opřený; šel volně a těžko dýchal.

Jak vkročil do světnice, hned dopadl na lavici a chvilku trvalo, nežli nabral dechu, nežli se mohl pustit do hovoru. Na dech naříkal nejvíce a postěžoval si, jak se mu bídně šlo, jak často musil odpočívat, nežli se sem dostal. Hned také oznámil, že nebude možná, aby se v noci vydal s kamarády na přecházku přes hranice, že tu ostane na noc a že půjde odtud až ráno, však že beztoho mnoho neponese, jak by mohl a tak že s tím troškem se i za dne dostane přes hranice —

U Hlaváčků jej viděli rádi: Hlaváček šel hned do krámku pro arak, aby uctil starého zamilovaným jeho páleným, a Hlaváčková přistrojila mu k večeři dobrou polévku. Málek okřál a osvěžel, nejvíce těmi projevy přízně Hlaváčkovy rodiny a pak svých druhů a známých, když jej každý z nich, jak s večerem přicházel, radostně překvapen vítal jako starého svého tatíka.

Málek zrovna omladl, s každým se potěšen vítal a vyznal jim, že vlastně k vůli nim přišel a k vůli Hlaváčkovým, co zboží, co ho už také pobere, ale po nich po všech se mu stýskalo. Než ten, na kterého doma za choroby nejčastěji myslíval, Hanuš Čarabár, toho večera nepřicházel.

Málek se po něm každého ptal, a každý mínil, že ještě přijde, že někdy chodí dost pozdě. Než Málek nadarmo se těšil, nadarmo neklidně obracel oči po dveřích, kdykoliv se hnuly nebo když se za nimi na síni ozval nějaký hlas. Po Čarabárovi ani slechu. Již mu divoký Matějka přitlačuje palcem tabák v dýmce, začal i nadávat, co že nejde, a to že bude zejtra klít a bude říkat „rumtyboty“, až uslyší, že tu byl Málek, ale to že bude čerta starého platno, proč ostal dnes doma ležet

Již zadělali okenice a zavřeli venkovské dvéře, již seděli v Hlaváčkově jizbě borovou loučí ozářené všichni, kdož mohli přijít a obyčejně přicházeli, a nebylo naděje, že by ještě kdo mezi ně vstoupil. V tom, už po desáté večer, ještě jednou hnul sebou Málek a po dveřích se otočil, to jak někdo venku zabušil na domovní dveře.

„Čarabár!“ mihlo se Málkovi, a mihlo se všem, a breptavý Hubka vyskočil a hnal se v prudké ochotě na síň otevřít, dřív, nežli Hlaváčková vstala od kamen.

Čekali, že Hubka venku u dveří vesele spustí, a on se tam na někoho zlobil a klel breptavě, který čerchmant je teď nese, že mohli přijít dřív, kde se jen toulali —

Nepřišel žádný pašerák, nýbrž jen noclehář s průvodcem nuzně oděným, slepý Rehák, klarinetista, žebrák, v ruce vambeřickou, poutnickou hůl, plnou křížků pobitou penízky, knoflíky a lesklými hřebíčky, jak s ní chodíval Hradeckým krajem i sem do Kladské krajiny, a dál až za Vratislav, pískaje na klarinet obyčejně tu, jež se počíná:

„Dobrý den vinšujem“ tobě, Maria, cos ty jen na světě zkusit musila —

Pašerové se dali do smíchu, to že je pěkný Čarabár, a škádlili slepého pištce. Jen Málek se tím tónem neozval a také se na ubožáka nemrzel, že mu bezděky způsobil zklamání. I slepý Řehák patřil sem k nim všem, i na něj si doma kolikrát v nemoci vzpomněl, když v duchu zacházel k Hlaváčkovým.

Naposledy se uvítal a pozdravil s posledním známým, to již po jedenácté v noci, s ponocným, když přišel ohlásit, že by byl čas a dobrá chvíle přejít

S ním se loučil a se všemi druhy; on vážně, sotva přemáhaje pohnutí, oni skoro všichni těšivě, vesele, no, že až přijde po druhé, že jich takhle nenechá, že půjde s nimi a že budou zase chodit. Ale venku, když se brali pod starými vrbami směrem k Pořiči, povzdechl Prouza dochtor“ na hlas:

„Ba nebude už s námi chodit.“

A kolozubý Dvořáček přisvědčil:

„Četu taky že ne, chudák mele z posledního —“

Ale všichni, i Matěj Prouza, myslili, že starého Málka že jistě přijal tu jejich outěchu. Než on seděl na lavici mlčky, zamyšlený, naslouchaje jejich krokům a směsi jejich hlasů, neřekl však nic, až když pak mu na zemi

ustlali vedle slepého klarinetisty, když ulehl do slámy, prohodil Hlaváčkovi na polo již svlečenému:

„S těma už víckrát nepůdu, a kdo ví, jestli je ještě jednou uvidím.“ Řekl to klidným hlasem, povzdechl však, když se obrátil hlavou do slámy.

Ale ráno, když po snídaní nesa nevelký balík zboží se chystal na cestu, a když Hlaváčkovi oba jej upřímně zvali, tak aby zase brzo přišel, neodmítl a neřekl, že je tu dnes naposledy.

„No, to víte, že se budu nutit. Kdyby mně tak porád bylo jako dnes, to bych zas — dnes mně je hezky; vidíte, u vás mám zrouna medicinu, já to věděl, co mně schází. Však já přijdu zas a budu pospíchat. Tak zaplať pán Bůh a Čarabára pozdravujte, že mně to pěkně vyved', že nepřišel, a řekněte mu, jak jsem se na něj těšil na neřáda —“

Šel a nemusil ani tak odpočívat jako včerejšího dne. Na Hejzlarově stráni však usedl a omeškal se a to dlouho; ne únavou, ale že se mu tam krásně sedělo, že se mu tam líbilo na jarním hřejivém slunci, že bylo tak milo se dívati pohorskou krajinou, po vrších, po kopcích, po lesích jako vyjasněných, veselejších, na údolí při řece, kdež leckde již se travička zelenala, zvláště při vodě, při potůčkách, podél struh, naběhlých vodou blýskající se a čeřící drobnými vinami, jak vál do ní svěží vítr.

Starý Málek seděl na plném slunci pod houštinou rozlezlých, trnkových keřů; zrovna nad ním se nesly zbělené, obsypané květy. Jako sněžný baldachyn měl ty vzdušné, kvetoucí křoviny nad sebou.

Také se na ně zadíval, na jejich tmavé pruty, haluze, haluzky plné drobných květů, poupat a puků. Ulomil si větvičku samých poupátek, držel ji a pak si ji dal do úst, rty ji stiskl, jak se znovu před se zahleděl k Náchodu a po vrších i na dolinu.

Zvonek se ozval; jeho hlas se mile chvěl prozářeným vzduchem. Málek naslouchal známým zvukům (znal všechny zvony a zvonky po vsích v okolí, jež po léta slýchal za soumraku i ranního šera i za dne), a naslouchal jim jako hudbě. Hleděl a hleděl; v hlavě se mu projasnilo, dobře sobě tušil. Rylo mu pěkně, příjemno, dýchal uvolněně, dýchal a dýchal a

hřál se na božím slunci, v jeho jarních paprscích nového, vzácného, líbezně hřejivého tepla.

Nerad se vytrhl pomyšlením, že je čas, nerad se sbíral na další cestu z krajiny, jež mu byla druhým domovem, ku které byl připjat osudem, tolikerou klopotou i radostmi. Když vstal, uložil větvičku plnou trnkových, drobných poupátek na vrch do pytlíku visícího na prsou na knoflíku, s tím úmyslem, že si ji dá doma do hrníčku do vody, že se mu tam poupata krásně rozkvetou, že bude mít památku z Hejzlarovy stráně, kterou již tolikrát za živobytí změřil jak ve dne tak v noci, v letě i v zimě a již za mlada, za chlapeckých let, když musil na krejčovinu a když při tom musil s mistrem často přes hranice do Levina a někdy až do Kladska a také sem do Slaného.

Tady poprvé se dostal do rukou „mařenkářů“, když mu mistr a staří pašeři dávali falešný ranec nebo měchýře na oklamání pohraničné stráže, aby hlavní pašeři mohli přejít tím bezpečněji. Tenkrát mu dali pytlík soli a s tím ho „mařenkáři“ chytili a vedli jej na „omt“ a tady v Hejzlarově stráni vytáhl kudlu a přeřízl pytlík tak, že než došli, vytrousil všechnu sůl. Musili jej pak propustit; než pár pohlavků mu vrazili, ale houf pašerů dobře přešel a ovce Hejzlarovy se také měly dobře, ty tu sůl V stráni všechnu vylízaly

Tady v té stráni také na to vzpomněl a ještě se pak ohlédl. A zašel přihnutý, tak že vysoká hůl nad ním trčela, zvolna, a ne jako před lety pružně jako srnec, když bylo třeba a uhodili „mařenkáři“

Na večer toho dne přišel do Slaného k Hlaváčkom Hanuš „Čarabár“. Zrovna jím škublo, když mu Hlaváček vyřizoval, že ho Málek vzkazuje pozdravovat.

„Rumtyboty!“ zkřikl starý kyrysník. „On tu byl?“

Divil se, klel, litoval a znovu klel, a taky duše, mínil Málka, že tu moh' ten den počkat, že bez toho mu na chvíli nezáleží, když nemože jak se patří na nohy. Ptal se, přijde-li zas, říkal-li co Málek.

„To víš, že přijde, bude-li jen trochu moct. Když teď se doškrabal — Snad mu bude teď na jaře líp —“

Čarabár to také myslil a proto čekal Málka skoro na jisto, až se všechno zazelená, a dni se rozehřejí. Bylo tak, slunce všecko oživilo, svět omládl, každá mez prokvítala. Stromy jeden květ v májovém čase, osení vysoko vyrazilo. Ale Málek nešel.

V tu dobu setkal se jednou Čarabár po slunce západu v sobotu v Hlaváčkově stavení, před nímž bylo pěkně na neděli umeteno, s Žabkou Nahořanským; od něho uslyšel, že se Málka už asi nedočká, že je mu tuze chuře, že polehuje a teď že se už ani z postele nemůže pořádně sebrat.

„A tuze se mu stejská," dodal starý Žabka.

„Chtěl by sem —" řekl i ptal se Čarabár.

Žabka přisvědčil a dodal pohleděv kruhem na své posluchače, Hlaváčkovy, Hanuše a ostatní, kteří už té chvíle tu byli, jako starý Čejp, breptavý Hubka a kolozubý Dvořáček:

„Poudala ta stará ženská, co mu slouží, ve dne že to s ním ujde, ale když přijde večír, to jako by zrouna bláznil, to že je pořád v Slaným, nebo že se tam strojí, sem, k vám, že musí nafasovat všelijakýho zboží, nebo zas jde přes hranice, a třá i utíká, jako by ho „strnadi" honili — no, co dal za živobytí, to se mu chudákoj vrací a nejde mu z mysle."

Na tyto zprávy okamžik ticha plného účastenství i soustrasti; a najednou do toho Hanušovo Čarabárovo drsné:

„Rumtyboty, já se tam k němu podívám. Když jsme se tadyk minuli — Rád bych ho ještě jednou viďal."

Všichni rádi uslyšeli toto rozhodnutí; Kopáček zvláště je schválil a Čarabára ještě pobídl.

Ten „nafasoval" jako jindy, nevydal se však s ostatními před půlnocí obyčejným směrem, nýbrž zůstal sám a teprve po půlnoci, za ranního šera, ba skoro ještě za tmy, opustil Hlaváčkovo stavení s uzlem na zádech, mohutnou sukovici v ruce. Šel za Málkem, zboží si však přece vzal, aby nešel nadarmo, věda, že kupce na ně jistě najde.

Šťastně „přepadl" přes hranice, a dostal se nad náchodský zámek na Kramolnu, odkudž mířil dále do . „kraje". Už kráčel hodný kus za Kramolnou, když jitřním, hlubokým tichem ozvalo se klekání; ze vsí ještě

dřímajících, a probělavých z hustého šera splývavě zviněných korun košatého stromoví rozcinkaly se zvonce tu pronikavě, tam hloub a lahodněji, ten slabě a unyle, ten z dáli temně, jakoby pospíchaje. Pašer, s uzlem na zádech, nezastaviv se, smekl a modlil se „Anděl Páně“

Když se krajem projasnilo, v lánech polí, po vsích, kdy stavení, stromy a vše vyzářeno a v určitých konturách, docházel Čarabár k Málkovu obydlí na konci vesničky, k bílé roubené chalupě pod šindelovou střechou s nevelkým oploceným trávníkem v čele. Rosa se na něm třpytila, jak byl vyzářen ranními paprsky; v tom svítivém vyzlacení a duhovém mihotání rosných perel ležely dlouhé stíny plotu a vysoké hrušky, pod níž v suchu u kořenů v hlíně popelila se slepice. Starý ten strom stál poblíže malých, nízkých oken tabulek olovem spravovaných.

I ty se projasnily a pouštěly zlatý proud paprsků na hliněnou podlahu chudé jizby, v níž vonělo páleným roštím a v níž jasněji se zamodraly pruhované cejchy staré, bídné postele; stála v rohu proti nebarvenému stolu v druhém rohu, kdež visely zrovna nad stolem dva obrázky hrubě na skle malované.

Do té jizby suché a vyjasněné ranním světlem, do níž se staré hrušky a sousedních stromů, z jasna zářivého vzduchu zaléhaly švehol a přebudání ptáků, vstoupil Hanuš Čarabár a na tom bídném loži shlédl starého kamaráda sešlého, zhublého jako louč, nemocí vysíleného.

Byl sám (bába jej ošetřující vyšla na trávu koze), a nepoznal hned vcházejícího, jenž se ve dveřích musil shýbnout a jenž, hlavou skoro až do tmavého stropu, kráčel v tom vyjasnění k posteli.

Když Málek starého kamaráda poznal, když mu blesklo, že přišel k vůli němu, zatajil se mu dech a vyvalil oči; ale když Čarabár podav mu ruku zeptal se, jak se má a hned také vyřizoval, že jej Hláváčkovi vzkazují pozdravovat a všichni a tuhle že mu Hlaváček posílá drobet šňupavého (byl ho celý balíček), a tuhle taky tolar na přilepšenou, dal se Málek do pláče.

Chtěl něco říci, pohnutí však dusilo slova a vzbouřilo i kašel. Teprve po chvíli mohl promluviti tak, že mu Čarabár, usednuvší na židli u samé postele, mohl rozuměti.

„Já vím,“ povzdechl Málek, „že je to už naposledy. Ach kdybych moh', kamaráde, ještě jednou přes hranice, do Slanýho, a tam kdybysme se mohli všechny sejít u Hlaváčků — —“

Dál teskně zjevoval, po čem toužil, co jej skličovalo a s čím si dosud neměl komu postesknouti:

„Ach, kdybych moh' ještě jeden ranec přepašovat —věř, rozdal bych ho celej zadarmo —“

Za chvilku, když Čarabár marně těšil, znovu si zasteskl:

„Ach, kdybych moh' ještě jednou kamarády vidět, S nima mluvit — a Hlaváčkovy — a ty zvony tam —Když jsem je slejchával, ráno, večír, když jsme přecházeli, víš — Ten malopořičskej zvonek ten ti často slyším —“

Vyptával se již po druhé na Hlaváčkovy, na „dochtora“ Matěje Prouzu, starého Čejpa a na všechny ostatní, kroutil hlavou, když jej Čarabár těšil, však že zas mezi ně přijde, a rozvzdychal se, když Čarabár vstal a měl se k odchodu.

Podali si ruce; Čarabár pohnutím škaredil, obočí stáhl, i „rumtyboty“ vyrazil, a Málkovi naběhla zas do ruda, krvavě víčka a oči se mu zakalily. V tom slzném zamžení ztrácel se mu starý kyrysar; sehnul se ve dveřích, zmizel. Kroky se ozvaly na síni, stín se mihl kolem okénka, a ve světničce hluboké ticho. Málek ležel bradou vzhůru jako nebožtík, maje oči upřeny do černého stropu.

Za týden, v sobotu večer, bylo pod mrakem, ale vlažno a ticho, na kvetoucích stromech na zahradě se nehnul ani list, ani kvítek, sešli se u Hlaváčků skoro všichni „jejich“ pašeři, všichni až na kolozubého Dvořáčka.

Všichni seděli vážně, mlčky, i divoký Matějka v pozadí na podválce stavu, a naslouchali starému Žabkovi Nahořanskému, jenž se vrátil z kraje a přinesl smutnou novinu o starém Málkovi, kterého již té chvíle nebylo. Již kolikátý den odpočíval v zemi a teprve této chvíle se o tom doslechli.

Žabka vypravoval, co měl od báby, jež Málka opatrovala, jak bylo po návštěvě Hanuše Čarabára, že byl Málek jako bez ducha, ve dne že skoro nic nemluvil, ale v noci že silně bláznil a také že plakal. Ráno že bylo zase

líp, že se Málek upokojil, a najednou si poručil, aby bába zavolala dva sousedy, že bude dělat pořádek.

Hlaváček se bezděky tomu usmál, poněvadž přece dobře znal, jaký je Málek boháč; z ostatních, všichni byli překvapeni, vyrazil dychtivě breptavý Hubka:

„A c - c - co —“

„Těch pár šestáků, co ještě měl,“ vykládal Žabka Nahořanský, „odkázal ty bábě, co mu sloužila, a ten tolal, co jste mu, Hlaváčku, poslal, dal na tři mši svaly. Jednu za sebe, druhou za vás, Hlaváčku, a celý rod a třetí za vás, za nás, za pašeráci, aby šťastně pašovali, aby je nidá nechytili —“

Tady musil pašer biblí ustati. Jeho posluchači vykřikovali překvapením i pohnutím. Hlaváčková slzela, její muž zachmuřeně mlčel. Stisknuv rty hleděl před se, pokyvoval hlavou, až povzdechl:

„Chudák stará!“

„No tak počkejte!“ nutil Žabka posluchače, aby už přestali a zase ho poslouchali. „Co ještě. To si taky přál a poručil, aby pytel, co v něm nosil z Prajska, aby dali pod něj do truhly, a brucok, co míval na knoflíku, aby mu dali pod hlavu. Měl stary modlitby a v nich všecky vobrázky vod vás, co tadyk u vás dostal poutu, když jste bejvali na poutě, na ty si taky vzpomněl a poručil si, aby mu ta bába dala všecky vobrázky z těch modlideb do truhly. Tak si to všechno poručil, udál celej pořádek, ráno, a bylo devět hodin, před polednem, povídá, že pude dnes přeci do Slanýho. To bylo porád jeho myšlení. V devět hodin to řek' docela jasným hlasem, a bylo půl jedenácty, vodešel, ne cem do Prajska, ale k velký armádě.“

„Rumtyboty!“ vyhrkl Hanuš Čarabár. Znělo to prudce, ale ne zlostně a divoce jako jindy. V hlubším zastřenějším tonu chvělo se pohnutí. „A z pašeráků to žádnej nevěďal!“

„Mohli vzkázat,“ ozval se Hlaváček, „já bych vod cesty a uvšecko zaplatil, aby aspoň někdo vodtad z nás byl na funus.“

„A jo, ještě tohle!“ vzpomněl starý Žabka Nahořanský. „Povídala ta stará ženská, že když šla pro ty vobrázky do truhly a když voteuřela ty stary

modlitby, našla v nich taky trnkovej prouteček, už vopršalej, a poudala, že si hned vzpomněla, to že je jistě ten proutek, co si nebožtík Málek vodtud přines —“

„Votud?!“ divila se Hlaváčková.

„To jak tadyk byl naposledy,“ vykládal Žabka dle vypravování té stařeny, „to si přines proutek plnej poupat a dal si ho na vokno do vody do hrnička a tolik prej ty ženský nakazoval, ať mu to nepřevrhne, že to je z Hejzlarovy stráně, že to takovej kus cesty nese.“

„Ah! —“

„Tady von rád chodil.“

„A co ta ženská udála —“ ptala se Hlaváčková.

„No, pomyslela si, když tak vo ten proutek stál, tak co, a dala mu ho taky do truhly a ty panenky Marje —“ Při těchto dvou slovech se starý helvet a pašer biblí usmál. Na víc se však neodvážil, protože věděl, že by Hlaváčková a Hlaváček také hned byli vzhůru. Než ani Hlaváček aniž kdo jiný si povšiml toho úsměšku.

Všichni myslili na starého Málka a litovali ho. Hlaváček povzdechl a pravil:

„Takovyho pašeráka už nebude.“

Čarabár, jenž si hleděl na boty, přikývl hlavou a z hluboka přidal:

„Toho bude svět pamatovat.“ v tom se všichni ohlédli do oken zalitých večerní tmou, ven do tichého večera, jímž se na zahradě černaly koruny kvetoucích jabloní; déšť se tam náhle spustil, rozšuměl, májový déšť, boží vláha, po níž toužila země. —

XXIII.

V ten čas neozývaly se na farském nádvoří v Padolí unylé ruské písně jako loni tou dobou za jarních soumraků a večerů. Mikula Rus už tam nebyl. Farář Havlovický zajel, jak slíbil, do Náchoda na zámek a tam u

vrchního vyorodoval Mikulovi místo v šonovském dvoře. S padolskou farou se pak Mikula Rus smutně a těžko loučil; slzel, když farářovi a jeho matce dával s pánembohem a za všecko děkoval. v tu chvíli se obměkčila i stará mlynářka, která mu nemohla zapomenout, co vyvedl, jaké řeči z toho měl její syn farář. Ten už odpustil a dav Mikulovi případné naučení a dobrou radu do nového stavu a života, přidal i slušně na penězích.

Druhé loučení měl Mikula na síni, kdež čekal Doubenus. Usmíval se těšivě, když podával svou těžkou, upracovanou pravici, a přál, aby dal pán Bůh Mikulovi štěstí a těšivě dodal, no, aby mlčel, že se k němu taky podívá, že ho přijde navštívit.

Mikula, zardělý od pláče, chvátal ven na dvůr a zastavil se v konírně, naposled, aby se ještě podíval na své koníčky, jež tak pečlivě ošetřoval, s nimiž si nejednou pohovořil, zvláště když se měl dobře, když s jemnostpánem se vraceli, kdy on, Mikula Rus, v rozjaření začal na ně hovořit svým mateřským jazykem a byl přesvědčen, že i hnědka i „myška“ rozumějí rusky jako česky.

Teď je pohladil naposledy. — —

První zprávy o něm přinesl pak Doubenus několik neděl po jeho odchodu, to jest počátkem dubna. Dole v langrovské hospodě domluvil se v neděli odpoledne s nějakým od Nového Města, který sloužil v šonovském dvoře a kterýž té neděle přišel do Padolí navštívit bratra, kovářského tovaryše, pracujícího v jediné padolské kovárně.

Doubenus donesl ty zprávy o Mikulovi Rusovi nejprve na faru, „panímamince“. Vypravoval, co a jak, že Markytka má hocha a že Mikula Rus, jak jen má chviličku pokdy, chová nebo kolebe a při tom že pořád zpívá ty své ruské písničky.

„Já řku, jak se jim vede, co Markytka,“ doplňoval Doubenus a hned také opakoval odpovědi svého zpravodaje. „No dobře, ale pane tak už nevypadaj', jak přišli, tak vykrmeni, ani von ani vona. Inu toť, žerno by bralo, cák vo to, bralo by jako dílu, ale žlab je vysoko. Poudal ten jistej, že Mikula a vona taky vzpomínaj' na padolskou faru jako na ráj.“

„A sami se z něj vyhnali. Toť on Mikula — Adam,“ řekla stará mlynářka s výčitkou a kvapně dodala:

„Jemnostpánoj neříkejte Doubenus nic. Já mu to sama, povím.“

Zadala tak z opatrnosti, obávajíc se, že by Doubenus za té příležitosti zavadil o ty ničemné řeči Šimůnkovy, že by se syn farář ptal a tak dověděl. A toho se bála ještě teď.

Jak se jaro počalo otvírati, nastaly jí starosti, jak bude s novou farou a co s dolováním. Zámecký stavitel začal dost pozdě a poslal jen málo zedníků, tak že bylo zřejmo, že do podzima, ani ne do zimy nebude všecko dostavěno, jmenovitě že nebudou chlévy a také ne studna. Tolik se těšila na novou faru, na větší pohodlí a teď po všem tom nová nesnáz. Dobytek zůstane v chlévě při staré faře, pro vodu budou posílati. A doly!

Ještě sníh nešel a již vypravil se syn farář do Svatoňovic k jámě, sám, bez šichtmistra, snad se jen podívat nebo poradit. Nic neřekl, proč tam jede, ano ani bratru šichtmistrovi neoznámil, že se chystá do Svatoňovic. Stará mlynářka se o to s Vincencem domluvila. Bratři pak měli ve farářově pokoji druhý den po fárářově návratu dlouhý rozhovor a ne zrovna hrubě klidný.

Stará mlynářka nemohouc se dočkati konce, zašla tam k nim dvakrát, jako by v pokoji něco hledala. Z toho, co zaslechla, vyrozuměla, že jednají o jámě. To když k nim po prvé vstoupila, a když po druhé, mluvili něco o havířích, o štajgrovi a již ne klidně; farář, zardělý ve tvářích, chodil sem tam po pokoji, vousatý pak tlustý šichtmistr, zamračenější nežli kdy jindy, seděl u stolu a bubnoval na stole prsty

Starost už mlynářce nedala —

„Co máte?“ zeptala se přímo. „O něco vám jde, nemožete se dohodnout —“

Vincenc, šichtmistr, zabručel z hluboka, i že nic, že to nic není, farář pak chlácholil: „Ale jednáme o nové jámě a že by bylo dobře, aby se ještě přibral štajgr, aby byl dohled na lidi, když tadyhle Vincenc nemůže všechno obhlídnout a pořád být u lidí .“

Mlynářka hleděla s jednoho na druhého, sama rady nevědouc a pamatujíc, aby někomu z nich neublížila.

„Já nevím, ale kdyby bylo potřeba — a zas taky, aby se nenadálo výloh — Toť dá rozum, že by to bylo dražší.“ Řekla a odešla, když synové se neozvali. Cítila, že mluvila zbytečně, to že oni také vědí; vrátila se do čeledníku nespokojena a povzdechla v duchu, jaký je to kříž, co Vincenc spískal, že mohli být tak spokojeně živi, zvláště teď, až by měli nově vystavěnou faru —

Bratři se rozešli, aniž se dohodli. Šichtmistr důlního nechtěl, že ho není potřeba; farář na tu chvíli polevil, ale v duchu zůstal při svém mínění.

Oba bratři jak mívali časté pochůzky za faru na vrch do zádušního lesa, ke Zličku a do polí a lesů kolem; pak zajeli spolu do Náchoda na zámek na úřad, jednali tu i pak s Vítem, sedlákem zličským, na jehož gruntě chtěli založiti novou jámu, jak se šichtmistr rozhodl. Farář tou dobou málokdy sedl ku knize a psal jen co musil, jen co jeho úřad přinášel. Na pamětní knihu již ani nevzpomněl. Meškal v polích, když začaly se jarní práce, dohlížel na své i u sousedů se zastavil, ač ne již tak často jako jiná léta, zvláště pak, když začali s novým dílem.

Bylo ve „Vítových dolích“ v travnatém oupadě mezi lesy pod Zličkem, na půl noc, v tichém, zapadlém zákoutí, kdež bývalo dost liščích doupat, a kamž rádo bloudívalo lehkonohé srnčí. Teď do ticha osamělého, Šerého ouvalu, do šumění jeho lesa zaléhaly hlučné, lidské hlasy, bouchaly rány seker, vrzavé svištění pily; pak, když se na vyhlednutém místě v úpatí zarostlého svahu projasnilo a uvolnilo, když pokácené kmeny a osekané roští odklizeno, začaly se tam mihat a blýskat motyky, lopaty a hornické náčiní.

Z fary bylo do Vítových dolů dále nežli do Milířů, kdež opuštěnou, temně šedou haldu počalo jaro při spodu ozdobovat travou i lopuchovým listím, a také cesta k nové jámě byla neschůdnější nežli do oupadu v Milířích. Farář Havlovický však nedbal; denně zašel tam alespoň jednou, obyčejně však dvakráte.

Cestu měl krásnou, skoro samým lesem, starým zádušním i zachovalým selským.

Jindy se farář na svých procházkách pod tou šumnou, šerou klenbou často zastavil, aby se rozhlédl, aby vyslechl nějaké zvláště krásné číslo lesního koncertu, když se nějaký drozd nebo jiný mistr pěvec rozezpíval — Teď sotva se ohlédl a zpěvu si ne hrubě všímaje, chvátal lesem, výšinou, svahem dolů do Vítkových dolů k nové jámě, podívat se na dílo, dohlédnout na horníky.

Šichmistr tam z počátku meškával dlouho a dohlížel bedlivě. Bylo toho nutno, dělo se však také pro ten hovor, který s bratrem měl o důlním. Ale když učiněn začátek a práce šla obyčejně před se, jak bylo loni v Milířích, zase polevoval. Přicházíval později, a někdy dost záhy odešel. Farář se o tom přesvědčil i o tom také, že havíři takových chvílí užili. Schválně přišel v neobvyklý čas, kdy se ho nenadáli, a zastal je sedící na pokraji v mladé trávě. Chutě pokuřovali, hovořili a chechtali se. Hověli si na jarním slunci, kvetoucí koberec krásně zeleného úvalu před sebou

Farář se zlobil, než na po prvé jen pohledem je pokáral, ač byl přesvědčen, že si takto nehoví po prvé. Bratru šichtmistrovi oznámil, nač uhodil, aby mu připomenul, že je potřeba důlního, jak jej farář už dříve navrhoval. Šichmistr však to pojal jako oznámení a slíbil, že „těm chlapům vyčudí“. Stalo se nicméně za nějaký týden, začátkem června, zastal farář náhodou, když, vraceje se ze Zlička, zabočil do Vítova dolu, tři horníky u karet, venku před jamou, v trávě na pokraji lesa pěkně v chládku.

Hněv jej popadl a prudce hnal dělníky do díla. Mrzut, nespokojen vrátil se na faru, kdež mu matka oznámila, že propásl návštěvu, že tu někdo byl, a to že bude tuze litovat, že nebyl doma. Usmívala se při tom.

„Kdo tu byl?“

„Kostelecký — Přijel z nenadáni a vykládal tak sladce,*jako med, jen se rozplýval, že jede kolem a tak že nemože pana bratra minout —“

„Kde byl, co chtěl —“

„Myslím, že byl v Polici, a nic nechtěl, to zrovna řek', že se jen jde podívat — Já ho zvala, aby počkal.“

„Tak!“ Farář se zamračil.

„Neostal, jak vidíš, no, a vždyť já ho taky za šos nedržela, vždyť vím, že ho nemáš rád.“

„To ne; po všem slídí,“ farář mluvil rozhorleně a pojednou vyrazil: „A donáší —“

„To snad ne!“

„Vím jistě, vikáři —“ to již řekl mírněji, jsa nerad, že tak vyhrkl. „Vyptával se, viďte, maminko,“ vzpomněl farář pojednou a ta otázka měla býti dokladem toho, co o kosteleckém panu bratrovi řekl v návalu nechuti a nevole.

„Vyptával a dost se vyptával, kde jseš, kams šel, a nejvíc —“

„Na jámu „

„Bodejť na jámu, s tou hned začal, to že tam asi jseš a často tam chodíš, jak by ne, to že je nějaká starost —“

„Co on se nastará — o cizí!“ vpadl farář s úsměškem a pomyslil, co asi ten sladký lišák strojí, proč se tu zastavil, proč tu vlastně byl. Nahlas však to nepověděl, aby matce neudělal zbytečnou starost.

Několik dní po té zastal horníky v jámě, ač přišel tam v neobvyklý čas, kdy se ho opravdu nemohli nadíti, v největší práci a všechny. Jen nejmladší scházel, poněvadž jej vyslali, aby letěl do městečka oznámit šichtmistrovi i na faře. Faráře minul; ten uviděl na své oči, co měl doma uslyšeti, co se stalo.

Všichni pracovali vzrušeně. Půda v štole dosud ne daleko vyhnané, byla do té doby suchá. Minulého dne uhodili však na zem mokvající a všichni si vzpomněli na šichtmistra, co jednou před nimi prohodil, v milířích, že padla na ně skála a tady snad aby se utopili. Zdálo se, a byl strach, že jeho slova se naplní. Voda vytryskla, vyrazila a marně jí bránili. Drala se, neochabovala, neslábla.

Štola se utápěla. Práce ve štole stala se zápasem s mocným živlem. Rudá zář čadivých kahanů třásla se na mokrých, lesklých stěnách rudě zahnědlé hlíny, třásla se na půdě vodou zalité, v níž se ztrácela prkna tam položená. Světla kahanů jako zděšená se míhala nahoru, dolů, jak horníci je

zdvihali, svítili, jak si ukazovali; dunivě, houkavě rozléhaly se tmavou štolou jejich hlasy, jak vykřikovali, volali, navrhovali, co dělat, ten to, ten ono.

Farář Havlovický, jenž stál na pokraji, nevydržel; nedbaje mokra, vody ni bláta pustil se dál, až mezi horníky. Vešel, nevěda co se stalo; ale pohlednutím poznal, a úžas, leknutí padly na něj. To, co shlédl i vzrušení horníků jej rozčilily. Začal volat, co se stalo, je-li pomoc, chtěl radit a kde je bratr, kde je šichtmistr, zdaliž pro něj poslali.

Stanul pojednou za nimi. Osmahlá jeho tvář černých vousů zardělá spěchem, zbrunátněla v záři kahanů, zůstala však nejklidnější. Šichtmistr nejprve požádal faráře, aby vyšel ven; pak začal prohlížet a přikazovat.

Farář vykročil ze tmy, z rudé záře kahanů plného světla krásného, červnového dne. Ticho v travnatém ouvale i po lese v pravo v levo ve svazích. Půl oupadu v slunci, půl v příjemném stínu. Haluze stromů sotva se pohnuly, když větřík zadýchal; na trávníku zakolébaly se šeré stíny a zas spočívaly nehnutě. Klid, světlo, zář —

Farář se jen mžikem rozhlédl a hned se zas obrátil do černé štoly, odkudž dunivě, jako z jiného světa vyrážely zmatené hlasy. Naslouchal, čekal a vzrušen se ptal havíře, jenž vyrazil ze štoly pro nějaký nástroj, jak je.

„Zle! Myslím, že bude všecko marno.“

Bylo. Bránili se dost, ale neubránili; dravého živlu nezkrotili, natož aby jej zdolali a poslušným učinili. Zaléval a mařil jejich dílo, třeba ne veliké, ale přece dílo mnoha neděl, jež pohltilo značný náklad. Ten dle všeho zase marný jako na štolu v Milířích.

Rozhodnutí nemohlo býti hned; faráři také připadlo, že tu je dlouho a že by ho snad mohlo býti doma třeba, když pan páter odjel do vsi. Vydal se na zpáteční cestu, kráčel však volně, jak jej držely myšlenky na štolu. Uvažoval, útěchu si hledal, že snad není přece všechno marno, že snad přece vodu zmohou a odvedou a že bude možná štolu dále hnáti. Ale jen tak, holýma takřka rukama? Bez stroje to sotva pořídí

Došed k matce“, k ohromné staré jedli, jež vznášela svůj vrchol vysoko nad všechen zádušní les a na jejímž omšeném kmeni visel prostý obraz P. Marie, zahlédl, že směrem k němu běží hrobařův chlapec.

Farář se bezděky zarazil, jako by se něco stalo, jako by něco zavinil.

„Co je, Vincku!“

„Jemnostpane —“ hlásil bosý hoch bez čepice a bez kazajky, všechen od běhu zardělý a udýchaný — „panímaminka — vzkazuje — že —“

„No tak co —“

„Že pan vikář přijel —“

Farář se nelekl, ale zlost se v něm hnula, jak mu vyvstal černý stín podezření, od něhož zahořklo nitro.

„Kostelecký, jistě kostelecký pan bratr!“ blesklo Inu. Okamžik mlčel, stál, pak se optal, přijel-li vikář sám. „Sám —„

Farář rychle vykročil a Vincek hrobařův ostal za chvilku bůh ví kde za ním.

Farář bral se rychle lesem a pak podél pole svahem dolů, jež sám udělal z pustotiny. Utvrzoval se v tom podezření, že v tom je jistě kostelecký pan bratr, že tu onehdy byl, že jistě udal obratně u vikáře, že on, Havlovický, nebyl doma a že často nebývá, když skoro pořád je u jámy. V tom pohnutí neuvažoval, křivdí-li čili nic. Byl ve své nechuti a nevoli k faráři sousedovi té chvíle rovněž tak přesvědčen o jeho udavačství, jako před pěti léty, když vikář jej, Havlovického, varoval stran schůzek se strouženským pastorem a když i to věděl, že Havlovický rozplašil bujnou mládež vedenou Šimůnkem, chystající se udeřit na evangelíky, shromážděné u Zejdlů. A pak loni na podzim v Skalici o jiřinkové slavnosti jaké měl kostelecký farář o něj starosti, jak mu zabaleně a sladce vyčetl, že je pořád u jámy, ač má dost svého, dost svých farářských povinností

Z těchto mraků černých úvah padl stín i na vikáře, kterého si farář jinak upřímně vážil a měl rád. Té chvíle však jej vinil, že takové řeči vyslýchá a proč je přijímá.

Vikář však nezahlédl ani na mžik stopu těchto myšlenek a toho pohnutí ve tváři farářově.

Zjasnila se hned, bez přetvářky, když farář shlédl bělovlasého kmeta, když vikař z jeho křesla jak mohl rychle vstal a šel mu vesele vstříc a tak laskavě, zrovna otecky se ptal, jako někdy nebožtík boušínský farář:

„No tak, Josífku, co — počkejte vy — takhle na mne zapomínat — Jdu se na vás podívat, když ke mně nejdete. Už jste u nás dlouho nebyl, zapomínáte, Josífku —“

Po jámě se zvláště neptal, nevyčetl, jak by se byl farář nadál, že jí věnuje příliš času. Vikář jednal jen o duchovních, farních záležitostech, do knih se podíval, do kostela a teprve pak, když zasedli k obědu, zeptal se na bratra šichtmistra.

„Teď! Teď!“ pomyslil farář.

Vikář vzpomněl při tom také na jámu, zeptal se, jak se jim daří. Havlovický neměl toho okamžiku té síly, aby pověděl, co se dnes stalo, že je dílo v nebezpečenství. Řekl jen, že mají s tím starosti, nejvíce bratr, ale on také. V tom nemluvil plnou pravdu.

„To věřím, že máte starosti. To věřím. To jste vzali na sebe něco hodně těžkého.“

A dost. Ale na strouženského pastora nezapomněl; otázal se, nepřevrací-li lid na svou víru.

„Ne, to ne. Není žádný zelota,“ dosvědčoval Havlovický. „Myslím, že má dost jiných starostí, nejvíc se svou rodinou; má čtyry děti, samá děvčata. A tam v tom hnízdě —“

„Vídáte-li ho někdy.“

„Už jsem ho dlouho neviděl.“

Víc se vikář neptal a měl se pak záhy k odchodu, když také chvilku si se starou mlynářkou pohořil. Po svačině odejel. Hlas velkého zvonu jej vyprovázel nejdále. Ještě vážné ty zvuky nevyzněly a již se vydal Havlovický zase nahoru k zádušnímu lesu, hodlaje k jámě, aby uviděl, jak je, jak se jim daří obrana. Ale vikáře z mysli nepustil, ani kosteleckého pana bratra. Tomu nevěřil, o tom byl přesvědčen, že donáší. Stíny sotva zaplašené valem se vracely, trn důměnlivosti a podezření zabodal znovu —

U kříže před Kocournicí potkal bratra. Již z daleka na něj dychtivě volal:

„Jak je!“

„Zle, nic nesvedeme, když není mašina. Bylo by to marné.“

„Tak co dělat —“

Vousatá tvář bratrova klidná, až flegmatická, do té chvíle se nehnula.

„Co dělat?“ opakoval a upřel tmavé oči na bratra. „Nic. Tohle nechat a začít jinde.“

„Zas! A zas!“ V tónu těch slov vyrazilo zklamání a již také nechuť.

„Ty bys to chtěl mít hned.“

„Ale kdo to vydrží! Peníze!“

Šichtmistr pokrčil rameny.

„No snad nejsme ještě na dně.“

„Ale jak dlouho to vydržíme.“

„Zatím se najde ještě kompanie.“

„Půjde-li to takhle —“

Šichtmistr se zamračil a řekl ne již tak klidně:

„No víš, najde se, ale musí to být lidé, kteří rozumějí, že na první zakopnutí se uhlí nevyvalí.“ Maje se na odchod, dodal:

„Nevrátíš se?“

„Ne, já se tam ještě podívám.“

Šichtmistr zamířil dolů k faře a farář k zmařenému dílu. —

XXIV.

Nová fara, o žních toho roku na pohled hotová, byla stavení patrové pod cihlovou střechou, ne sic obzvláštní a ještě bez stodoly a chléva, bez studny, ale pyšně se nesla nad starou, dřevěnou, malou a nepohodlnou, skromně se krčící.

Nestěhovali se z ní do nové najednou. Farář Havlovicky, ač dříve dost po tom toužil, nepospíchal. Za důvod měl, že místnosti v novém domě nejsou, jak náleží, proschlé. Jeho matka však se nedala drželi, když nastaly žně. Toužilať už dávno z té kuchyňky, jež nestačila zvláště v tento čas, kdy se vařilo pro tolik lidí na poli. Tak začala ona sama vladařit v nové faře a libovala si, jaké to pohodlí, jak jinak jde tu práce, bez nesnází a překážek. Farář zůstával ještě v starém bytě a jen na jídlo chodil do nové fary, kamž, jak se rozhodl, sám se chtěl nadobro odstěhovati až po žních.

V tu dobu, o žitných žních, přiběhla Krůčková na novou faru k panímámě s novinou, že Dušánek, on pláteník, umřel, že se stavil dolejší Valášek u nich v krámě na čtvrtku a ten že to povídal. Stará mlynářka, která krájela znamenité krajíce sekáčům na pole a dělala do těch krajíců hluboké jamky na tvaroh a máslo, na ráz ustala.

„To snad ne!“ zvolala úžasem. „Vždyť nestonal — takový zdravý jako buk, červený jako brabenec —To se vrátil ze světa, nebo —“

„Ne, ve světě umřel, v Praze.“

„Kdy? A kdy to přišlo?“

„Dnes, právě teď odpoledne. Valášek slyšel to lamento, jak šel okolo. Povídal, co Dušánková ďála a dcera taky.“

„To vona se Domáriová Bezděkouská lekne“ vzpomněla hned mlynářka.

„Však už tam posel běžel. Hned, jak psaní přišlo, poslala Dušánková na Bezděkou — A bože, teď to bude jináč u Dušánků dopadat, když nebude kdo vydělávat.“

„No, jmění tu vostane —“

„Kdo pak ví; povídali mužsky v krámě a Johan, myslila muže kupce, „to taky nadhodil, že není všecko zlato, co se třpytí, že nebožtík Dušánek měl také dost zboží na dluh.“

„A v Praze umře a nikdo u něj —“

„Však na to Johan hned vzpomněl.“ „Kdy umřel Dušánek, co se mu stalo –„

„Šlak ho trefil, a už je zakopaný. Co pak, nežli dojde psaní sem z Prahy. Umřel asi před čtyřma, pěti dny, to Valášek nevěděl.“

„A nikdo ani při něm chudákoj nebyl, ani mu nemohli na funus.“

„Však pro to Dušánková prej tolik vyváděla, a snad se už chystá do Prahy.“

„Co vona tam!“

„No k vůli pozůstalosti, musí být pořádnost, a pak jde taky vo zboží. Nebožtík Dušánek měl mnoho pláten s sebou, to tam leží, a co prodal, jsou tam peníze —to je starost. Povídal Johan, to že bude, a taky že měl Dušánek u lidí, že dával na úvěr a teď to shánět —“

„A na tohle Dušánková?! Kam tě to vede! Buchty píct, to jo, trachtaci strojit. Vždyť si ničeho v kšeftu jak živa neuvšimla, ta vo ničem neví ani což jeho jest.“

„To by dcera, jako Domáňová, si spíš rady věděla.“

„Kdyby ji ten kruťák opilý pustil. Ta spíš, ta s nebožtíkem byla i v Praze a ví si s lidmi rady.

Bože, bože, to budou starosti! Kdo by si pomyslil! Pak ať si člověk na něčem zakládá! —“

Bylo tak, jak Krůčková vypravovala. Rychlý posel běžel na Bezděkov do statku Domáňova oznámit, že Dušánek má po smrti a že jest už zakopán. Posel to měl mladé selce oznámit, potkal však nejprve hospodáře, Domáňa, jenž vrátiv se z pole, odkudž přivezli poslední fůru žita, pospíchal všechen zarděly, v starém, slaměném klobouce, v košili a brslenkách, ve vysokých botách do hospody uhasit palčivou žízeň.

Posel z Padolí vrazil do něho v bráně a poněvadž jej znal, zastavil jej a sotva dechu popadaje, hlásil mu, co přišlo z Prahy, jaká novina.

Zardělý, plný, jako naduřelý obličej mladého sedláka hrubě se nezměnil. Na okamžik tkvěly jeho oči s výrazem tupého úžasu na poslovi, pak se zeptal hlasem poslední dobou stále jako pozastřeným, z krátka, bez záchvěvu pohnutí:

„Cák se mu stalo?“

Uslyšev co, maně se ohlédl do dvora, okamžik se rozmýšlel, pak ukázal do statku:

„Selka je doma, nejspíš v stodole nebo u rybníčka.“

Řekl a zamířil rovnou do hospody, na kterou již na poli pomýšlel.

Posel nemusil až ku staré stodole dvojích, velikých vrat pod košatou lipou v pozadí dlouhého, ale neširokého nádvoří; selku potkal hned na záspi. Právě vykročila ze síně a zahlédla ještě, že muž před branou s někým promluvil a že odchází. Věděla kam a nedivila se. Spíše tomu se již prve divila, že tam nešel hned po obědě, jak často dělával, a že se vydal v tom horku na pole, aby se podíval, jak je se žněmi. Chtěla do stodoly, ale v tom vešel branou ten mužský, kterého v ten okamžik poznala. Byl z jejich sousedství v Padolí a tak uřícený, uběhlý —

Lekla se zlým tušením, že jej maminka posílá, že zase něco důtklivého a nepříjemného vzkazuje. Mladá Domáňová se jejích návštěv už bála, protože kdykoliv poslední dobou přišla, pokaždé vypůjčovala, ne pro otce, nýbrž pro sebe, že je tam a tam dlužna nebo že Mařence uvěřila na šaty, na špenzr, ta že to tuze potřebovala a tatínkovi že o to ona, Domáňová, nemohla říct, ten že tomu nerozumí a pokaždé hubuje, že dělají takové výlohy, že zbytečně utrácejí. Na otce ve světě mladá Domáňová v ten okamžik nevzpomněla; nepřipadlo jí, že by k vůli němu mohlo být, neboť zdráv jako jindy vyjel z domova.

Udeřilo ji, když zaslechla. Stála okamžik jako omráčená, oči vyjevené na poslovi, jenž dále povídal zprávu Jobovu, co přišlo z Prahy. V tom rázem se jí změnilo líce; ze rtů krev zmizela, zbledly i tváře. Nevykřikla, za hlavu se popadla, hned ji zas pustila, jak náhlý pláč jí zalomcoval a zatřásl jí rameny i hlavou. Náhle si zakryla zástěrou tvář a hlasem plačíc vběhla do síně.

Posel zaražen stál chvilku u prahu, pak vkročil do síně. Otevřenými dveřmi zaléhal světnicí ze sedničky vedle ní pláč Domáňové. Posel, vešed do světnice tmavého, povalového stropu, usedl na lavici u tmavozelených, velikých kamen, té chvíle studených. V prázdné jizbě, na jejímž dřevěném sloupu prostřed stojícím viselo trochu šatstva i hospodářův prázdný, starý

opasek pavím brkem vyšívaný, bylo ticho a dusno. Roje much u stropu bzučely; mrak jich se černal na bílé, javorové tabuli starého, těžkého stolu křížových trnožů u kalužky rozlitého mléka.

Do toho dusného ticha zarývaly se ze sedničky vzlyky bolestného, usedavého pláče, prudší, slabší, tu rychle v novém, silnějším záchvatu a zase v delších pausách, až utichly. Posel u kamen slyšel šustot, jako by se selka sbírala se země (že snad u truhly sklesla a u ní mračila, připadlo mu), a v tom zahlédl ji, ana stanula od pláče zardělá ve dveřích sedničky.

Zavolala ho a změněným hlasem začala se vyptávat na zprávu, kdo ji poslal, jak bylo s otcem a s jeho pohřbem, co doma u nich v Padolí. Pojednou se chmurně optala:

„Mluvil jste prve s hospodářem?“

„Toho jsem potkal nejdřiu.“

„A řek' jste mu.“

„Bodejť, řek'.“

„Co von —“

„No, ptal se, co se pantátoj stalo.“

„Víc nic?“

„No, že jste doma, že jste v stodole nebo u rybnička. A pak šel.“

Selka hnula jen hlavou, jako by kývla, že jí to nepřekvapuje. Ani slova však neřekla, a vyšedši ven, přinesla poslovi chleba a másla, pak poslala skotáka do hospody oznámit hospodáři, chce-li, aby přišel dřív domů, ona že na večer půjde do Padolí, že tam musí. Proč však nevzkázala. Vzkaz ten ukládala skotákovi z krátka, uražená nad tvrdostí mužovou, nad jeho bezcitností. Proto se v tom vzkázání o nebožtíku otci ani nezmínila.

„Jemu je to jedno,“ pomyslila, „dřevo.“

Posel odešel záhy, aby Dušánkové vyřídil, že bezděkovská dcera večer přijde k ní do Padolí. Vydala se tam samý večer nedočkavši se svého muže. Zůstal v hospodě. Již uvykla na jeho bezohlednost, než tato jeho necitelnost ji urazila. Nechala ho však, jak sešla s Bezděkova dolů lesní cestou na dolinu při řece, a myslí už předbíhala domů, k matce. Po prvním,

prudkém návalu žalosti přicházela starost; i divný, neurčitý strach ji svíral, co matka, jak teď bude

Srdce se jí sevřelo, když došedši do Padolí zahlédla pod stromy své rodné stavení, do něhož se otec tolikrát šťastně ze světa vrátil, kdež ho vždycky tak vítali, oni i pak sousedstvo a přátelé, vítali á návrat jeho slavili. Ztráta, jež po prvním, prudkém záchvatu na statku se jí pak cestou stlumila starostí a rozplývala se v bolestné strnutí, zajela zas ostře v plné vědomí tady u rodného prahu. Pantáta se už nevrátí.

Hrdlo se jí sevřelo, když vcházela do stavení, jež bylo tiché, jako vymřelé. Co matka, co Mařena, sestra. Ta nebyla ve světnici; Dušánková stála u prádelníku, z jehož zásuvky vybírala, vykládala nějaké šátky. Neplakala, neslzela, dala se však do pláče, zahořekovala, když zahlédla dceru z Bezděkova. Padla jí okolo krku a vzlykavě volala:

„Náš tatínek! Náš tatínek! —“

Domáňová vcházejíc do světnice se rozplakala; ale tento matčin nářek zarážel její slzy. Nešel z pravé hloubky, nedojímal a také hned silně povolil, když se Domáňová zeptala po sestře.

„Šla k švadleně.“

„Co tam —“

„No, smutek, to víš, vždyť nic takovýho nemá. Kdo by si pomyslil —“ Přejela oči, stiskla nos.

„Muselo to být hned?“ optala se Domáňová káravě.

„Inu víš, kdyby snad jela do Prahy —“

„Kdo!“

„No, myslím já s Mařenkou.“

„Vy?! Co tam, když je po funuse.“ „Ale to rounání —“

Mladá Domáňová začala se vyptávat. Dobře věděla, že matka se o jejich obchod nikdy hrubě nestarala, že by však tak málo znala, toho se nenadála. Domáňová žasla víc a víc, a lekala se, když z matčiných odpovědí se jí vyjasňovalo neblahé poznání. Sic už poslední dobou začala sama tušit a vyciťovala z různých povzdechů a postesknutí nebožtíka otce, že mu nejde, jako mu chodívalo, ale že by takhle

Z matčiných odpovědí vycházelo na jevo, že mají mnoho pláten na úvěr, že otec tu tam vázne staršími ještě dluhy. Co měl s sebou zboží, to tam v Praze bez dohledu, bez patřičného opatření, v rukou cizích lidí — a peníze snad, a pak jsou jistě také pohledávky. Tam je mnoho, a nutno vše tam zachrániti sic

To pomýšlela mladá Domáňová a najednou řekla:

„Maminko, vy do Prahy nemožete.“

„Ale někdo tam musí. Takhle — — Tak tam jeď ty.“

Dcera v ten okamžik sama na to myslila. Dušánková to řekla víc, aby dceru odbyla, domnívajíc se, že to nemžná. Než dcera nezamítla.

„Jela bych — Vím trochu, jak to tam tatínek měl —“

„Krajíčkovi by mně taky poradili.“

„Vy byste jim moc věřila. Však myslím nebožtík tatínek taky.“

Mladá Domáňová vyptávala se dál, až to bylo matce nepohodlno; viděla, že je dle všeho tuze zle, že také matka má své vlastní dluhy, o nichž otec nevěděl. Poznání blížícího se nebezpečenství vzbudilo v ní energii, kterou měla po otci, a nedbala, když ji matka vybízela, ať toho už nechá, ona, Dušánková, že nemá na to mysel a že taky na všechno hned nevzpomene.

„Cák tak kvaltuješ,“ dodala, „cák tam pojedeš?“

„Budu muset —“.

„No, však zejtra —“

„Pojedu-li musím hned zejtra, a třeba už zejtra bude pozdě.“ Dodala přísně a chmurně.

Dušánková se lekla i té rozhodnosti i těch posledních slov.

XXV.

Mladá Domáňová nezůstala v Padolí na noc, jak ji zvali. Nedlouho před půl nocí vydala se na zpáteční cestu. Vracela se bez průvodu; chtěli, aby s ní šla podruhyně, ale Domáňová zamítla. Šla sama opuštěnou té chvíle cestou z Padolí k podhornímu mlýnu a dál ku Střezině, osamělé formanské hospodě u lesa. Šla hlubokým stínem, černém lesnaté stráně po levé; řeku měla na pravo. Šuměla z temna vysokých olší podél úzké cesty. Les ve stráni usnul; klidno a ticho.

Mladá Domáňová nedbala krásné noci. ani se neohlédla. Z domova si nesla novou ti: těžkou starost. Uznávala, že je nezbytno, aby se y dala do Prahy, aby zachránila, co se zachránit dalo, aby konce nebyly ještě horší. Lekala se toho úkolu a tísnilo ji také, že musí říci mužovi. Mohla se nadíti nové bouřky, až mu oznámí, že musí na několik dnů pryč, do Prahy, mohla se nadít, že jí bude bránit. Ne z lásky, ne že by nechtěl bez ní být tak dlouho, ale z pohodlí, že by se musil sám starat o hospodářství.

Než byla již odhodlána a v odhodlání byla vždy, zvláště poslední čas, vytrvalá a pevná a tím silnější nad vrtkavého muže. Ten bude snad nadávat, až mu oznámí, a jistě se i na zlost opije, ale jí nezadrží. Více ji tísnilo, jak bude s hospodářstvím, až ona odjede, až bude Domáň ještě častěji v hospodě nežli doma, až se mu sjedou hosté, Vojtěch Korda, ten starý hříšník, a koňští handlířové. Než není pomoci. Jeti musí.

Jak na tu cestu myslila jdouc za Střehnou pod strání vedle řeky tiše proudící, připadla jí tu ta hrozná, listopadová noc předloni, kdy se vracela s mužem z Padolí z posvícení od muziky, kdy Domáň skočil po Kalistovi a z kola jej vyšmýkl.

Často na Kalistu myslívala, zvláště první čas po té červnové noci, když se s ní rozloučil a do kraje, na nové místo se vypravil. Myslívala na něj i při modlení, když vytáhla z truhly modlitební knihu, kterou již před

mužem neschovávala a které on si již nevšímal. Nad ní nechávala pro Kalistu i modlení, když se dívala na poupata a kvítí a malované písmeny a vracela se v duchu v ty lepší časy, kdy jí Kalista svěřil u řeky pod olšemi, že pro ni píše a maluje modlitby, kdy jí dal ten lístek se zlatou ořízkou, na němž byly namalovány růže a pomněnky a nad nimi začáteční písmeno jejího jména.

Někdy také v noci, kdy muž v hospodě pil a hrál v karty nebo když odjel někam s koňskými handlíři, vytáhla z úkrytu Kalistova psaní a četla za nočního ticha v komoře při mrkavém světle lojové svíčky ty řádky, jejichž řeč mluvila mileji a čistěji po nechutných srážkách s mužem, po výlevech jeho zlosti a sprostoty, po dnech plných lopoty bez radosti a utěšení.

Tak vzpomínala a také často zatoužila, kdyby mohla o Kalistovi něco zvědět. Než pátrati, vyptávati se nemohla a nechtěla, a tak jen maně a teprve až na podzim po tom rozloučení doslechla se v Padolí, když tam byla na posvícení, že má Kalista pěknou štaci, lepší nežli v Pořiči, ale že se mu tam přece stýská, Že tam neostane, že tam jest jenom na výpomoc, ale že už má slíbené jiné místo, u Chlumce v Lušicích.

Nic více jí neřekli a více se také neptala. Než to slovo bylo jí jako psaní. Rozuměla, proč se mu stýská; těšilo ji to i líto jí bylo Kalisty i sebe. Ale bylo v tom přece vyjasnění. Nezapomněl, vzpomíná a nezapomene. —

Té tiché, letní noci, kdy se brala již za osamělým mlýnem Kozínkem, majíc v pravo stmělá luka a v nich řeku v zčernalých křovinách a stromech i lesnaté chlumy, kdy se jí myšlenky tak rojily a těkaly v tom omámení po bolestné novině, mihlo se jí také, že až pojede do Prahy, že musí kolem vesnice, ve které je Kalista, ta vesnice že snad není daleko od hlavní silnice.

Kdyby jej tam tak potkala, kdyby náhodou — nebo — kdyby ona sama se stavila —sama — Nedomyslila, lekla se myšlenky; zavzdychla.

Černá tma lesa u cesty na ni padla. Cesta vedla do vrchu, za chvíli bude u statku. Vzpomněla na to a na to, jak tam je, je-li muž doma, přišel-li přece dřív, jak mu vzkázala, nenechal-li všecko, ať se děje, co děje.

Nevysvítiloť u nich, mezi nimi od bouří, jež vypukly loňského roku, zvláště když Domáň začal tak zbytečně koně vyměňovat a prodávat, kdy zavedl si spolky s koňaři a zvykl kartám. Chlad zůstal, a nepřišly chvíle teplejší. Mluvili spolu, co musili, jak hospodářství si to vynutilo. Domáň si zalíbil hospodu ve vsi, než ani v této náklonnosti nebyl stálý. Začal vyhledávat jiné, zapadaje nejčastěji do Police, a vracel se často pozdě v noci i k ránu tak, že mladá žena před ním utíkala ze sedničky a na rychlo si stlala v komoře. —

Té noci dorazila Domáňová domů po dvanácté. Všecka ves byla ve spaní i jejich statek. Selku vzrušovala nejistota, není-li muž dosud v hospodě a co řekne. Dříve nežli vešla do světnice, zastavila se v komoře, kdež spala stará děvečka.

Vzbudila ji.

„Je hospodář doma?“

„Je — je —“

„Kdy přišel? Pozdě?“

„No, tuze časně ne, před chvílej.“

Selka se zula a po špičkách se připlížila k Bedničce. Uslyšela jeho chrčivý dech; spal jako zabitý. Proto zůstala a ulehla —

Spala málo, neklidně a záhy se probudila, ještě za šera. Nejprve schystala si šaty a prádlo na cestu a pak zbudila čeládku a dávala staré děvečce nařízeni na tu dobu, co bude ze statku.

„A hospodář ví?“ ptala se žasnoucí děvečka. „Až vstane, povím mu.“

„A kdyby vás nenechal.“

„Pojedu přec, musím.“

Když se Domáň probudil, oznámila mu žena pevně a odhodlaně, kam se chystá. Užasl a stuhl na první okamžik. Nežli se mohl ozvati, odůvodňovala selka:

„Musí to bejt, jde vo peníze a zboží, vo plátna, aby to tam nerozkradli, a sehnat peníze, co nebožtík tatínek má v Praze mezi lidma.“

Ten důvod uhodil a platil. Běželo o peníze, o dědictví; to Domáňovi blýsklo hned. A peněz teď často tuze potřeboval, často je sháněl a dělal

dluhy na statek. Kynula jistá pomoc, poněvadž byl také toho mínění, že nebožtík tchán má mnoho peněz v obchodu a mezi lidmi. Než hned také mu připadlo, že bude statek bez hospodyně. To bylo jeho první a jedinou námitkou.

„Na tolik dní —“ dodal.

„Maminka sem přijde, už jsem jí říkala, ta pomože, a Anině,“ mínila starou děvečku,“ jsem už taky všecko pověděla.“

„Ale na cestu — to platit nebudu — nemám —“ To „nemám“ bylo jako chatrný pláštík na to, jak tak tvrdě a nešetrně vyhrkl.

„Maminka mně dá —“ Selka zalhala; mělať sama nějaký groš zahospodařený a ostatek si vypůjčila od staré Aniny, jež ochotně vytáhla svůj poklad dvacetníků v punčoše, ukrytý na dně staré, malované truhly.

Domáňová se nadála větších obtíží; než nic ji netěšilo, že muž byl nad očekávání povolný, ani to, že ji dal do Náchoda vyvézti. Neklamala se, dobře viděla kořen jeho ochoty, a tím starostněji pomýšlela na svůj úkol a jak bude v Praze.

V Padolí se až pohněvala, když Dušánková jí navrhla, tlumočíc patrně toužebné přání mladší své dcery, že by snad bylo dobře, kdyby vzala také Mařenku s sebou, že by jí také vypomohla

„V čem?! Budu já mít starostí až na vrch hlavy, sama se budu mít co vohánět, abych všecko pochodila, ještě abych se o Mařku starala; vždyť by nemohla sama ani na krok. V čem pak by mně mohla pomoct —“

Dušánkovy se rozešly dost neladně; Domáňová v duchu vyčítala matce, že je tak lehkovážná, že nic nepováží, že by chtěla teď, v takových starostech i v takové nejistotě, aby Mařka se podívala do Prahy pro nic, jen aby něco viděla.

Dlouho na ně myslila i starostně na to, jak by bylo, kdyby v Praze nepochodila, kdyby matka se sestrou měly se samy o sebe starat.

„Ale vždyť přece tak zle nebude,“ konejšila se a těšila.

Když měla Poříč za sebou a bryčka hrčela už k Náchodu, zapomněla na ty starosti. Byl jasný, srpnový den, v polích plno lidí, sekáčů, žneček. Ty na tom, na onom lánu zpívaly; a zpěv jejich zavíval mile na cestu.

Domaňová se rozpomínala, jak tu před pěti lety jela, sama řídila jejich hnědáka, jak otec v zadu ve voze spal, a ona jak hovořila s Kalistou vedle ní v předu sedícím. To se vracela s otcem z Prahy od královské korunovace, a tudy si vezla nevědouc své štěstí i neštěstí —

Nedbala polí, nedbala zprvu žneček; jen do předu hleděla, dychtivě vyhlížela, až pojednou se dotkla pacholkova rameno a zvolala:

„Počkej, zastau!“

Zastavil, počkal a divil se, co selka chce, že sedí, že nic neříká, a proč dala tady zrovna zastavit u těch dvou lip, u silnice ve břehu, kryjících svými korunami starý kříž, až se mu pojednou blesklo, aha, tadyk že se chce pomodlit

Nemodlila se, ale zapomínala na vše kolem a viděla ne den se rozhořívající a lány žluté obilím, snopy a kolíbkami, nýbrž jak bylo tenkráte před pěti lety, kdy se strniště svítila na slunci a v ouhorech brunatněji vyrážely pruhy šťovíku, kdy tu pod lipami seděl ten mladý muzikant, maje housle vedle v trávě, a přezouval si botu, tady ve stínu lip, do něhož poletovaly zlaté svity jak haluze stromů se kolébaly

Tady se mu tenkráte v duchu smála, tady, když vstal a dále šel zase těžce a kulhavě, jej pozvala, aby si sedl k ní na vůz. Vytrhla se a náhle poručila:

„Jeď!“ Čelem se jí rudě mihlo, jako by čeledín věděl nebo uhodl, proč tu dala zastavit a proč se tak zamyslila. —

V Náchodě přesedla na poštu. Nový způsob cestování, nová společnost, krajiny, kterých už léta neviděla, rozváděly jí a měnily myšlenky. Její společníci v poštovní arše, která ji dopravila do Hradce na noc, a noví druhého dne v dostavníku všímali si jí až příliš.

Urostlá, svěží žena sličného líce, jíž nebylo mnoho přes dvacet, je vábila; že byla venkovankou, dodávali si odvahy až i smělosti. Nadáli se prostomyslné husičky, zklamali se však a s nedobrou se potázali. Mladá selka odbyla z nich každého, toho vtipně, onoho rázně, jak bylo třeba.

Sama, co vsedla do pošty a pak do dostavníku, měla mysl jen u cíle své cesty, v Praze, jak tam pochodí, co začne, na koho se obrátí, co

Krajíčkovi. K těm mínila nejdříve, když byli s nebožtíkem otcem tak za dobře, když u nich ostávala za svého pobytu v Praze a když ji tak ochotně všude prováděli. Za Hradcem začala si také krajiny všímat a vyhlížela nevelkými, drčícími okny dostavníku do kraje, do širé roviny, kde již měli skoro všecko sklizeno. Vyhlížela tím častěji a napjatěji, čím více se blížili k Chlumci.

Její zraky hledaly Kalistovu ves, na kterou se již v Hradci ptala i cestou kočího, i jedné paní jedoucí do Chlumce. Neuviděla nic, nežli skupiny rozložitých stromů, pod nimi tu tam bělající se lomenici, zahnědlou, doškovou střechu, aleje jabloní a švestek rozbíhající se do polí, do širých, rovných polí; v těch dál leskla se hladina rozlehlého rybníka, nad níž v pozadí nesla se hráz s několika starými, košatými duby.

Tam tedy, v této vsi žije, tudy chodí. Hleděla na cestu vedoucí k Chlumci a zase na ves a její okolí. Z té daleké, jednotvárné prostory, širé roviny většinou již samých strnišť a ouhorů, ztrácející se ploše v obzoru, s osamělým rybníkem, za jehož košatými duby odpočívala bílá, měkce zviněná oblaka, padalo mladé horačce teskno do duše; z toho kraje i ze smutku vanoucího z myšlenek na Kalistu.

V Chlumci, kdež měl dostavník podložené koně, kdež přepřahali, zbyla chvíle na zotavení. Mladá Domáňová však sháněla nejprve někoho, koho by se mohla na tu ves a jejího spomocníka přeptati. Na nádvoří hospody, pod ohromnou kolnou, kdež stálo několik formanských povozů i okročů žlutě natřených, zastala starého sedláčka, dědečka, v kazajce, v nohavicích po kolena, bez punčoch, bosého, jenž v bezzubých, zapadlých ústech tiskl dřevěnku a spokojeně, usmívavě si pokuřoval. Toho se optala.

„A jo, spomocník? Bože jo, ten je u nás, sic ne dlouho, no hodnej, co pak vo to, sprostnej, pěkně pozdraví, s člověkem posedí, rád si posedí — třeba že nemá nazbyt, tof se ví, spomocník, ale u nás mu dost přejou, já sám tuhle na něj zacukal — A muzikant, housličky — A rád posedí a vydrží, hihi —“ Dědeček vyňal dřevěnku z úst, zasmál se dětinsky a očka se mu také jen smála. „To vydrží, třeba sám, často sám, a to sedí, sedí, nic nemluví, hlavu v dlani — no — a tuhle“, vzpomněl staroch, „taky tak, a já

řku, co pak — co pak — ale co by takovýho spomocníka trápilo, leda kapsa — Vtiskl jsem mu dvacetník do ruky, na rákosku, řku, na rákosku. Mám vnoučka ve škole —“ vysvětloval Domáňové — „kluk nezbedná, a tak já pane učitelský, tuhle ten dvacetník na rákosku, a toho mýho vnoučka hodně řežte — A co pak vy, mladá,“ zeptal se dědeček pojednou, „vy ho znáte?“

„Je vod nás, a tak ho znám —“

„Která pak vy jste a odkud? —“

„Za Náchodem —“

„A bože, z hor —“

„Pozdravujte ho —“

„Učitelskýho? A pane, to máte na čase, on snad u nás už nebude, snad ho pan vikář dá teď po žních jinam. Nevím, co je — snad že si někdy posedí. A bože, ale jináč —“

„Nevíte, kam se dostane?“ zeptala se Domáriová, zaleknuvši se té zprávy.

„Ne, to nevím.“

Před hospodou ruch a náhlá směs hlasů. Cestující se vyrojili k dostavníku, podomek hlásil, že je čas sedat. Domáňová sebou škubla, chtěla k vozu, ale zastavila se, žádajíc starého sedláka, aby Kalistovi vyřídil pozdravení od Domáňové — dcery toho pláteníka, aby řekl —

Staroch se chtěl ještě něco zeptat, ale mladá selka pospíchala k dostavníku, vzrušená tím hovorem a pomyšlením, že se Kalista o ní doví, že tudy jela, a co řekne —

Rozprávky se starým sedlákem měla dost na velký kus cesty. Přemýšlela o ní, rozbírala ji, uvažovala; připadlo jí, že se Kalista dostane zase na nové místo, vlastně již třetí. Proč zase mění, či musí, sami ho tam dají? Sedává sám, sám, nic nemluví, hlavu v dlani, jak řekl ten starý hospodář. To ze zármutku a tesknoty — Kam se dostane po žních, to kdyby alespoň byla zvěděla. Co kdyby — Lekla se, stihnuvši se při tajném přání, stavit se u něho. Ale ne, jak by mohla —

Znovu se jí přikmitlo, že sedá sám, že posedí, vydrží — Vydrží — Už doma jí po její svatbách donesli, že se Kalista z dešperace napije. A tady,

když je tak sám! Či snad musí proto na nové místo? Kdyby měl rozum a přemohl se! Co už všechno platno.

Cesta v tom přemýšlení a vzpomínkách ubíhala; do Poděbrad dojeli, ani se nenadála. Za tím starým městem, městem, a zvláště když od Českého Brodu hrkotal dostavník nekonečnou, smutnou silnicí, opustila Domáňová Kalistu. To, co ji čekalo, začalo zase dolehat.

XXVI.

Když vystoupila v Praze z dusného dostavníku, zamířila rovnou k „zlatému bažantu“, ačkoliv před tím se rozhodovala, že zajde nejprve k manželům Krajíčkovým. Než nyní ji zrovna cosi vedlo do hospody, kdež otec míval svůj byt a sklad zboží a kdež také zemřel. Došla tam dobře; pamatovalať si cestu, a také, když vstoupila na nádvoří zájezdního hostince, plné těžkých vozů i lehčích bryček, připadalo jí, jako by tu nedávno byla a jako by tu otec dosud meškal. Tak živě se jí vynořily dojmy z první návštěvy v čas korunovace.

Vrchní podomek se na ni upamatoval a poznal ji, když se mu přihlásila, ale neuvítal ji ochotně a vlídně. Zavedl ji k majiteli hospody, jenž ji přijal líp, lituje nebožtíka pantáty, svého stálého hosta, jenž léta sem zajížděl. Tu se také dověděla podrobnosti o posledních okamžicích svého otce, že odpoledne před nocí, které zemře], se vrátil z města, kdež chodil po obchodu, a s ním že zasedl pan Krajíček, jenž přišel o něco později. Na večer zastavila se u nich také paní Krajíčková; ale to již dlouho neseděli. Dušánek, jak dceři teď vypravovali, pojednou vstal, že mu je nevolno, a šel do své světničky. Manželé Krajíčkovi jej tam vyprovodili.

Za hodnou chvíli, bylo již tma, vrátila se paní Krajíčková, oznamujíc, že pan Dušánek ulehl, že mu není dobře, ale aby se nestarali, že muž, jako Krajíček, je u něho, ona že jde domů a že se staví také pro koření, že je panu Dušánkovi přinese.

Nikdo tím nebyl překvapen, ani si toho hrubě nepovšimli v tom ruchu a šumu plné hospody. Nestarali se také, přinesla-li Krajíčková kořeni čili nic. Jen stará posluhovačka pak vypravovala, že paní Krajíčkovou viděla, ale to že už bylo hodně pozdě, okolo desáté, to že odcházela z bytu pana Dušánka.

„Odcházela?“ divila se Domáňová.

„Ano, tak to posluhovačka povídala,“ přisvědčil hospodský a pokračoval ve své zprávě:

„A ještě se paní Krajíčkové optala, jak je panu Dušánkovi, že by mu třeba posloužila, ale paní Krajíčková hned, to že není potřeba, že je panu Dušánkovi líp a že tam je muž, jako Krajíček.“

„Pan Krajíček byl pořád u tatínka?“

„Dle všeho byl.“

„Celou noc?“

„To nevím; on říkal, že tam ostal do půlnoci a tu že šel domů, protože vašemu pantatínkoví prý bylo líp a také usnul. Ráno — vlastně po ránu, přišel pan Krajíček zas a rovnou k panu Dušánkovi, ale jen se tam otočil, už vyběhl všechen ulekaný a přilítl mně oznámit, že je pan Dušánek v pánu, že v noci zemřel, to že ho jistě trefil šlak —.

Mladá Domáňová, jež naslouchala vzrušeně, ale nehýbajíc se, při tomto se zachvěla lítostí, že otec zemřel tak sám a opuštěn, a zaplakala.

Hospodský ji těšil, že už není nic platno, a že se pak o nebožtíka staral, že mu vypravil slušný pohřeb —

„A co se přece stalo tatínkovi —“

„Šlak, šlak, jak doktoři uznali. Byli tu zrovna dva —„

„Kde je pochován —“

„Na Olšanech; až tam zítra půjdete, dnes už beztoho ne, je pozdě, dám vám ukázat. A co se ostatního týče, jako pořádnosti —“

Vypravoval, co všecko udělal, že všecko ihned oznámil jak se patří, tatínka že odvezli, světnici jeho že zavřeli a ouřadně zapečetili, že to tam tak ostalo, jak to našli.

„Všecko? Bedny s plátny taky?“

„Taky, ty tam ostaly, jak stály.“

„Přehlíželi je?“

„Ne, nikdo, žádný na nic nesáhl, to jest ouřední komisse a já. Všecko se uzavřelo, a nikdo tam nepřišel, jen ti, co tatínka vynesli, a to ještě nebyli sami, já na všecko dohlížel.“

„Ale pan Krajíček —“

„Ja, pan Krajíček, ten tam frajlich byl dřív, hned ráno.“

„A v noci —“

„Alespoň co vím, dlouho, jak jsem už povídal. Ale pojďte se podívat.“

Vedl ji přes pavlač do chodbičky, ze které se šlo do světnice někdy Dušánkovy. Dveře byly opatřeny ouřední pečetí a hospodský upozornil, že není ani dost t málo porušena, že je netknuta.

Viděla pečeť, ale hrubě si jí nevšimla. Přišelť nový, lítostivý záchvat, jak stanula u prahu, přes který nesměla dál a přes který chodila veselá, šťastná od Krajíčkových za otcem, stavujíc se tu pro něj, aby šli spolu na Prahu se podívat za těch šumných dní korunovačních — Vrátila se smutná do světničky, v níž měla nocovat a bydleti; dlouho však tu nevydržela. Odvážila se do velké konírny, kdež v zadu v šerém přepažení stál otcův opuštěný hnědáček. Lítost ji pojala, jak shlédla dobré zvíře jejich rodině milé. Pohladila je a kvapně vyšla ven a na ulici. Odtud, nedbajíc soumraku, zamířila rovnou ke Krajíčkům.

Vstoupila do známého jí bytu zapomenuvši zaklepati. Manželé Krajíčkovi právě povečeřeli, ale pivo měli ještě na stole. Subtilní krejčí s licousky, bez kabátu, jen ve vestě, v sametových střevících pokuřoval si z dlouhé dýmky. Krajíčková v bílém čepečku nad lesklým čelem, silná, zardělá a plná, s šátkem přes ňadra na kříž uvázaným, srovnávala kuřecí kostičky se stolu na talíř, sedíc rozvaleně na měkké židli s bílým povlakem.

Manželé se až lekli, když mladá selka tak z nenadání vstoupila. Nejdříve se vzpamatovala Krajíčková. Omlouvala se, že hned nepoznala a hned muži připomínala, ví-li, že to je Aninka — pana Dušánka nebožtíka —

Uvítali ji laskavě, Domáňová však cítila, že to přece není jako za živobytí jejího otce, když ji sem přivedl, jak ji Krajíčková objala a radostně vítala ochotou a sladkou vlídností se jen rozplývajíc.

Začali o nebožtíkovi Dušánkovi, vypravovali, jak mu posloužili, jak tuhle Krajíček (hlavní slovo měla Krajíčková) jej zavedl ze šenkovny do pokojíčka, jak ona tam také byla, na večer, když mu přinesla thé, to že se mu potom uvolnilo, a že mu bylo dost hezky, jak tuhle Krajíček povídal, když od něho přišel

„To už bylo pozdě?“ zeptala se Domáňová jako mimochodem.

„Dost pozdě, táhlo na jedenáctou —“ řekla Krajíčková a hned chvatně pokračovala, pohlédnuvši na Krajíčka, jenž na tu „jedenáctou“ po ní oči obrátil, jako by se chtěl proti tomu ozvati.

Domáňová si toho všimla a hned se jí také přimihlo, že hospodský „u bažanta“ mluvil o půl noci, že se Dušánek vrátil o dvanácté. Nezmínila se však o tom, ale optala se pro jistotu:

„A oni, paní Krajíčková, už tam pak nebyli —“

„Ne, já musela být doma, když tam Franc hlídal vašeho pantátu,“

„No a ráno —“ začínal Krajíček.

„To se šel Franc zase podívat —“ Krajíčková skočila muži do řeči, „a ještě povídal, to ono panu Dušánkovi bude dnes už dobře — Ach Jesus — to bylo leknutí — to si můžete pomyslit, já byla zrovna omráčena — a hned taky všecku opatrnost, já řku, Franc, je tam zboží a kdyby se tak něco ztratilo —“

„Hned jsem na to pamatoval, stůl zavřel, almaru, to se ví — no — nic se nemohlo stát.“

„Hned tu byli lidé, vpadla chvatně Krajíčková, „pan Ruml nejdřív,“ mínila hospodského, „a ten hned všecko oznámil na ouřadě.“

„To mně už vypravoval —“

„Všecko v pořádku, pečafty na dveřích — no a co míníte —“ ptala se pojednou Krajíčková. „Už jste se hlásila?“

„Až zejtra půjdu. Budou s tím velké starosti, zvláště když člověk neví, kde všecko hledat a kam na ouřad — Myslela jsem si, kdyby tuhle —“

„A to vám všecko ukážou a povědí,“ vpadla Krajíčková s nápadným chvatem. „Já bych vás sama dovedla, ale jsem teď nějak na nohy marod, a těžká do chůze, a Franc tadyhle má zejtra taky pochůzku, tu nemůže odložit“

„Ne, to ne —“ přisvědčoval krejčík stavě dýmku do kouta.

Domáňová vstala. Nedořekla, co chtěla říci, nepožádala o radu, když viděla, že po bývalé ochotě není ani potuchy, že se manželé Krajíčkovi na dobro změnili. Ani slovem ji nezdrželi, neřku-li aby ji po zvali, aby zůstala u nich, aby nechodila na nocleh do hospody. Plná trpkosti i pohněvaná vracela se k „bažantovi“.

Dokud tatínek za ně v hospodě platil, dokud Krajíčka uctíval „u bažanta“ a jinde po hospodách, dokud vozil dobré, naložené máslo z hor a plátno a šátky samopřezné, dotud byli tak sladcí a samá ochota; tak uvažovala Domáňová cestou i na hospodě v sedničce, a těm že otec tolik důvěřoval, ti že byli při něm v poslední jeho chvíli, oni jen a žádný jiný, tihle lakotní, dychtiví lidé, a mohli asi dělat, co chtěli

Všecko jejich chování, jehož se nenadála, způsobilo jí velké sklamání, jež bylo jí tady, ve velkém, hlučném městě jako opuštěné, tím citelnější. Z toho sklamání valem vyrážely pochybnosti a podezření. Co ji hned, když slyšela vypravování hospodského, padalo do duše jako mlhavý stín bez tvaru, to začalo jasnět a určitější podoby nabývat, nejvíce pro to, jak se manželé Krajíčkovi chovali, a že se řeč jejich nesrovnávala s řečí hospodského, o kterém věděla z častých poznámek nebožtíka otce, že je muž poctivý, tomu že by mohl . tisíce svěřit na pouhé slovo, a že by člověk nepřišel ani o haléř.

Rozbírala, co on vypravoval a co Krajíčková, jež nepustila k slovu. Pan Ruml vypravoval, že Krajíček byl u nebožtíka jejího otce až do půlnoci, a jeho žena tvrdila, že odešel, když ještě nebylo jedenáct — To bylo Domáňové hned u Krajíčků podivno, i to, že Krajíčková, jak vypravovala, byla u jejího otce jen z večera, a ne po druhé, kdy dle svědectví staré posluhovačky odcházela z otcovy světnice o desáté. Proč by to ta posluhovačka tvrdila a proč Krajíčková popírala?

Z toho nejistota, domněnky, ale také divné obavy a tesknota. Už si nevymlouvala, jak se doma i cestou v duchu těšila, proč se leká, že nebude tak zle —Bude-li, co pak doma, jak matka, sestra a muž, co ten, jak ten jí bude vyčítat, ponižovat —

Záhy z rána vypravila se s průvodkyni na Olšanský hřbitov. Poplakavši si u otcova hrobu, pospíchala do Prahy, aby zakročila u ouřadu stran pozůstalosti otcovy. Z počátku se jí hrubě nedařilo. Bylo třeba mnoho se poptávati, a bloudila v chodbách soudní budovy, mýlila se v kancelářích pro svou neznalost pro neochotu i zlou vůli jiných.

Poznala, že ji jako venkovanku odbývají, tu neochotně, tam skoro s pošklebkem, nebo že by na ni vymáhali zbytečné úplatky.

Ale nedala se. Stísněnost minulého večera minula. Jak se dostala do šumného proudu, bránila se. V nesnázích jí vzrostla její rozhodnost. Nedala se odbýti nebo zmýliti. Vytrvala a nezemdlela. Když po všech těch pochůzkách a žádostech se přesvědčila, že rada hospodského od „bažanta“, aby si vzala advokáta na pomoc, je dobrá, vyhledala si právní pomoc.

Výsledek však všeho toho úsilí byl žalostný. Když vymohla si úřední svolení a pečeť ze dveří světničky nebožtíka Dušánka sňata, shledali, jak skrovná je pozůstalost. Ve skříni našel se oblek Dušánkův všechen, ve stole jeho stříbrné hodinky se stříbrným řetízkem, prostý zápisník s poznámkami olůvkem psanými. Na hotovosti zůstalo ve velké náprsní tobolce nemnoho zlatých, a bedny byly skoro prázdny. Jen asi dvě kopy plátna se našly, véba, několik tuctů plátěných kapesních šátků, kousek grádlu a více nic —

XXVII.

Domáňová, jež vstoupila s kommissí a hospodským do světnice neklidná, žasla od prahu víc a víc, až vidouc i bedny vyprázdněné, vykřikla v hořkém sklamání, všecka popuzena:

„To je vykradeno!“

Připomenuli jí, aby se pamatovala, ať neříká, co by nemohla dokázat. Než bránila se a prudce vykládala, ať jenom pováží, že otec přijel do Prahy s vozem plným zboží, že ve všech bednách měl plátna, že není možná, aby za tu krátkou dobu, co v Praze meškal, skoro všecko vyprodal, a kdyžby vyprodal, že není zase možná, aby byl dal všecko na dluh, aby nic nestržil.

„To není možná! Musely by tu být peníze," volala, „ale není tu nic — Těch pár grošů — cák to je! Tedy je všecko vykradeno, zboží i peníze —"

„Snad je mnoho na dluh, bude to jistě poznamenáno," namítal ouředník.

Vzali zápisník, mnoho však nenašli. Sem tam bylo zboží na úvěr zaznamenáno, z toho však bylo leccos patrně z dřívější doby. A ještě ten onen starší dluh byl nejasně, alespoň pro ně, zaznamenán.

„Já nevím o ničem — „ bránil se hospodský, dokládaje i svědky, že tu nebyl až ráno po smrti Dušánkově; dřív, před tím že ani on ne, ani žádný z jeho lidí, a pak že byl byt zapečetěn.

„Jich neobviňuju," vpadla mu Domáňová do řeči, „jim nic neříkám, ale Krajíčkovi by spíš věděli, ti tu byli, on alespoň do půlnoci, ona dvakrát, z večera a pak o desátý šla odtud; a on zas ráno — To není možná, to není možná, tu se něco stalo —"

Úředník poslal pro Krajíčkovy. Přišla však jen Krajíčková a hned vzkypěla rozhorleně po několika . otázkách, co že ji sem citirují, proč, co že je jí do toho, že se nebožtíka ujala, že mu uvařila thé, že ho její muž hlídal a opatroval.

Vybuchla na novo, když poslali ještě jednou pro jejího muže, a když musil přijíti. Chtěla mluviti za něj, a bylo až nápadno, jak vpadala mu do povídavé jeho řeči, jak se snažila říditi jeho odpovědi, obávajíc se asi, aby se nepodřekl, zvláště když mladá Domáňová začala se vyptávati na čas, jak dlouho u nebožtíka jejího otce pobyl, kdy od něho odešel, a kdy ona, Krajíčková, ta že tam byla nejen z večera, jak sama řekla, nýbrž i později, že ji posluhovačka viděla o desáté odcházeti —

Obličej Krajíčkové lesklého čela zrudl a jen hořel, ústa její vychrlila spoustu slov ostrých o venkovských husičkách, které by tu chtěly poctivé

paní podezírat, to že má za to, co jí, Domáňové, udělala, jak se jí ujímali, když tu byla u nich návštěvou, jak se dala traktírovat, a nebožtíkovi pantátovi že také v lecčem posloužili

Domáňová dovolávala se svědectví staré posluhovačky, jež přišla a nezapřela, tvrdíc, že viděla Krajíčkovou z bytu Dušánkova odcházet o desáté večer.

„A odnášela jsem snad kopy plátna. ne?“ odsekla Krajíčková.

„To jsem neviděla — ale —“

„Neztratilo se jen plátno —“ přidala Domáňová.

„Nic, neuskakujte —“ dorážela Krajíčková na Domáňovou. „Jak to plátno — kdo by je odnesl — Co pak by se dalo schovat pod zástěru? To by musili lidé v domě vidět, tuhle pan Ruml.“

„Já nic — já bych nemusil nic vidět,“ kvapně ji odbyl hostinský, „pro mě se toho večera mohlo odnést, já byl v lokále, jak bych mohl vědět a vidět, co se děje na dvoře, kdo odchází a co odnáší z hostince!“

„Ale aucknecht by to musil vidět.“

„Také nemusil, ale ten spíš — Ten je na dvoře, ten by viděl, kdyby se kopy plátna a to zboží odnášely.“

„Tak ho zavolají, ať přijde, ať přijde, zavolají ho, ať hned přijde“ — žádala Krajíčková zrovna vztekle.

Přišel podomek, jenž Domáňovou, když přijela a přihlásila se, kdo je, tak neochotně odbýval, a dosvědčil, že neviděl, že by paní Krajíčková nebo pan Krajíček odtud oné noci něco odnášeli, že nic neví, vůbec nic, že nikdo nic z hospody neodnášel, to že by přece věděl a viděl, že nic neprojde, aby si toho nevšiml, jak pak — a tuhle pan Krajíček, že byli s nebožtíkem takoví přátelé

Krajíček horlivě přisvědčoval, Krajíčková začala být lítostivou, tohle že mají za všechno, takové očernění — Div že se nedala do pláče, ale v tom už ji zažehovala zlost; rozháněla se, že si to líbit nedá a Franc také ne, že budou žalovat, tuhle tu selku neomalenou, ať poví, ať dokáže před soudem, že se uvidí, až bude Domáňová sedět v chládku —

Horlivost podomkova, s jakou svědčil pro Krajíčka a jeho ženu, byla mladé Domáňové nápadná, nemohla však říci, čeho se v ten okamžik domyslila, že o všem asi dobře ví, že byli s ním srozuměni a snad že i pomáhal. Nebylo však svědků, musila mlčet; za všecku ztrátu mohla se nadát ještě žaloby.

Když Krajíčková prudce odešla, uražená, hrozíc, volajíc, to že si nedá líbit, a kdyby i Franc mlčel, ona že nebude, že podá žalobu, těšil hospodský mladou Domáňovou, těmito hrozbami zaraženou, ať se neleká.

„Ta žalovat nebude, ani ona ani on. Ale co s nimi, jakáž pomoc. Nemáme důkazů — že odnést mohli a dost, to mohli — ale —“ Hospodský pokrčil rameny.

Také právní přítel nepobídl ku sporu a radil, aby Domáňová Krajíčkových nechala. Nezbývalo, nežli mlčet a zachraňovat, co se zachrániti dalo. Domáňová znala z času, kdy meškala v Praze o korunovaci, z hovorů otcových i z jeho zmínek, jež doma činíval, některé firmy a osoby, jimž dodával své zboží. Zápisník také něco naznačil, ač mnohé jeho záznamy byly nesrozumitelny. Po těchto nevalných stopách vydala se Domáňová. Došla k dotyčným a přihlašovala se ve jménu dědiců.

Pochodila různě: někde ji zkrátka odbyli, že je na omylu, že neměli poslední dobou se zesnulým Dušánkem žádných obchodů, že mu nezůstali nic dlužni a tudíž že nebudou nic platit. Jinde přiznali dluh, ale mnohem menší, nežli Domáňová se nadála, na několika místech přiznali poctivě, co dluhují, a byli ochotni složiti peníze na úřadě nebo advokátovi.

Od rána do večera byla mladá hospodyně na nohou, chodila bez únavy, upomínala, jednala. Oddechu si nepřála v horečné snaze, aby její cesta nebyla marnou, aby alespoň něco zachránila. Tělesné únavy nedbala, nepokoj však duše nemohla přemoci. Takové rány se nenadála. Starost ji poháněla; při těch svých pochůzkách myslila na domov, na matku, na muže. Vždycky se mu statně postavila a bránila se, tentokráte však ji bázeň obcházela, když pomyslila, jaký bude návrat k nim na statek, když muž očekává dědictví a jak mu řekne, že nepochodila, že je všecko zničeno, a jak on tu zprávu přijme —

Kdyby i dobře byla pochodila, nebyla by se na domov těšila; teď aby se bála domů přijeti. A přece pospíchala hlavně k vůli mužovi a hospodářství, aby nebylo bez správy, aby muž nemohl vyčítati, že se toulá a nadarmo, na škodu jeho.

Čtyři plné dny sháněla se Prahou, aby vykonala svůj úkol, aby matka a sestra nemohly říci, že také nebyla nic platná, a přece ho nedokončila. Leccos se musilo odložiti pro soudní jednání, leccos svěřiti právnímu příteli, aby dále jednal. Co zůstalo „u bažanta“ zhojí, plátna a šátků, to všecko Domáňová prodala; mohla to učinit, poněvadž plátnům slušně rozuměla. Všímalať si zvláště poslední léta, co byla u rodičů, otcova obchodu, a kdykoliv se chystal do světa, pomáhala mu v přípravách. Za to však neodvážila se prodati otcův vůz a hnědáčka, poněvadž se obávala, že by ji v tom ošidili, a poněvadž počítala, že plátenický vůz prodá doma výhodněji než tady.

Odbyvši slušně zboží, zaplatila hostinskému výlohy na pohřeb, dala připraviti vůz i koně na cestu a vydala se z Prahy zpátky k domovu. Cestu sem nastupovala ne bez obav a strachu, ale také ne bez naděje. Ta zmařena všecka; sklíčená, se starostí ještě větší vsedla do vozu, vzala oprať do ruky a vyjela z Prahy. Bylo za nejasného dne, kdy nebe se všecko temně zaklopilo.

Za branou, v širém poli bylo již jako na podzim. Krajina pak ještě více sesmutněla, když se dalo do deště. Rachotil do vozové plachty, neprosakoval však, nepronikal dovnitř pro rohož pod plachtou na obručích rozpjatou. Mladá Domáňová na jedné z prázdných beden, jež vezla domů jako součást plátenického vozu, slyšela, ale nedbala hrčení deště a šumotu studeného větru, jenž povzdechoval šerem kalného, uplakaného dne.

V hlubokém zamyšlení hleděla na hnědáka, na jeho kmitající se nohy blátem zastříkané, na blátivou, rozjetou cestu, nedbala však toho ani onoho, rozvažujíc, jak bude doma, počítajíc, mnoholi se tam dluhů shledá, co se asi v Praze sežene od dlužníků, zbude-li co, a nezbude-li, neudrží-li jmenovitě ani příbytek v Padolí, co pak matka a sestra, co by začaly.

Proti ní jely povozy, tu selský, tu formanský, pošta hrčela, klusali koně s podvázanými ohony v zabláceném dostavníku, sami plní zaschlého a čerstvého bláta — Domáňová si hrubě nevšimla, a jen opratí zatáhla mechanicky, aby koně uhnula, kdykoliv měla cizí povoz potkati. Za to se více po ní ohlíželi i z povozů i pěší; vandrovní tovaryši, pocestní, venkované, trakařníci, potulní kramáři, „gránové“; obraceli se po mladé a pěkné vozatajce svátečně ustrojené, v tmavém špenzru, v šátku na placku uvázaném, řídící zkušeně koně, zeleně natřený vůz pod bělavou, od deště rozmočenou plachtou, s „čelem“ v zadu přiléhavě zadělaným.

Jela vytrvale od časného rána chtějíc .na noc doraziti do Chlumce. Déšť, jenž ráno spustil se prudce, přestal na poledne. Než nevybralo se; těžká, temně šedá mračna stínila širý kraj, jeho strniště, ouhory, luka, mezi nimiž lesíky a doubravy stemněly i aleje ovocných stromů u vsí a při lánech i vysoké vlaské topoly při silnici.

V dáli, při obzoru za černým pruhem rákosí zasvitla kovově, ocelivě šedá hladina širého rybníka. Košaté stromy porůznu kolem něho trčící se černaly. V tesklivém soumraku začalo se všecko krajem kaliti; obrysy splývaly. Silnice, tou chvílí opuštěná, ztrácela se v šeru. Hnědák už unavený kráčel volně a kroky jeho v tom blátě cachtavého zvuku a nehlučný klapot vozu byly jediným hlasem na osamělé cestě.

Mladá Domáňová přestala tou dobou starostně počítat. Blížila se k Chlumci a na mysl jí přicházel zase Kalista, na kterého v Praze v těch starostech sotva vzpomněla. Připadlo jí, co jí ten staroch pověděl v chlumecké hospodě na dvoře pod kolnou, jmenovitě, že se má Kalista dostati po žních na nové místo. Myslila na to, není-li snad už tam, vyhlížejíc zároveň v tu stranu, kde bylo dosavadní jeho působiště. Než soumrak spouštěl hustší a temnější clonu a nebylo možná již rozeznávati. Pozdě večer dojela do Chlumce, do hospody, kde se před tím zastavila s dostavníkem.

Na mladou, hezkou formanku se i tu ohlíželi, jmenovitě jak sama dohlédla do konírny, je-li její hnědák jak náleží opatřen, i pak, když vstoupila do šenkovny, kdež sedělo dost pocestných, vozkův i formanů. Jen

pojedla, odešla na komoru, kterou jí hospodská vykázala a ukázala a ne bez účastenství, když na své dotazy se dověděla, proč ta mladá selka z hor sama řídí povoz, odkud jede a kam.

Tam se také Domáňová zeptala na Kalistu, zná-li jej hospodská a je-li spomocník dosud na starém místě.

„A bože milý, tohle je!“ vykřikla hospodská na tu otázku. „Před chvílí tu byl, před chvílí, no před chviličkou odešel. Přišel na večír, chvíli poseděl jako předvčírem, a zas se ptal jako předevčírem, nejela-li tudy od Prahy se štelvognem nějaká mladá selka, horačka, že bysme ji po obleku poznali, nestavovala-li se tady, v hospodě a nebo jestli mu nenechala tady nějaký vzkaz; ach, bože, tolik se vyptával! Ten bude litovat, až uslyší, a jo, to taky řek', že sem pozejtří přijde zas —“

Domáňová strnula, pak vzrušeně, dychtivě se ptala snad že sám jí nechal nějaké vzkázání nebo psaní

„Ne, nic, jen jak jsem povídala, že přijde zas pozejtří. Ten bude litovat —“

Více však nevěděla, leda to, že se dostal na nové místo, dál odtud. Odešla překvapená, opakujíc si v duchu: „V tom něco je! V tom něco je!“

Byla pak o tom ještě více přesvědčena, když mladá selka přišla dolů k ní do šenkyše a požádala, aby jí přenechali papír, inkoust, péro, pečetní vosk i pečetidlo. Hospodská půjčila, nic se neptajíc, poněvadž najisto tušila, komu bude selka psáti.

Ta na komoře při světle lojové svíčky (venku šuměl zase déšť a harašil ve stromech před oknem) skládala své první psaní Kalistovi. Nepověděla v něm, jak jeho vesnici a jej vyhlížela, jak byla ráda, že se na něj doptala a mohla o něm mluvit, jak na něj cestou myslila i na to, že kdyby se u něho stavila — Jen to napsala, že je ráda, že ten starý hospodář její vzkaz vyřídil a že on, Kalista, o ni tak dbá, že chodil sem do Chlumce se ptát a že ještě přijde, a jak se při tom minuli nešťastnou náhodou, ach jak ráda by se s ním setkala, s ním byla promluvila a pověděla mu, co se všecko stalo, proč tudy jela, že měla a má tuze smutnou cestu.

Pověděla jaké neštěstí je stihlo, jaké měla v Praze starosti a potíže a že ani teď ještě neví, jak všecko dopadne, že má starosti o maminku a o sestru.

„A u nás v Bezděkově,“ přidala; „je to pořád stejny. Modlím se z těch modliteb a často si zpomenu, cos mně tenkrát řek'. Jsem sama a nemám ani komu si postěžovat. Ach, jak je mně to líto, že jsme se aspoň na chvilku nemohli vidět, že jsme se tak nešťastně minuli. Nebylo nám ani to souzeno.“

Toto napsala, když zamítla myšlenku se přimihnuvši, aby tu počkala do pozejtří, že přijde Kalista, nebo aby mu vzkázala, že by mohli spolu bez překážky pohovořit, a že by ji vyprovodil, že by s ní na kus jel jako tenkrát — Ucítila, že krev chytla a zahořela tou vidinou. Ubránila se pokušení a také zamítla myšlenku, že by mohla za Kalistou poslat posla odtud, aby Kalista sem přišel dříve nežli ona odtud odjede. Než ubránila se a jen to psaní napsala, jež odevzdala hospodské snažně žádajíc, aby je dala spomocníku Kalistovi a žádnému jinému, aby se neztratilo.

Pak ulehla, nemohla však spáti. Jak ležela potmě v dusné světničce, do jejíhož ticha zaléhalo harašení deště a hlasný šumot stromů u stavení, přiblížilo se v té samotě, v tichu a tmě zase pokušení a přilichotilo se k ní, aby hned z rána nejezdila, aby zůstala a čekala alespoň dopoledne, posel že by mohl časně odtud a Kalista že by přišel, ó jistě přišel, že by si s ním mohla volně pohovořit. Kdož ví, kdy jej zas uvidí, zvláště teď, když se dostal zase dál. Pohovořili by, a třeba by s ní na kus cesty jel — Jeli by, sami, tady bez ohledu a strachu

Hleděla do tmy rozšířenýma očima — hleděla, Kalistu viděla — Ale muž — Hnula sebou neklidně, a co muž — Když je takový. Věk jí zkazil i Kalistovi, a když sám není hodný — Ale do té chvíle mohla se mu postavit a do očí směle a poctivě se podívat. Dosud měla sílu u vědomí, že je zachovalá. Ne, nemůže to být, nemůže, jako to nemohlo být tenkrát v létě v noci před odjezdem Kalistovým. Nevzkáže, pojede, časně ráno, hodně časně, doma ji také čekají, je čas —

Pozdě usnula, časně vstala a dala si zapřáhnouti. Nežli vyjela, došla ještě k hospodské a znovu jí žádala, aby tedy to psaní tak opatřila.

„Jeďte s pánem Bohem a buďte bez starosti,“ ujistila ji hospodská a hlas i oči dotvrzovaly, že opravdu tak míní. Mladá Domáňová vyjela; kolikrát se ohlédla cestou po Kalistově vesnici, ve které do nedávna byl. Toho dne dojela až do Jaroměře; dopoledne třetího zarazil zelený vůz pod bělavou, suchou již plachtou v Padolí před Dušánkovým příbytkem.

Byla to událost a způsobila skoro takové pohnutí jako když se nebožtík Dušánek poprvé vrátil ze světa. Již proto, že bezděkovská mladá Domáňová sama řídila povoz a sama přijela, vybíhali lidé ze stavení a šli za vozem až k Dušánkovým; ale nejvíce lákala sousedy dychtivá zvědavost, jak bylo s Dušánkem, co se vlastně stalo a jak je, neb na zprávu o jeho smrti hned proskakovaly řeči, že není všecko jak by mělo být, že ten onen už se přihlásil, že má u nebožtíka a že žádá, aby byl vyplacen.

Dušánková zalomila rukama a zahořekovala, zahlédnuvši vůz, jenž jim vozil ze světa blahobyt a dával všeho hojnost.

Domáňová se zarazila, když spatřila matku. Nevydržela tedy u nich na Bezděkově anebo nemohla.

„Proč nejste na Bezděkově?“ zeptala se jí především, když osaměly. „Kdy jste se vrátila?“

„Už předevčírem —“

„A musela jste?“

„Nemohla jsem už vydržet. Kruťák je — Ó bože, to jsem teprvu viďala, co zkusíš.“

„Snad vás nevyhnal!“

„To ne, ale taky mě nedržal. Jen se ušklíb', když jsem řekla, že půdu. A dost jsem se bránila, abych vydržala, k vůli tobě, ale nic jsem neuďála dobře, pořád shlížel, momtal a louznil a i nadával tak, abych slyšala; a tak jsem musela vidět, že překážím —“

Domáňová nebyla překvapena tím jednáním, než lekla se. Jak bude, až ona se vrátí, až nepřinese, nač muž čeká. Dříve nežli toto jeho sklamání, uviděla hrozné sklamání doma, když pověděla, co se stalo, jak jsou okradeni, že na ráz přišly o tolik.

Křik a pláč rozlehly se Dušánkovým stavením. Dušánková chytala se za hlavu, lomila rukama naříkajíc, a hned zase soptila na Krajíčkovy, ó že jim tolik věřili, a v tom už popuzena na dceru, co dělala, že je měla žalovat, že se dala zastrašit, co dělala, když se tolik troštovala, a jen sama, jen sama chtěla do Prahy, ona, Dušánková, že by s těmi lidmi jinak zatočila, ať teď tedy poradí, Anna, když je takové moudro, ať poví, jak se vyrovnat s lidmi, jak zaplatit, když se jich kolik hlásí o výplatu, že ostaly dluhy, za plátna, za přízi

Domáňová na ten výbuch mlčela, ale když se i sestra k matce přidávala, zachvěla se nevolí, a v té jen vykřikla:

„To mám za uvšechno!“

Dále se nehájila, ale vyčetla v tom svém popuzení, že by nebylo tak zle, kdyby se bylo jinak hospodařilo, kdyby nebývalo takových zbytečných vydání, otec že se nadarmo staral a nadarmo sháněl, že to všecko polkla domácnost, kdyby toho plýtvání nebylo, že by teď nebyla matka se sestrou beze všeho a ona — ona sama — „Tenkrát Domáň, když po mně bláznil, se spokojil, jen když jsem si ho vzala — Ale pak! Cokrát mně vyčetl, ani nevíte, jakou jsem měla pomoc, že jen trochu škopků s mosaznýma obručema, trochu hloupé parády a ostatek nic, nic — Teď čeká na dědictví. Jak se mám vrátit, co mu řeknu. Jaky budu mít novy peklo — A tadyk u vás zas samy vyčítání! Starejte se tedy samy. Uvidíte.“ Domáňová strojila se na cestu.

Obrana ta účinkovala na Dušánkovou. Začala obracet, omlouvat, zdržovala dceru, aby ještě nechodila. Než ta se nedala zdržeti. Byla pohněvána, ale pospíchala také k vůli mužovi, jenž je jistě rozkacen, když je na hospodářství tak dlouho sám.

Záhy odpoledne, před svačinou, došla Domáňová na Bezděkov a s ní podruhyně od nich z Padolí nesoucí její cestovní uzel, v němž kromě šatstva a prádla přivezla dárky z Prahy staré děvečce i ostatní čeládce. Pro hospodáře měla novou, porcelánovou dýmku a stříbrné hodinky s řetízkem po nebožtíku otci, jež mu chtěla dáti s matčiným i sestry své svolením.

Nitro se jí sevřelo, pocítila nechuť, odpor, když zahlédla starý, roubený statek, ve kterémž na čtvrtý rok se trudila. Zachmuřeně vstoupila kamennou branou pod košatými lipami. Nadála se, že se s mužem na první vstoupení nesetká, že je jistě v hospodě.

Nebyl. Stál ve světnici sám, hledaje něco mezi šatstvem a řemením na dřevěném, mohutném sloupu prostřed světnice. Rychle se obrátil, když se ozvalo od prahu „dobry vodpoledne“, pronesené ne jasně a vesele, nýbrž hlasem zastřeným a jako nuceně. Domáň upřel zkoumavě oči na ženu, okamžik mlčel; nežli se ozval, promluvila Domáňová jako na omluvu:

„Jdu pozdě —“

„To je dost, že jdeš.“

„Nemohla jsem dřiu.“

„Špacírovalas po Praze.“

Chtěla ho odbýt, tak že ji vítá, jak jedná s ní a jak jednal s její matkou, ale zamlčela vše z hrdosti i vidouc, že by bylo marno, a proto jen s úsměškem řekla po něm:

„Špacírovala po Praze.“ A dodala: „To bych ti přála —“

„Kdo ví co!“

To řekl místo starostlivých otázek, jak dojela, jak bylo, co se vlastně stalo. Když mlčela a jen uzel rozvazovala, vybuchl tvrdě:

„Tak co vezeš.“

Obrátila se po něm a řekla přemáhajíc se:

„Ještě není uvšechno srounáno. Je to u ouřadu; taky jsem musela k advokátoj —“

Vyvalil zakalené oči a překvapen, nechápaje opakoval:

„Advokátoj —“

Pověděla mu stručně, co se stalo s otcovou pozůstalostí, jak byla vykradena.

„Uvšecko vykradli?!“

„Skoro uvšecko.“

„A nic nevostalo?“

Postřehla, jak mu v očích zasvítilo.

„Ne, vostane,“ kvapně odpověděla bezděky chlácholíc. „Jsou ještě dluhy mezi lidma, to se musí uvšechno srounat a vymahat, a teprva pak —“

„Bude starýho čerta!“ Ušklíbnuv se, nechal selku stát a vyšel ven. O hodinkách a dýmce se mu nezmínila; ani na ně nevzpomněla. Ale to jí kmitlo, kdyby věděl, že něco peněz přivezla a že mu je zatajila. — V tom také dolehlo pomyšlení, jak bude na večer, až se vrátí z hospody, že jistě tam jde, a že jistě dnes přijde pozdě a bude korejhnit a týrat ji, a jak bude dál, dál —

Stála u stolu u dárků z Prahy, majíc rty sevřeny, oči do prázdna upřeny —

XXVIII.

Koncem srpna t. r. 1841 nastalo faráři Havlovickému loučení. Měl na dobro opustit starou faru a přestěhovati se do nové. Měl z těsnoty usadit se v pohodlnějších místnostech a přece nepospíchal. Hned od rána na to myslil, že odpoledne, jak sám ustanovil, budou jej stěhovat.

Nebyl dost klidným, zvláště když po svačině zašel z nové fary do staré, aby tam byl dříve, prve nežli přijdou Doubenus s hrobařem, kteří měli odnášet. Naposledy usedl u stolu, u kterého po patnácte let denně sedal při knize nebo píše a studuje, zvláště za zimních dnů i večerů — — Patnáct let! Šestnáctý dochází, co se dostal sem za faráře. Tenkrát před patnácti lety, když sem jel z náchodského zámku, tenkrát, když byl pozván u důchodních —

Nevěda vstal a přecházel vzpomínaje na mladá léta, jak bývalo, jak, když sem na podzim, za listopadového podvečera přibyl, jej uvítali. Mihlo se mu, jak ona, důchodňová, sem poprvé přijela s mužem, o pouti, jak tu seděla ve veselé společnosti — tady, zrovna tady

Stanul a upíral zraky ke kostelu, jako by kolem něho seděli hosté, důchodní, jeho paní, svěží, s tím krásným úsměvem rtů i očí —

Náhle se obrátil po knihovně; hřbety knih, jejich zlacené tituly, jejich rudé i tmavomodré, zelené cedulky zahořely a prosvitly v proudu odpoledního slunce. Sáhl po knize, jejíž místo dobře znal, a zahleděl se do ní. Byly to Schillerovy básně. Nečetl jich, jen na proutky mateřídoušky a na vložené znamení se díval, na bílou pentli, při konci z knihy visícím již zažloutlou, na její vyšité pomněnky a růže, na drobné a již vybledlé litery pod nimi:

U ‚ne. 1827.
Albertine

To napsala tu, v tomto pokoji, aby on nevěděl, tak jako ty proutky mateřídoušky tajně utrhla tu z věnečku, jenž visel na stěně od slavnosti Božího těla. Již dávno si nevzpomněl na to májové odpoledne, již dávno nezatanula mu v mysli paní důchodňová jako živá.

Znamení do knihy, jež mu darovala ještě na zámku, a ty suché proutečky mateřídoušky vyvolaly zase živě tu na skutečném dějišti líbezný ten zjev, jak ji tu tenkráte stihl samotnu, jak stála nevědouc o něm zády k němu obrácená, ve světlých šatech, jež přilehaly k její urostlé, kypré postavě, a trhala ty proutky z věnečku. Hlavu měla zpět pochýlenu, paže byly zdviženy —

A pak, když stála těsně vedle něho, kdy chytil její ruku a cítil, jak se chvěje, jak jí maně vložil svou pravici kolem pasu a jak se pak vzpamatoval, když mu tichým, chvějícím se hlasem šeptala, zdali ji také miluje, jak ruku od jejího pasu pustil a ustoupil, a jak ona si rukama zastřela planoucí tvář, jak z nenadání vytrhla z knihovny Schillera a vzala z knihy toto znamení, aby utajila, co připsala, jak v nervosním rozčilení hledala svůj klobouk, který ležel tuto na pohovce, a kvapila ven, jak se síní kmitla a vyběhla zadní brankou a zmizela v březině za farou —

„Jemnostpane!“

Havlovický se vytrhl ze vzpomínek. Spatřil pozardělou, usmívavou tvář dlouhého Doubena, jenž maje čepici v rukou stanul ve dveřích.

„Ach, vy, Doubenus! Tak, tak, jdete stěhovat; tak tedy s pánem bohem. Tak odnášejte. Je hrobař s vámi?“

„Jsem,“ ozval se hrobař za Doubenem.

„Tedy začněte. Nejdřív nábytek, pak obrázky, klekátko a ostatní, knihy ať hrobařka odnáší v koši.“

Stalo se; hrobařka odnesla knihy až na jednu, kterou farář sám si přestěhoval, v náprsní kapse svého hřebíčkového, domácího kabátu. Byly to Schillerovy básně s bílým vyšívaným znamením a s přeschlými proutečky mateřídoušky. Tu knihu přenesl na novou faru a postavil ji mezi knihy na její bývalé místo, když se za soumraku rozloučil se starým svým bytem, když ze zadního pokoje se naposledy podíval na zahradu a z předního do lipové, šeré aleje při cestě vedoucí ke kostelu.

Tak se usadil farář Havlovický nadobro na nové faře. Do staré se měl přestěhovati bratr Vincenc. Bydlení na nové faře bylo hrubě pohodlnější; nejvíce si je chválila stará mlynářka, farářova matka, třeba že Část svého panství, chlév, měla dosud u staré fary, a třeba že při nové nebylo dosud studně. Voda jim zatím hrčela do pískovcového koryta po trubách ze svahu za farou. Pro pitnou lepší posílala do školské zahrady.

Farář měl mnoho práce se zahradou, aby ji upravil od staré fary až k nové. V staré tou dobou bujně kvetly jiřiny; jejich pestré barvy, nejrůznější tony červené, rudé i žluté v divném skropení, bílé i zahnědlé jen hořely ze zeleni za slunečných dnů srpnových a začátkem září. Faráře těšily nejvíce dva semenáče, to jest nové jiřiny, jež si tímto létem odchoval ze semene, a jež by se mohly směle ukázat mezi ostatními „krajankami a vlastenkami“, jak se farář pochluboval Kalinovi, kostelníku a každému, komu je ukazoval, že by mohly, myslím, dosti směle do Skaličky na soud, ucházeti se o cenu jiřinkové slavnosti.

Byla zase ve Skalici dne šestého a sedmého toho měsíce září. Havlovický se tam tentokráte nevydal. Nastalať mu nová starost. Zaťukal v tu dobu s bratrem šichtmistrem na matku zemi zase na jiném místě, aby vydala poklad.

Ve Vítově dole bylo již nadobro po díle. Vodě se tam neubránili. Neucpali jí a vyčerpati nebo odvést nemohli jí bez strojů. A těch neměli. Nezbylo, nežli přestati nebo hledati zase jinde. Farářův bratr nebyl tou nehodou ve Vítově dole nijak zkrušen; chuť a odvaha jeho se tím nezviklaly, a to bylo také podporou farářovi, jenž bratrovi důvěřoval.

Farář, když hodlali zase na novém místě začíti, naléhal opět, aby si opatřili k dílu důlního, aby byl někdo stále při havířích. Šichtmistr konečně povolil, ač ne z plna. Ať si farář tedy důlního opatří, ale teď, když začínají, že ho není potřeba, že on, šichtmistr, všecko opatří, s důlním aby počkali až do jara.

Tak začali zase sami a zase v stranách „Milířů“ a Vítova dolu, mezi oběma v zádušním lese, kus pod cestou ve svahu nedaleko ohromné jedle „matky“, nesoucí svůj zdravý vrchol vysoko nad všechen les. „Dílo“ faráře Havlovického zdrželo, a proto nejel do Skalice na jiřinkov.pu slavnost. Litoval toho, byl by se rád setkal zase se známými a přáteli, jmenovitě s farářem Rojkem a s „Myslimírem“, studnickým farářem Ludvíkem. Litoval toho pak tím více, když uslyšel, že kostelecký „pan bratr“ tentokráte také zůstal doma.

O tom podal mu zprávu Matěj Donát „milion“, kostelecký myslivec, jenž koncem týdne po jiřinkové slavnosti přišel do Padolí podívat se na zádušní les. Stavil se na faře, a jen novou stavbu pochválil, to že je něco jiného, jen ji prošel za průvodu Havlovického a usedl pak v jeho pokoji, již začal o Skalici, tak že tam také byl, že mu již nedalo, když tolik o té milionské slavnosti slyšel, že si řekl: „Podíváš se tam, abys nebyl takový hloupý a nemoh' o tom promluvit, a když to máš čemu říkajíc ú huby.“

Tedy se rozběhl a nelitoval, jak faráři horlivě vykládal.

„To jsem si opraudu nemysle], že to je tak slauny. A těch georgin, těch květů, milion, to byla podívaná, člověk nevěděl, kam dřív se podívat, na které ty jiřeny — A těch jmen všelijakých a divných! To by člověk musel být panem páterem Hurdálkem, aby to všechno vyjmenoval. Ten jo, ten ví, kde která, a jak ji pokřtili —“

„A farář Turek z Dašic —“

„Taky, taky, ten se tam vrtěl, jako šídlo je, a jen mu oči hrály — ale v tom sále — bože, těch květů, všecko samá jiřena, i kamna, i kamna! Už jak člověk přicházel k Šteidlerově hospodě, na štítu kytka a jaká, jako fedrpuš, náramná kytka a ze samých jiřen. A před hospodou a na dvoře těch kočárů a kolesek —“

Myslivec rukama se rozháněl na dolíčenou svého neurovnaného vypravování — „A pak v sále! Samý růženec, samý pletenec z georgin, i kamna v georginách.“

„A na stolech v sále vystavené květy —“

„V sále, a pak ještě, to byla letos novinka.“

„Jaká —“

„Když se měly ceny rozdělovat, sešlo se do Šteidlerovy zahrady, do letního sálu, ten letos vystavěli. Tam stála dřevěná pyramida na dobrý sáh vysoká, na jejích stranách samé laťky, laťka nad laťkou, a v každé té laťce plno jiřen, ty byly do těch latěk zastrčeny. To byly samí nováčkové.“

„Semenáči.“

„Semenáči, ze semena letos odchované.“

„Všecko domácího pěstění; vzácná věc. Kolik jich bylo?“

„Asi sedmdesát.“

„To nebylo tak mnoho.“

„Ale samé vybrané, samé milionské; přísně prý vybírali. Soudcové seděli u stolu, soudcové a soudcová —“

„Jak? Soudcová?“

„A pane, soudcová, ženská; dva muži a ona, paní pardubického pana důchodního, paní Nováková, ta prej má zahradu a jiřeny.“

„Jsou prohlášeny —“

„Milionská ženská, seděla na té soudné stolici s farářem Turkem a Smídem Josefovskym, vystrojená — prach — milion —“

Havlovický se ptal na vynikající květy, a kdo dostal cenu. „Milion“ leccos si pamatoval, ale ne všechno. Zevrubnější byla jeho zpráva o společném obědě ve velkém sále. Farář se dotazoval na známé, především na bohuslavického faráře Rojka.

„Seděl jsem zrouna proti němu. Ten se tam rozkohoutil, až mu oči blýskaly.“

„Při banketu?!“

„Při banketu, ale ne snad, víme, od pití. Měl šarvátku, trochu se hádali.“

„Aj, a oč, snad o češtinu.“

„Taky trochu, ale víc o pana purkrabího v Praze.“

„O nejvyššího purkrabího, hraběte Chotka?!“

„Bodejť, že pojede; s panem Hochem se potýkali, to je Němec. Že má purkrabí nějaké nedorozumění s pány stavy skrze zemský výbor, že páni šlechtici nejsou se zemským výborem spokojeni. To nám vykládal pan farář Rojek, já seděl naproti.“

„Ale zemský výbor je ouřad zemských stavů.“

„Právě proto; výbor je jejich ouřad, ale snad neposlouchá, všecko sám spravuje místo stavů, oni na sněmu že nic nemůžou, v něm že nic není.“

„To není, ne,“ přisvědčil farář.

„Že prý aby sněm jenom schvaloval, co zemský výbor navrhne nebo co už o své vůli nařídil, a zemský výbor zas že dělá vlastně jenom to, co vláda chce.“

„Aj, aj,“ farář zakroutil_ hlavou, „o tomhle že se mluví? A šlechta že se ozývá o svá práva, že je nespokojená? To by, panečku, bylo dobré znamení! To není jenom proti zemskému výboru, to by bylo také proti vládě. To by člověk nechtěl skoro ani věřit, že by se naše urozenstvo tak odvážilo, teď, když vláda všemohoucí — Ale ostatek, nebylo by divu, když je takové utiskování všude, a nikde volnějšího hnutí. Ta nespokojenost je všudy. Alespoň dle novin je v Uhrách ještě větší, jenže tam je to jináč, tam kavalíři a národ je všecko jedno. No, a co ještě tam v Skalici povídali o politice —“

„I ještě, ale já to už pak neposlouchal. Řku, povídám si v duchu, že jim to všechno starého čerta platno. Co zemský výbor, co stavové; nic. Ale Vídeň a Mettrnich. A když Vídeň ne, tak ne, a Vídeň k nám pořád ne. Když Mettrnich nechce, ať se páni kavalíři postaví. Nic, nic. To je, jako když já

žádal o novy schody. To je taky právo, to bylo my právo, a napsal jsem to — Pěkně to napíšu, hlásím se, že těch schodů tuze potřebuju, no a co — Nic! Páni na zámku jen tureckou kreu — Dal jsem si dost záležet, a cely my lejstro pak samá turecká kreu, samý červený inkoust, a curuk — kann nicht bewilligt werden —A měl jsem to. Právo!“ Myslivec se uplivl. „A tak to mají s Vídní,“ pokračoval rozehřáv se, „s Mettrnichem, s tím prachmilionskym — A tak, co bych se zlobil; a proto jsem pak už neposlouchal, když pan farář Rojek a ostatní o tom mluvili, a o nejvyšším panu purkrabím, ten že by porád jen stavěl silnice, a stavěl ibrhaupt, a že uvěří každému přivandrovalci, jen když na něj přijde francouzsky. Tak jsem se radši obrátil na konec tabule, tam —“

„Snad pan páter Albl —“ hádal Havlovický usmívaje se.

„Bodejť, uhodli. To je kopa prachmilionská. Tomu jsme se nasmáli.“

„A tancuje!“

„No, na tanec blázen, každou bábu by roztočil. A když on, prašiuka — krom toho posvěcení, líbějí odpustit, když i mě dostal do kola a roztočil!“

„Jak to —“

„No, přiletí ke mně, popadne mě pod paždí, a že musím s ním. Já řku, Co — A on: Jen jdou, musí to být, to by si uškodili, pan obrfořt, vědí? A najednou zastaví pod kruchtičkou, kde seděla paní obrfořtka, a on, kůže milionská, vysekne jí kompliment a povídá:

„Jemnostpaní, tadykle pan myslivec, pan Milion, ještě tohle,“ (myslivec se uplivl), „si netroufá, ale rád by jich, jemnostpaní — no zkrátka, zaonačil to tak, že bych s ní rád si zatancoval, milion hrdlouživá — já a tancovat a ještě s paní obrfořtkou, s takovou jarmarou — no ale — dostal mě do želez — zpátky jsem nemoh'.“

„A co paní obrfořtová —“

„No, koukala taky, ale ne, aby řekla, jdou starej, ale to se usmála a milostivě vstane, a tak — Jezus, Marjá — co bylo dělat — já se postavím — vedu ji do kola, dvacet let jsem netancoval a měl jsem těžký boty — no to se ví, na cestu. To ten bláznivý kaplan jistě věděl a naschvál —“

„Ale šlo to, šlo —“ farář se usmíval.

„Inu šlo, ale jak. Ostatek já nic nevím — muzika hrála — co a jak, já čerta věděl, já se jen točil a paní obrfořtová se taky vrtí, já v duchu kleju: I ty prachmilionský — myslím jako kaplana, a ona dejchá, celá červená — já se už potím, ona taky; v tom mě nechá má křehotinka stát, že děkuje, ich danke schön a všecko kolem mne —“

„A co Albl —“

„Taky a ještě, kůže milionská, mě chválí, že být on ženskou, že by s jiným netancoval nežli se mnou.“

Farář se dal do smíchu a pochválil si, že se zasmál.

„Já se teď beztoho málo kdy zasměju. Ani to člověku nepřijde. Není do smíchu.“

„A proč?“

„I je dost starostí —“

„S jamou?“

„Nejvíc,“ přiznal se farář bezděky, ale hned jako by chtěl omluviti dodal: „Snad je to taky věkem. Let přibývá — a to má snad taky oučinek na spaní. Není už takové jako bývalo.“

„To dělají myšlenky. I pustějí je. Myšlenky to jsou. Já spím jako dřevo a jsem starý chlap; ale jak mám trochu nějakou starost, jako bylo s těmi schody, spaní taky to tam.“

Vešla farářova matka a zvala na kávu, že už je na stole. Za té svačiny dostali se zase do Skalice; myslivec znovu vypravoval na farářovo vybídnutí, jak jej dostal páter Albl do kola, a rozesmál starou mlynářku. Ale pak se zarazila, když myslivec si z ničeho nic vzpomněl:

„A koho jsem tam o ty slavnosti taky viděl —Mikulu Rusa.“

Havlovický si všiml, že se matka znepokojila, ale sám klidně se otázal na svého bývalého kočího, přivezl-li tam někoho.

„Šonovského správce. Tak se ke mně hlásil, totiž ten Mikula. Jak mně shlíd', hned ke mně. Já řku, ty desentére, ty bys, myslím, zas desentíroval. A on: „A bože, a bože, hned, ale do Padolí na faru, to nemožu zapomenout.“

„To si myslím,“ přisvědčila stará mlynářka dost tvrdě, že se až farář v duchu podivil, i tomu, že otáčela řeč. Ale sám se ještě na Mikulu optal, jakou má teď službu, je-li spokojen.

„Je, a o svym klukovi povídal,“ přisvědčil myslivec, „ani jsem se neptal a hned, kdybych prej viděl jeho kloučka, to že je kluk, že roste.“

Farář poslouchal o kloučkovi jen na půl ucha, všímaje si více matky, jejíž neklid mu byl nápadný, i to, že na novo obracela a také pak obrátila hovor. Divil se v duchu, že dosud nezapomněla, že se na Mikulu Rusa a Markytku, po níž se ani slovem neoptala, tak zatvrdila, že nechce o nich ani slyšet. —

XXIX.

Pout na svátek všech svatých byl na padolské faře slavný. Musil takový být, poněvadž se poprvé slavil na nové faře a poněvadž Havlovický musil sezvati zámecké pány i „pány bratry«. Slavný byl, ale ne tak hlučný, jako jiná léta; to proto, že přijel také sám nový vrchní. Erich a ten nebyl jako „pan virtšaftsrát“ Essentr. Sice se vážný pán nejlepších let v tmavém fraku, s atlasovým černým nákrčníkem a v pantalonech, zjev elegantní, ale také důstojný, dovedl zasmáti, ale přece nevybuchoval za jeho přítomnosti takový řehol, jaký býval za Essentra.

Všecko bylo o tom poutu za vrchního Ericha tlumenější a mírnější, i pití, což také pozoroval i Doubenus v bílé pásmici dole ve sklepě a což také vykládal hrobařovi, svému pomocníku při narážení i ochutnávání. Vykládal to jakož i o tom, jaká je víno potvora, že opice z vína drží, a jak tam dole ve Veroně — — a vše těžkým jazykem; hrobař to vyslýchal jako jindy, stoje na nepevných nohou, obraceje oči od pití kalné více do neurčita nežli na Doubena.

Padolský pout skončil Doubenovi dobře dole ve sklepě i pak nahoře při světle lucerny, když svítil pánům a snášel jim pláště. Všichni tentokráte

sáhli hloub do kapsy, jakoby věděli, že nový vrchní zvláště štědrou diškrecí jej obmyslil. Za to bylo hůře za týden o padolském posvícení.

Doubenovi se nevyplatilo, že hrdinsky vystoupil, aby obhájil svého jemnostpána, kterého měl v nevýslovné úctě a kterému byl z celého srdce věrně a upřímně oddán.

V neděli o tom posvícení faráře litoval, poněvadž musil před samým polednem, před samým posvícenským obědem do vsi, až na konec Rokytnika pod samý Turov, báječný vrch, v jehož lůně dřímají svatí rytíři. Farář tam odjel na pěším koni, aby zaopatřil tkadlce náhle na smrt se rozstonavšího.

Nežli farář odjel, nařídil, aby s obědem nečekali; tak zasedla stará mlynářka s jediným svým hostem, synem Vincencem ke stolu o pravém poledni. Čekala také nejmladšího syna, mlynáře v Havlovicích, jenž měl od bratra faráře vypůjčené peníze. Pro ty snad nepřijel, neboť měl je už dříve odvésti; pro ty asi nechtělo se mu do Padolí, ačkoliv ho bratr farář o ně dosud neupomínal.

Za to přišel host nečekaný a proti přísloví tentokráte ne nejmilejší, alespoň staré mlynářce. Zakabonila se, když z čista jasna zjevila se na prahu kuchyně Markytka, někdy její děvečka, nyní žena Mikuly Rusa. Šla na návštěvu ku příbuzným v sousední vesnici, a když došla k samému Padolí, neodolala a stavila se na faře a ne sama. Malého svého kloučka nesla v peřince; kluka boubelatého, o němž každý, kdož znal Mikulu Rusa, na první pohled musil rozhodnout, že je celý táta —

I stará mlynářka si to v duchu řekla, radost však z té návštěvy neměla. Než odpudit ji zrovna a hned, od prahu — Neučinila by to otrhanému pobudovi, neřku-li hodné ženě.

Doubenus na oběd pozvaný liboval si v čeledníku sedě s děvečkou a čeledínem u posvícenské hojnosti. Žerno mu bralo a po vůli mohl pivem hasiti žízeň jako trám. Jen to jej překvapilo, že si Markytka nezasedla s nimi za stůl, že si ji panímáma nechala v kuchyni.

Tušil proč, ale mlčel, a mlčel i pak, když.Markytka brzo po obědě odešla, dříve, nežli se farář navrátil ze vsi. Odnášela si hodnou výslužku,

ale přece o tom farská čeleď mluvila, že Markytka tak brzo odchází a jich jakoby se stranila, že s každým jenom několik slov promluvila.

Doubenus opět vydržel a nepodřekl se, ač jej pokoušelo alespoň naznačit, že kdyby chtěl, že by mohl povídat, že ví. Ale pak, když to jiný a zkrouceně řekl, veřejně, dole v Langrovské hospodě, Šimůnek krejčí z „uličky“, jenž měl věnec vousů pod bradou, opřel se tomu Doubenus, a když Šimůnek ještě jedovatě a neomaleně přidal, že Markytka přišla na faru ukázat dítě, aby se babička a tatínek na ně podívali, vyletěl Doubenus od stolu, jako by lermo zatroubili. Vyletěl, rozkřikl se a vyťal Šimůnkovi facku, až se krejčímu v očích zajiskřilo.

O tomto jeho rytířském vystoupení, plném spravedlivého hněvu, se farář Havlovický nedověděl, neboť se o to postarala stará mlynářka, zakázavši jmenovitě oběma kostelníkům i hrobaři a zvoníkovi, od nichž farář se mohl nejspíše dověděli, aby zamlčeli, co se v Langrovské hospodě o posvícenské muzice semlelo mezi Doubenem a Šimůnkem.

Doubenovi nemusila ani přikazovat; než jeho úkol byl mnohem těžší nežli všech výše jmenovaných funkcionářů padolské fary. Sice dovedl mlčet jako hrob a pozor si také uměl dát, aby se nepodřekl, ale zrádce s sebou nosil a ten zrovna okatě na něj ukazoval, aby si ho všimli, že něco bylo, že měl Doubenus tuhou šarvátku: to naběhlý, modrý, krví podlitý pruh pod levým okem.

Ten přímo vyzýval, aby se každý, tedy i farář, zeptal, odkud to znamení, jaké šarvátky to památka. Proto se Doubenus vyhýbal faráři. Nazejtří po té srážce, o posvícenském pondělí, to šlo, druhého však dne, kdy Doubenus klal na dvoře dříví, to nebylo možná.

Když se farář zeptal, vymluvil se a zalhal a farář uvěřiv dále se nestaral. Ze dvora odešel vzhůru ke kříži cestou kolem pole, jež sám zdělal z pustotiny, a do zádušního lesa za „matku., ohromnou jedli, k dílu. Pracovali tam zatím bez nesnází, a štoly přibývalo pravidelně. Farář nehořel už takovou nedočkavostí jako když začali v Milířích, nicméně klidný nebyl a denně zašel si k dílu alespoň jednou, ne-li dvakrát, a vždycky se horlivě

vyptával, jak, no jak to jde a bude-li už nějaká známka, zdali neuhodili na nějakou překážku.

Skálu mínil nebo vodu. Té se bál nejvíce, poněvadž seznal její moc ve Vítově dole. Havíři odpovídali co den stejně, že nic není, t. j., že není ani známky po uhlí ani žádné překážky. Dosud pracovali ve vrstvě hlinité a nedostali se ještě na lupek.

Také toho úterku po posvícení uslyšel Havlovický tutéž zprávu. Nezdržev se dlouho u jámy, vydal se na zpáteční cestu oklikou dále do lesa. Bylo krásné listopadové odpoledne , slunce, host tou dobou tak vzácný, jasně svítilo. V jeho proudu tiše stály ozářené kmeny, mezi jejichž dlouhými stíny vyjasnila se půda, hnědé jehličí plné suchých větviček i ostrůvky mechu, ostřeji se zazelenavší. Změtí kosmatých, jehličnatých haluzí místem hořela koruna buku brunátným plápolem i zlatým leskem.

Hluboký klid po všem lese. Vítr nevál, listí buků nepršelo; jen jednotlivé listy tiše kroužily, vyjasněné, prozářené jako zlatí motýlové, a připadávaly bez šustu do ryšavě zlatých nehnutých závějí spadlého listí.

Hluboký všude klid a pro ten šel farář Havlovický lesem dál a dál. Uvolnilo se mu, bylo mu příjemno. Poslední dobou pozoroval, že les na něj účinkuje konejšivě, a proto vyhledával ty tiché, osamělé procházky. Jindy chodil také často lesem, ale ne pro ten klid, pro to utišení. Toho tenkráte nepotřeboval. Teď po něm dychtil; sám si to přiznal i to, že je to znamení porušeného zdraví, že nemá již mysl tak svěží a silnou jako jindy. I to pozoroval, že on, jenž vždycky hledal společnost a rád chodil mezi lidi, ano je vyhledával, mívá chvíle, kdy se jim raději vyhne a kdy v osamělosti, zvláště tu v lese, je mu bez nich lépe a volněji.

Mířil velkým obloukem ku svému zalíbenému místečku výše ke Zličku na kraj zádušního lesa k dvěma bukům při nevelké pasece, plné vysokého metličí keřů ostružinových, odkud byl daleký rozhled k Boru i k Vrchmezí a ještě volnější k Stěnám, k teplickým skalám a za ně na kus Krkonoš i na Sněžku na obloze modravě nastíněnou. Šedé kmeny těch dvou buků stály tam jako utopené ve vysoké, suché metlici, jež na slunci, jak vítr zadýchl, se jen svítila a leskla.

Toho odpoledne po posvícení tam však nedošel. Když se dostal hloub do lesa, zaslechl opodál praskání větví, pak pojednou hlasné šustění shrabovaného listí. Nevšiml si toho, poněvadž věděl, že někdo láme suché větve se stromů a jiný že hrabe listí na stlaní. Obracel se, chtěje se vyhnouti, bezděky však se zastavil, když zaslechl mezi stromy.:

„A di, placno.“

„Toť se ví, že to bylo k vůli farářoj,“ odpovídal druhý ženský hlas.

„Ale di —“

„No tak ne, jak Šimůnek řek', že Markytka nepřišla na faru na posvícení, ale dítě ukázat, tatínkoj a babičce, a jaký uzel si vodnášela, ale v tom se Doubenus na něj rozkřik', ať drží tlamu —“

„Šimůnek se ho nelek' —“

„Ne, to ne, ještě se tlama tlamatá ušklíb', že se měl Doubenus na dítě podívat, že je celý farářovo, jako by mu z vočí vypadlo, ale v tom prej mu Doubenus vyťal takovou facku, až se Šimůnkoj hlava zatřásla, ale hned byl jako křeček, rozehnal se a šňáp' Doubenusa fajfkou — Šak má Doubenus voko podlitý —“

Farář nebyv zpozorován díval se jako na vidění na dvě staré ženské, zachuchlané v sešlé velké šátky. Jedna držela v ruce železný hák na dlouhé hrázce,[12] druhá staré hrábě.

„A co Mikula Kus?“ ptala se ta s hráběmi.

„Ten věří, že je dítě jeho.“

„Taky je. To si taky myslím.“

„Inu já myslím taky, ale vostatek, kdák ví. Prosím tě, nebylo by divu — cák —“ vztáhla hák do výše, založila, trhla, větev praskla a padala dolů. Druhá ze ženských začala rychle hrabat suché listí, jako by chtěla dohnat, co hovorem zameškala.

Farář Havlovický, kterého neshledli, odcházel. Praskot větvi, šustot prudce shrabovaného listí zněl na kus za ním, až jej zase přijalo hluboké

[12] bidlo, tyč

ticho. Než i v tom tichu slyšel pořád ty hlasy, tu klevetivou řeč, plnou jedu a ostnů.

Že chtěl k bukům na kraj lesa, zapomněl. Šel, šel — Teprve když se z jehličí dostal do pruhu šustivého listí bukového, všiml si, že se dostal jinam. Neobrátil se však už ke Zličku, nýbrž zamířil domů, k faře. Nezastavil se, neohlédl — oči měl před se upřeny. Ta kleveta jej udeřila.

Je-li možná, je-li možná! Takové řeči, taková ohavná pomluva z ničeho, ‚pro nic! Ten dojem byl nejprudší. Hněv i lítost — Šimůnek je zlý, zlomyslný, ten to roztřikl. Ale jiní to opakují, a mnozí věří a uvěří —

Byl přesvědčen, že jej osadníci, alespoň velkou většinou, mají rádi a u vážnosti, zakládal si na tom, že nikdo nemůže na něj nic říci. A Šimůnek přece si troufal, ostatní to opakují, letí to jistě všude a rozneslo se a roznese, lidé uvěří. Čest už má zkalenou —Doubenus se ozval a zastal se ho, a jemu pak zapřel, pravdu neřekl, proč má tu ránu, a panímáma jistě také věděla — Ale že Kalina se ani slovem nezmínil, u muziky byl — a taky ne hrobař, ani Červíček, druhý kostelník — Z úmyslu. A Šimůnek, proč ten, proč — farář vzpomínal, je-li to msta, ublížil-li mu snad, a na nic se nerozpomenul. Co s ním, co teď — Takhle to nechat není možná.

Po trestu zatoužil, aby ten zlý pomluvač ucítil —než co pak, co z toho. Pomluva — rozlitý inkoust. Utřeš, očistíš, a skvrna přece zůstane. A zač to všecko, zač? Přemáhal se, žil, aby nezpůsobil pohoršení, a jiní si je vymyslili. Proč? Za dobrodiní, za to, že se ujal toho Rusa — za to, že matka jeho ženu obdarovala. Ale nic neřekla, že Markytka byla na faře. Uzel jí dala, výslužku, a i to obráceno na pošpinění. Ale proč jemu zatajila, že byla Markytka na faře a s dítětem. Kmitlo se mu, jak se zarazila, když onehdy kostelecký myslivec o Mikulovi začal, jak obracela řeč a zamlouvala — To již snad něco věděla, to již něco bylo —

Myšlénky se rojily, honily, domněnky z nich rostly. Chvátal, aby již byl doma, aby zvěděl jistotu.

XXX.

Vstoupil zadem do nádvoří zahrazeného zdí proti hřbitovu a kostelu. Na nádvoří nikdo, pod kolnou Doubenus sám u hromady bukových polen. Po faře ticho, zdola, z městečka ozýval se tlumený hlas tepů jasným, mrazivým vzduchem listopadového odpoledne.

Doubenus právě položil nové poleno na mohutný nátoň a chtěl se rozehnat, aby začal; než nezdvihl rukou, když farář stanul z nenadání vedle něho. Doubenus byl by jindy usmívavě prostomyslně něco řekl, že se to kole nebo že hezky fučí, nebo že jemnostpán už jde od jámy domů, ale tentokrát upřel na něj jen oči, z nichž levé bylo podmalováno ukrutnou modřinou divných tonů, fialově zardělých, zelenavých i žlutých.

Tušil, že se něco stalo, když jemnostpán měl takový přísný vzhled.

„Doubenus," začal Havlovický, „vy jste mně neřekl pravdu."

Doubenus se zarazil jako školák. Chtěl něco říci, než farář vpadl určitě a také ostřeji:

„Já vím, kdo vám tu ránu dal a také proč, že jste mně," to znělo mírněji a uznale, „hájil."

„A když von Šimůnek, když porád korejhnil, nejdřiu stran uhlí —"

„Co?" „No, když už budeme topit uhlím, tuhle zimu že se ňáko ohřejeme při uhlí, to že budou na faru vozit uhlí fůru za fůrou."

„Proč jste si toho všímal."

„A když — jak pak ne, kdák by to vydržal, když se jim, jemnostpane, smál, to že s panem šichtmistrem vždycky vlezou pár loket do země a zas toho nechaj' a pak —"

„Stran Mikuly."

„To bylo nejhorší, kdák by se nevozval! Dal jsem mu jednu —"

„Tak to řek'."

„No, řek', dyť to u stolu slyšali, dolejší mlynář taky, a ten mně řek': ‚Dobře jste Doubenus udál, já jsem mu už ji chtěl taky vrazit.' A šel vod stolu, nechtěl se Šimůnkem bejt za jedním stolem."

„Panímáma o tom také slyšela."

„ Slyšala, ale —“

„Poručila, aby se o tom nemluvilo.“

„Toť.“

Doubenus vida, že farář to ví, nezapíral a mluvil čirou pravdu. Pověděl vše, co věděl. Také přisvědčil, když se ho farář zkoumavě optal, že už dříve byla nějaká řeč.

„Byla, ale to taky ta tlama Šimůnek, to hned jak Markytka tak na ráz vodešla, když musela.“

„A panímáma taky o tom věděla.“

„Vedala, ale nechtěla, aby voni, jemnostpane, vo tom něco zaslechli, že by se zlobili, že by jich to tuze mrzelo.“

„Tak byste mně Doubenus, mohl to dosvědčit, kdyby přišlo na soud.“

„A bože, jemnostpane, dosvědčit, vodpřisáhnout a třá hned—“ nabízel se horlivě, s ohněm Doubenus.

„Zatím o tom mlčte a taky neříkejte, že jsem o tom s vámi mluvil. Ta záležitost se musí vyrovnat. Nechci a nebudu trpět takových ohavných řečí.“

Nadšený respekt i oddanost zjasnily Doubenovu širokou tvář i jeho malé, tmavé oči; ale také zaklel, jak zrakem provázel odcházejícího faráře, na Šimůnka v duchu zaklel: „Tralda tlamatá, kdyby věďal, ublížit takovýmu člověku jako je jemnostpán. Takovej dobrák, jemnostpán, rozdal by co má, každýmu přeje — A taková tlama — Ale, počkej — šak na tě dojde, uvidíš —“ hrozil v duchu.

Naplil si do rukou, švihl sekerou při ostří leskle bílou vysoko nad hlavu, až jasněji se zableskla, a zaťal do bukového polena celou silou a vztekle, až zrudl v tváři, po čele i hrdle jakoby jej krví polil.

Stará mlynářka přepočítávala tou dobou v čeledníku přadénka toho podzimu napředená. Syn farář ji v tom vyrušil. Prudce otevřev dveře, vstoupil do světnice. Jak na něj pohlédla, mihlo se jí v duchu: ‚Že to už ví!’ Hned měla jistotu, jak uslyšela jeho hlas, jak promluvil.

„Maminko, prosím vás, kdybyste — na slovíčko —“ A pryč, zmizel.

Šla přes síň v pravo do dveří, do jeho dvou přízemních pokojů, odkud bylo viděti do zahrady, na stromy skoro již holé a na starou faru mezi nimi. Nezastavil se v prvním, nýbrž chvatně do, zadního, jakoby se bál, že by je v předním mohl někdo poslouchat. Ani se nesvlékl, jen čepici hodil na stůl a začal hlasem zřejmě neklidným:

„Maminko —“

„Pro boha, co je — snad —“

„To jste mně neměla dělat —“

„Co!“

„Zatajovat to o Mikulovi a Markytě.“

„Tak tedy víš — Že ti Doubenus — ten —“

„Ne, už si to po lesích povídají. Že jste mlčela, byla chyba,“ opakoval dost ostře. „Když jste to věděla hned tenkrát, jak Markytka odešla, jaké jsou řeči — A to jste ještě zamlouvala, aby snad nic nepropuklo jako onehdy, když tu byl kostelecký myslivec.“

„Nač dělat ti hořkost — myslila jsem si. — Kdo tě zná, neuvěří a zlým lidem —“

„Ale kdyby se Šimůnkoj byla hned zarazila řeč, bylo by se to tak nerozneslo — Ale tak, když se mu žádný neozval, myslil si, že se bojím, že nemám čisté svědomí.“

„Bože, kdo by si pomyslil! Josefe, nezlob se —Když jsem si myslila —“

„Já vím, maminko — měla jste dobré mínění, ale to nepomože. Ne, takhle to ostat nemože a nesmí, já to nestrpím.“ Začal přecházeti klenutým, čistě vybíleným pokojem.

Mlynářka sklíčená jeho šetrnou výčitkou i vědomím, že nejednala opatrně a litujíc ho, chytla v teta okamžik jeho hněvem.

„Žaluj ho!“ zvolala ostře.

„To udělám. Odvolat musí a doznat, že roznášel lež, pomluvu.“

Přešel zase pokojem jednou, po druhé. Stará mlynářka stála chmurně před se hledíc u psacího pultu, na jehož nakloněné desce ležel foliant v kůži vázané matriky. Trapným tichem rozléhaly se farářovy rychlé kroky, vrzání

jeho bot vysokých, lesklých holení. Přecházel hledě do podlahy, až pojednou stanuv zatřepal pravicí.

„A to je mně také líto,“ mluvil trpce, „že žádný nepřišel, aby řek'. To a to se o tobě mluví, braň se. Ne, žádný, všichni jakoby věřili, jakoby nemilou pravdu. chtěli zatajit, jakoby té pomluvě věřili.“

„Jako já snad — to já snad taky. Ale jdi —“ chtěla říci „bloude“, ale hned vzpomněla na synovo posvěcení. — „co tě napadá. Kdo by věřil a kdo by taky dal na Šimůnkovu řeč. Tou aby za psy házel. Žádný mu nevěří, každý ví, jaký je hříšný klevetník.“

Mluvila dál, konejšila, chlácholila a teprve, když viděla, že synovo pohnutí se tlumí, odešla od něho. Farář, osaměv, přestal přecházeti pokojem; k oknu se postaviv, hleděl ven, ale sotva co pozoroval. Také již soumrak nastával; stromy na zahradě a dál u školy i rozložitý, vysoký javor u cesty ke škole se tměly.

Farář v tu chvíli v duchu zase vytýkal, že žádný z jeho společnosti u „zeleného stromu“ neměl tolik upřímnosti k němu, ani felčar, ani dolejší mlynář. A i Šimek, hospodský, mohl se zmínit, ale ten je mladý, netroufal si, ale mlynář — Ten u toho byl, když Šimůnek —

Havlovický netušil, že tito od srážky Doubena se Šimůnkem už dvakráte, dnes odpoledne po druhé o tom jednali, co dělat, má-li se to faráři říci čili nic. Felčar žid byl nejopatrnější. On že by nerad takovou věcí hnul, řekl u kulatého stolu maje v rukou kytaru se zelenou pentlí, a že snad panímáma, farářova matka, o tom ví, a snad i sám pan farář —

Brnkl, ale hned toho nechal, když mlynář dutě zakašlav přisvědčil. V tom přišli pro ranhojiče. Odloživ kytaru na sousední stůl, bez prodlení šel k nemocnému. Dolejší mlynář, osaměv u kulatého stolu s Klimšem, hospodským, opakoval lékařovo, že je těžko se do toho míchat.

„Obzvlášť — a jak pak kdyby —“ zakašlal. „Víme —kdyby, vždyť by to bylo lidské. Vždyť i takový znamenitý člověk jako je Havlovický — Přijde chvilka, příležitost, a kreu je kreu —“ Pokrčil rameny a upil z broušeného žejdlíka.

„Kdyby i to prauda bylo, jako že není,“ bránil mladý hospodský, „kdyby i bylo, dejme tomu, ale jedno by neudál, ne, to ne, to jistě ne, jak já ho znám —“

„Co —“

„Aby to strčil na jinýho, aby podvedl při tom ještě jinýho, aby strčil dítě a ženu Mikulovi.“

„No víš, Josefe, to ti dám za praudu, tady jo, náš farář by to neudál, ale děje se to, u pánů to často bejvá.“

„Ale tady to není.“

„Neříkám tady, ale já bych přece neměl chuť to farářoj říct —“ Dopil žejdlík a vstal.

Když odešel, uvažoval mladý Klimeš o té záležitosti dál. Ví-li farář, co se stalo, co se mluví, nač mu to říkat. Neví-li, jestliže mu to zatajili, a je-li nevinný, a ta šeredná pomluva aby měla panovati dál. Co dělat, jak mu to říci? On aby — jak by mohl, on mladík —Náhle vstal, jak mu připadlo, že snad učitel ví a ten že by snad nejspíš — Vstal a svléknuv krátký podvlékáč a vzav na se lepší kabát i nedělní čepici zamířil nahoru ke škole.

Bylo v tu chvíli, kdy farář Havlovický stál u okna chmurně zamyšlen. Klimše zahlédl, an dochází od bednařových k vysokému, starému javoru, kolem něhož odbočovala cesta od kostelní aleje v pravo výš k roubené škole. Jak jej farář shlédl, bez rozmýšlení odstoupil od okna, vyběhl na zahradu a zavolal na Klimše kráčejícího kolem farského plotu, aby se zastavil, může-li, nebo až půjde zpátky.

„A to hned, jemnostpane.“

Za chvilku vstoupil mladý Klimeš do fary. Faráře zastal v zadním pokoji zachmuřeného. Ani se neusmál a vážně uvítal svého někdy chráněnce. Mladý Klimeš, na němž nebylo v ničem znáti jeho selský původ, byl už celý „půlpán“, v pantalonech, v kabátě úzkých rukávů, se světlou „půlkou“ kolem krku, přes níž přeložen límeček bělostné košile; znamenitý „půlpán“, černých vlasů, do spánku lehce přičísnutých, krásně modrých očí, pěkného, výrazného obličeje táhlého.

Když jej farář tak z nenadání zavolal, proniklo jej ihned tušení, že jej farář volá k vůli Šimůnkovi z uličky. Proto nechal porady s učitelem Černým a stavil se ihned na faře.

„Josefe,“ farář jej pořád tak oslovoval jako dříve, dokud byl Klimeš v Srbské na statku, „kam jste šel?“

„Do školy, jemnostpane.“;

„Co tam —“

„Abych praudu řek', jemnostpane, k vůli vám:, poradit se s panem učitelem Černým.“

„A já se snad nezmýlím, řeknu-li, že to je k vůli Šimůnkoj. Slyšel jste taky.“

„Slyšel, bohužel, takovou šerednou klevetu.“

„Já teprve dnes, takřka před chvílí. Mrzelo mě, že se to tak dlouho přede mnou tajilo, že mně žádný Die neřekl, abych se mohl bránit.“

Klimšova tvář se náhle zjasnila a bezděky zvolal živěji: „Vždyť já to věděl!“

„Vy jste nevěřil,“ zeptal se farář kvapně, jasněji, dodal však zasmušile

„Ale jiní uvěřili a věří, a to tak nemože ostat, to já tak nenechám. Co jste chtěl ve škole, Josefe?“ Klimeš pověděl. Farář mu podal ruku.

„Děkuju vám. Snad se najdou i jiní spravedliví.“

„Ale vždyť Šimůnkoj nikdo nevěří.“

„Ne, ne, dost jich je a bude. Tak mně ublížit! a já mu nic neudělal.“ Farář mluvil roztrpčeně. „Musím proti němu zakročit; sice nerad, ale jde o čest.“

XXXI.

Když se mladý Klimeš vracel z fary, nezamířil rovnou domů, nýbrž do uličky zahrazené více ploty a zahradami nežli příbytky. U jednoho z nich, u roubené Šimůnkovy chalupy, se zastavil. Svítili, a nevysoká okna,

mezi nimiž bylo narovnáno polínek i otepí suchého roští, nebyla zastřena. Klimeš nahlédnuv spatřil šimůnkovu rodinu, hubenou mámu a několik dělí u mísy kouřících se bramborů; loupaly je, mazaly tvarohem, jedly hltavě. Šimůnek sám, již nasycený, čepici na hlavě, přichystaný patrně na večerní toulku, zapaloval si svou sádrovku o planoucí louč zastrčenou v černém, dřevěném svícnu opodál stolu.

Klimeš ustoupil, šel kousek nazpět a zase ku slavení, aby se jakoby náhodou setkal se Šimůnkem, až bude vycházeti. Tak se stalo. Šimůnek právě zavíral za sebou branku vedoucí na síň, když u něho stanul mladý Klimeš.

„K Čejchanom? K Čejchanom?“ tázal se, když popřál, aby pán Bůh dal dobrý večer.

A kdes ty chodil?“ ptal se Šimůnek, jenž Klimšovi, jelikož mladšímu, tykal.

„Na faře,“ odvětil Klimeš klidně.

„Na faře? Na faře?“ V té otázce bylo udivení a dychtivost. „A co tam —“

„Ale stran obilí,“ zalhal klidně Klimeš.

„Koupils?“

Klimeš cítil, že Šimůnkovi nejde o obilí a že myslí při tom na něco jiného. To už šli spolu uličkou k náměstí mezi ploty v tmavém stínu stromů skoro již holých.

„Koupil,“ odpověděl Klimeš zkrátka a pak mlčel. Šimůnek bafal, bafal, až pojednou:

„A co farář, a Doubenus, co ten —“ A nuceně se zachechtal.

„Doubenusa jsem neviděl, a farář pojede do Náchoda.“

„Co tam.“

„Na zámek, povídal.“

„Na zámek?!“ Šimůnek se obrátil po Klimšovi. „Žalovat, povídal.“

„Žalovat?“ Krejčí ztichl překvapen, pak se pojednou optal a koho že žalovat —

„Vás, Šimůnku, pro vaše nectné řeči o muzice u Langrů.“

Šimůnek se zastavil. Bylo právě na konci uličky, kraj rynku, na němž se černala statue mezi čtyřmi jasany. Stanuli u Kleprlíkova starého statku roubeného z mohutných klad. Zář z jeho oken padla na krejčíka v zimní čepici se stinidlem, na jeho hubenou tvář s věnečkem vousů pod bradou. Jak se tím překvapením náhle zastavil, přestal i kouřit. Drže dlouhou dýmku v ruce upíral na Klimše oči, usmíval se okamžik, až se štiplavě optal;

„To mně po tobě vzkazuje?“

„Nic vám nevzkazuje,“ odsekl Klimeš rozhorleně, „co by vám vzkazoval, pověděl to tak za řeči. Když chce, abyste byl trestaný, tak co by vám vzkazoval. Zkrátka povídal, že pojede na zámek.“

„Kdy —“ ptal se Šimůnek rychle.

„To neříkal, a já se neptal. Vy jdete tady rouně, Šimůnku — no a já v pravo. Ták dobrou noc.“

„Dobrou noc — ale počkej, Josefe — co říkal, zlobil se? A žalovat bude, on, kněz, farář —?“

„A proto by nesměl být člověk? Proto by mu mohl každý nadat, na cti utrhat jako vy, Šimůnku?“

„Hele, najednou, a dřin nic, proč pak se neozval, ani komisara si na mě nepozval —“

„Protože nic nevěděl, rozumíte?“

„Že nic nevěďal?“

„Ne, až dnes teprva slyšel. Ale hosti čekají, musím jít. Dobrou noc. Ale to vám, Šimůnku, povídám, že to bylo od vás nesvědomity takovou hrdloulež si vymyslet a na cti utrhat a zrouna jemu, to si nezasloužil, a když na tom není ani za mák praudy.“

„No, no —“ Šimůnek zatřepal dlani.

„No to musíte u soudu dokázat. Bude-li vám Mikula svědčit — Vám jistě ne, protože nemože. No dyť se to ukáže. Dobrou noc.“

Klimeš vykračoval rychlými kroky. k „zelenému stromu“ úplně spokojen. Spokojeně také pak oznámil

dolejšímu mlynářovi, jaké měl se Šimůnkem jednání a že se ta liška přece jen zarazila, tohohle že se nenadála. To řekl mlynářovi po straně, nahlas pak přede všemi pověděl, že farář bude Šimůnka žalovat, že Šimůnek si posedí za svou nectnou hubu.

Sousedé, jak tu seděli, to chválili, divili se, že to farář už dříve neudělal, a divili se ještě víc, když uslyšeli, jak se Havlovický teprve dnes o všem doslechl.

Také sněm u Čejchanů, jenž za listopadových večerů počínal opět býti úplný, rozhlučel se, když se tam zjevil vzácný host, usměvavý Kocián od branky konšel a když usměvavě pověděl, sotva že vešel, nespatřiv Šimůnka za pecí hulícího z dlouhé dýmky, co právě slyšel „u zeleného stromu“, že jemnostpán bude Šimůnka žalovat.

Řekl to usměvavě, ale účinek byl jako by nějaké ohnivé řeči. Všichni se obrátili na Šimůnka, smáli se mu a Kociánovi se smáli, jak se Šimůnka lekl: Ale ze smíchu šlo pak do tuha, když se skoro všichni obrátili proti Šimůnkovi, jaký je zlý, že mohl tak na cti utrhat a farářovi, tak mu ublížit, že to je všecko hrdloulež. I sám starý granatýr, hospodář Čejchan, se ostře proti Šimůnkovi obrátil a s ním v tom útoku obořil se ještě prudčeji Fidél Hanuš, někdy pěšák u Rohanského regimentu.

Z té šarvátky, v níž se Šimůnek urputně bránil, dostal konšel Kocián od branky strach a ztratil se. Když na těch večerních sněmích u Čejchanů přišlo někdy zvláště do tuha, když se spikli proti Fidélovi Hanušovi, aby ho poškádlili, potrápili, ustoupil starý pěšák, t. j. vylítl všechen divoký a pryč na půdu a neukázal se až nazejtří ráno. Ale toho večera vydržel v útoku on a podporován granátníkem i Šimkem pernikářem, novým členem této společnosti, i usmívavým, šilhavým Šulitkou, dohnal Šimůnka pro faráře tak, že Šimůnek, jenž měl hubu nezbednou, popadl čepici a utekl.

Sice neuznal, že chybil a ublížil, ano smál se na oko furiantsky, ať jej farář žaluje, ať žaluje, však že to neudělá — Domů však se bral volně a zamyšlen, počítaje, co by bylo, kdyby farář to přece udělal, že by jej, Šimůnka, třeba zavřeli, dokázat že nic nemůže, sám si to přiznal, a páni že nebudou proti sobě

Ráno šel do kostela, nežli však se tam dostal, obešel faru, vyhlížeje slídivě. Hrklo v něm, když zahlédl na nádvoří uchystaný žlutý okroč. Farář pojede — Jistě do Náchoda. Nehrozil na piano, bude opravdu žalovat. Co dělat — Jít k němu — ne — a nepůjde-li —

Maně se přitiskl ke vratům farského nádvoří, neboť z fary vystoupil farář v modrém, límcovém plášti. Sestoupil se schodů přede dveřmi, kráčel vážně přes cestu, přes schody k černým vrátkům hřbitovním a do kostela. Šimůnek nespustil s něho očí. Tak přísný se mu zdál, zamračený. Sel zvolna za ním, pojednou však zrychlil kroky, jak mu napadlo, že by ho měl dojít, že by farář snad sám začal, že by se to mohlo nějak porovnat. Ale když vstoupil do černých vrátek, zahlédl faráře, an vchází do sakristie.

V tom se ozval za Šimůnkem hlas. Dolejší mlynář volal pod hřbitovními schůdky, aby Šimůnek počkal. Stalo se, a tu v černých vratech vzala za své Šimůnkova nepovolnost včera již otřesená mladým Klimšem. Tady ji dorazil velký, přihnutý mlynář, jenž vyšel toho rána schválně za Šimůnkem.

Tady ve vratech na kraji hřbitova promluvil mu do duše, až se sám rozčilil a z toho i dutě rozkašlal; domluvil Šimůnkovi a i pohrozil, co z těch šeredných klevet a pomluv bude mít, arest na zámku a pak hanbu on i jeho rodina.

„A když farář už pojede žalovat —“ vyhrkl Šimůnek v mdlém už odporu.

„Pojede, to pojede, ale kdybyste k němu došel —“

Šimůnek sebou škubl, ale hned ulevoval v rozhodném zamítnutí, jež v něm vybuchlo po mlynářově návrhu.

„Farář by mě odbyl —“

„To byste udál vy v takovým pádu — ale on ne — on není pánovitý a mstivý, nic vysoko kněžský, má srdce. Sice jste mu nehorázně ublížil, ale odpustil by.“

„Ale jak mám k němu jít —“

„Já vás třá k němu dovedu, já na vás po mši tadyk počkám a půdu s vámi na faru.“

Když farář po mši sedal k snídani, připomenul panímámě, aby dala snésti kožich a aby brzo zapřáhli; v tom vešel kaplan a za ním Kalina kostelník stavuje se pro kadidlo, jež inu v sakristii došlo. Jen začal, otevřely se dveře. Všichni se ohlédli, všichni užasli, farář nechal snídaně.

Šimůnek z uličky vkročil, smeknuv už přede dveřmi; držel čepici oběma rukama za její štít ve spod zelený. Za Šimůnkem dolejší mlynář přihlazuje si vlasy do spánku. Jak Šimůnek zahlédl tolik lidí, zarazil hned u dveří a teprve, když jej mlynář pobídl, pokročil, ač ne až k samému stolu.

„Jemnostpane," uváděl mlynář, „takdykle Šimůnek přichází stran —"

„Jemnostpane," začal Šimůnek, jehož oči těkavě přehlédly celý čeledník.

„Ublížil jste mně, Šimůnku," farář vstal, „mluvil jste zjevnou lež a tak veřejně. To bylo na cti utrhání. Měl jste nějakou příčinu nebo jistotu?"

„Ne, já jen tak myslel, když ďouka vodešla tak najednou." Zamlčel se.

„Mluvil jste o tom s Mikulou? Řekl vám snad něco?" ptal se farář.

„Ne, nemluvil jsem, a nic neříkal."

„Snad někomu jinému?"

„Ani to ne, žádnýmu, já nic neslyšal."

„Tak vidíte, a přece jste tak na najisto mluvil."

„Mrzí mě to —"

„Ublížil jsem vám něčím?"

„Ne, to ne."

„A přece jste tak jednal. Zasloužíte trest."

„Prosím jich nejezděj' do Náchoda —"

„O to vám jenom jde, člověče!" ostře zvolal farář, zachmuřiv se. „O to jen, ale to je vám snad jedno, co jste nadělal hořkostí —"

„Ublížil jsem jim, a to mě mrzí, prosím jich, odpustěj' mně."

„Jemnostpane," přimlouval se mlynář, „on by sice zasloužil hodný vejtop, ale k vůli jeho dětem. A nebudete zapírat," mlynář se obrátil k Šimůnkovi, „že jste tu byl odprosit?"

„Vždyť tu nejsem s jemnostpánem sám —"

Oči Šimůnkovy zase překmitly celým čeledníkem a prudčeji zamžikaly, když zahlédly Doubena, jenž sem vkročil za starou mlynářkou, čehož si sotva kdo povšiml.

Když Šimůnek spatřil jeho červenou, pod okem divně zmalovanou tvář, jeho úsměv, cítil své pokoření nejpalčivěji. Teď teprve mu bylo dusno. Poděkoval zkrátka faráři, a nepozdraviv ostatních, maje oči sklopeny, hnal se ku dveřím. Než farářův hlas jej zarazil.

„Šimůnku, musíte ukázat dobrou vůli ještě jináč.

Ještě tu je někdo, komu jste ublížil. Doubenus, pojďte sem! Šimůnku, podejte mu ruku, Doubenus vám odpustí.“

Šimůnka bodlo; nechutí, odporem začernil, pravice se nehnula. Ale Doubenus stál už proti němu a usměvavě, ne bez štiplavosti a velkomyslné, blahosklonné shovívavosti promluvil: „No, Šimůnku, když vám jemnostpán odpustil,“ natáhl pravici, „tak já taky; co jsme si, odpustme si a nemějte podruhy tlamu.“

Všichni i farář musili usmáti; mlynář začal dutě kašlat a zčervenal. Ale to již Šimůnek neviděl. Ruky Doubenovy sotva se dotknuv, vyrazil z čeledníku a ten tam —

„Teď si snad dá pozor,“ mínila stará mlynářka.

„Na jak dlouho,“ přidal vážně farář, oceňuje jak náleží kajícnost Šimůnkovu.

Za chvilku po té zatahoval Doubenus žlutý okroč pod kolnu, neboť sešlo z cesty do Náchoda. V ten okamžik sestupoval s farských schůdků dolejší mlynář, vesel v duchu, že se to tak podařilo, a potěšen upřímným poděkováním farářovým. Bral se lipovou alejí dolů hlavní a jedinou ulicí půlpanského Padolí, ne však rovnou domů, dolů do mlýna, nýbrž zastavil se „u zeleného stromu“, aby pověděl Klimšovi, co a jak se Šimůnkem, a oslavil to žejdlíkem vína, jež mladý hospodský přinášel, jak padolští půlpáni dosud nikdá neviděli, po pansku, v broušené lahvičce na malovaném tácku s broušenou skleničkou. Všecko tak čisté, zrovna jako křišťalové, a víno v tom jiskrné a jak chutné, zvláště po takovém jednání,

když zkrotili Šimůnka krejčího, jenž měl hubu nezbednou, s jedním nedržel pokoj a tak rád štval a rýpal! —

XXXII.

Doubenus neměl toho dne na faře žádného stání. Ještě dopoledne v neobyčejnou chvíli zaskočil si ke Krůčkom do krámu na čtvrtku; sice si mnul dost ruce, to že tam fučí, obzvláště pod farskou kůlnou, že se člověk musí ohřát, že by nevydržal, ale hned, jak čtvrtku obrátil, spustil o tom, co se na faře událo, jak Šimůnek musil jemnostpána pěkně odprosit a jemu, Doubenovi, že také ruku podal, to že má za ty nectné řeči. Ze široka, od Adama to vykládal, při čemž na klaní zapomněl, ještě čtvrtku vypil, nežli se zase vypravil, paty k sobě, špičky ven, na faru pod kolnu, zahřátý samožitnou i svým vítězstvím.

Ještě obšírnější výklad měl o Šimůnkovi večer v langrovské hospodě, takřka na samém bojišti, odkudž měl to malování na tváři pod okem. Než v tu chvíli jeho novina nebyla novinou, poněvadž už přes celý den poletovala Padolím, skoro celým, nejvíce však jeho střediskem „městečkem“ či rynkem, z domu do domu, ze zděných do dřevěných, z podsíně na podsíň, k statui pod čtyřmi jasany, z nichž listopadový vítr rozháněl chumáče malovaného listí, k studnicím, do stodol, do vytopených světnic hospodářův i podruhů.

Ještě dopoledne přichvátal s tou novinou Matějka „sejkora“ k „ikaucic komisarovi, jenž přehlížel „poštu“ právě z Náchoda donesenou, kterážto „pošta“ byly všeho všudy tři listy, jeden na faru, druhý Kalinovi kostelníkovi od syna studenta z Prahy a třetí z Italie do Marek, vsi; toto psaní s německou, nemotorně napsanou adresou šťastně došlo až sem z Verony od žďáreckého synka sloužícího u hradeckého regimentu, jenž toho času měl jméno Reisinger.

Komisař Tušl vyslovil se ostře o Šimůnkovi a tenkráte nebyl proti komisarovi nikdo, ani sám Černý Vacek; anobrž přisvědčil a pochválil, když „sejkora“ roznášel, jak se jeho velitel vyslovil, to že bylo na Šimůnka málo, on, komisar, že by ten „sakrmenský potvor“ natáhl na laje a vzal žílu a že by Šimůukoj „vyšízl“, že by mu to nikdo nesmazal.

Šimůnek, vrátiv se z fary domů, nevylezl ze stavení za celý den ani na krok, a také večer zůstal doma. Tak i první dny po tom málo vycházel a za dlouhý čas nestavil se u Čejchanů ve dne, neřku-li večer na toulku do „sněmu“.

Farář se o všem doslechl od kostelníků i od panímámy, která mu s patrným potěšením oznamovala, jak Šimůnek pochodil, že nikdo není při něm. O tom se doslechl také u „zeleného stromu“ u kulatého, empirového stolu ve své společnosti, kamž po delší době zase přišel. Ty zprávy přijímal mlčky, pokývl hlavou nebo se trpce usmál; také i řekl, aby dali Šimůnkovi pokoj, že když odprosil a že když mu je odpuštěno, aby ho dál už nedráždili. —

Šimůnkovi pak nejvíce pomohla nová událost. Roznesloť se, že Hladina, který se před nějakým rokem přistěhoval do Padolí, o kterémž byla jedna řeč, že ve své osamělé chalupě na dolejším konci zlodějstvo přechovává, dal půlpanskému Padolí opravdu skutečně vale. To bylo dílo Ondřeje Tušla, komisara, jenž hned, jak se do Podolí dostal, pustil hrůzu na Hladinu zavolal si jej Kamenici do rychtářovy světnice a chodil pak na něj v noci dozírat.

Tyto noční návštěvy „ikaucovy“ nebo „sejkorovy“ i to, že se musil sám u komisara večer hlásit, že je tu, zle tížilo Hladinu. Až se vztekem rozpaloval, doma vším tloukl, to že je horší nežli arrest, tam že se člověk alespoň vyspí

A nevydržel to. Po žních, připraviv prodej, zjednal si na zámku schválení a vystěhoval se pojednou s rodinou za šera sychravého rána toho měsíce listopadu. Všecko naložil na fůrku a odejel do kraje. Nikdo nelitoval, ani slavné „právo“ půlpanské, ani sousedé, a v Padolí si oddechli

a těšili se, že zima letos bude pokojnější, že nebude tolik krádeží a vloupání, když doupě, skrýš a ochrana toho zlodějstva je zkažena.

Ondřej Tušl mohl teď klidněji spáti, Hladina nerušil mu spánek.

Komisar sám byl také mírnější od té doby, co vrchní Essentr musil ze zámku a co se komisar byl představit novému vrchnímu. Sice chodil pořád se španihelkou v ruce, všecko v městečku střeh], nejostřeji „chasu“, děti, jestliže se u štátue shlukly a sněhem hrudovaly, děsil je svýma černýma, vyvalenýma očima, černými, v Padolí nevídanými kníry i svou rákoskou, když jí pohrozil rozkřiknuv se hromovým hlasem z podsíňky svého dřevěného příbytku, stoje tam ve vysokých botách, v šedém, vojanském plášti; se sousedy však už takových divokých srážek na ten čas neměl jako se Zimou a Dvorskou, s Černým Vackem a Doubenem.

Nad obyčej klidně skončil rok a rovněž tak začal nový, r. 1842. Zima zvolna míjela, nejvolněji v sednicích, v nichž se záhy stmívalo a pozdě rozednívalo, v nichž svítili borovými loučemi i lojovou svíčkou, v nichž rachotily tkalcovské stavy od tmavého rána do noci, v nichž vrčely kolovraty a zvučely písně o přástvách i oživovaly staré zkazky a pověry, pohádky i stesky. Ty zvláště, kde se tkalci sešli ať zlou, zasněženou cestou často v metelici na trh do Police nebo z trhu nebo cestou do kostela nebo po kostele, když se stavili „na čtvrtku“.

Vždycky a pokaždé stěžovali na churé výdělky, že plátno skoro nic neplatí a ta bavlna — ta bavlna —jak ta se všude zmahá. Jen co fůr přivezou švagrovi faráře Havlovického, Krůčkovi, jenž si začal vydavačství, vydávaje bavlnu tkalcům, kteří mu pak odváděli hotové kusy. A ty fabriky, ty fabriky, stěžovali si tkalci, ty že všecko zničí, to že bude chudému člověku teprve zle, a že na to dojde, že musí na to dojít, kdy všecko bude vzhůru, že lidé rozbijí mašiny a fabriky, že jináč nebude.

Farář Havlovický bedlivě sledoval úpadek tkalcovského řemesla a vzrůstající z toho nedostatek. Za hlavní příčinu měl mohutnou soutěž bavlny. Nepřál jí a proto také ho netěšilo, že si švagr Krůček začal ten obchod. Nejednou se nesrovnali o bavlnu a plátno. Také farář vytýkal, jak je nekřesťanské, že tkalci mají tak bídné mzdy.

„Dřou se skoro zadarmo a na jiné. Jak říká latina: Sic vos non vobis mellificatis apes. Včeličky snášejí med jiným, cizím; na jiné se dřou.“

„A budou se dřít, to je marno, to je všechno marno,“ odpíral Krůček. „Ty novoty nikdo už nezadrží, plátno neobstojí, das heist přestane panovat, neobstojí, ne. Každý bude raději kupovat bavlněné zboží, protože je lacinější. Vždyť už teď, jen si všimněte, pane švagře, mezi samými tkalci začíná bavlna panovat: Máma přade len, táta tká plátno, a louče, dcera, kupuje strakatý, potištěný kartoun.“

„To je pravda, to máte pravdu, lid sám si plátna dost neváží.“

„Neváží a taky hůř pracuje. Když byla poptávka, dodávalo se churé zboží, to to odbývali, lidé se ošidili a přestali objednávat — a pak —“

„Kdyby se také pracovalo onačejší zboží —“

„Ale to pořád všecko stejně, jak to táta a dědek dáli a zase tak —“

„To by musela být také jiná příze,“ přidal farář, „museli by se u nás naučit příst jako v Belgii nebo ve Vestfalsku.“ V tom se mu obličej zasmušil.

„Jo, pane — hrnul — kde pak to, naši přástevníci a přadleny! Kdeby dovedli takovou přízi jako tam, batistovou cum bajšpíl, batistovou, nad lidský vlas tenčí, přadynko přes patnáct set loket a váží jen půl lotu, sage, jenom půl lotu!“

„Na to by musely být školy. Myslím na to už dávno.“ Farář neřekl to chutě a odhodlaně, nýbrž zasmušile; ozvaloť se mu svědomí, že na to myslil, ale již nemyslí, že toho nechal, že pro to kopání pořád odkládal a odkládá.

Ten hovor měli koncem zimy, kdy farář Havlovický žil zase ve velkém napjetí a v dychtivém očekávání, jak bude v jámě. Byli ve skále, lámali, vydřevovali. Dílo šlo zvolna před se. Teprve začátkem jara tvrdil šichtmistr, že skále bude brzy konec, že co nevidět uhodí na lupek a že to nejhorší mají už za sebou. Farář však pochyboval; poslední dobou na vše hleděl černěji, a proto bratrovým slovům zplna již nedůvěřoval. Byliť už třetí rok v díle a zakopali tolik tisíc. Faráři docházela zásoba, co měl

zašetřeno; již pomýšlel na sumu, kterou půjčil bratru mlynáři, že už je měl dávno splatit. Než dosud ho neupomenul, hlavně k vůli matce.

V jeho úvahách se víc a více zasmušovalo, zvláště když začal počítat a pomýšlel, jak bude dál, do jakých nesnází by se mohl dostati. Bratr mlynář už v nich byl; nedařilo se mu, zapadl do dluhů. Farář Havlovický i na něj starostně myslíval, strachuje se, že bratr rodného mlýna snad ani neudrží, že bude musit z něho odejít, s celou rodinou. Ale kam, a co pak —

On sám a Vincenc, uvažoval, že nic nemohou, že není možná, aby něco podnikli na záchranu jejich mlýna; leda by zničili své započaté dílo. Musili by je opustit, nechati všeho, když už tolik peněz obětovali, a na to by bratr Vincenc nedopustil.

Pro tyto starosti se farář Havlovický zasmušoval. Než i příhoda se Šimůnkem neodešla jako mrak, po němž nezbude stínu. Z té černé klevety stín zůstal. Farář nejednou rozbíral, že to bylo vůbec možná, že to mohl Šimůnek udělat, že to lidé mohli uvěřit.

Uvěřili, mnozí ano, jistě; do té myšlenky se nevěda vemlouval a v ní se utvrzoval. Z toho soukalo se jiné pomyšlení, že kdož ví, zdali si to i teď zase neopakují, nehovoří-li se nedůvěřivě o tom, jak byl Šimůnek na faře odprosit.

Připomenul si staré: „Semper aliquid haeret“; neurčitá trpkost z toho všeho prýštila, nedůvěra k lidem zapouštěla kořeny v jeho srdci jindá vždy otevřeném a plném upřímné náklonnosti k lidu.

V ten čas poslal do Wallenburku v pruském Slezsku dva listy a pak se tam i sám vypravil, ne na svém žlutém okroči, nýbrž v povoze, který si vypůjčil u dřevičského bohatého mlynáře. Před faru přijel krytý kočár „s fliglema,“ na kozlíku seděl mladý, hezký čeledín bystrých očí, řídící spřežení vykrmených bujných hnědáků. Doubenus vynesl do vozu cestovní brašnu farářovu, klobouk v pouzdru i modrý plášť.

Ze síně na schůdky vystoupil farář Havlovický v černém, dlouhém kabátě, v pantalonech, v čepici, provázen panímámou. Vlasy krásně černé měl dosud bez prokvětu. Vypadal svěže a nikdo by netušil, že poslední dobou uhlodávají mu starosti klid a spokojenost.

Dav matce s bohem, sestoupil zamyšleně, ale u kočáru přece si všiml mladého Šimka čeledína, jenž pocházel ze Zlička, blízké vsi, a jejž si farář pamatoval i ze školy i z nedělních cvičení jako vtipnou hlavu. Nemohl jej mlčky pominouti, ač mu nebylo do hovoru. „Dobré jitro. No, Josefe, jak se máš?“

Mladík, jenž smekl, jak farář ze síně na schůdky vystoupil. a měl pak smeknuto, zazářil radostí, že farář na něj promluvil.

„Dobře, jemnostpane, děkuju.“

„A pamatuješ-li si, jak s koňma.“

„Pamatuju, jemnostpane. Po rovině pobídni mne, do kopce šetři mne —“

„No, pamatuješ si, dobře, kopce budeme mít. Tak s pánem bohem, maminko —“

Stará mlynářka hleděla zamyšleně za kočárem, jenž sjížděl pod lipami dolů a u Jirovcových se otočil v pravo, míře k Polici a dál do pruského Slezska k uhelným jamám ve Wallenburku. Když zmizel, mlynářka bezděky z hluboka povzdechla; ne z tísně rozloučení, neboť syn odjížděl na dva, nejvýše na tři dny, ale že ji tížilo, proč jel, pro to kopání nešťastné, do kterého se on i Vincenc tak zabrali. Jel jednat o důlního, o kterého tak dlouho usiloval proti vůli bratra šichtmistra. Nové vydání, počítala stará mlynářka, a znamení, že ani syn farář nechce v díle polevit. Kdyby toho nebylo, jak jinak by se mělo i v jejich mlýnu v Havlovicích, to by oba, farář i Vincenc, mohli bratru pomoci. Ale tak — Nešťastné jámy!

Nežli se farář vrátil z Wallenburku, rozneslo se Padolím, že je u Dušánků konečně rozhodnuto, t. j. stran příbytku a pozůstalosti po nebožtíku Dušánkovi.

To byl pád s vysoka. Po takovém blahobytu, po takové nádheře na ráz takový převrat do nedostatku, takřka do holé chudoby.

Věřitelé v Padolí se plašili hned po smrti Dušánkově, než Dušánková je odbývala na dobu, až se všechno v Praze u ouřadů porovná a zjistí, v Praze že jsou a budou peníze a zboží. Zboží však zmizelo, jak dcera Dušánkové, mladá Domáňová z Bezděkova, přinesla, vrátivši se z Prahy, a

o penězích nebyla plná jistota. Něco přinesla, co stržila za zbytek zboží a co dostala od dlužníků. Z toho padla větší část na splátku dluhů v Padolí; a nestačilo to. Ostatek těch peněz vzala mladá Domáňová s sebou na Bezděkov, nezmínivši se ani slovem o nich matce; věděla, že by jich za živý svět neubránila, kdyby matka o nich zvěděla.

Těch peněz však si nenechala sama pro sebe, nýbrž schovávala je pro matku i sestru do té doby, až by se v Praze rozhodlo. To trvalo dlouho, celou zimu, a teprve nyní na jaře došlo poslední vyřízení.

O tom se právě ty dni, co si farář Havlovický zajel do Wallenburka, mluvilo po Padolí s účastenstvím i bez něho, také i škodolibě. Přetřásali, že Dušánkové nic nezbude, že co se u pražských dlužníků sehnalo, že nestačí na padolské dluhy, proto také že Dušánková ani příbytek neudrží, ten že přijde do prodeje, a Dušánková, která má všecko tak nádherně zařízeno v sednici i v sedničce, která stlala slepici do kukaně hedvábným šátkem a pekla přes tu chvíli bábovky a koláče a strojila traktace, bude muset do podruží. To že je jako jisto, říkali.

Takového žalostného rozhodnutí strachovala se mladá Domáňová na Bezděkově. Co bude s matkou a sestrou, a co její muž! Týral ji dost od té doby, co se z Prahy vrátila, přes tu chvíli ji bodl špičatým slovem nebo hranatým, surovým rýpnutím stran dědictví. Než přece se ještě krotil, pozorovala to, poněvadž pořád na Prahu ukazovala, bráníc se že není ještě rozhodnuto.

Při tom skrývala tu částku z peněz, které z Prahy přivezla a kterou i před matkou a sestrou zatajila. Schovávala je na dně své truhly; ale když jednou v zimě stihla Dománě, chystajícího se do hospody, že otevřel její truhlu, ne však náhodou tu, ve které skrývala peníze, a že se v ní hrabal, hledaje na outratu, odklidila tajně tu sumu a svěřila ji staré děvečce, své důvěrnici.

O konečném rozhodnutí, týkajícím se pozůstalosti po nebožtíku otci, dověděla se od matky samé. Jak došlo z Náchoda z úřadu, rozběhla se Dušánková rovnou na Bezděkov. Štěstí ještě, že toho odpoledne, prve nežli přišla, zastavil se u Domáňů Vojtěch Korda, mejklíř, jenž vřlákal Dománě

do hospody, že se tam stavili handlíři, že jedou z Chrudimě a vedou koně jako panny, krásné, ať se jde podívat.

Domáň se nedal zvát a žena ho nedržela; nemohla a také nechtěla. Nedbala již, kdykoliv odešel; bez něho bylo volněji. Jen o jedno běželo: že tolik utrácí a v karty hraje, dluhy dělá, že do nich padá hloub a hloub

Tak tedy měla Dušánková toho odpoledne volno na své stesky a nemusila se tajit a přemáhat před zetěm. Rozplakala se před dcerou v sedničce, rukama zalomila, hořekujíc, co bude, co si počne, co ona, co Mařenka. Domáňová sedíc proti ní na malované truhle zasmušile mlčela; než na tuto naříkavou otázku vyraženou v pláči odpověděla tonem, jenž se proti matčinu zdál klidným, skoro tvrdým: „Maminko, nic nezbejvá, nežli dělat. Co jinýho.“ Dušánkovou to bodlo; okamžik upírala oči na dceru, až vyrazila uraženě a hněvivě:

„Dělat! Já stará vosoba —“

„Vždyť nejste tak stará, maminko.“

„Ale bandory vokopávat nebo žnout nebo vodbírat, ne?“

„Neříkám zrouna to. Myslím vlastně na Mařenu, je mladá.“

„Ale není zvyklá.“

„Zvykne tomu.“

„Tobě se to poudá! Ty se budeš na ni dívat, jak se dře u cizích lidí.“

„Ale já na svým, ne?“ zvolala mladá Domaňová, jakoby ji bodl, a bleskla očima. „Já jsem na tom hůř nežli děvečka.“ Hlas se jí zachvěl. „Hůř a hůř nežli každá podruhyně. Ta si odbude svou práci, dostane od ní a má svatý pokoj. Ale já musím být první na nohou a dřít od svítání do noci, poslední jít spat a mít všude oči a při tom — Však jste tu ňákej den byla a nemohla jste vydržet, utekla jste. Pamatujete se, co jste měla keu vší práci, samý louznění a korejhnění, a —“ Selka náhle umlkla a nedořekla, ani v tento okamžik vzrušení nevyzradila, že nad to ještě někdy ránu, rýpnutí do boku, do zad a strach skoro každé noci, že se muž vrátí opilý, jako zvíře, že ji bude chtít bít

Nechuť Dušánkové k rozhodnému jednání a práci rozhodla také v tu chvíli u Domáňové, že jí nedala peníze, které do té chvíle schovávala. V ten

okamžik si ustanovila, že bude nejlíp, když o té sumě i na dále pomlčí, když ji bude chránit pro budoucnost, sice že by matka se sestrou na ty peníze spoléhaly a za krátko za samé marnosti je roznesly. Jen několik dvacetníků dala Dušánkové jakoby ze svého. —

XXXIII.

Farář Havlovický vrátil se po svém odjezdu třetího dne odpoledne. Stará mlynářka pohledem poznala, že je v jeho tváři jasněji, nežli když odjížděl, že asi pochodil. Nemýlila se. Byl spokojen se svou cestou, řekl to, a hned také poslal pro Kalinu, kostelníka. Když přišel, zeptal se ho, mohl-li by snad světničku, v které jeho nebožka matka přebývala, přenechati v nájem novému důlnímu, že si on, farář, na ten byt vzpomněl, když cestou uvažoval, kde by důlního uhostil.

Kalina svolil ochotně, a hned druhého dne sedničku vyklidili. Jenom den zůstala prázdna, neboť už nazejtří na večer přirachotila pruská fůra nevysoká, na níž složen byl nehojný nábytek i mladá žena v divném čepci, plavovlasá a hubená, nevelká.

Za to důlní, už letnější muž, kráčející za vozem, byl jako hora, a druhý vedle něho, mladší, plavých vlasů, červené kůže, manžel ženy sedící na voze, horník, postavou ne menší. Jenže neměl takové mohutné brady, jež v půlpanském Padolí, kdež se holil i rychtář i každý podruh a kdež jen komisar Andreas Tušl nosil kníry, byla věcí podivuhodnou. Pro ty velké vousy se Padolští po důlním ohlíželi hned, jak se dostal na kraj městečka.

Ale pak se sousedstvo Kaliny hodináře a kostelníka divilo více tomu mladšímu, na nějž důlní volal „Heinrich“, když povoz před Kalinovými zarazil a když přistěhovalci začali skládat, t. j. ten dlouhý Heinrich bez vousů když vzal ženu a složil ji s vozu jako dítě, když skládal jarmary, truhlu, všecko sám, když to sdělával jako papírové hračky a když pak

popadl konve, běžel k Jirovcom ke studni pro vodu a nesl odtud konve plné vody jednu v ruce a druhou v zubech. —

Tak měl Kalina hodinář pojednou podruhy a nad to Němce jako polena; než snášel se s nimi dobře a všichni ve stavení. „Němkyňka“ byla hodná osoba; její dlouhý Heinrich i vousatý důlní meškali skoro celý den nahoře v jámě. Když se vrátili, večeřeli chutě, co jim malá kuchařka ukuchtila, divná „prajská“ jídla, o nichž si po stavení i v sousedství povídali s posměškem i s netajenou nechutí. —

Šichtmistr i farář byli s Němci spokojeni. Farář si obzvláště liboval jejich svědomitost v práci, že bylo na ně spolehnutí, že nemusil překvapovat horníky, aby se přesvědčil, že důlní držel všechny v jámě silně v kordech a měl je k vytrvalé, nepřerušované práci. Vousatý důlní ani netušil, jak bylo farářovi vděk, když se mu vyslovil, že dle jeho mínění je tu v krajině uhlí dost, že na ně přijdou a přijíti musí.

Pracovalo se po celé léto bez překážky, nerušeně, pravidelně; halda před jamou zase rostla, přibývalo na základ hlíny a kamení zase kámen, pak už temnošedý lupek. Halda rostla do výše a štola rovně dál ve svahu zádušního lesa za „matkou“, vysokou, starou jedlí. Z temna té Štoly ukázali se horníci všichni najednou na plném slunci, v zářivé jeho zátopě ve svátečních kytlích a kašketách, s fleky a s kahany, to o Božím těle, haurové, šuraři i vývozníci i hašplíři, kteří jindy stáli u rumpálu, všechno mužstvo po čtyřech v řadě, na kraji prvé řady dlouhý Heinrich, v čele všech dlouhý důlní, s dlouhými prokvetlými vousy hned za šichtmistrem, na jehož uniformě zlato jen bleskotalo.

„To byla krása! To byla sláva!“ nadšeně zvolala odpoledne učitelka Černá přes plot do farské zahrady, kdež zahlédla starou mlynářku v pantoflích. Ta přikývla hlavou, usmála se neurčitě a doložila ohlédnuvši se po otevřených oknech farských:

„Ale trochu drahá —“

Nebyla tou hornickou parádou nadšena, protože počítala, jak se peníze rozcházejí, jak náklad víc a více roste, protože viděla, že syn farář se nad tím zamyšluje, že není spokojen jak býval.

Nad to přidala se ještě nová starost. Uhodilať toho léta neobyčejná, veliká parna. Slunce se neskrylo žádného dne za mrak, nebe pořád jako vysmýčeno, jasné, tmavě modré, horko ustavičně, až mdlo, až se tetelil svítivě prozářený vzduch. Marně se obracely zraky všech po nebi; nikde ani mráčku, jasno, jasno, zářivě jasno a žár a žár — Sucho polem, cesty bílé, prachu po kotníky; za dlouhý čas ani neskráplo. Sucho, sucho. Půda žíznila, pukala, jaře sežloutly, obilí nezrálo, nýbrž schlo, luka vyprahla a nedala sena, břehy a meze hořely, lny kratičké a řídké vyhořely, natě na řepách, na bramborách zvadly a schly. A nesprchlo.

Za takových veder nastaly žně. Sklízelo se pohodlně, ale co, jaké chudé, ubohé obilí prořídlé, krátké, do běla vysušené, jež nemělo zrní a nedalo ani slámy. Cepy pak skoro na prázdno bušily; obilí nic nesypalo. Drahota hrozila a přikrádal se strach z hladu, když poslední naděje se nesplnila, když také úroda bramborů byla chatrná. Nepodsýpaly, byly malé, chrástavé a záhy se kazily.

Farář Havlovitký sledoval s účastenstvím všechnu tu tíseň, jež uhodila na krajinu i na něj. Když nastala sucha, modlil se sám i s lidem za déšť, vyhlížel po všech koutech vysokých nebes černavu, mráček a sledoval každé zavanutí, každý větříček, odkud vane, když schlíplé, němé listí na stromech a křovinách jako ochablých, před časem podzimního vzezření, se jen. pohnulo.

Prožíval s lidem dni úzkostného pozorováni a skličujících obav. Cítil se svými osadníky a sám čekal blížící se pohromu. I on měl pole, i on měl pak chudé žně. V nové stodole se nesetmělo od boží ourody, od hradeb těžkých snopů vysoko narovnaných; světlo v ní zůstalo i volno.

Z jara, když přivezl ty dva Němce, kdy nastala v jarně těžší práce a tím také vzrostly útraty a náklad, počítal s výtěžkem polní ourody. Ale nesklidil ani čtvrtinu toho, co počítal, ani sena, ani obilí, ani bramborů.

V ten čas, kdy stěží sehnal peníze na část nákladu na jámu, zmínil se před matkou, teď že by mu přišlo tuze vhod, kdyby bratr Antonín, mlynář, mu zaplatil, co si předloni vypůjčil, kterouž sumu chtěl, jak na určito slíbil, tenkráte co nevidět zaplatit. Stará mlynářka zakývala zasmušile hlavou:

„Já vím, Josefe, já vím, ale když mu šlo pořád tak zle.“

„Já bych se, maminko, ani nezmínil —“

„Vždyť vím, a rozumím, že máš takový výdaj. Ale víš, Josefe, ty si spíš pomožeš, anebo,“ obracela, vidouc, jak farář schmuřil čelo, „víš, já se tam podívám, však se tam chystám od jara, já Antonínoj řeknu.“

Stalo se. Příští neděle časně ráno vyjela do Havlovic k nejmladšímu synu, a vrátila se pozdě večer. Farář na první pohled poznal, že neveze peníze ani naději na ně. Nemýlil se. V zadním jeho pokoji mu pak vypravovala (venku harašil říjnový déšť), jak Antonín naříkal, jaké měl hrozně churé žně, že mu je zle, že není také žádného mletí, že co by lidé mleli, a nad to že věřitelé hartusí.

„On chudák by sám tuze potřeboval; že mu je zle, to si pomys', když už chtěl dojít sem k nám. ‚Mám z Josefa strach‘, povídal mně, ‚když jsem mu to ještě nedal, ale přece jsem chtěl to ještě zkusit, kdyby‘ —“

„Ještě zase půjčit! Ale řekla jste mu , vpadl farář ostře, protože v těch slovech cítil matčin úvod k žádosti o novou půjčku.

„Řekla, bodejť řekla,“ chlácholila mlynářka zaražená prudkostí farářovou, „všecko, jakous měl neourodu a co máte s jamou —“

Farářovo nakvašení na ráz schladlo. Sklopil oči a mlčel, ale nervosně jím projelo, když pojednou do dusného ticha pokoje svíčkou ne tuze jasně osvětleného, zavzněl matčin hluboký, třesoucí se povzdech.

„Já jsem v tom nejhůř,“ posteskla, „vím, že potřebuješ, a tam jsem viďala, co jsem viďala tam —Já nevím. Nezlob se na Antonína, on si nemože pomoct.“ A měkčeji přála: „No, dobrou noc, Josefe.“ Farář neměl dobrou noc. Dlouho přecházel pokojem pln neladu v mysli. Vytýkal si, že byl vůči matce tak drsný a mrzutý, tížila ho peněžní tíseň i to, že se s tou sumou u bratra může rozžehnat; ale kdyby bratr alespoň udržel otcovské dědictví — Farář dlouho přecházel, pozdě usnul, záhy se však probudil; bylo o druhé hodině v noci, kdy venku ještě harašil déšť. Slyšel jej pak dlouho i vítr, jenž se po třetí hodině ozval, a slyšel je až do svítání, kdy teprve sedříml. —

Po takových bídných žních, po takové neúrodě bramborů musila přijíti zlá zima. Nedostatek všude v půlpanském Padolí i po všech vesnicích v okolí. Zle a zle, nelepšilo se; ještě hůře bylo koncem zimy, začátkem jara, kdy i v možných statcích došlo obilí a docházely brambory, kdy v leckteré živnosti neměli už obilí na chléb. Hlad vcházel do příbytku a nejdříve do chudých sedniček, kdež neměli nic než tkalcovský stav. Ani ten v ty časy nedával živobytí. Plátna nešla, neměla „odpad“, broumovští kupci na polickém trhu si vybírali a nabízeli tolik, že mnohý tkadlec svůj kus raději zase nesl domů, aby nepracoval s takovou Škodou. Ale nejeden dal své dílo i s takovou Škodou, aby nepřišel s prázdnýma rukama domů, kdež hladověly bledé děti, kdež čekala umořená žena na chudý groš

Oživly zase stezky ze vsí na dolině i na vrších dolů k Padolí městečku, zvláště v sobotu. Po ránu přicházeli. Mnohý těžko, šouravým krokem, mrzák, starci v bídné obuvi, ve vyrudlém, záplatovaném burnuse, stařeny vrásčité, skoro do oblouku sehnuté, v chatrné loktuši přes hlavu, v starém kabátku s varhánky, o holi v třesoucí se ruce, s uzlem na levé.

Mezi těmito starci a stařenami, mezi těmito tkalci nebo sekáči věkem skrušenými, mezi starými žnečkami a přadlenami, tu tam šedivý nebo bělovlasý vysloužilec v starém, vojanském plášti nebo v burnusu s dělovým křížkem na černožluté pentličce na prsou, s režným, žebráckým pytlíkem přes bedra.

Ti všichni chodili od prahu k prahu a prosili o boží almužnu a čekali, až dostanou, nebo odcházeli mlčky s prázdnou, když je leckdes tvrdě odbyli, že jich jde moc, že mají domácích, padolských dost, ať si ostanou ve vsi, tady že jde dost domácích. Chodili, jako processí chodili od rána do večera, ne jako jindy jen dopoledne, dveře si podávali, tak že jestliže prvních hned neodbyli, hned tu tři čtyři jiní stáli.

A děti, hladová písklata, mezi nimi a také samy v houfkách a v těch takové malé, že je starší musili vodit. Ale také na záda je musili brát, chudou drobotinu, jíž se promodrávaly a ssinaly tváře zimou a jež se chvěla v nuzném obleku, majíc hlavu chudým, starým šátkem chudě chráněnou, v obuvi ovázané, provázky utažené.

Takové smutné průvody braly se od prahu k prahu a teprve s večerem rozcházela se všechna ta bída přespolní do vsí, jako vrány k lesům. Vlekli se dolem nebo po stráni pod šedým, studeným nebem, pod nímž lesy zčernaly, pole se rozsmutněla, vlekli se louzníce na majetné nebo naříkajíce nebo i v tupém mlčení; nenosili si jako jindy uzle plné krajíců, skyv a bramborů; nejednomu, nejedné bylo až do mračku, když pomyslili, že skoro nic nenesou a že doma čekají hladoví, neboť že to, co přinášejí, stačí tak na den. Příšery hladu neodeženou, číhala zas a svítila žlutýma očima z hlubokých důlků —

Za těch sobot v zimě a prvního jara r. 1843. táhly se smutné ty průvody žebravých ubožáků, starých i mladých, kteří se marně sháněli po výdělku, i dětí, nejvíce a nejhustěji k padolské faře. Na síni tam znělo ustavičně „Pochválen buď Ježíš“ a za pozdravením hned smutná prosba nebo „Otče náš“ říkaný třesoucím se hlasem starce nebo stařeny.

Z čeledníku nebo z kuchyně přicházela stará mlynářka rozdávajíc krajíčky chleba nebo po několika bramborách, z pokoje vycházel někdy farář ve vysokých botách lesklých holení, v domácím, obnošeném, hnědém kabátě a rozdával trojníky, krejcary. Podary ty byly všechny hubenější nežli jiná léta, ale na faře přece rozdávali a neodháněli nikoho od prahu. Stará mlynářka sice bývala už někdy nevrlá, proč ten a ten mladý chodí, že mohl dělat, umlkala však, když zaslechla postesknutí, že není práce, když upřímně ji poprosili, že by pánu bohu děkovali, kdyby jen měli co dělat, že by dělali bez platu, jenom za drobet stravy —

Obdarovaní děkujíce odcházeli z fary a jiní zas už čekali u dveří a za těmi jiní zas už stoupali do schůdků k farským dveřím. Farář uděloval almužny, ač sám se nejednou ocitl v úzkých.

Horníci při díle nečekali, ano za těch zlých časů chodili dřív a častěji o zálohy na čtvrtletní plat, jak jej měli smluvený. Bratr Vincenc začal už mluviti o společníku, že by bylo dobře, kdyby někoho našli, kdo by se s nimi spojil a penězi pomohl. Jindy nechtěl o tom ani slyšeti, že on se s někým nebude dělit, že chce, aby doly, až ponesou, zůstaly jen jim, jemu a bratru faráři. Teď by se novému společníku již nebránil, poněvadž jeho

vlastní kapitál sesýchal a když bratr farář musil si peníze už po dvakráte vypůjčiti, jednou ve Zbečníku u pláteníka Kopeckého, zámožného „světáka“, po druhé „u zeleného stromu“, u mladého Klimše, jemuž obchod obilím slušně vynášel.

V ten čas, kdy nouze se tak tloukla Padolím i v okolí, leckde si musili leccos odepřít. Mluvilo se o tom, jakož také o tom, že jistě nikdo to tak těžko nenese jako Dušánková. Ze svého musila do podruží, ze všeho pohodlí do těsné sedničky, z blahobytu a hojnosti do nedostatku. Stavení pryč a ještě to nestačilo. Prodala, co prodati mohla a co by jí teď bylo ne parádou a okrasou bytu, nýbrž jen překážkou.

Žila sama s mladší dcerou, která v ten čas pouštěla se do šití. Bylo jí z počátku krušno pracovati pro cizí; hledat práci za skrovnou mzdu, ona, které padolská švadlena jindy nevyhověla. Mnoho nevyšila, poněvadž se jí z počátku ostýchali dáti šít a poněvadž pak trhlo obecně tak zle. V Padolí o Dušánkové a dceři mluvili, jaké by teprve měli živobytí, když stará se ničeho nechopila a mladá málo vydělala, kdyby na ně nepamatovala Domáňová bezděkovská, ta že je vším podporuje, chlebem, vařivem i penězi Farář Havlovický starou Dušánkovou vídal teď častěji nežli jindy. Za nebožtíka muže přicházela do koste a skoro jen v neděli, ale pokaždé vystrojená, u velké slávě; teď téměř každý den ji viděl, ana se béře pod lipami kolem fary do schodů ke hřbitovu u kostela prostě oblečena, ve velkém šatku na hlavě, v ruce modlitby zabalené v šátku, přihrbená, v tváři patrně sešlá a sestárlá.

Farář z té pobožnosti její hrubě se netěšil a nechválil ji v duchu, že tak pojednou obětovala kostelu tolik času. Zasmušile za ní hledíval, když šla kolem fary do kostela a on stál u okna. Vytýkal jí v duchu, že chodí jistě pána Boha prosit, aby jí pomohl zase k blahobytu loterií, do které, jak slyšel, častěji sází z toho, čím jí bezděkovská dcera vypomůže. Mrzel se na ni, a i obecně, že jsou v lidu takoví mnozí, nepodnikaví, že se tak tupě oddávají tísni a nepokusí se, ani nepomyslí, jak by se z ní dostali prací, vlastním přičiněním.

Na Dušánkovou se horšil tím více, když zaslechl, co její bezděkovská dcera zkusí, jak ji její muž týrá, že nic nezdědila, že mu nic nepřinesla kromě toho harampádí, a že by ještě domů všecko rozdala, že už ji bije; mladá selka že už dávno dostávala, ale že to tajila, ale teď že Domáň ji uhodí třeba před lidmi a bez příčiny, ze slepého vzteku, a že neuznává, jak se mu žena dře a stará o hospodářství, že kdyby jí nebylo, že by tam muselo všecko zajít, že by to cizí roznesli.

Farář až ustrnul, když zaslechl na jaře, jaký je Domáň bezděkovský na svou mladou ženu surovec. Farář, vrátiv se od jámy ze zádušního lesa, namanul se k tomu, jak učitel Černý stoje u plotu vypravoval panímámě o té bezděkovské příhodě, že Domáň dal své ženě takovou facku, až se jí náušnice zaryla do masa.

„A že tam u něho je, že neuteče!“ vyhrkla stará mlynářka všecka popuzena.

„I, ženské jsou, s odpuštěním, někdy divny,“ mínil učitel, „to jí muž natluče jako psu, a ona ho přece neopustí, třeba ještě za ním leze. Taková je někdy ta láska.“

„Ale tadyk ne,“ odporovala mlynářka, „vždyť si ho vzala z přinucení.“

„A teď se, myslím, obětuje,“ vpadl farář vážně, „k vůli matce.“

„To snad,“ přisvědčovala mlynářka, „snad, a taky co, kam by šla, co by ďála.“

„I, ta není taková jako máma a sestra,“ vpadl učitel, „to je kurážná ženská.“

„A co Kalista,“ vzpomněl farář, „o tom teď není nic slyšet. Nevíte nic?“

„Mnoho ne, a co, je to staré, to jest, že nikde dlouho nevydrží; na žádným místě. Tuhle mně o něm povídal třebechouvský, ten s někým od Chlumce mluvil.“

„A jak je s pitím.“

„To je to, jemnostpane. Je prý v tom zas a hodně. Proto on nemože nikde vydržet.“

„Pouštějí ho —“

„Myslím. Já mu nerozumím, snad je v tom alterace pro tu nešťastnou lásku nebo už taková vrozená náchylnost.“

„Myslím obojí,“ přisvědčil farář.

„Ale myslím, kdyby mu Dušánkovi dceru byli dali,“ mínila stará mlynářka, „nebyl by došel do těchhle konců. A ona,“ myslila Domáňovou, „mohla být taky šťastná.“

„A stará Dušánková nemusela by se teď dívat na její neštěstí.“

„Ale neměla by teď od ní pomoc, a o tu jí jde nejvic,“ dodal farář trpce.

XXXIV.

Toho roku 1843 v pondělí dne 19. června jmenovitě na sv. Gervasia a Protasia sestupoval slatinský kantor Šolta od Slatiny bídnou tehda cestou dolů k mlýnu, stojícímu pod slatinskou strání o samotě na pravém břehu Oupy proti Červené Hůře. Šolta všechen od horka zarděly byl svlečen, kabát měl přes ruku, vestu rozepjatu; kdykoliv padl na něj jen zákmit stínu, smekl placatou čepici, aby setřel pot, jenž mu zmočil prošedivělé vlasy a hrnul se mu po čele, po tváři, po celé horoucí hlavě. Bylo parno, až mdlo, hůře, nežli bývalo loni za onoho horkého času. Kolem plání všecko jako mrtvo, lány obilí, lnu, brambory.

Kantor se neobrátil, vydržel, poněvadž se mohl těšiti na stín a chlad a poněvadž chtěl „panu otci“ poděkovat, že mu dal několik záhonů a zasel mu na ně len, jak sil před týdnem na sv. Antonína. Hlavně však zachtělo se Šoltovi pohovořit, povědět mlynáři, co včera přinesl z Padolí. Sice již včera, v neděli, když se vracel z Padolí, zastavil se ve mlýně, nezastal však „pana otce“; ten byl právě v Skalici.

Šolta sestupoval z jasna, ze sálavého slunce do šera na dolinu k řece v hustých olších, z nichž se probělával rozlehlý mlýn šindelových střech. Za

řekou v pozadí zdvihala se nad údolím příkrá Červená Hůra. Černala se lesem, kterým se k řece stáčela cesta kousek nad mlýnem na dol k mostu, jenž byl bedněný a šindelem krytý.

Mlýn klepal, klepal, ale nějak ospale; kolem ticho, pusto. Žádný povoz před mlýnem a také žádný mleč a nikdo ze mlýna. Na zahradě ani kuře, ani house. Les v pravo, v levo, ve stráni i na dole mlčel. Stínu dost, ale ne chládku. Dusno i tu; horkým, umrtvujícím parnem voněly ostrou, těžkou vůní pryskyřice borových kmenů a koráby[13] u plotu vysoko narovnané.

Když kantor Šolta docházel k mlýnu, začalo se nebe náhle zatahovat. „Bouřka“, pomyslil, „jak pak ne —“ Blesklo se mu, že by jej třeba chytla na hoře v širém poli, kdyby se vrátil. Ale žena bude mít strach. Však ví, kam šel, a že ne do hospody: To už nebylo, jak bývalo, že někdy vyšel ze školy jen tak, trochu do polí a ocitl se třeba v Olešnici nebo v Skalici a třeba i dál a tam se pak hodně omeškal, když zmokl pod sklínkou. To bývalo před časy za mladších let, kdy měl vlasy černé jako uhel, kdy mu tak silně neprokvétaly jako teď; než tenkráte jej také hnala často ne tak bujnost, nýbrž tichá dešperace, kdy usedl k nim do školy nedostatek, kdy nevěděl kudy kam, jak šest dětí a ženu uživit, kdy chodil po muzikách a hrál celé noci.

To bývalo; teď děkoval pánu bohu, že to tam. Jak se mu všechno obrátilo, a nejlíp s nejstarším, jejž s pomocí padolského faráře dostal na studie. Po právích dosáhl Václav pěkného místa u pražského magistrátu a Tonička, nejstarší dcera, veselá a čiperná, jež bývala na boušínské faře a pak panně Anince k smrti dosloužila a po ní dědila, dobře se vdala, i mladší její sestra; a obě už maminky, a on, Šolta, už dědkem. Třetí dcera měla před svatbami, druhý syn kantořil, nejmladší dodělával toho roku právě filosofii v Praze, kdež si jej vzal na byt a na všechno opatření nejstarší bratr jeho Václav.

---

[13] Kůra z jehličnatých stromů oloupaná na tříslo.

Starého Šoltu v rodině teď už nic netrápilo, již nepřicházely chvíle hořkosti a nedeklamoval kousavá, trpká místa z Patrčkovy „Míchanice“, nemusil si ulevovati veršíky, jako:

„Co je stříbro, není zlato,
hlad je, není-li co jíst.
Prší-li, tak bývá bláto,
kdož má len, ten může příst —“

Jen jedno měl ještě přání: Kdyby tak všechny děti jednou se mu sešly doma ve škole, všechny najednou, takhle o boušínském poutě, a kdyby tak všechny, „hoši“ i „holky“, o hrubé mu pomohli, jako mu pomáhali, zpěvem, na housle, jaká by to byla radost, kdyby on sedl za varhany a kdyby tak celá familie začala, což by se lidé ohlíželi, což by se divili, a nejvíce nebožtík farář „včeličky dušičky“ kdyby tak mohl vstát —

Toto přání měl a jednu také zlost; s jedním se nemohl srovnat zrovna tak, jako slatinský mlynář s jeho Excellencí knížetem Mettrnichem, prvním ministrem a kanclířem. S tím se do té chvíle nesmířil tak jako „pan otec“ v slatinském, osamělém mlýně. Kdykoliv se kantor a mlynář sešli dole ve mlýně, kamž Šolta pořád ještě skoro kradí chodíval, poněvadž i nástupce nebožtíka faráře Ondráška také rád neviděl, že s „beranem“ jedná, pokaždé rozebírali vysokou politiku, svět a vojnu, při čemž pokaždé knížete hodně podrbali. Látku dávaly noviny, jež mlynář z města odbíral, látku dávaly učitelovy zprávy, jež čerpal z listů synových z Prahy. Jeho „Vašíček“, nadšený vlastenec, jakým už býval za právnických studií, kdy chtěl vstoupiti i do tajného spolku tenkráte v čas korunovace krále Ferdinanda V. a vyvésti z vlastenství notnou hloupost, podával otci rozmanité zprávy o různých událostech, zvláště vlastenských.

Tak v osamělém mlýně lesnatého údolí uslyšeli o českých večerních „besedách“, jež se odbývaly po prvé před loni a pak zase loni v červnu ve svatováclavských lázních vždycky v úterý. Za tou zprávou došel také balíček českých knih, z nichž nejvíce se líbil a školu i mlýn obveselil Rubešův „Pan amanuensis na venku“; za balíčkem zase ob čas psaní o

poměrech Vašíčkových i veřejných, také o divadle, zprávy z cizozemských novin, které mladý úředník čítal v pražských kafírnách.

Toho pondělka odpoledne nesl kantor Šolta také noviny, ne však z Prahy, nýbrž z Padolí. Na jednu se obzvláště těšil, jak „pana otce“ překvapí, že jistě nebude chtít ani uvěřit —

Zardělý, potem zalitý došel do mlýna, kdež zastal mlynáře za stavením na zahradě u řeky, v šerém stínu olší. Seděl tam na břehu bez kabátu, bez vesty, s vyhrnutými nohavicemi, maje nohy v proudící vodě. Mlynářova hlava zbělela za poslední léta: obočí jindy při šedé hlavě černé, dosud bylo tmavé, ač už ne tak havraní; za to ještě hustší. Také víčka přimykal mlynář jako dříve, když jej něco překvapilo, a usmál se při tom, byl-li rád.

Když shlédl Šoltu, přitiskla se mu bezděky víčka, tenké rty sevřené usmály se, a hned vytáhl nohy z vody.

„Dnes jste neměl chodit —“ řekl a znovu přivřel víčka a usmál se usedaje na starou, bukovou kládu v trávě poblíže stavení, kdež bylo ve stínu.

„Kakraholte, pane otče, to je na uvítanou! A medle, proč jsem neměl chodit?“

„Protože nebudete moct domů, musíte tadyk ostat.“

„Myslíte, že pro bouřku. No, do té doby to vydrží, co vám poděkuju za záhony.“

„Proto jste nemusel chodit.“

„Tak pudu i s novinama.“

„A to si sedněte —“ Starý mlynář vážného výrazu se už zase usmál a přimkl víčka. „Z Prahy?“ dodal zkrátka.

„Ne, z Padolí, včera jsem tam byl u pana bratra Černýho. Už včera jsem se tu stavoval.“

„Povídali mně. No tak sedněte, co budete — nocleh vám dáme,“ broukavě, ale ne bez úsměvu poroučel mlynář. Šolta sedaje už referoval:

„Stavil jsem se nejdřiu ‚u zelenýho stromu‘.“

„To si myslím.“

„A když jsem cestou slyšel, že tam pan bratr je — Ale nebyl, ale produkci jsem tam slyšel; žida —“

„Jakýho.“

„Felčara padolskýho, Tellera, seděl u kulatýho stolu, kytaru v ruce, zelenou pentli od kytary přes rameno a zpíval tremolo, hlas se mu třás' a dírky u nosu se mu otvíraly pohnutím, jak zpíval:

Noch einmal die schöne Gegend
meiner Heimath möcht ich sehen

To snad chtěl do zaslíbeny země nebo do Němec.“

„Ale jděte, takovy noviny. Co farář Haulovický?“

„Ó, pane, s tím se to nějak mění. Povídali mně ‚u zelenýho stromu‘, že už tam tak často nechodí jako jindy, a když přijde, že už není ten, jaký býval.“

„A co —“

„Není tak hovorný ani veselý, sotva se usměje. Má mnoho starostí.“

„S tím uhlím.“

„S tím nejvíc.“

„Tak ještě nic nemají —“

„Ah kde pak! Nejde jim to a už si vzal na to havíře z Wallenburka. Zas musili díla nechat. Už po třetí.“

„Jak —“

„Teď hnali štolu v zádušním lese, ďáli tam, myslím, skoro rok, a zase přišli na skálu a v té se mordovali, až seznali, že je všechno marno. Tak musili štoly nechat, už třetí; jak povídám. Tahle byla nejdelší a polkla prý hrůzu peněz. To dá rozum.“

„A nenechají toho?“

„Ne, už začali nové dílo, tentokrát u samylio Padolí, za papírnou, víte, jak se jede k Polici, tak v tom svahu od zádušního lesa dolů k řece. Od řeky ne daleko, a hned za papírnou.“

„Co bratr farářův, Vinca, šichtmajstr?“

„No, ten to právě žene. Porád mele jednu, že tu uhlí je a dost; někdy se trochu víc posilní.“

„Pije.“

„Víc tak potichu, ale faráře to zlobí, a pak —Má to osud s familií —“

„Co —“

„No, s havlovickým bratrem, s mlynářem, chce pomoc, povídají. To aby se farář roztrhal. Je toho na něj moc, však je to na něm znát.“

„Byl jste u něho?“

„Byl. V nové faře to má pěkně, všecko pohodlí. Povídám mu to, pochválím všecko, ale on se tak diuně usmál a povídá: ‚Ve staré faře bylo líp. Tady vás dohoním.‘ Při tom pohladil si vlasy, a opraudu už mu začínají prokvítat, na spáncích, tuze ještě ne, ale přec jenomejc. Ještě loni na podzim, to jsem ho zahlíd' v Náchodě, měl vlasy jako hauran černé. Ale porád ještě hezký muž, chlapák, a když se na člověka koukne, ještě teď každýho svým obličejem a očima podmámí —“

Mlynář přimkl víčka, jeho rty pohnuly se úsměškem, pokývl hlavou a řekl:

„Cák to, ale že jde se svým rozumem aspoň padesát let napřed.“

„Jako Kostelecký.“ Šolta se ušklíbl. „Ten prý nemá Haulovického rád. Toho si už lidé všimli. Inu diume se, když by Haulovický moh' být na překážku —“

„Kosteleckýmu?!“

„A prauda — Ten už počítá hodně napřed, na to Haulovický třeba ani nepomyslel.“

„Nač —“

„No, náchodský děkan je starý, ten už dlouho nebude. Na to Kostelecký asi myslí, na to místo po něm, jistě —“

„V tom by mu moh' Haulovický překážet.“

„To se ví, obzvlášt když ho na zámku mají rádi; odtud ta bratrská láska —“ dodal Šolta kousavě, s úsměškem.

„Co Haulovický, když jste s ním mluvil.“

„Vzpomněl si taky na vás, vzkazuje vás pozdravovat, a jak se máte.“

Starý mlynář přivřel víčka, libostně se usmál, spokojeně přikývl hlavou a v tom se optal:

„O Mettrnichoj neříkal nic?“

„Pane nic . Ale to je dusno až mdlo —“ povzdechl učitel utíraje modrým šátkem hlavu. „Ani tady ve stínu se člověk neochladí. To něco přijde —“ Pohlédl k nebesům. Nad nimi a nad Červenou Hůrou za řekou nad lesem bylo ještě jasno. „O Mettrnichoj nic,“ navazoval zase učitel. „Já nezačal, on nevzpoměl; nebo ho to už opouští. Myslím si to, protože se mně zdálo, že už ani tak nečte.“

„Ale jděte —“

„No, když tak hovoříme, a přijal mě tuze krásně, to se musí říct, vlídně, na děti se ptal, na mou starou, a na Boušin si vzpomněl, na nebožtíka faráře Ondráška, to že byl dobrý člověk, a za těch mladých let, když tam chodil, že bývalo líp. Když tak hovoříme, jak povídám, zavolali ho, že tu jsou ‚na votázky’. Já chtěl odejít, ale on, abych počkal a nepustil mě, že přijde brzo, abych počkal, abych si zatím třeba čet' — a shání, shání, po židlích samá kniha, samý papír, až tu vytáhne „Květy“ a ty mně podal, při tom že vydržím. A tady jsem to, pane otče, zmerčil.“

„Že nečte —“

„ ‚Květy’, všecka čísla byla skoro nerozřezaná.“

„Nemá čas—“

„Jindy ho měl, a na vlastenské časopisy a knihy obzvlášť. Ale už ho to, myslím, tak netěší. Ale já —pane otče —“ v černých očích kantorových zahrálo, „já tam něco našel —“ Docházelo na novinu, kterou chtěl tak překvapit.

„Co —“

„Hrabu se tak, přehlížím číslo za číslem, až tu v dubnovym na první straně — co byste řek' —“

„Jaky okolky –“

„Báseň, pěkná báseň, může se říct krásná báseň, a kdo ji složil —“

„Vašíček — váš pan Václau v Praze.“

„Kdyby to bylo! Ale ne — Baruška Panklova — ja řku Baruška Panklova tadyhle z Ratibořic — pana štolby —“

Starý mlynář nepřivřel víčka, nýbrž obrátil oči vyvaleně po učiteli, jenž všechen zardělý, maje vlasy nad čelem posud vlhké, hrabal se v náprsní kapse.

„Štolbova? Panklova, co má toho komisara?“

„Ta, ta — no tadykle to je, já si to na faře pak pak opsal, poslouchejte:

Ženám českým.

Ženy české, matky české!
Slib si dejme a v něm stůjme:
Pro blaho své drahé vlasti
Všecky síly obětujme!
Nejen muž buď hrdý na to,
Že dá všecko pro svou vlast;
Vzhůru ženy! My též chceme
Na oltář svou oběť klást —

„A je to od ní?“ přerušil starý mlynář, nedůvěřuje.

„Tady je podepsána,“ učitel ukazoval půlarch, „tadykle dole: Božena Němcová.“

„Božena —“

„To jméno si dala jen tak, to dělají spisovatelé. Já si taky myslel, že to je ňáká jiná, a vlastně jsem si to myslel na jisto — kde pak — Baruška Panklova, já se faráře Havlovického, když přišel, jen tak optal, ale on se usmál, to zrouna obžiu', a povídá: ‚To se divíte, viďte?’ “

„A dyť to nečte, povídal jste.“

„O tom věděl, psal mu o tom, jak mně povídal, Studnický farář, a s jakou prý radostí.“

„Kde teď jsou — jako Němcovi —“

„Byli na moravských hranicích v Polné, teď jsou v Praze, a ta mladá paní komisarka je prý se všemi spisovateli známá.“

„A chodí snad do ty kafírny mezi ně —“ S úsměvem si vzpomněl mlynář na „Červeného orla“ v Celetné ulici, když se tam o korunovaci dostal se Šoltou a Havlovickým. A znovu se divil pokyvuje hlavou:

„Baruška Panklova —“ Pojednou se obrátil po Šoltovi:

„No tak dočtěte —“

Šolta pozvedl list, ale hned mu ruka zase poklesla. V ten okamžik jakoby plachtu nad nimi zatáhl. Sešeřilo se na ráz, jak se nebe zalilo hroznou černavou, děsivými mračny, jež, zbouřená, v divokém letu se přihnala a letěla nad mlýnem, přes údolí nad les ve stráni, jenž náhle zčernal, přes Červenou hůru a zbytky starého hradu dál, dál. Za nimi nové vlnobití, jiný příval mračen, černá spousta; jako rozbouřené moře.

Na dole však ani hnutí, vzduch mrtvý; ani lístek se nezachvěl, ptáček se neozval, dusné ticho v dusném šeru.

Kláda v trávě za mlýnem u řeky osaměla. Starý mlynář s učitelem odešli do stavení.

„To je něco zlého,“ řekl Šolta překračuje práh.

„Dnes bude tuze zle,“ přidal mlynář velmi vážně, a hned poroučel, je-li v nístěji oheň, ať jej hned uhasí, a do mlýnice křičel, ať všecko obilí a mouku a pytle, všecko, co je dole, ať vynesou nahoru.

„A vy jděte domů,“ obrátil se k učiteli. „Abyste došel v čas.“ Znělo to velmi vážně.

„Ale vždyť se bouřka žene od západu k Náchodu a na Prajsko.“

„A kdyby se obrátila, nebo aby ještě druhá? —“

„Co pak mě to odnese?“ zažertoval Šolta. „Vy tu u vody jste v tom hůř. Snad bych vám moh' pomoct.“

„A kdybyste moh', jděte domů. U vás by měli strach.“

Šolta poslechl. Báseň mladé básnířky složil prve do kapsy, aniž ji dočetl, aniž dopověděl, že také padolskému faráři se verše líbily, ten že se také divil a že si také vzpomněl, že byla mladá panička už dříve čtenářka, a jak pěkně hovořila, když se s ní setkal o první jiřenkové slavnosti v Skalici,

tenkráte, když měla zrovna po svatbách. To všecko už nemohl mlynáři povědět; a pak už na to nemyslil, zapomněl.

Jak pospíchal od mlýna cestou vzhůru domů na. planinu k Slatině, jak se při tom rozhlížel po nebesích černě zatažených, cítil, že se strojí něco neobyčejného. Hlava mu znovu zahořela tím chvatem, zčervenal, potem se zaléval, ač měl kabát zase přes levou a čepici v pravé ruce. Bylo však pořád tak mrtvo, ještě dusněji, a kamenitá cesta vedla příkřeji.

Když stanul na hoře, když uviděl před sebou k Slatině širá pole, zastavil se a zapomněl chvátat. Nebesa v děsivé velkoleposti uvábila jeho zrak a všecku mysl. Širá výšina kolem ve stínu zatažené oblohy: lány žita, ovsů, pruhy lnu, tabule bramborů, ječmenů, prve ještě v sálavé záři, všecky jasné, až svítící svěží světlou zelení jako lny, stlumily všechny své barvy, a barev těch tóny v dušeném přítmi blížící se bouře.

Jen bílý kostelík boušínský světleji vyrážel z pozadí tmavých nebes, v tom mlhavém šeru, v němž zčernaly lesy za ním i pod ním k Oupě dolů ve stráni: a na dně na dole při řece, kde všecko v tom bouřném stmívání splynulo. Krajinou kolem všude mrtvé) ticho; nic se nehnulo, ani travička, z meze nevyletěla ani můrka, pták se neozval. Všecko zmlklo v posvátné hrůze, všecko ztrnulo.

Než nad krajinou jaký rej od půl noci k jihu, jaký chvat a hon vzedmutých mračen, co chvíli měnících své vlny, co chvíli rozpínající ohromné perutě a hned je zas srážející. Mraky letěly, za nimi, na ně! hrnuly se jiné v trhavých skocích a nízko, a níž, níž — a proti nim od jihu k severu vyšší, ohromný oblak; proti jejich divokému chvatu nesl se zvolna, plynul jako obr v děsivém klidu proti rozbouřeným zástupům.

Kantor Šolta té chvíle sám jediný v polích přehlížel mračna od půl noci i strašnou černavu pomalu od jihu plynoucí; pozoroval jejich let a jak se jim barva mění, když se všechny pojednou roztrhly v hnědosivé kotouče, jak se přes sebe válely jako v zuřivém zápolení, jak se ty chuchle rozvířily a rozvířivše pojednou nápadně se nížily, jako by letěly, jako by chtěly na zemi spadnout.

V tom na půl noc, od Boušína zahřímalo, zablesklo, hřmělo, rachotilo až praskalo; blýskalo se oslnivými zážehy. Šolta na ráz nechal pozorování a chvátal do vsi. Za ním i nad ním rachocení hromu; v tom na ráz, z nenadání vyrazil vichr, stromy kolem u cesty a u stavení jako v prudkém leknutí sebou zalomcovaly. A již si neodpočinuly. Vichr dul, bouřil; kmeny se klátily, koruny se zmítaly, větve šlehaly sem tam, velké, těžké krůpěje prolétly vzduchem

V tom ohromný, černý příkrov nebes se roztrhl, vzduchem zabouřilo hrozným praskotem a šelestem, a za hřímání, za svitů blesků sypaly se a hlučely ledové, veliké kroupy. Zabělalo se od nich, dusno rázem pominulo, studený proud zavanul povětřím. Kroupy svištěly, rachotily, rozstřikovaly se na zemi, celými pruhy nasypaly se v polích, kdež se od nich zabělalo, kdež okamžikem polehly měkké lny stlučené, za nimi žita i ovsy jako odrhnuté

Kantor Šolta obleknuv v běhu kabát i čepici naraziv na hlavu utíkal za toho krupobití už vesnicí; potem mokrý, všechen zařicený, bez dechu dorazil ku své roubené škole, do suché síně, v níž se od bouře setmělo a nad níž do střechy bouchaly kroupy a pak rachotil déšť, hrozný lijavec, jenž se po nich spustil a lil se, lil —

XXXV.

Téhož pondělka dopoledne, kdy nikdo ještě ani netušil, jaká hrůza udeří na doliny při Oupě i Medhuji, vyhlížela mladá Domáňová bezděkovská svého muže. Včera v neděli odpoledne zarazili před statkem koňští handlíři, oba bratři Řehákové. S nimi seděl na otevřené kocandě, za kterouž klusali dva bělouši k povozu uvázaní, Vojtěch Korda, mejklíř, maje chlupatý klobouk furiantsky na stranu, červený kvítkovaný šátek na krku volně na velký uzel uvázaný, dřevěnou dýmku v koutku širokých úst. Tu

vyndal, jak zarazili pod lipou u brány, a volal do okna, v němž se zjevila mladá selka, aby zavolala muže, aby hospodář vyšel ven.

Selka, jež v duchu hořkým těm hostem zle žehnala, jakmile je shlédla, odpovídala a dávala rukama znamení, že hospodář není doma, že je pryč. Než stará liška mejklířská nedala se jen tak odbýt. Korda rozuměje selce, nevěře jí, seskočil s bryčky a rovnou do nádvoří, na zásep, ke chlívu, ke konírně. Nahlížel do všech dveří, čeládky se ptal, a nežli selka mohla zabránit, dověděl se, že hospodář spí za stodolou u „rybníčku“.

Ležel tam v chladivém stínu pod starou lipou ve vysoké trávě v černých, kožených nohavicích nedělních, ve vysokých botách, bez vesty, bez kabátu, zmožený tvrdým spánkem. Zaškaredil, utrhl se, když byl tak z nenadání vyburcován, ale hned se utišil, jak uviděl, kdo nad ním stojí, kdo jej volá a kam. Vstal a šel za Kordou. Ten počkal venku ve vratech; jindy by ho byl nepustil, byl by šel s ním do světnice, aby jej ubránil, když by selka chtěla jej zdržovat. Teď už toho třeba nebylo. Věděl dobře, jak u Domáňů je, že selka už nic nezmůže, že mladý sedlák odchází rád.

Poslední časy zvláště rád, a ne na blízko, do bezděkovské hospody, nýbrž dál, do „obecního domu“ do hospody v Polici, kdež byl nový nájemce se statnou ženou. Domáňové se nevyrovnala ani mládím, bylať starší, ani podobnou tváří; ďábla však měla v očích a dovedla lichotivě uvítat, pohovořit, zažertovat, a snesla dvojsmyslný žert.

Domáň se začal za ní bláznit, jak ji jen shlédl jak uslyšel její veselý smích, její lahodnou řeč a žerty Posedla jej zase chtivost. Jako jej omrzelo staré řemení starší povoz, koně, jež míval nebožtík otec, jak za to vše musil míti novou náhradu, jak musil míti řetízek a prsten nebo hodinky, jež u někoho shlédl a když se mu zalíbily, tak pojednou zatoužil po jiné ženě, třeba že měl doma mladší a hezčí a hodnější.

Proto tak ochotně vstal, jak zahlédl starého Kordu, poněvadž tušil, že přišla s ním záminka, příležitost, že ho zavezou nejen do hospody, nýbrž dál, dolů přes Zákopanici do Police. k „obecnodomským“.

Za okamžik se ustrojil; hned měl na krku černý, hedvábný šátek, hned oblékl vestu až ke krku zapjatou a modrou soukennou kazajku.

„Kam se strojíš?, zeptala se mladá selka zasmušile, neodváživši se ani hlesnout, aby s Kordou a s těmi handlíři nejezdil.

„Máš strach, viď —“ ušklíbl se sedlák.

Domáňová uražena mlčky se odvrátila; pak už ani nehlesla, ač by se byla nejraději z okna rozkřikla, ať jedou pryč, a za mužem skočila, když slyšela, jak v sedničce zásuvku u stolu otvírá. Toť tam vybírá peníze a dává do opasku a přijede s opaskem prázdným a všecko nechá v Polici u té —

Věděla ť o hospodské v Polici, donesli jí, že Domáň tam zapadá, jak se tam rád stavuje a jak tam utrácí. Rozuměla, že ta šenkýřka mu jen lávky strojí, že ho jen láká, aby tam hodně peněz nechával, ale byla také přesvědčena, že Domáň je zmámen, že slepě se fantí po té ženské, že zase chytl a zplanul náhlou náruživostí.

Domáňová byla uražena, mlčela však i z hrdosti, i že byla jako zakřiknuta tím neštěstím, které stihlo její rodinu. Věděla, že by Domáň, kdyby jen o té hospodské hlesla, vyčetl jí, Domáňové, její rod, že nic neměla, že jej okradli, napálili, její máma i nebožtík její otec

Proto se neozvala, když Domáň jako poplašený chvatně se strojil, i když odcházel s Kordou mejklířem. Ve statku se zjasnilo, jakoby těžký mrak zmizel. Ztišilo se ve stavení, na nádvoří, po všem hospodářství tím jeho odchodem i pak klidem nedělního odpoledne, když čeládka se rozešla. Stará děvečka vypravila se na nešpory a selka, zůstavši sama doma, vytáhla z truhly modlitby, jež měla od Kalisty učitelského, a zašla s nimi za starou, roubenou stodolu dvojích vrat, pod košatou lípu u ní, do tichého koutka, kdež nad trávníkem vznášely se rozložité stromy, zaclánějící nádržku vody.

Klid tu všude a ticho. Lístek nezaševelil, zlaté pruhy slunečných paprsků prošlehovaly korunami do trávníku, mezi kmeny, za nimiž rozkládal se v plném jasu slunečném pohorský kraj. Z nedalekého kostela, jenž se probělával za zahradami sousedů, zavíval sem tlumený hlas varhan.

Mladá selka sedíc na staré kládě v stínu, v květované šněrovačce, ve vzdutých rukávcích bělostné košile, květovaný šátek na hlavě na placku uvázaný, četla tiše v modlitbách. Dlouho se však nemodlila; rty přestaly šeptat, když oči jí uvázly na malovaném kvítí, na růžích a karafiátech, jež

sem nasázela ruka Kalistova. Myslila na něj a v tom vzpomínání pozvedla oči nevědouc a dívala se zamyšleně před se ze stínu do plné záře, v níž rýsovaly se v pozadí při nedalekých hranicích vrchy temně modré, nejvýše Bor i skalnatá Hejšovina.

Neviděla jich, v kraji byla, v chlumecké rovině, jíž se lesk] rybník pod vysokou hrází s mohutnými duby. Počítala, jak tomu dávno, co Kalistu neviděla, jak tomu tuze dávno — Proč se tenkráte u něho nestavila, proč mu nevzkázala — Co asi dělá, kde je — Je-li tam v té vsi, kam se tenkráte stěhoval, tenkrát. když se vracela z nešťastné Prahy.

Je-li tam, nebo musil-li zas jinam, když se rád zdrží, jak ten vyměník jí v Chlumci nadhodil. Chudák, co asi říkal, když dostal její psaní. Psal-li snad, a ona psaní nedostala. Jak by psal — Kdyby věděl, jak ona se má, co zkouší a teď obzvláště, když ji muž zahanbuje pro takovou nehodnou. Jistě tam jel zase za ní, v hospodě tady se ti ludráci dlouho nezdrželi, to jej Korda zase vylákal tam — Jak se zase vrátí

Pomýšlela už, že si pro všechno uchystá lůže zase v komoře, aby se na ni nemohl obořit, kdyby se vrátil opilý.

Varhany umlkly, bylo po nešporách, a Domáňová ještě seděla s modlitební, psanou knihou na klíně. Až ji stará děvečka vytrhla, divící se, co že se hospodyně tak dlouho modlí. Domáňová vrátila se s ní do statku a hned si také začala upravovat lože v komoře. Večer však na ně neulehla. Muže se nedočkala. V noci nepřijel, a také ne ráno.

Předpolednem vyslala skotáka, aby vyšel za ves a třeba až za Zákopanici podívat se silnicí dolů, jede-li hospodář. To bylo již parno až dusno. Všecka ves jím jako znavená ztichla. Domáňová neměla stání. Přecházela, chodila za prací neklidná, pobuřujíc se myšlením, jaké věci její muž vyvádí, když už celou noc v té polické hospodě vydrží. Jistě k vůli šenkyřce a jistě tam zas utopil bůh ví co peněz, sám, v kartách a platě za ty vysmolené krky. Učarovala mu, nemůže z té hospody — Jindy alespoň k ránu dojel, teď ani dopoledne se nevrací.

Vyšla branou před statek, pod lípu a vyhlížela, nejde-li alespoň posel. Ale ani toho nespatřila. Co tam jen muž dělá, pije-li po noci dál, hraje-li v

karty, škubou-li ho zase jako vždycky, handlíři a jistě také hospodský. Ten hraje, obírá a žena mu pomáhá. Omamuje Dománě a on —

Zasloužil by, aby ho bičem odtamtud vyšňápali, pomýšlela Domáňová zlostně — a ona ta frejířka —vyhnat ji z města, aby přestala lákat mužské. Domáňová zahořela záští

Poledne zvonili, skoták se vrátil oznamuje, že hospodáře ani neshlédl, že byl až na Zákopanici, ale od Police že nejel nikdo. Domáňová viděla, jak se čeládka u stolu po ní ohlíží, jak šuškají, aby ona neviděla; jistě se diví, co hospodář nejede, jistě si povídají, že je u „obecnodomské“, ta že ho drží. Styděla se, cítila se zahanbenu, a jako když do plamene dmýchne, hněv zplápolal výš.

V tom, co čeládka ještě seděla u stolu, vstoupila do sednice stará Anýžka, šplochotka, jak jí říkali, která chodila s kořením více pro jméno, aby se neřeklo, že chodí žebrotou. Koření ze skal od Hvězdy a z Boru roznášela i všelijaké noviny, co kde zaslechla nebo co zahlédla, a všecko tak drmolivě, v neúmorné breptavosti vykládala, až se jí třásly zvadlé rty a bradavice s několika vousy nad nimi u nosu.

Hned jak stará Anýžka vcházela, mihlo se Domáňové, co čert babu nese, aby tak začala něco kandat. Než zadržet ji nebylo možná. Bába vešla povzdechujíc, ach jaké je parno, jak dusno, a usednuvši na lavici u kamen, hned začala, a kde mají hospodáře, ten že on se taky chladí, když se tak propotil. — Pacholek u stolu se zasmál, hospodář že se potil leda u piva. „A pane, potil, dost, v kole —“ vpadla babka potahujíc na hlavě „placku“ z modrého šátku, „teď jsem to slyšala, cestou, jak jsem si sedla pod lípu do chládku, poudala stará Martincka, ta tam seďala, jak Domáň, jako váš hospodář, tancoval, že z něj jen lilo.“

„Kde!“ musila se selka optati.

„No, v městě — ve vobecny hospodě.“

„Co pak tam byla muzika?“

„Nebyla, ale přišel tam s houslema a druhý měl cymbál, no, a Domáň si dal hrát a tancoval —“ šplochotka si nevšimla, jak se čeládka ohlíží po

selce a ta že se zapýřila a zachmuřila, a pokračovala: „Ten se prej vytancoval —“

„S kým —“ ozval se pacholek.

„No, s šenkyřkou, s vobecnodomskou. Ta prej se umí točit, no, ženská jako kylysar.“

„Ale mlčte, bábo —“ obroukla se Domáňová ve svém hněvu, cítíc ponížení před čeládkou. „Tu máte a jezte —“ Čeládka dojedla a odešla, a za chvilku vypravila selka také starou Anyžku ze sednice. Sotva že šplochotka zmizela brankou, zahřmělo v bráně, vůz zarachotil.

Jako zběsilí vjeli do nádvoří oba konští handlíři bratří Řehákové a šedivý Korda, klobouk opět na uchu, a s nimi Domáň. Divoce vjeli a s hlukem, křikem, patrně opilí. Smějíce se složili Dománě, jenž všechen zardělý nepostavil se pevně na nohy, a Korda řídě koně, otočil lehkou kocandu a zase branou ven.

Domáňová stála přikrčena u okna pozorujíc všechna popuzena, co se děje na nádvoří. V tom záchvatu hněvu nevšimla si ani, že se ve veliké roubené světnici pojednou přišeřilo od černavy, jež se po nebi náhle rozlila. Jen na ty protivné koňaře hleděla, jak jí muže vracejí, jak na ni volají, pokřikují, jak se chechtají a ve bráně na odjezdu pokřikují na muže, a jak on —

Domáň zardělý od pití, kalných očí, bral se přes zásep dlážděnou velkými, placatými kameny na síň. Byla prázdná jakož i velká světnice. Viděl do ní ze síně, neboť dvéře byly otevřeny; tmavý její strop v tom bouřlivém šeru zčernal, stěny potemněly i sloup prostřed i šatstvo a řemení a sedlo na něm zavěšené.

Sedlák stoje u prahu rozhlížel se slídivě i chmurně, momtal nějakou nadávku své ženě, kde že je, kde se toulá, to že jistě naschvál, že se mu vyhýbá — ta —Vkročil, chtěl ke stolu, ale v tom se mihlo cosi v pravo ode dveří, z tmavého kouta. Selka odtud mířila chvatně ku dveřím, chtějíc vyklouznouti.

Jindy by si byl toho nevšiml, schválně by neviděl; ale v ten okamžik chytla jej zbujnost. Chtěl ženu, už nemilou, překážející jeho

nehospodářství, jeho choutkám i freji, potýrat. Ustoupiv ku prahu, zarazil jí cestu.

„Kam jdeš, proč utíkáš! Ty utíkáš! Bojíš se!“ dorážel těžkým jazykem.

„Jdu, kam chci, a neutíkám a nebojím se. Pusť!“

„Že se nebojíš? Ty že se nebudeš bát? Ty že —“

Zrudl, oči počaly mu blýskati a řeč, těžce vyrážená, zněla hrozivě; pak zvedl pěst, když selka, uražená tím jednáním, u výbuchu hněvu od včerejška již jako mraky nakupeného, se vzpřímila jako jedle, když prudce se rozkřikla, ať ji nechá, ať si jde raději k té — „Ke komu — kam — ke komu?“ dorážel jako uštknut.

„Do Police — k té čubce —“

Skočil po selce a popadl ji jako rozlícená šelma. — Stará děvečka vrátivši se po chvíli s měchovkou plnou trávy od rybníčku zaslechla, když došla na zásep u chléva, ze sednice křik. Okamžik naslouchala, ač ne hrubě ulekaně; neslyšelať takový hřmot po prvé. Ale s účastenstvím naslouchala, protože byla selce oddána a litovala ji, že takové křivdy se jí dějí a že nevinně od hospodáře tolik zkouší. Čekala, že selka jako jindy se muži vyškubne, že uteče do komory a tam se zavře nebo že vyrazí ven, aby někde ve statku nebo za ním se skryla.

Než nedočkala se jí, a křik vyrážel ze sednice dál, nejvíce hospodářovo lání. Jako řev rozléhal se jeho hlas. Na starou děvečku padl pojednou strach. Úzkostně překročila práh síně a nahlédla do šeré světnice. Byla prázdna, ale v sedničce vedle —

Děvečka okamžik váhala, ale pak přece vstoupila; od sloupu v sednici spatřila výjev, nad kterým strnula. Mladá hospodyně všecka zsinalá byla bez placky, prostovlasá. Prameny pěkných vlasů visely jí po spáncích, po tváři, hlavní však kštice byla jejím poutem. Domáň patrně strhl ženě šátek s hlavy, a popadnuv dlouhé její vlasy, strčil jejich konec do hořejší zásuvky prádelníku a zásuvku zase pevně přirazil, tak že se selka nemohla vytrhnouti a utéci. Ani hnouti se nesměla

„Hospodáři!“ zkřikla děvečka u prahu sedničky, hned však zděšeně uskočila, když sedlák, strašlivě zaklev, máchnul po ní holí, a hned zase ženu udeřil, když vykřikla na děvečku, aby jí pomohla, aby pomohla. Děvečka slyšela, ale otočila se, vyrazila ven, ze strachu, vyděšená i aby sehnala pomoc, na kterou si sama netroufala.

Za chvíli po té vyběhla chvatně mladá Domáňová z klenuté brány bledá, zsinalá, šátek na hlavě ledajak uvázaný, a kvapila, ani se neohlédnuvši, na levo vsí dolů, jako by ji někdo pronásledoval, jako by co nejrychleji chtěla býti ze statku, který jí byl peklem, aby jej co nejdále měla za sebou. Nedbala, že do brány za ní běžela stará děvečka, že plačky na ni volala, že vyběhla ven až pod lípu, nedbala, že ze sousedních příbytků, roubených statků a chalup, vybíhali lidé, že se za ní dívají, že na ni volají s účastenstvím, že lají, klnou jejímu muži —

Neviděla, neslyšela; jen vpřed dychtila, dál, dál pryč odtud. Třásla se ještě, jsouc přesvědčena, že by ji byl muž utloukl, že vyvázla smrti. Tak ji pohaněl nejprve, tak jí strkal, tak surově ji bil a zašmýkal ji až do sedničky, přes tu chvíli ve svém rozzuřeni vykřikuje: „Ty jí nadávat? Jí? Čubka? Ty?“

K vůli té hospodské se tak rozvzteklil, k vůli ní jednal tak s vlastní, poctivou ženou. To ji vzbouřilo, proto se mu vzpírala, proto nepolevila, neodvolala, nechlácholila. A pak — jak ji za vlasy popadl, jak ji za vlasy připoutal, a jak kopal do prádelníku, surově laje a směje se, to že je půlpanský nábytek, půlpanský, tím že ho okradli, její máma, a její táta, ten zloděj, co okradl tolik lidí —

V ten okamžik přivedla stará děvečka pomoc čeledína i mužské ze sousedství, kteří Dománě odstrčili a ji osvobodili. Co jej jako zuřivého býka násilím drželi, vyrazila ze světnice, na nádvoří, branou ven, z toho prokletého místa. Na nic nemyslila, ne na šaty, ne na svůj majetek, ne na lidi; jen tu myšlenku měla, aby už byla odtud, že musí odtud na dobro, na vždycky.

Nikdo jí pak už nezdržoval, ale ona stejně chvatně pospíchala cestou dolů ze vsi, všecka od sebe. Když se dostala mezi poslední stavení ve

svahu, setmělo se po nebi do černa a již zahřmělo do dusivého mrtvého parna.

Déšt se rozšuměl, náhlý, lijavý, ale bez krup; Domáňová se mohla z lesa, jenž se černal v pravo, v levo u cesty obrátit a utéci se do některé z krajních chalup. Než chvátala dál, aby už byla z okruhu nešťastné vesnice, pryč, pryč. Lijavec padal proudy a větřice poháněla je šedými pruhy zatmělým povětřím, hnala je před sebou po cestě, jež se rázem utápěla.

Medhuj na dolině už rozvášněná, červená bouřila mezi olšemi v lukách. Šuměla a stromy nad ní zmítajíce se hučely a hučel les ve stráni, v jejímž úpatí vedla cesta u samé řeky. Ta se už zdvihala z koryta, rozlévala se přes břehy a cesta sama plná vody; a voda kvapem rostla. Rostla i proudy z průtrže mračen i jak letěla potoky, bystřinami lesem, se stráně dolů na cestu.

V těch místech na úzké silnici mezi bouřící řekou a hučícími olšemi na levo a mezi lesní hučící strání na pravo Domáňová se na okamžik zastavila, promoklá na nit, s vlasy mokrými k čelu přilnulými. Hrom rachotil a bouřným temnem šlehaly sivé, zardělé zážehy oslňujících blesků. — Jako tenkráte před léty, když jeli za bouřky z padolského posvícení, když jí bylo vše jedno, kdyby i zdivočilí koně vjeli do řeky, kdyby se bryčka rozbila a zabili se všichni. Proč se to tenkrát nestalo!

A kdyby teď —

Prudké zahoukání udeřilo do jejích zmatených, zoufalých myšlenek.

„Domáňová! Domáňová!“ křičel nevelký muž chvatem se k ní blížící, maje límec kabátu vyhrnutý a pod paždí rovnou hůl. Vedle něho brodil se kalužemi rozmoklé, úzké cesty tmavý, řeznický pes, zmáchaný a všechen schlíplý.

Domáňová blížícího se muže hned nepoznala, až když jí došel. Byl to Černý Vacek z Padolí, vracející se ze vsí.

„Co tu děláte, vosobo!“ vzkřikl úžasem, ale nečekaje na odpověď, křičel dál do rachotu a hřímání:

„Pojďte, sic vás veme!“ a ukázal k řece, jejíž kalná, červená voda z břehu rozlitá prudce se hnala do cesty zatápějíc ji. „Pojďte, domů nemožete,

to by vás to vzalo, musíme na Střezinu, ale cestou už nemožeme. Musíme tadykle!“ a ukázal před se v pravo na stezník vedoucí do zarostlého svahu. Tudy mohli k té osamělé, formanské hospodě dál u cesty.

Za té houkavé řeči řezníkovy stála Domáňová nemluvíc, nedbajíc lomozu vod a bouře, ale neodmluvila také, poslechla a šla, jak smědý, nevelký řezník do běla sivých vlasů a černých, ostrých oček poručil. Poslechla mlčky a šla jako by při něčem zlém postižená a zahanbená.

XXXVI.

Mračna se protrhla nad oběma dolinami při Oupě i Medhuji. Proudy vod lily se a vichr je šlehal a rozháněl, že letěly setmělým vzduchem i po zemi dole cestou necestou jako vlající hřívy. Lilo se do večera i večer v prosvitech blesků a za děsivého hřímání.

Padolí zapadlo ve tmu povětří i stromů, jež se černaly a zmítaly nad jeho střechami. Do tmy rudě bodala osvětlená okna i okénka, nejvýše u kostela, farská, a níže, dál celým Padolím, kdež většinou hořely také hromničky rozžehnuté hned odpoledne. Šum větru a hukot stromů sléval se v jedno nad městečkem; kdož bydleli ve svahu nebo pod svahem, slyšeli také, jak vody letí kolem jejich příbytků.

Farář Havlovický slyšel je nejhlučněji, neboť hnaly se kolem fary nejprudčeji se stráně alejí starých lip dolů k Jirovcovým. Z večera promokl, že nit na něm nezůstala suchá, a takřka za okamžik, když s Doubenem a s čeládkou snažil se vykázati cestu splašeným vodám k faře se hrnoucím. Prohloubili strouhy, než všecko dílo zbytečné.

Pak už nemohli z fary, ani na schůdky přede dvéře pro hrozný lijavec a vítr. Stavení všechno zamčeno; farář už s resignací chodil na síň naslouchat a zase v pokojích od okna k oknu. Marné vyhlížení. Tma tmoucí všude; jen starou alej viděl, koruny lip v jedno černo slité a koruny stromů

na zahradě zmítající se, hučící. Blesk roztrhl chvilkami černou oponu a osvětlil na mžik hrůzu rozbouřených živlů.

Farář se starou mlynářkou starostně vzpomínali, jak je lidem u vody, kteří mají příbytky u řeky, tam že je teprve boží dopuštění, když už z večera se Medhuj rozlévala, když, jak na faru donesl hrobař, zahrada u Jirovců byla skoro do polovice pod vodou, když vody pořád přibývá a když proud už odnesl „na dolejším konci“ městečka „černou laje“.

Stará mlynářka vzpomínala, vydrží-li „laje“ vedoucí z „městečka“, z rynku přes řeku ke „dvoru“ a jak je ve „dvoře“, tam že by měli teprve zle, zvláště s dobytkem.

„Doubenus ostal tady?“ zeptal se farář vstoupiv ze síně zase do čeledníku.

„Ne, šel po večeři domů, nedal se udržet, ne a ne, že musí, kdyby prý taky na ně trhlo.“

Trhlo; sice ne přímo na roubený příbytek, v němž byl Doubenus v podruží, a jenž stál nedaleko „dvoru“, opodál řeky, nýbrž na chalupy u samé řeky. Pro jistotu však odvázal Doubenus kravku svého domácího pána a zavedl ji v lijáku a v bouřce do dřevěného „dvoru“ v sousedství stojícího na místě bývalé tvrze, jejíž slehlý a neúplný val z části objímal stali, statek a uchránil jej proti návalu vod.

Jen Doubenova sila mohla udržet vyděšenou a plašící se plavku a dovést ji clo sucha pod ochrannou střechu. Pak odvedl ještě kozu svého domácího a koz několik z chalup od řeky, odkudž lidé ve zmatku se na kvap stěhovali. Tmou a hukotem větru prorážel nářek ženských, křik mužů, mečení koz —

Doubenus bos, promočen, že košile a plátěnky na něm lpěly, bez čepice, tu ztratil, s vlasy k čelu jako přilepenými, brodil se vodou ne zrovna s chvatem, ale jistě, paty k sobě, špičky ven, ke kamenné bráně, nad níž se klatil starý vlaský topol, a branou do nádvoří, z něhož hučelo několik stromů, nad ouly, za rudým pruhem světla linoucím z oken pod černou pavlačí.

Tak dovedl do dvora kolik koz, tak odnesl kolik dětí z chalup od řeky. V náručí je odnášel a chlácholil je, any ve straších plakaly, a dobrácky konejšil. Tak se brodil od řeky do „dvora“, a ze dvora zpátky k řece k chalupám, na konec se již opíraje o hrázku,[14] aby měl jistější krok.

Teprve okolo půlnoci utišil se lijavec a i vichr, vybouřiv se, ulehl. Medhuj však rostouc ustavičně rozbouřenými potoky a bystřinami, jež se do ní divoce vrhaly, hučela celou noc i ráno.

Toho smutného rána! Pod zachmuřenými nebesy krajina všecka umáchaná. Všude lesk mokra a stojaté vody, na cestách, na lukách, na zahradách; jejich ploty mokrem zčernalé, z části vyvrácené, poražené, a za nimi v zahradách co otlučených haluzí, co zpřelámaných stromů, co nezralého ovoce, jež vítr sklátil. A mezi tím rozcuchaná hnízda ptačí na zemi, v mokré trávě, a nejeden ptáček bříškem vzhůru, očka zatažena blankami, zhynulý za té bouře.

Farář Havlovický vstav hned na úsvitě podíval se nejprve oknem na cestu ke kostelu. Byla všecka vymleta, rozryta, strhána, plna výmolů s obnaženým kamením, jako vypraným. A na zahradě jaká spousta hlavně na stromích! Po mši pospíchal k jámě, jež také nezůstala bez pohromy, neboť cesta nově k ní vystavěná byla zničena.

Vraceje se, uslyšel farář, že „městečko“ je jako rybník, dráha celá roztrhaná a pole ve stráních! V tom, co o tom hovořil na cestě se švagrem Krůčkem a starým Ticháčkem, přinesl bednář a zároveň zvoník zprávu, jak Vacková dole na „městečku“ vyvádí pro muže, pro Černého Vacka, že včera odešel do vsí na Policko koupit nějaký dobytek a do té chvíle že se nevrátil, a proto že má Vacková strach, že to muže chytlo v širém poli, že snad do něho uhodil „boží posel“, nebo že snad, měl-li kapku v hlavě a šel-li vedle řeky — nedopouštěj pán bůh — že ho velká voda vzala —

„Jistě nevzala,“ zvolal Krůček usmívaje se, „toho neveme.“

„To je komisarova řeč,“ přisvědčil Čejchan, jenž se k tomu namanul; „povídal komisar, že se Vackoj nic nestalo, že kdyby i spad' do vody, že by

---

[14] tyč

ho řeka ihned zas vyvrhla, takový sakrmenský potvor —“ Musili se zasmát, ale Krůček hned taky vzpomněl:

„No, no, za tohle se Černý Vacek s komisarem vyrovná, zví-li o tom. A jak by nezvěděl!“

Ještě jinou novinu měl Čejchan, Starý granatýr, o Kociánově nejstarším, o synovi konšela Kociána od branky, o Frantovi, ten že se včera vydal na frej, že má milou někde v Poříči, a že ho cestou chytla ta bouře, a voda že se na ráz přihnala, a po milém Frantoj že už chňapala, ale pro štěstí že se dobrodil k plotu a po tom že lezl a že musil pořád se tak škrabat, když se tak setmělo, od plotu k plotu, až dolezl k stavení promočený, skoro bez sebe, když prý tak voda pod ním hrozně hučela a stromy hučely a hrom bil, že byl od toho blýskání jako slepý

Dopoledne se také rozneslo, že se Černý Vacek neutopil, že se šťastně vrátil, že jej ta bouřka chytla nad Střezinou, že pro velkou vodu musil z cesty do lesa svahem vzhůru, a tudy že se dostal a jen stěží na Střezinu, odtud že se nemohl hnout, až ráno, a ještě že musil vrchem, po chlumech k Padolí, dolem cestou při řece že nebylo možná.

Při tom vypravovali, že s Černým Vackem přišla Domáňová bezděkovská, ta že se prý skoro topila, ale že ji Vacek zachránil, Domáňová že utíkala z Bezděkova, že je od muže a že k němu zpátky už nechce. Jindy by si té zprávy Padolští byli jinak všimli; za toho vzrušení však, jež se vzmáhalo, jak docházely zprávy o divných příhodách a hrozném neštěstí, zvláště na Kostelecku, přešlo jen tak, a na tu chvíli se mnoho o tom nemluvilo.

Více vypravovali o pašerácích, kteří se pustili, když ta bouře začala, ze Slaného v Prusku přes hranice, a jak je v lukách chytila voda, že Hanuš Čarabár a breptavý Hubka musili vylézt na olši a tam že musili ostat, celou noc že tu na snětích seděli v hromobití a v lijáku, že se měli co držet, aby nesletěli, když větřice tak lomcovala olšemi, ta že je pokolébala celou noc, voda dole že pašerákům dost zpívala, ale že přece ani oka nezamhouřili.

Teprve ráno slezli a přebrodili se, to že šli na jisto za bílého dne, na ausery „strnady“ že se nemusili nic ohlížet, že měli volnou cestu jako

nikdá, než co že jim bylo platno, když byli tak zmácháni, tak že se jim zboží všechno promočilo a rozmočilo, že to mohli zrovna do vody zahodit.

Horší noviny přinesli od Oupy řeky, jaké tam bylo boží dopuštění, horší nežli tu na Padolsku a Náchodsku, tam že ještě kroupy uhodily a všecku ourodu pomlátily, tak že je jako udupána. A voda, jaká veliká voda tou průtrží mračen nejen v řece, ale také v rybnících! Pod Lhotou a Olešnicí tak vystoupila, že až protrhla hráze a odtud že přišla potopa.

V noci po desáté hodině přihrnula se ta spousta vody, jež zalila údolí na čtyři až pět loket zvýší. Chalupy bořila, lidé utíkali na stromy a kam mohli, mnoho že se jich utopilo, ale leckdos že se také divně zachránil, jako to děvče ve Zliči, jež se zachytilo stěny rozbořeného stavení a řeka že nesla děvče na těch trámech divokým proudem, až ji zanesla na zatopená luka, kdež se děvče lipek zachytilo a zachránilo. Ve Zliči, Trubijově, v Olešnici, ve Lhotě Řešetově že bylo nejhůř, tam že to kolik stavení, pobořilo a stodoly smetlo. A co mlýnů že je poroucháno! Hodně také Havlovický a Slatinský, nejhůře však ve Lhotě, tam že příval utrhl u mlýna celý roh

A na lukách při Oupě jaké škody, jaké Spousty! Luka že jsou zanesena pískem, bahnem a ještě hůř kamením, toho že voda místem nanesla na tři, na čtyři lokte, takže místo luk je kameniště, poušt —

Trvalo kolik času, nežli v Padolí a v okolí alespoň trochu spravili, co ta bouře zkazila, hlavně zahrady, luka, cesty, strouhy a příkopy a pole silně potrhaná. Mnohá škoda však, zvláště na rolích, nedala se spravit; zničené osení nikdo nemohl nahradit. Po loňském, hrozném suchu byla ta rána ještě citelnější. Žně nebyly zase valné.

Na starém Domáňovském statku v Bezděkově sklízeli toho roku bez hospodyně. Ta utekla a nevrátila se. Přiběhla sice za ní stará děvečka a prosila, aby zase přišla, ale mladá Domáňová neposlechla, ani jí ani Dušánkové, když také začala domlouvat. Domáňová se na matčino přimlouvání, jehož se nenadála, a jež ji překvapilo, zamračila a chmurně odvětila: „On pro mě nevzkázal ani nepřišel a nepřijde. A má jinou.“

„Ale jdi, to ho zas přejde.“

„Ale mě ne. A vám by bylo snad jedno, kdyby mě zas tlouk' a třá utlouk' —“ odbyla ji dcera s ostrou výčitkou. „Ale máte-li strach —“ nedořekla a přidala: „Jen se nebojte, já vám na vobtíž nebudu. Vy proto újmu mít nebudete — —“

„Táta Holeček“, rozšafa s věncem vousů pod bradou, jenž se svou malou ženou u Dušánků někdy tolik byl užil a jenž byl teď poručníkem mladší dcery po nebožtíku Dušánkovi, stal se také vyslancem starší její sestry. Vypravil se na Bezděkov vyjednávat s Dománěm, aby vydal, což bylo z její výbavy; při tom měl tajně vyřídit staré děvečce, že ji hospodyně vzkakazuje, aby příští neděle odpoledne v čas nešporů přišla ku Střezině, že ji bude hospodyně mezi Kozinkem (byl to osamělý mlýn) a Střezinou na cestě u lesa čekat.

Domáň přijal „tátu Holečka“ zpupně, skoro nevšímavě; na svou ženu se ani neoptal, o jejím návratu se slovem nezmínil, a hned, jak Holeček začal své poslání, vskočil mu do řeči, i ať si to všecko vezme, to půlpanské harampatí, že to chtěl bez toho všecko vyházet

Pozejtří přijel z Padolí vůz do nádvoří Domáňova statku a na voze „táta Holeček“. Stará Dušánková chtěla také jet, aby byla při nakládání, aby v Bezděkově nic neostalo, ale mladá Domáňová jí nepustila.

„Ne, vy nepojedete, maminko, nesmíte; aby vám ještě něco vyved', aby vás třá vyhnal nebo ani do stavení nepustil a třá ještě nebožtikoj tatínkoj v hrobě pokoje nedal. Vy ho neznáte. Však ona Ančka všecko dobře zná a spravedlivě opatří. —“

Znala, opatřila; vybrala všecko, co bylo Domáňové od šatstva, prádla i nábytku. Tak toho „táta Holeček“ šťastně přivezl vrchovatou fůru, tak že u Dušánků neměli pro to místa a mnoho musili složiti na půdě.

Když o tom „táta Holeček“ večer ve Vondrově roubené hospodě vykládal, zeptali se ho, co s tím Domáňová bude dělat, co teď s tím.

„Jen se nebojte; Domáňová si to pro parádu nenechá, ta má rozum; ta to jistě zpeněží a četu, že si něco začne. Ta je jinačí nežli stará, ta se neztratí, ač esli si to ještě nerozmyslej', vona i von, jako Domáň —“

„To snad už ne“

„I, kdák ví. Já četu dle toho, že si vzkázala pro starou děvečku, že se chce s ní sejít sama v neděli vodpoledne něde u Střeziny. Nač by to ďála, vo čem by s ní jednala, nežli vo Domářioj? —“

Domáňová se v neděli odpoledne sešla se starou Ančkou, jak ji vzkázala, než o svém muži s ní nejednala; Ančka sic o něm sama začala, ale bývalá její hospodyně hned ji. zarazila:

„Víte, Ančka, vo tom nemluvte, to je už všechno vodbyto a nadobro. Já jen vám chci říct, abyste mně přinesla peníze, co jsem si u vás skovala nebo jestli vám to hned napadlo —“

„I napadlo, napadlo.“ Děvečka začala se hrabat pod sukněmi a vytáhla dudel, v němž byly peníze zavázány.

„Nido vo tom neví –“

„Ani živá duše, panímámo; jak jste poudala, mlčela jsem jako hrob.“

„A mlčte, prosím vás, ještě. Taky našim se ani slovem nezmiňujte. Pámbůh vás pozdrav a zaplať vám to Pámbůh, že jste byla ke mně vždycky tak hodná a věrná, snad se budu moct vám jednou vodsloužit, milá Ančko.“ Hlas se jí zachvěl, a stará děvečka zaslzela. —

XXXVII.

Na tu velkou vodu měl Andreas Tušl, komisar, dost dlouho památku. Černý Vacek nedal mu zapomenouti na to boží dopuštění, t. j. splácel komisarovi nevážné mínění, kteréž komisar ve své lásce k němu o něm proslovil ráno po té bouři, když se rozneslo, že ta potopa Černého Vacka nechtěla, že velká voda ten „sakrmenský potvor“ zas na břeh vyvrhla.

Hned nazejtří odpoledne, když se Černý Vacek vracel od „zeleného stromu“ stříknutý, zastavil se před komisarovým roubeným domkem, kdež na podsíňce dřevěných sloupů seděl sám komisar na židli rozvalen, přijímaje nějaký raport od „sejkory“ policajta, jejž vypeskoval, že je bez šavle, kdeže nechal šavli himmelsakrment

V tom Černý Vacek začal se mu ukláněti šoupaje podešvy a rozháněti se do polokruhu pravicí, v níž držel čepici. Klaněl se ironicky vážně a vážně také vyřizoval, že pan hastrman vzkazuje pana komisara pozdravovat a že se pan hastrman ptal po panu komisaroj, jeho, Vacka, že se ptal, když se topil, a když jej, Vacka, vyhodil z vody, že takový sakrmenský potvor nechce, že čeká na jinačí potvor sakrmenský, pro toho že už má přichystaný ne hrníček, ale hrnec, protože duši s takovým břichem dosud neměl a nemá —

A zase kompliment a zase rozháňka ruky s čepicí a pak vážný odchod; komisar házel hromy i hrozby, on, komisar, že ten sakrmenský potvor přece dostane na řetěz a na lavici, že uvidí, ať počká, že uvidí.

V ten čas obecných starostí, kdy jmenovitě přítel Havlovického, studnický farář Ludvík, sbíral soukromě i veřejně pomoc nešťastným, povodní krutě postiženým, svitlo v padolské škole nenadálým paprskem radosti. Učitelovu Františkovi, jenž předloni byl v Němcích a za nějž měli ve škole německé děvčátko „na handl“ a jenž loni meškal ve Dvoře Králové na škole, hlavně aby se utvrdil v hudbě a tak se připravoval na učitelství, otevřel se pojednou svět.

Zrovna na Anděla Strážce. Když se té neděle učitel Černý chystal s dětmi na kůr, když František sdělával se stěny housle, zvolala učitelka, přinášejíc svému muži čistý, modrý kapesník:

„Pro pána, jemnostpán jde k nám!“

Šel skutečně, zahradou, a přišel a ne tak vážný a zasmušilý, jak jej poslední dobou častěji vídali. A s jakou vstoupil!

„Poslouchejte, chybuju, že jdu k vám teď, před hrubou,“ hlásil vesele — „vy ji spletete —“

„A proč, jemnostpane? Něco zlýho?“

„No, že se musíte rozloučit s Františkem.“ Učitel sebou zavrtěl a v radostné předtuše nezadržel své oblíbené „Čmerte!“

„Čmerte, jemnostpane, snad —“

„Ano, do Prahy, už rozumíte — tuhle —“ farář vytáhl z náprsní kapsy psaní. „Tu to je —“

„Panenko Marjá!“ zvolala učitelka a plácla v radostném překvapení rukama.

„Tohle psaní jsem právě dostal z Náchoda, je z Prahy, od křižovníků z kláštera, víte-li, a píše mně můj přítel, že tam je místo vokalisty, že František, udělá-li zkoušku, a ty ji uděláš, viď, Františku, že bude najisto přijat a bude moct vystudovat jako Kalinův Jeník, a vy budete mít po starosti — No — jak jsem povídal, neměl jsem teď chodit,“ prohodil usmívaje se, když učitel radostně vzrušen začal mu děkovat a když učitelka se hnala po jeho ruce, aby mu ji políbila. „Vidíte, vidíte, že to dnes o hrubé zmotáte —“

„Ne, jemnostpane, nic nezmotám, ale seberu se a dnes bude teprve mšička, račte uslyšet, zahraju na varhany a tuhle František zazpívá — ale hochu, tys ani nepoděkoval, polib ruku!“

Farář však nečekal a odešel spěšně zahradou na faru.

Učitel Černý začal v té radosti šňupat a mluvil k ženě:

„Vidíš, vidíš, jemnostpán na nás nezapomněl. Jak slíbil — sám starostí plnou hlavu, ale pamatuje a přijde sám. To je on — lidem radost udělat. Ale, čmerte, zvoní malým, už musíme jít, Františku, Aninko! Františku, to solo od Ryby, víš, zazpívaš, dej si pozor, pěkně, čmerte, ať má jemnostpán radost —“

Po čtrnácti dnech vypravoval o něm sám s pochvalou, když se vrátil z Prahy, kamž jej zavezl na zkoušku ke křižovníkům. O cestě vypravoval, o Praze, jak je vedl Kalinův Jeník, jenž nastupoval do šesté a poslední třídy tehdejšího gymnasia, jak František dělal zkoušku, to že ho měla slyšet, čmerte, před panem Škraupem že zkoušku dělal, před panem Škraupem, znamenitým komponistou, a kluk že všecko vyzpíval, až se v klášteře divili i pan Škraup, obzvláště když zpíval probírarii

Učitelka zaslzela radostí i soucitem, co hoch, chudák, poměl asi starostí a strachu. Učitel nedbaje jejího pohnutí, pořád ještě v radostném vzrušení, pořád ještě v Praze, pošňupoval a pokračoval:

„Tak ti kluk zpíval, a když pozpíval, přistoupí ke mně pan Škraup, pan Škraup, rozumíš-li, poklepe mně na rameno, a povídá: Pane učitel, z

toho synáčka bude muzikus. Můžete mít z něho radost, dělá vám čest, dal jste mu dobrý fundament, má od vás dobrý základ, je vidět dobrou methodu. Rozumíš, dobrou methodu, to řek' takový znamenitý komponista!“

Jen ženě vypověděl o zkoušce, a jak je u křižovníků s ostáváním a stravou, na to se učitelka vyptala, již pospíchal na faru. Faráře zastal v zadním pokoji a s ním jeho matku, starou mlynářku, v placce, v modré zástěře, v pantoflích; seděla majíc oči do země, ruku o stůl opřenu. A farář také tak vážný. Učitel váhal, omlouval se, že snad vytrhl, že přijde pak — Než musil zůstat. Mlynářka odešla; farář se vyptával a naslouchal učitelovu vypravování, a znovu se vyptávaje na Prahu, zašel maně do minulých let, do svých mladých let, až se teplem vzpomínek rozehřál, až se mu zjasnilo v tváři i v očích.

Učitel Černý doma o tom vypravoval a učitelka si vzpomněla, že když byl teď v Praze, mluvila se starou mlynářkou, že seděly v neděli po nešporách, když farář si vyšel pole obhlédnout, na farské zahradě.

„Posteskla si mně, jaké mohli mít všichni krásné živobytí, jakou měla ze synů radost, a teď — O mlynářoj povídala, s tím že je tuze zle.“

„A co o jemnostpánoj —“

„I že si tu jámu tak připouští.“

„Ať toho nechá.“

„To že mu mlynářka taky radila, ale on, že to není možno, když tolik tisíc do toho dali, a bratra Vincence že taky nemože opustit. Povídala stará mlynářka, že by už všecko oželela, všecky ty peníze, jen kdyby byl pokoj, jen kdyby se nemusela lekat o jemnostpána —“

„Čmerte, a co!“

„To že žádný nic neví a nic nepozoruje, ale ona že to vidí, jak se mění. Spaní nemá, dlouho do noci že prochodí, a sotva usne, už se zase budí. A nerudný prý bývá. To je z toho kopání, ale taky jináč stará mlynářka si taky stýskala, jak se mu lidé odplácejí; to, co mu ten tlamatý Šimůnek z uličky vyved, to že mu ostalo v mysli, a taky jináč, že by člověk ani neřek' —“

„A co —“

„I mezi samým kněžstvem. Panímáma mnoho neřekla, jen tak nadhodila, že za všecko má ještě udání u pana vikáře:“

„Bože!“

„Na kosteleckého si prý také posteskl. A tak už pak se tak uzavírá a nevěří dost; proto bývá tak zasmušilý.“

„I čmerte, čmerte —“ bručel učitel skoro zlostně „takovýho člověka, takovýho kněze! Takový lidumil a tohle za všecko!“

Také Kalina pociťoval, že se farář mění, že bývá často až příliš vážný a že nejeví tolik účastenství pro své okolí jako jindy. Doma se o tom také zmínil a připadlo mu to jmenovitě začátkem adventu, kdy forman Lokvenc přivezl mu z Prahy bedničku, kterou zaslal Kalinův student. Byla plná not, a také několik knížek při nich leželo.

Bylo zase co rozepisovat za dlouhých, zimních večerů pro padolskou „bandu“, jejíž byl Kalina hlavou a ředitelem, bylo i milého čtení, protože v těch knížkách samé divadlo. Stará Kalinova láska k němu nezrezivěla, ačkoliv prošla již taková doba, co byl z Prahy, a minulo dobrých patnácte let, co svedl to první a poslední představení ve škole v klase, v plachtách a prostěradlech.

„Berounské koláče“ tenkráte sehráli a pro ně se měli zle, pro ně se Essentr vrchní tenkráte rozkatil, že hráli bez povolení, a hrozil pokutou i arrestem.

Teď jiná vláda; nového radu všichni chválili, že je rozumný, že možná s ním promluvit a že každého vyslechne. Snad by dal povolení, ale když zase jemnostpán — Kalina se ostýchal teď mu říci, aby se přimluvil a byl prostředníkem, a pak: kde, kde by zahráli? To byla největší překážka. Ve škole by to nemohlo být ani teď, a v hospodách žádné příhodné místnosti. Tak nezbylo, nežli jen o vagacích o divadle poslouchat, co vypravoval syn student o pražském divadle, co v Praze o něm slyšel nebo co sám viděl, jednou za čas operu nebo nějaké představení české v neděli odpoledne; jenom poslouchat a teď v zimě číst hry veselé i smutné od Klicpery, Štěpánka, překlad z Kotzebua —

Než po novém roce, byl 1844, už se neozývaly u Kalinů dialogy a monology, za to se otřásala okna hudbou, když se tu večer sešla kapela, aby nacvičila nově rozepsaný taneční kus, novinku z Prahy, valčík nebo již také polku, nebo aby přehráli nějaký starší minet. Nahráli se dost za masopustu a pak až do únavy, když nastaly rozpustilé ostatky.

O těch měl Andreas Tušl, komisar, mnoho zlosti i mnoho starostí za dne i v noci. Za dne, když nechtěl trpěti maškary, jež od nepaměti v ten čas po městečku bláznily, a když je dal rozháněti „sejkorou“, když jejich trubač naschvál spustil strašlivé troubení u jeho příbytku a nepřestal a troubil, až modral, i když komisar mu z podsíňky hrozil Španělkou křiče:

„Sakrmenský potvor, já ti dám trututu!“

To bylo za dne; v noci pak měl přetěžkou honbu mladé chasy, vyvádějící zbujnosti venku i u muzik, kdež bouřila a kdež také plašil sousedský mír a pokoj Černý Vacek popichuje zase Konopku, strážce půlpanského lesa, i Kociána od bránky, konšela, no, jak je v lese, v obecním lese, roste-li, že by zas mohli porážet na stříkačku, že by zase mohli pokáceti celou stráň, to že musí, bože, když mají takové těžké jednání o střikačku, co piva při něm vypijou, co homolek snědí, bodejť, jak pak ne, slavné právo —a všecka čest — to že bude stříkačka

Ty hřmoty přešly bez hlubší srážky, bez větší pranice, přešel i tichý čas postu, o smrtelné neděli přezpívali „lítovnice“ nosící „líto“ zelené, pentlemi vyzdobené, přešlo i „binování“ o velikonočním pondělí. Jaro se otvíralo, toho roku časně a mile, krásně se zelenalo a stromoví strojilo se nad obyčej záhy na květ, jak nikdy nebývalo. V ten čas rozběhl se Fidél Hanuš na věčnost.

XXXVIII.

Před tím se pustil do Radechové se svatebním kabátem krátkého života a dlouhých šosů, když jej právě došil. Sel, ač jej Čejchan granatýr i

máma jeho zdržovali, že je pozdě a šeredně, sychravo, šel, ne, Fidél, Hanuš nechodil, nýbrž klusal, ač měl už šest křížků. Klusal vzhůru „vyniklicí“, červenou cestou k lesu a lesem dolů k Radechové. Takovým skoro poklusem se vrátil za větru a deště nevelký, suchý a drobný krejčí s licousky na spáncích; ale doma šel si hned lehnout a ráno přišel s půdy dolů do světnice všechen přepadlý a třesa se.

Musil ihned ulehnout, a to ve světnici; na „chalpu“ ho již granatýr nepustil. Taky i felčara druhého dne zavolali, a Marek Teller oznámil na síni Čejchanovi a jeho mámě, že bude asi potřeba zkázat na faru, tady ten zápal plic že je prudký, a v tom věku — Tak ulehl padolský Feidippides, někdy pěšák u rohanského regimentu, kde se prý naučil tak metešit, jak jej Čejchan granatýr často zlobíval, tak utíkat, zvláště u Marenga, kde tenkrát Fidelův regiment prý nejvíc utíkal a nejprudčeji jeho druhého patalionu první, Fidélova kumpanie.

Teď se starý granátník přes tu chvíli zastavil u jeho postele; na obyčejné pěšáky hleděl s kruchty a vypravoval o nich ne bez pohrdání, že je šlapali jako králíky. Ale u pěšáka od rohanského regimentu se teď často zastavil, nachýlil se nad postel a zeptal se: no, jak je, a konejšil jej a těšil, když Fidel Hanuš byl netrpělivý, proto že Musí ležet

Pak už k němu Čejchan sedal a vážně mlčel, hledě zasmušile na nemocného, jenž všechen přepadlý rychle oddechoval a bolestně kašlal, jmenovitě druhou noc, byla po posledním dnu aprile, kdy farář Havlovický Fidela Hanuše zaopatřil. Tu noc seděl Čejchan dlouho u nemocného; pak vystřídala syna stará Čejchanka, která se upřímně modlila, a které se při tom připletlo, pán bůh odpusť, jaká ‚lumera‘ by měla sadit, a chudák, Fidel, co se taky pro lotynku namutyroval —

Časně ráno prvního dne měsíce máje, kdy právě kolem táhla muzika hrajíc marš, zatlačil Čejchan granatýr oči starému kamarádu, jenž tak rád si zazpíval „Přeškoda nastokrát ty krve červený“ — jak si na to v ten okamžik Čejchan lítostně vzpomněl. Roku 1821, t. j. před dvaadvaceti lety přišel Fidel Hanuš k Čejchanom ‚na toulku“; na té toulce ostal a na té toulce zemřel. Bylo ráno třetího dne jeho nemoci, a proto Čejchan nechybil, když

oznamuje jeho smrt šilhavému Šulitkovi a Šimkovi pernikáři, členům svého „sněmu“ u pece, dodal:

„Vzal to zkrátka. I tadyk pospíchal a na věčnost zrouna vodběh' —“

„Odeušad se hnedky vrátil, dřiu nežli se kdo nadál, ale teďky —“ Šulitka se usmál, ale šilhavé jeho oko ještě víc a nějak pohnutě zašilhalo.

„Bude nám scházet, a tobě nejvíc,“ řekl pernikář obraceje se k Čejchanovi granatýru. Ten nadzvedl čepici a pohladiv hlavu od temene k čelu, svědčil:

„Ba bude —“

Ten rok tiše ubíhal. V Padolí se neudálo nic zvláštního. Andreas Tušl od té doby, co padl „virtšaftrát“ Essentr, krotčeji krotil padolské půlpány. Zlodějstvo té doby tak nestrašilo, a tak si mohl dost vyhovět i „sejkora“, policajt, jenž, ačkoliv panoval takový svatý mír a pokoj, nikdy nezapomněl své šavle doma a vždycky ji měl na sobě na černém, lesklém řemeni přes rameno k levému boku zavěšenou. Nikdy však ji netasil, nikdy se nezaleskla na vzduchu; snad by se už ani nezaleskla, kdyby ji byl i obnažil, poněvadž asi chytala rez. Za to spíše užil „sejkora“ lískovky v „lehčích“ případech, když komisar hromově poručil nebo svou španihelkou kynul, aby vyplacen byl nějaký tulák, třeba často nevinný, nebo nějaký výrostek rozpeska, když nějaké rozpustilství nebo nějakou schválnost samému komisarovi vyvedl.

Klidno bylo v Padolí, dni tiše ubíhaly, celkem i noci, za kterých, když byly vlažné, procházel napoleonský válečník, starý Pavelka, ponocný, s píkou v ruce a zpíval do nočního ticha písně, tu pobožnou, tu nějakou světskou starodávnou.

Občas nějaká svatba, a z městečka, ať z přifařených vesnic, oživila cestu ke kostelu svým vystrojením a veselou hudbou, nebo pohřeb, když před rakví nesenou sousedy nebo mládenci zněly vážné, smutné žalmy provázené měkkým, hlubokým průvodem lesních rohů a plačtivých klarinetů. Oly čas se křtiny kmitly a zase klid — Den ze dne všecko při svém díle, leda že robota ob čas odváděla hlouček mužů i ženských na panské do nemilé, tížící práce.

Vlnobití světa sem nezalehlo. Mrtvý klid absolutismu dusil všecko. Co jinde pod tou hladinou zdánlivě tichou vřelo, o tom neměli půlpáni tušení. O dalekém světě sotva uslyšeli. Než na jaře oživly hovory tkalců, když se vraceli z polického trhu, kdež se doslechli, co se děje nedaleko za hranicemi, ve Slezsku, že se tam strhla rebellie, tkalci že se zbouřili proti mašinám a fabrikám, v Langenbielu a v Peterswaldau.

Mluvili o tom cestou, doma, v neděli odpoledne. kdy „beze všeho“ jen ve vestě, bez vesty hověli si na trávníku pod třešní nebo starou hruškou. Daleké to zahřmění zatřáslo jejich odevzdanou, až otupělou myslí. To byla i jejich tíha a bolest, jejich okovy, jejich nepřítel, ty strašlivé mašiny, jež umlčovaly jejich chudé stavy, jež jim braly dílo, výdělek i chléb. Sami jich tu v Padolí a v nejbližším okolí dosud neměli, cítili však jejich moc a oučinek.

S uznáním mluvili o svých neznámých soudruzích ve Slezsku, že měli takové odhodlání, a s účastenstvím o tom, jak jim bylo jistě zle, i o tom, jak je ouřadové zkrotili a ztrestali. Ještě na ty bouřky, jež vybuchly ze zoufalství a z rozhořčení nad utiskováním a vydíráním, nezapomněli, ještě mluvili o těch, které pokládali za mučedníky, a již uslyšeli, že také u nich, v Čechách zabouřilo.

Koncem června roznesla se zpráva, že se v Praze pozdvihli dělníci, tiskaři v kartounkách, kolik tisíc, nejprve v židovské fabrice na Smíchově a pak také v ostatní Praze pro utiskování a pro mašiny, pro tiskací stroje, ty že rozbili, ale páni že povolali hned vojsko, pěší, kyrysary i husary, že sehnali dělnictvo do kasáren na Dobytčím trhu, tam že už byly celé svazky lískovek uchystány, ale když dělníci vypověděli, co se jim děje, co mašiny a jak jim na mzdě utrhují, tu že se jich purkmistr i sami generálové ujali a fabrikanti že musili polevit, alespoň pokud se mzdy týče.

Za tou zvěstí hned jiná o nové bouři, jak se pozdvihli zedníci a dělníci na železnici, kterou stavěli od Olomouce ku Praze, tam, v Praze, že tekla i krev, co nevinných padlo, když vojsko, granatýři zbůhdarma stříleli do lidu.

O to povstání strhla se v Padolí potyčka „u zeleného stromu“ u kulatého, empirového stolu, kdež nyní míval hlavní slovo felčar Marek

Teller, poněvadž farář Havlovický sem poslední čas málo přicházel. Vlastně se pohádali ani ne tak o to povstání, jako o železnici samu; proti té se sousedé všichni ozvali, i dolejší mlynář; jen Marek Teller ji nadšeně hájil, když vyčítali, co řemesel zničí, obzvláště formany a hospody a s tím co jiných živností, a co z toho lid bude mít, nic, jen páni a bohatí, nač železnice, že to šlo pořád bez nich

O té šarvátce dověděl se farář Havlovický hned nazejtří odpoledne, když obcházeje pole a přehlížeje ourodu setkal se u zádušního lesa s hospodským od „zeleného stromu“, mladým Klimšem, jenž se vracel ze Srbské.

„A co vy, Josefe?“ zeptal se pojednou farář, jenž mlčky, jak šli od lesa, naslouchal.

„Myslím, jemnostpane, že ta železnice je převrat ve ušem, v zlým i dobrým.“

„Tak je to, Josefe. Převrat ve všem. Leckomu uškodí, ale když si člověk pomyslí, jaké zas výhody pro obchod, pro cestování, a hlavně pro obchod —“

Hovořili o tom a tak docházeli ku dřevěnému kříži, odkudž bylo viděti na dolinu, na faru, na Padolí.

„Jak jsem povídal, železnice bude také uhlí rozvážet —“ opakoval farář a stanuv u samého kříže, zahleděl ise na okamžik na údolí a městečko.

„Podívejte se, Josefe,“ začal, a tvář jeho jakoby jasněla, „kdyby se nám to podařilo a našli jsme uhlí, a byla tu pak železnice, jak by se to všecko změnilo, jak by taky zdejší lid měl lepší obživu — Jak by se všecko změnilo! Železnice by tu mohla být, a myslím, bude. Je tu pohodlné údolí a. řeka, a cesta k pruským hranicím, do Pruska — — Kdyby se nám tak poštěstilo! —“

Myslil na jámu a tvář jeho se vyjasnila illusí, která jej v ten okamžik zmohla. Byla to vzácná chvilka, neboť poslední čas nesnášely se k němu vidiny růžových křídel, ano bránil se jim a nepouštěl jich do chmur svých pochyb o začatém díle.

Mladý hospodský a již také obchodník dychtivý po všem novém a náchylný pokroku cítil ve farářových slovech jakoby věštbu a bezděky zmlkl překvapen obrazem budoucnosti, na níž farář ukázal, i úctou před jeho duchem.

Když stoupali od kříže dolů, začal farář, ale již s vážnou tváří a starostně:

„Převrat, převrat! Je a teprve bude. Ten tou železnicí my tu tak hned nepocítíme, ale veliký průmysl, fabriky už našemu lidu tuze škodí. A on je nepřipraven, nic nemůže, nedovede se bránit nebo hledat něco nového. Tak jak dosud se u nás pracovalo a pracuje, to rozumíte, tak to nepůjde."

„A co dělat?"

„Tady by jen školy mohly pomoct."

„Školy?"

„Vůbec školy, lepší školy a zvláštní, nové pro naše řemeslnictvo. Průmyslová jednota v Praze v tom něco učiní. Ale nám tu je potřeba zvláštní školy, tkalcovské a především přádelné, aby naši přádníci a přádnice přadli lepší přízi, aby se náš jediný průmysl v rovnováze s fabrikami udržel. To musí být, má-li lid mít lepší výdělky a tím lepší živobytí. Teď má ubohé. Dřív nebylo možná něco podniknout — Essentr, to víte. A taky mě to kopání zdrželo." Čelo farářovo se zachmuřilo. „Ale teď, když je vrchním takový vzdělaný pán a lidumil, a rada Erich je lidumil! Ten s tím souhlasí, už jsme o tom jednali, a už jedná také s baronem Nádherným. Začneme, musím; dost dlouho jsem to odkládal" řekl více na výčitku sám sobě a nepověděl, že už mu proto svědomí pokoje nedává."

V ten klidný čas přece se pak něco neobyčejného v Padolí událo. Přede žněmi proběhla mezi půlpány zvláštní novina o mladé Domáňové. Loni po té ukrutné povodni mluvilo se o ní po všem městečku, když od muže utekla, když ji z Bezděkova odstěhovali a když rozprodala z přivezeného nábytku a nářadí, co mohla. Pak v zimě na novo si o ní vypravovali doma i v hospodě, jaká je to ženská, jak je do díla, ta že se

nedá, že není po mámě, že nezahálí ani chvilku, jak přade a i přízi shání, kupuje a tkalcům ji zas prodává.

Všem bylo na podiv, že ona, selka a z takového vychování, chodí, je-li potřeba, pro přízi od stavení k stavení a že věci tak rozumí, jak koupená přadena doma rozděluje dle síly nití a dobroty, že má v prstech pravý hmat, že jako nějaký zkušený přezák stiskne přízi ukazováčkem a palcem a hned že ví, jaké číslo. Hádali, to že má ještě z domova, od nebožtíka táty, a leckdo si teď vzpomněl, že mu vždycky pomáhala a díla si všimla, příze i plátna, když to Dušánkovi přinášeli a když se strojil do světa.

To tedy si ještě vysvětlili; záhadnější však bylo, odkud má peníze. Sic něco stržila za zbytky své výbavy, ale to by nestačilo. Jistě že si na statku našetřila, hádali, že také pro sebe hospodařila, a jiní na jisto tvrdili, že na sebe pamatovala hned v Praze, když tam byla za mrtvým otcem.

Tito se nemýlili; z Domáňovy živnosti, z mužova jmění však neměla nic, odtud si nepřinesla ani halíře. Než přece jí odtud přišla pomoc, to z punčochy staré Ančky. Ta přišla za zimu dvakráte, pokaždé v neděli odpoledne, do Padolí navštívit svou bývalou hospodyni, na kterou nemohla zapomenout. Po prvé začalo lamento na hospodáře, co vyvádí, bože, kdyby tak nebožtík pantáta vstal, ten že se jistě v hrobě obrátil, jak mladý utrácí, peníze rozhazuje, s handlíři, s těmi koňaři, že přes tu chvíli jezdí, na koně handluje, ale nejhůř že je s Policí, ta ocheckule „obecnodomská“ že ho pořád láká a drží, že je s mužem dorozuměna, a on, Domáň, že nic nevidí nebo nechce vidět

Tak stýskala a žalovala stará Ančka za první své návštěvy, tak začala i za druhé, ale nedokončila.

Domáňová jí nedala, žádajíc, ať o Domáňovi nemluví a také o té, že nechce o nich ani slyšet.

O Velkonočním pondělí odpoledne přišla stará Ančka po třetí a přinesla punčochu, kterou skrývala na dně své květované truhly, hodně plnou dvacetníky uskládanými velmi šetrně za dlouhá léta služby. Ty přinesla a půjčila bez úpisu, na slovo, s plnou důvěrou, ráda ochotně své

bývalé hospodyni, když se jí Domáňová v zimě svěřila, ale jen jí, nezmínivši se ani matce ani sestře ni slovem, že by si chtěla začít obchod plátny.

Domáňová přijala peníze tajně, aby doma neviděli, a částka ta s tou, kterou z otcovy pozůstalosti zachovala, jí pomohla, že mohla vykonat, nač od zimy myslila a se chystala. Tak naplnila matku, sestru i všecko půlpanské, více sedlácké, málo podnikavé sousedy padolské, úžasem, když přede žněmi uložila krásně bílé, jako vykvetlé kopy a véby pentličkami ovázané jako dítě v peřince do dvou beden modrým papírem vylepených, a když se s nimi chystala „do světa“.

Začala s málem; všecko její zboží bylo na trakař, jejž jí měl vézti prošedivělý, ale ještě silný Komínek, podruh z dolejšího konce. Stará Dušánková se durdila od té doby, co zvěděla o zámyslu své starší dcery, broukala před ní a zvláště před mladší, jaká Anina je, jak neupřímná, že nic, pořád nic, že ani jí, vlastní mámě, se nesvěřila, jak všecko tajila a jak zapírala, že má peníze, jen aby nemusila nic dát.

Domáňová konajíc všecko z rozmyslu byla na všecko připravena i na matčin hněv. Nechlácholila, nýbrž řekla dost určitě:

„Co byste se zlobila, maminko; kdybych vám byla ty peníze dala hned, dnes bysme neměly žádná nic. A šlo to bez nich, starala jsem se jináč; jen si to považte a teď jsou nám dobry. Já to jenom pro sebe nedělám. Je to taky pro vás, a tak se už nemrzte.“

Mladá Domáňová nevyjela do světa po mši, jak světáci činívají. V kostele byla den před tím. Na cestu pak se vypravila časně ráno, před slunce východem; nechtěla se se sousedstvem loučit, a aby lidé nevybíhali ze stavení a na ni a za ní nevolali.

Když červnové slunce za Borem vyšlo, měla Padolí hodný kus za sebou. Komínek bos, bez kazajky, jen ve vestě, maje trakar na kšandě, statečně vykračoval, ač obě bedny, na nichž ležel ještě uzel mladé Domáňové i jeho kazajka, boty a uzlík, nebyly nejlehčím břemenem. Jelo se pěkně za ranního chladu; luka, stromy u řeky, lesy na chlumech v pravo v levo, vše tak svěže a krásně zelené, cesta pěkně suchá. V první záři

vyšlého slunce kmital se po ní dlouhý stín Komínka s trakařem i mladé, pětadvacetileté „světačky“.

Kráčela napřed urostlá, v placce na hlavě, vlasy k čelu přičísnuté, v kabátku, v zelené mezulánce, v červených punčochách, a nízkých střevících. — Z Bezděkova přišla loni přepadlá, churá, teď vypadala zase dobře. Pěkná její tvář osvěžela. Šla rovně, ne klidná, ale také ne bázní sklíčená; tmavé, pěkné její oči hleděly jasně a odhodlaně.

První její zastavení bylo u kříže pod lipami u cesty před Náchodem, tam, kde Kalistu viděla před osmi lety. Poslední dobou, co byla zase v Padolí, za těch příprav a starostí nevzpomínala na něj tak často a již ne s takovým pohnutím jako před časy. Jen jednou se po něm zeptala, uloživši staré Mrázkové, aby v Poříčí ve škole přezvěděla, kde teď je. Baba přinesla, že o něm nevědí, že byl kdesi u Chlumce, ale že tam snad už není

Zas nevydržel, pomyslila Domáňová. Nešťastný člověk, že se nepřemůže! Co dělat, co platno, když vidí, že všemu konec a pomoci není. To se jí také přimihlo, když klečela před křížem u cesty a modlila se za požehnání na cestu i za něj, za Kalistu. Když vstávala, žehnajíc se křížem, připadlo jí, co se jí doma již kmitlo, kdyby se s ním tak setkala. Ale jak; není možná. Ona nejede tak daleko, v jeho stranu, a v kraji, v Hradecku, kam mířila, není. Než kdyby přec, jak by bylo — Ba snad líp, kdyby se už nepotkali.

Třesoucí se povzdech pohnul jejími prsy. —

XXXIX.

Šimůnek z uličky, jenž nevyšel bez dlouhé dýmky a jenž každého podrbl, přemlel také to, co učinila mladá Domáňová, to že se svět obrací, že se ženské pouštějí do světa, že jsou už také „světačky“; ale mladé a hezké že musí být, jako Domáňka, k té že se pohrnou, ať má plátno jakékoliv, třeba z cucků

„Bodejť, krásná Anna!“ dodal; při tomto nápadu a jméně zůstal a také pak Domáňovou jinak nepojmenoval, kdykoliv o ní promluvil, a vždycky špičatě.

Po té vzal Šimůnek zase faráře na mlýn; kde se krejčímu hodilo, píchl, uštípl jedovatě, co je, co se děje, že farář teď pořád jezdí, každou chvíli že si vyjede do Náchoda, do Police, do Svatoňovic, do Broumova, do Adrspachu, a zase do Náchoda a zase do Skalice nebo někam dál do kraje, kdo pak ví, kam jej kozel nosí, ale každou chvíli že je pryč, že si vyjede na svém „buřtu“ nebo že si pošle do Dřevíče do mlýna pro kočár, a kam to jen jezdí, do kočáru že vsedne v čepici, ale že mu Doubenus taky v kočáře uloží klobouk ve futrále, a skoro pokaždé že jede farář v pantalonech a ne ve vysokých, lesklých bunclovkách, a na krku že někdy nemá ani kolárek, nýbrž černý, hedvábný šátek; co jenomejc je, co shání — A když není na cestách, že je u jámy nebo na poli, že obchází své i cizí, a pořád to moudro, pořád ty novoty, bodejť —

Tak mluvil od léta do podzima, co ty farářovy cesty trvaly, až se pro to jednou v neděli odpoledne chytl s černým Vackem v hampejze, kdež se byl dívat, jak hrají v kuželky.

„Nemožeš zapomenout; viď,“ bodl jej Vacek, „jaks prosil, jaks faráře vodprošoval, aby tě nezauřeli pro tvou nectnou tlamu. Jen ty faráře nech, víš? A novoty, pole, to bys moh' vědět, jak to tady zvelebil, farský kopec a pole a školu, uvšecko. Von je to kněz, ale jináč je taky učitel.“

„A ty nemožeš zapomenout,“ odrážel Šimůnek, „jaks k němu vo koleře utíkal, jak ses smrti bál, jaks byl na faře na noc, jak tě hlídal —“

„Hlídal a pomoh' mně; šak bys ty to neudáli. Ty byses byl jen člověku vyšklíbil, votipero, a nedáš-li farářoj pokoj, budeš sedět, ale dřin ti jich navochluju —“

Černá očka šedého Černého Vacka zajiskřila, pravice se mu pohnula, a všecko bylo tak pravdivé, že Šimůnek na ráz uvěřil; pročež se jen rozpačitě šklíbil a rozpačitě vtipkuje dal se na ústup za smíchu půlpanských kuželkářů mladých i starších —

Farář opravdu jezdil na různá ta místa; nejčastěji do Náchoda a do Adrspachu. V Náchodě jednal s vrchním Erichem, v Adrspachu s majitelem panství baronem Nádherným, k němuž jej doporučil rada Erich. Na adrsbašském zámečku pochodil Havlovický nad očekávání. Baron sám ujal se myšlenky přádelní školy a začal ihned jednati. Bylo především potřeba učitele, který by učil jinému zacházení se lnem a novému přádlu.

Výsledek všeho jednání oznámil farář Havlovický své matce, když se vrátil naposledy z Adrspachu, v říjnu jednou pozdě odpoledne. Jen slezl s vozu, jak se bral po schůdkách ku dveřím, hlásil staré mlynářce, kterouž jako hospodyni přádelnictví zajímalo a jež věděla o synově snažení:

„Tak, maminko, už je to uděláno!“

V čeledníku jí dopověděl:

„Pan baron dal psát do Vestfálska a už dostal zprávu a všecko už taky ujednal stran toho učitele. Přijede na jaře, v Adrspachu začne, tam bude první přádelní škola a tam taky půjdou odtud z Padolí a z Náchoda; ti se tomu naučí a hned pak zařídíme takové školy tady a v Náchodě a pak i jinde na panství a v sousedství všude, aby se to do lidu rozešlo, aby v každé chalupě začali po novém a mohli si vydělat slušný peníz. A to si vydělají, když se naučí, a budou o to dbát, aby se naučili.“

„Ráda uvidím —“

„Ah, vy nevěříte, ale uvěříte, až uvidíte to cizí dílo. Všude nám to schvalují.“

„Pán bůh dej!“

Ještě jedno „pán bůh dej!“ měla stará mlynářka. V ten okamžik z hloubi srdce zatoužila, kdyby tak pán bůh dal a „hoši“ mohli říci také o svém, hornickém díle, že už je uděláno, že už mají uhlí, nebo alespoň kdyby se zdařilo, oč jmenovitě Vincenc, šichtmistr poslední dobou pracoval, aby našli nějakého společníka, jenž by jim přispěl penězi do tohoto těžkého, nákladného podniku.

To nevěděla, že také farář i v tom pomáhá bratrovi, že také on společníky shání, že na těch svých pojížďkách leckde u bohatých obchodníků a továrníků v Náchodě, v Broumově, v Skalici zaťukal a

důležitost podniku i pro ně vyložil. Matce se o tom nezmínil, poněvadž nikde nepochodil. Buď se vymluvili, že potřebují peněz do svého obchodu, nebo upřímně vyznali, že nemají dost důvěry, že by se na Padolsku dokopali uhlí.

Z takových cest vracíval se zamyšlený, zasmušilý; proto byla stará mlynářka překvapena vidouc, an se vrátil z poslední vyjížďky s tváří tak vyjasněnou. Druhého dne ráno, byl kalný den a mžilo, vešla k faráři do pokoje, právě když se chystal do kostela na mši. Sama již byla také na tu cestu připravena. Faráře překvapilo, že má matka přes placku sváteční, velký šátek. A také se tak usmála, vstupujíc, a pohleděla na něj tak laskavě, oddaně.

„Josefe," začala ne klidným hlasem, „jdu ti vinšovat."

„Mně?! A co, maminko?"

„Tys zapomněl, že ti je dnes padesát let —"

„Ah!"

„Tak ti dej pán bůh zdraví a dlouhý věk, abys dosáh', co sis vytkl', co sám chceš — a — abys —" pohnutím se jí zatřásl hlas, „neměl pořád takovy starosti."

Sahala po rohu zástěry, neboť se jí oči zakalily, než v tom ji farář objal a na čelo plné jemných vrásek, na měkké, zvadlé rty ji políbil a pohladil ji.

„Děkuju, maminko, dej to pán bůh, a vám zaplať. Vidíte," mluvil usmívaje se, ale dojat, „já na tu padesátku, na Abrahama, na dobro zapomněl!"

Ale pak na něj myslil odpoledne, když přecházeje svým pokojem stanul u okna a díval se do zahrady, kdež listí padalo a déšť harašil.

Když před deseti léty sám matce za hovoru připomenul, že je mu čtyřicet let, povzdechl, že už není jak bývalo; ale tenkrát se ještě usmíval, ač se mu ta léta zdála už věk. Ale necítil žádné únavy nebo ochablosti, tenkráte ještě toužil a měl chuť ještě více pracovat, ještě víc udělat

A teď — Zdraví dosud slouží, ač ta ona choroba, indisposice poslední dobou častěji jej navštívily, ale zdraví dost slouží; i pracovat chce, vůle je,

ale přece ne už ta živá, ohnivá chuť jako bývala. Únava teď přichází spíš a častěji nežli dřív a někdy i netečnost, ano i nechuť. Příznaky let; stáří jde, stáří —

A do těch let mít takovou starost, a peníze shánět, peníze vypůjčovat na dílo. Nebude-li za papírnou zase tak jako v Milířích, ve Vítově dole, v zádušním lese. V nové štole pracují stejně den co den, vyvážejí lupek, sypou na haldu a pořád jen naděje, drahá naděje. Bude-li všechno zase marno, aby se takový Šimůnek vyšklíbl, že vlezli zase pár loket do země a že zas už z toho utekli, a zas aby kostelecký „pan bratr“ trnul u vylhaném účastenství a při tom zase bodl, že zanedbává správu farnosti, anebo třeba aby zas u vikáře žaloval, tajně udal. Bez toho to byl tenkrát on, kostelecký, když pak jej, Havlovického, vikář varoval, jistě on, kdož jiný

Kostelecký se už dlouho neukázal, nepřijel vyzvídat. Ale až teď uslyší o přádelních školách, to zase bude kroutit očima a litovat, sladce píchat a mít starost o padolskou kollaturu.

To kdyby pán bůh dal a mohl to dokonat; Havlovický myslil ty přádelní školy. To snad půjde, když je taková podpora; budou bojovat s fabrikami, aby lid nebyl na dobro ožebračen, aby neměl takový boj o skývu chleba. Snad dá pán bůh! Vstal, cpal dýmku, zapálil. Důvěra a dobrá naděje zveselila mu mysl, zjasnila tvář. Chutě bafaje vyšel z pokoje přes síň do čeledníku k matce.

Zastal u ní svou sestru, Krůčkovou, která přiběhla jak obyčejně jen „na skok“ a přinesla také novinu, že se Domáňka, starší dcera po nebožtíku Dušánkovi, vrátila ze světa, kdež pobyla dobrých deset neděl. —Farář se zeptal, jak pochodila.

„Prej si tuze chválí; prodala všecko zboží a dobře, a snad zas pojede.“

„Teď na zimu?“

„Ne, až na jaře.“

„To je podnikavá žena,“ chválil farář; „kdo by řekl, když měla takové vychování. Ale tu odvahu má asi po otci. Jen aby si teď dobře hleděla výdělku, aby stará jí to zas nerozvedla.“

„Ó to ne, Domáňka se jí nedá, jak povídají. Všecko, co máma potřebuje, jí dá, ale ostatek všecko sehrání do handle.“

„To je dobře; a jak na Bezděkov, k muži se už nevrátí?“

„O tom prej nechce ani slyšet. Když on taky s ní zacházel jako s votrokem —“

Tuto novinu Krůčková přinesla. O tom však nevěděla a nevěděl nikdo, že se mladé Domáňové jedno na té cestě nesplnilo; její tajná naděje i tajný strach, že setká se s Kalistou, učitelským. Nejen že se s ním nesešla, ale ani slovíčka o něm nezaslechla. Domáňová sice nic nečekala, než přece cítila chvílemi sklamání; ale zase si sama v duchu káravě říkala, co chtěla, nač čekala, bloud, jak by bylo možná, a co by z toho bylo, jen nový nepokoj. —

To o Domáňové byla v Padolí poslední událost a novina toho roku. Pak opět ticho; přešel podzim, nastal mrtvý klid zimy v zachumelených polích a lesích. Ve staveních, při peci, u kamen, v jizbách jako vždy práce a přástvy, prostá zábava, zpěv, pohádky a stesk, stesk jmenovitě v tkalcovských chalupách a často i nedostatek.

Začátkem r. 1845 dostal farář Havlovický psaní a v něm ještě jedno. Přinesl je pacholek ze slatinského mlýna, když vezl Padolím na těžkých saních náklad obilí. Kantor Šolta ze Slatiny psal, přeje jemnostpánu a panímámě stálého zdraví a že posílá psaní, které psal jeho starší syn, Václav, z Prahy; že píše všelicos, ale také noviny, kterých si jemnostpán jistě rád povšimne.

Mladý Šolta, magistrátní úředník, dával nejprve zprávu o sobě a mladším bratru, juristovi, ten že pilně studuje a chodí do kolleje, ale že také na hudbu nezapomíná; v neděli odpoledne obyčejně že si přivede Kalinu, filosofa, padolského kostelníka syna, to že je hudebník a výborný zpěvák, basista, že si všichni tři vždycky zahrají nějaké kvarteto, v němž čtvrtý je František Černých z Padolí, co je u křižovníků, že mu je teprve čtrnáct let, ale že hraje na housle jako starý, z toho že bude muzikus.

U této synovy zprávy přivěsil starý Šolta hvězdičku a pod čáru připsal do synova listu: „Tady by pan bratr v Padolí šňupl a zvolal: Čmerte!

Čmerte!“ Farář se bezděky usmál a četl dále zprávu o svých bývalých žácích. Než to nebylo, proč Šolta synovo psaní posílal, nýbrž pro místo jednající o vlasteneckém ruchu, o nových knihách a také o českém národním bálu, jak se vydařil, jakou měl znamenitou návštěvu, že se z počátku ani tancovati nemohlo, „že také zeměsprávce, pan arcikníže Štěpán tam byl a vřes dvě hodiny vytrval a pak hojný počet nejvyšších pánů a šlechty naší i cizozemské, kteří všichni velmi šetrně se k naší národnosti chovali.“

„Také se chystá umělecký bál,“ psal mladý Šolta, „maškarní. Loni o masopustě byla první merenda vlastenecká ve Svatováclavských lázních; maškary byly bez škrabošek, nejvíc v historickém obleku. Franta Šumavský, pamatujete se, jak jsme s ním mluvili „u červeného orla“ v kafírně, byl za houslistu, a měl ku pomoci několik jiných hudebníků; spisovatel Vrťátko a Rieger měli skvostné obleky od herců divadelních. Letos na tom uměleckém bále to bude ještě slavnější. Pozvání budou v české a německé řeči; dřív jenom němčina vládla. Teď bude čeština napřed,“ (bylo podtrženo) „ač to některým pánům není vhod, jako panu Rubenovi, řediteli malířské akademie; ten prý se vyjádřil, že na ten bál nepůjde, bude-li čeština na prvním místě.“

K tomu bylo Šoltovou rukou připsáno „I ty jeden!“ — Farář četl dál zprávy živě jej zajímající: „Ať pan Ruben půjde nebo nepůjde, už prý to tak ostane. Čeština postupuje, chvála bohu, leckdos bude muset zvykat. A jak ne, když i sami stavové jí dávají přednost jak sluší. To jste slyšel, milý tatínku, nebo četl, že byl v Praze loni sněm; ale nic se o jeho jednání do novin nedostalo. Vláda nedovolí. Ale tady v Praze přece leccos slyšíme, a já se dověděl od jednoho ouředníka, že mají stavové tahanici se slavnou vládou. Začínají se dovolávat svých práv a byli také na kordy s nejvyšším purkrabím Chotkem, jenž skrze to vzal propuštění a proto pak se dostal arcikníže Štěpán do Prahy za správce země. Abych na tu češtinu nezapomněl. — Loni stavové začali sněm po starodávnu, každý stav nejprve pro sebe a když se dohodli panský, duchovní a rytířský, vyšli tři poslové z každého stavu po jednom do světnice k stavu městskému a

vyzvali po česku, jakož se i dříve mezi sebou tak pozvali: „Vyjděte a pojďte.“ Řeklo by se ceremonie, ale myslím, že je to víc; tady i v tom se vidí odpor k Vídni, k vládě. Prý se dost ostře mluví, nejostřeji hrabata Fridrich Dejm a Jan Lažanský, ten v posledním jednání se tak rozohnil, že řekl: „Krok za krokem musíme svých práv hájiti jako Spartáni, neboť stavové mají pro vlast i hrdla i statek svůj v oběť přinésti. Nikdy nebudu rebellem proti svému králi, ale rád položím hlavu pro svou vlast!“ Tak vidíte, milý tatínku, co se děje, to byste si s panem otcem Slatinským nepomysleli, že je to možná. To se ví, že slavná censura tohle do novin nepustí, i to, že se stavové tak vzpírají a že vláda jim už v lecčem povolila. Není už jako byla ještě nedávno. Snad budou muset ve Vídni ještě víc povolit a snad nejen pánům stavům.“ Poslední tři slova zase podtržena.

K tomu připsal kantor Šolta:

„Mně se, mně se, mně se všecko zdá,
že panu Met ... hřebínek padá —„

Slatinský, to si račte pomyslit, jemnostpane, když jsem mu to čet', pořád přivíral oči a pořád se usmíval a pak povídá: Pamatujete se, Šolto, o korunovaci, jak jsme byli mezi studenty, co jsem povídal, že to s Mettrnichem najednou nejde, když je tak zaseďalý. Ale pane, když je takový duch v študovaným lidu! Na Mettrnicha taky dojde a pak půjdu, pak si mě odneste.“

Zprávy o vlasteneckém ruchu a netušeném jednání sněmovním povznesly mysl farářovu. V tom utěšení poslal ihned pro učitele Černého, a musil se zas usmáti, jak učitel, když on, farář, četl o jeho Františkovi, rychle si dvakrát šňupl a zrovna tak, jak „pan bratr“ Slatinský věštecky napsal, libostně do toho šňupání vyrazil: „Cmerte, i čmerte!“. Jenže pak ještě dvojího čmerta, ale úžasu plného přidal, to když farář četl, jak jadrně, rozhodně vyslovil se vůči vládě hrabě Jan Lažanský.

XL.

Koncem zimy toho roku 1845 přicházely svízele a starosti na padolskou faru zrovna hustě. Hlavně se peněz do díla nedostávalo. Zásoba šichtmistrova hrubě seschla, farář už vypůjčoval. Někdy na krátký čas dole u Klimše, jemuž se znamenitě dařilo a jenž zvláště na obilí mnoho vydělával, častěji u pláteníka Kopeckého ve Zbečníku nebo u dobrých známých v Roketníku. Menší částky splatil jak mohl brzo, větší zůstávaly. On, jemuž dluhy od jakživa byly protivny, zabřídal do nich hloub a hloub.

Z toho, co bratru mlynáři půjčil před čtyřmi roky, nejen že nic nedostal, ale ještě k tomu připůjčil počátkem postu. Přišel bratr, líčil neblahý svůj stav, jenž se zhoršil před loni tím suchem a loni tou hroznou povodní, uháněl bratra faráře tím, že bez okamžité pomoci propadne mu mlýn, při čemž nepřímo vyčítal i prosil. Prosil on, prosila stará matka.

Farář dal vše, co měl na výplatu havířům uchystáno. Sotva bratr odešel, vypravil se znovu tu sumu vypůjčit. Lidé, u kterých vypůjčoval, dosud mu vždycky ochotně a leckde s patrným potěšením vyhověli; nicméně jej hnětlo, že musil říkat. Chodil nerad i když byli tak ochotni. Za poslední však částkou, kterou sháněl, musil na dvě místa. Pláteník v Roketníku mu odřekl, že na tu chvíli nemůže, že nemá, ale za týden že budou peníze, pak že s největší ochotou.

Farář odcházel na oko klidný, v nitru však rozmrzen, ne na pláteníka, ale na své příbuzné, do čeho se skrze ně dostal, jaké cesty musí konati. Připomínal si, že již učinil dost a že by mohl vystoupiti ze spolku. Ta myšlenka té chvíle jej ovládla, ale když přinesl peníze a uvažoval, že by měl bratra nechat v nejhorším, a že snad přece už uhodí na uhlí, neozval se bratrovi.

Za týden však zatrnul náhlou obavou. V štole za papírnou uhodili na překážku, takže dílo počalo váznout. Vrstva lupku došla, byli zase ve skále. Farář se lekal, že bude jako při dřívějším díle, že skálu nepřemohou, že je zase vypudí z díla, a bude konec, bude zase nějaký tisíc marně zahrabaný.

Farář vstoupiv s bratrem do štoly sám se přesvědčil, že je zle; domů šel velkou oklikou chodě polem na hoře i zádušním lesem a přece se ještě neklidný vrátil na faru, nemluvný, a přecházel pak dlouho do noci svým pokojem. Ráno po mši si dal zapřáhnout a vyjel k dolům do Svatoňovic, kdež právě meškal vyšší báňský úředník, o němž se farář nedávno doslechl. Jel za ním, chtěl s ním promluvit a poradit se s ním.

Havlovický projel Kostelcem ani se tu nezastaviv, ani se po faře neohlédnuv. Rovněž tak chtěl učiniti na zpáteční cestě, když si vezl slib dotčeného báňského znalce, že se přijede do Padolí na jámu podívat. Než na této zpáteční cestě musil se farář v Kostelci chtěj nechtěj zastavit. Již minul kostel i faru, a chtěl také minouti zájezdní hospodu blízko fary, ale tam u té hospody zavolal na něj hlas, pro který poručil kočímu, aby zastavil. Farář volal, ne však zdejší „pan bratr“, nýbrž strouženský pastor Bergmann. Tomu se nemohl vyhnouti; ano byl rád, že se s ním se tkal, třeba že takřka u samé fary zdejší jemu tak nepříznivé.

Pastor Bergmann radostně překvapen nenadálým setkáním chvátal k okroči, s kterého farář, neváhav ani chvíli, slézal. Pastora již dlouho neviděl. Všiml si, že mu licousky na ,osmahlých spáncích za tu dobu značně prošedivěly, ač byl pastor o dobrá čtyři léta mladší nežli Havlovický. Na sobě měl, jako když jej viděl naposledy, týž tmavý šosatý kabát i bílý šátek na krku. Místo čepice však měl kastor na hlavě.

Bylo vítání u vozu, pastor také hned vysvětlil, jak se sem dostal, že tady na Boušíně je při jámě ouřednik jeho víry, ten že jej pozval.

„Ale počkají,“ zvolal pojednou, jak mu něco připadlo, „hned tu budu, jen na okamžik,“ a otočiv se chvátal do hospody, odkudž za chvilku se vrátil v průvodu. Usmívaje se, hleděl upřeně na padolského faráře, číhaje na jeho překvapení. Přiváděli mu průvod čtyř děvčátek, z nichž nejstarší byla dvanáctiletá, nejmladší šestiletá. Dvě starší s copánkem v týle, třetí, osmiletá, nejhezčí, tmavovlasá, tmavých, velkých očí, měla ruličky přes spánky pod uši do týla zatočené, čtvrtá byla v čepečku. Všecky v prostých jupičkách, v stejných šatečkách, s bělostnými kalhotkami po lýtka, kra očky lemovanými, všecky kulatých hlav jako cibulky, svěží a milé.

Poklonily se, pozdravily, větší čiperně, nejmladší s rozmilou dětskou nedovedností a ostýchavostí, hledíce zvědavě, jako srnky, na velkého faráře v modrém, límcovém plášti. Za okamžik si je získal, jak se k nim naklonil a s nimi se dal do hovoru. Ptal se také na maminku a zvěděl, že tu není, že nemohla jet, dověděl se, jak jim říkají, že Julinka, Matylda, Otilka.

„A tobě, holoubku?“ ptal se nejmladší.

„Anežka —“

„Ah, to je snad ta,“ obracel se k pastorovi, „s kterou jsem se u vás v Stroužném nejdřív seznámil; ležela tenkrát na kolíbce, malinká —“

„Ne, pane faráři, to je tahle, Otilka,“ farář ukázal na předposlední, osmiletou. „Tak dávno jste nás už nenavštívil. Sedm let!“

„Je-li možná! A to tys byla, Otilko. Ano, to jsou ty oči, jak je na mě z kolíbky otevřela,“ mluvil opět k pastorovi, „když se pojednou probudila.“ Ten obrázek se mu živě vynořil. „Ale abych si s vámi pohovořil, milé děti, a s tatínkem, nemůžeme ostat na silnici — Josefe,“ obrátil se po svém čeledínu, „zajeď na dvůr pod kůlnu, ale neodpřahej —“

Vstoupil za pastorem a dětmi do hospody; nežli však vešel do velké, té chvíle prázdné světnice, omrkl se u kuchyně, promluvil s hospodskou stojící ve dveřích, v duchu žasnoucí, že tihle dva — Promluvil s ní několik slov, ukázal na pastorovy děti, a hospodská ihned zmizela. Přišla však za chvíli do světnice, kdež farář seděl se Strouženskými, a přinesla hluboký talíř plný perníku a prostého cukroví i šťavnatých křížal. —

Tím uctil padolský farář děvčátka; sám jim vybíral, pobízel, aby braly, jedly. Jakoby osvěžil hovorem s nimi, zvláště s malou Otilkou, jež bez ostychu odpovídala, nejčiperněji ze všech. Pak uvázl u vážném, když se pastora vyptával, když pastor si posteskl, jaké má starosti, hlavně s kostelíkem, s tím kostelíčkem, který si Strouženští před lety sami vy stavěli, takřka uplácali, pamatuje-li se, že mu o tom vypravoval; ten kostel že teď puká, že má trhliny, on, pastor, že proto píše a píše, samé supliky o nový kostel, ale patronát, vláda, že je jako hluchá, že nedbá, ačkoliv sám král jim přislíbil nový kostel, už nebožtík král, Fridrich Vilém III., a to už roku třináctého za napoleonských válek.

„Ale co zmůže hlas zapadlého, zapomenutého pastora,“ farář Bergmann trpce se usmál a hnul dlaní. „Slibují, slibují, a nic. A o faře ani nemluvím; viděli sám, jaká to je těsnota a obzvláště teď, když děvčata odrůstají. Dokud byly malinké, to to šlo, ale teď —A teprve později! Tady Julinka, nejstarší, je ze školy. Co teď s ní, a co pak s ostatními —“

„Snad místo vyměnit.“

„To je těžká věc; kde je vzít. A já bych ten svůj lid ještě nerad opustil; někdy mně ovšem připadne, že jsem mu již dost sloužil, jsem tam bez mála patnáct let, a že. mám také povinnost k rodině. Já bych sice věděl o místě —“ Oči pastorovy se upřely do prázdna a mluvil volněji, jako u vidinu zapadaje, „na to místo jsem už před lety myslel —“

„Ve Vratislavi —“

„Ó dál, dál, volnější místo. Za moře, pane faráři; už jako student —“

„Za moře?! Ah, pravda, o tom jste už vzpomínám si. Tak byte ještě tam toužil?“ divil se Havlovický.

„Toužíval jsem do Švédska a ještě víc do Ameriky. Tam mne to táhlo,“ pastor zaal po německu. „A chtěl byste tam teď s rodinou?!“

„Tam bych měl jistě lepší postavení a rodině by bylo také líp.“

„Mnozí také tak blouznili o Americe, ale mnohé, přemnohé Amerika také sklamala.“

„No,“ pastor se usmál, mávnul rukou a živě řekl po česku:

“Však tam ještě nejedu a bohdá nepojedu. To jsou někdy jen tak fantasie. A oni, vy —“ opravoval se, „slyším, jaké dílo jste si začal.“

„A jaké starosti z toho! Vám přišly s rodinou, se štěstím, a já si je přivedl sám do své prázdné, chladné domácnosti. Vy máte při těch starostech radost z kvetoucích, zdravých dětí — Bůh vám je zachovej —“ řekl srdečně, nedořeknuv, že on nemá nic — nic — jen ty starosti —

Když pak vsedl do vozu a jel z Kostelce k Padolí, dlouho měl na očích ten řádek utěšených, dětských hlav, pěkně učesaných s ruličky, svěží hlavičky, jejich překvapení, radost z talíře prostých lahůdek; slyšel jejich smích, štěbet jejich svěžích hlasů —

Dále cestou pak obrátily se mu myšlénky zpět do Svatoňovic. Z hovoru s báňským úředníkem neodnášel si valné útěchy. Co asi řekne, uvažoval farář, až přijede, až všecko přehlídne —

„Hahou pane faráři!“ zahoukalo z lesa u cesty. Kočí bezděky zarazil; farář ohlédnuv se po hlase, spatřil kraj lesa Matěje Donáta, „miliona“, kosteleckého myslivce.

Přicházel v zeleném klobouce, v šedém mysliveckém kabátě, ve vysokých botách s puškou na rameně a statečně kouřil z dřevěnky. Srdečně pozdravuje, přistoupil k vozu a podal farářovi ruku.

„Kde jezdili, u nás, v Kostelci?“

„Ne, byl jsem v Svatoňovicích.“

„Aha, to si myslím, milionsky uhlí. No, a jak je v Náchodě?“

„Co je v Náchodě?“

„Že by nevěděli? Pan vikář —

„Něco se stalo?“ žasl farář.

„Onemocněl, a snad dost těžce a najednou. Včera odpoledne ho to chytlo; snad se o něj pokoušel šlak.“

“Jak je, nevíte?“ ptal se farář dychtivě, s účastenstvím.

„Víc jsem neslyšel. Bylo by ho škoda, byl to hodný pán, ale má věk, milionsky léta —“ Zabafal, usmál se a řekl:

„To zas bude honba.“

Zadíval se upřeně na faráře. Ten rozuměl, kam bije, schválně však, jakoby přeslechl, zamlouval, tázaje se, no a jak schody, má-li už nové schody ze síně na půdu povoleny. Věděl, že Donáta na ně chytí i kdyby jednal kdož ví o čem.

„Milione! Aby je čert vzal na kanceláři. Já už jim psát nebudu,“ uplivl se, „ať si je nechají, nic nebudu psát, aby mně to zas pokančili tureckou krvej.“

„Ale teď je nová vláda, pan rada Erich —“

„I ten čerta ví, ten se o schody nestará, to dělaj' všechno ty kosinky milionsky —“

„No, uvidíme.“

Mluvili ještě o lese, o zvěři, pak si ruce podali; Donát „milion“ přešel cestu a zmizel v lese za ní. —Farář jeda dál myslil dlouho na jeho novinu. Vikář těžko nemocen, a odejde-li — „Bude honba,“ řekl myslivec, děkanství náchodské bude volné. Mohl by se o ně ucházet, má na ně právo. Bude honba, kostelecký „pan bratr“ jistě myslí na Náchod a přičiní se — A kdyby jemu, Havlovickému, štěstí přálo — Opustit Padolí, a teď — ah, nač myslí, nač béře místo živému — Zakroutil hlavou a sám sobě se trpce usmál, ať se raději jinak stará.

Když dojel domů na faru, napsal ihned list staršímu kaplanu do Náchoda a s tím listem poslal Doubena do Náchoda. Doubenus se vrátil s odpovědí po svačině. Kaplan psal, že vikář leží, že skutečně tu je záchvat mrtvice, včera že nemohl ani promluvit, dnes že je sice líp, ale návštěvy že ještě nemůže přijímat, proto aby Havlovický ještě den, dva počkal, aby hned nejezdil, jak psal, nemá-li v Náchodě nic jiného, nežli navštívit vikáře.

Právě, když Havlovický dočítal ten list, vstoupil bratr šichtmistr, zamračenější nežli jindy. Farář poznal na pohled, že nese něco vážného, a lekl se zlou předtuchou. „Je zle viď —“ vyhrkl znepokojen. Zrak jeho tkvěl dychtivě na osmahlé, vousaté tváři bratrově. šichtmistr hrábl prsty do brady a řekl sedaje na židli u okna svým hlubokým hlasem, jenž té chvíle zněl hloub, ale jinak klidně:

„Tentokrát jsem myslil, že to půjde, na jisto. Ale bude líp, když přestaneme.“

„Zas! Říkáš to pokaždé.“

„Už bys tomu moh' rozumět; najednou to nejde,“ znělo to ostřeji; výčitka farářova zaťala. „Nebo si myslíš, že tomu nerozumím. Vezmi si někoho jiného!“

„Ne, já toho vůbec nechám, všeho nechám,“ farář mluvil prudce ve svém vzrušení, „bez toho všecko marné. Ale vem ďas ty peníze; chci mít už pokoj. Řekne-li ten znalec —“

„Jaký znalec?“

Farář ještě o něm nedopověděl, a šichtmistr už zrudl to temna. Nad obyčej rychle vstal, zachrchlal, mávl rukou.

„A mněs nic neřek' — Za mými zády!“ vyjel rozzloben. „Myslíš-li, že jsem hlupák, nebo snad že tě chci okrást — Copak nejde o mou kůži? A o tu víc, víc! Přestaneme-li, zůstaneš čím jseš, ale já — já budu žebrákem. Celé své jmění jsem do toho dal. Na stará kolena abych šel do jámy kopat.“

„Ostanu, čím jsem, ale jako kněz nemohu přec —“

„Tak toho nech!“ rozkřikl se šichtmistr. „Abysis černou kutnu nepomazal! A já — já — To mám za všechno!“ Popadl čepici, bouchl dveřmi. Farář všechen zrudlý ve tváři hleděl vyjeven za ním; pak začal prudce přecházet pokojem. Je pravda, bratr dal všecko do toho, uvažoval, a on měl mu přece oznámit, nežli jel do Svatoňovic.

Stará mlynářka vešla chvatně, všecka ustrašená, dotazujíc se, co je, co se stalo, že Vincenc odcházel, jako by utíkal, že se ani nezastavil, když na něj volala.

Farář nekonejšil, nechlácholil matku jako jindy. Nemoha zmoci svého rozrušení odpověděl zkrátka:

„Přišel mně říct, že je zas zle, že musíme toho zas nechat —“ Nemohl dále mluvit, bylo mu dušno, v prsou cítil prudkou palčivost, než přece vyrazil, když mlynářka zalomila rukama, zahořekovala, že ke všemu se budou ještě vadit:

„Ne, maminko, prosím vás — nechte toho —aspoň teď — nechte mne —“ Její nářek jej rozčiloval — „Já — nechci žádné hádky — ale když to jde —nad mé síly —“ Vzal čepici na posteli ležící.

..Kam jdeš?“

„ Trochu ven, projít se —“

Vyšel kvapně, bez hole, v obyčejném, domácím kabátě. Mlynářka chvatně za ním. Viděla se schůdku, že jde v pravo směrem ku stráni, na cestu vzhůru ke kříži a k zádušnímu lesu.

„Potvorná jáma!“ zaklela v duchu ve svém rozezlení a své hořkosti, a slze jí vyhrkly

Farář Havlovický nešel druhého dne k jámě, až třetího, kdy tam zavedl znalce ze Svatoňovic. a tu zase nezastali šichtmistra u díla. Znalec je

všecko ohledal, prozkoumal, až na konec potvrdil, co před, tím šichtmistr navrhl, aby štoly nechali.

„A bude nejlíp, necháme-li všeho vůbec,“ mínil farář. Znělo to rozhodně.

„To ne,“ řekl úředník hned a určitě. „To nemyslím. Ještě není konec, a byla by věčná škoda toho nechat teď, když jste už tak daleko. Uhlí tu je, dá ovšem hledání, ale třeba to už nebude tolik státi jako to již stálo. Já bych kopal teď na druhé straně, na pravém břehu řeky. Je-li to na vás moc, hledejte kompaňona —“

Farář bezděky sklopil oči za této řeči. Ten znalec tu říká, cítil zahanben, co bratr Vincenc už řekl a dle toho již také jednal.

Farář viděl, že se předevčírem ukvapil a v tom poznání chtěl dáti bratrovi zadostučinění. Proto, když host odejel, zašel na starou faru k bratrovi. Šichtmistr silně začernil, když jej shlédl; ale mrak zmizel, když seznal, s jakou bratr přichází. Když uslyšel, že znalec je téhož mínění, aby štolu nechali a jinde začali, skočil do toho, nedav faráři domluviti: „Já mám už místo vyhlédnuto. Tentokrát v jinou stranu, na druhém břehu řeky, u podhorního mlýna, tam u toho starého buku.“

V očích šichtmistrových světleji mžiklo, když mu farář řekl, že ten svatoňovský je téhož mínění.

„Tak vidíš,“ řekl bručivě. „Tak se tedy do toho dáme.“

„Ale kdyby jsme i tu zase tak pochodili —“

„Uhlí tu je. Já nepolevím. A ty mě snad neopustíš!“

XLI.

Farář Havlovický zajel dva dni po té do Náchoda navštívit nemocného vikáře. Starci bylo o znání lépe, nicméně nepodobalo se, že by se pozdravil. Byl hrubě sešlý a těžko mluvil. V přepadlé apathické tváři jeho se živěji hnulo, když padolský farář stanul u jeho lože. Nemocný jej rád viděl. Sám mnoho nemluvil, nemohl, ale rád naslouchal hovoru Havlovického, jenž mluvil tak šetrně a s upřímným účastenstvím. Když se měl k odchodu, podržel stařec jeho pravici ve svých vyschlých, žilnatých rukou a zašeptal:

„Zaplať pán bůh —“

Nepouštěje jeho pravice, upíral na něj chvilku své hluboko zapadlé oči, až pojednou zase namáhavě promluvil:

„Josífku — vás — bych tu měl rád — vás —pán bůh dej —“

Dojat vyšel Havlovický z pokoje, provázen kaplanem, jenž byl s ním v pokoji. Na síni potkal kosteleckého „pana bratra“; ten právě přijel, už podruhé, neboť, jak prve Havlovický od kaplana zvěděl, byl tu hned druhého dne, když vikář upadl do nemoci. Nyní hned na potkání k Havlovickému a hned s úlisnými hubičkami a hned sladce mu vyčetl, že je pěkný, že se u něho v Kostelci ani nestavil, že mu je pastor milejší, no a jak „špinšul“, že slyšel, že slyšel, že si zase přidělal starost, a jak jáma, jak uhlí

„Všecko dobře, všecko se znamenitě daří —“ chválil Havlovický a dodal ironicky: „Děkuju za optání.“ Pospíchal, ač neměl naspěch; aby ušel slídivým otázkám a té sladkosti, jíž bylo protivně v úsměvu i v očích páně bratrových.

„Až uslyší,“ pomyslil vsedaje do svého žlutého okroče, „co mně vikář řekl, to se mu žluč opotí.“ Nepochyboval, že se o tom kostelecký doví, že mu to kaplan, ať bona fide, ať schválně poví. —

V ty dny odcházel Havlovický často z fary k novému dílu, jež začali v úpatí Jírovy hory u podhorního mlýna, tam kde do široka rozkládal svou

korunu mohutný, staletý buk nad les ve stráni. Také do Adrspachu zajel jednou sám, po druhé s mladým sousedem padolským Štrofem, jejž si vybral a jejž vezl tam do přádelní školy právě otevřené.. Vedl ji Němec z Vestfálska, jenž „žákům“, jako byl padolský Štrof, vykládal novou, pracnější sice, ale dokonalejší přípravu lnu, kterak se seje, sklízí a močí, kterak se tře, a připravuje ku předení jemné příze a jak se ta příze přede.

Tyto jízdy k nové škole podnikal farář rád. Vyplnila se jí jeho dávná myšlenka. Štrof a jiní z panství, které tam rada Erich poslal, naučí se tam a sami zase budou učit ve svých místech přádelníky a přádelnice, a tak se rozšíří nový a lepší ten způsob přádla, lid si bohdá polepší, spíše bude moci bojovati proti tovární přízi, bude moci vyráběti lepší plátna a a více vydělá.

Ne s takovou nadějí obracel zraky k Jírově hoře, vážnější tam chodil i vracel se tak domů. Dychtivě, s napjetím sledoval dílo, myslil na ně na svých pochůzkách polem, doma v pokoji, za nocí, kdy marně čekal spánek; počítal, co již stál jejich podnik, co je zmařeno, jak dlouho asi bude trvat, nežli tady dojdou nějakého rozhodnutí, na jakou asi sumu jest se připravit a kde peníze na to opatřit. Jak, ne-li novými dluhy. A staré ještě váznou. Jak je vyplatí, kdy, kdy se zbaví toho břemene. A je-li bratr na omylu i ten znalec —

V to zahlodla výčitka, nač to dělá, proč se tak daleko pouštěl, že Šimůnek má pravdu, že nelže nové jeho bodnutí, o němž mu pověděl starý hrobař, že Šimůnek říká jemu, farářovi, když o něm mluví: ‚Co ten havíř Má pravdu — Je, je víc havíř nežli kněz. A co z toho —

Chodit k lidem vypůjčovat — Jindy nezávislý, teď aby s každým tak jednal. Jsou ochotni, jsou, ale kdož ví, co říkají, když on odejde, jak o něm mluví; jako Šimůnek snad. Havíř, víc havíř, nežli kněz —Proč to dělá; lidé to neuznají, ještě si pomyslí, že z lakoty. Jak se to srovnává s jeho stavem, vypůjčovat, dělat dluhy a snad aby je na konec nemohl zaplatit, nebo kdyby

Padesát let mu minulo, je u věku, kdy mrtvice chodí — Poprvé mu připadlo jednou v noci, kdyby si na něj vzpomněla, nebo kdyby jinak se na smrt roznemohl a umřel, co po něm zbude. Dluhy — a nikdo by je nemohl zaplatit, matka by zůstala bez opory, beze všeho. Úzkost jej pojala, pot

vyvstal na čele — Chvátal k oknu, zadíval se do tmavé, spící zahrady utíkaje těm černým myšlenkám

Unaven duševně ulehal, malátný tělesně se probouzel. Nevítal radostně den, nevycházel s očima tak jasnýma a tak chutě ven, nezastavoval se, jako jindy s lidmi, aby se přeptal, poradil, potěšil. Už si všimli, že se spíše vyhne, netušíce proč, že již nedůvěřuje, že mívá důmnění a často podezírá, co si říkají o něm jaký je, jak je zadlužen, a: „Co ten havíř!“

Přišlo krásné, zelené jaro. Opatřil vše, čeho bylo třeba na polích, ale ne s takovou vřelou pečlivostí a chutí. Sice si všiml i sousedských polí, promluvil s jejich hospodáři, poradil, ale jen na potkání; sám už jich tak nevyhledával jako před časy. Slyšel to ono, co se sběhlo, jako že Domáňová mladá odjela se zbožím zase do světa, ale nedbal.

Stará mlynářka jej úzkostně pozorovala. Dobře si všimla, jak je neklidný, když přijde bratr Vincenc, jak se onehdy lekl, když z nenadání shlédl mladého havíře přicházejícího odpoledne k faře, jak se židle zrovna vyskočil a vyběhl na síň havířovi naproti, jak se ho dychtivě ptal, co nese, stalo-li se něco, snad že — a jak odešel volně, zasmušilý, patrně sklamán, do svého pokoje, když havíř řekl, že nic, že jde se optat, kde je pan šichtmistr, doma, na staré faře že není.

Farářovy knihy byly teď opuštěny; málokdy kterou z nich vytáhl a když, dlouho u ní nevydržel. Na noviny sotva se podíval. Jen zprávy o přádelní škole jej zajímaly, a živě naslouchal mladému Štrofovi, když přišel na neděli z Adrspachu domů a zastavil se na faře, aby podal zprávu. Těšíval se z ní, poněvadž si mladý soused chválil, to že je něco, tam že se naučí, z toho že budou lidé mít, až se to ujme.

Ale i do toho ukápli farářovi pelyňku. Zaslechl, jak z Padolí leckde jinak se o tom mluví, nedůvěřivě, ano i s úsměchem, že Šimůnek se již pošklíbl, že nastanou zlaté časy, až bude ten špinšúl že budou lidé dostávat dukáty za přízi, fabriky že se zavrou, když budou tady takovou přízi příst, no a až taky uhlí bude — že se to všechno obrací, to že je svět, že místo faráře mají havíře.

Stará mlynářka prosila syna, aby k jámě nechodil, alespoň ne tak často, však že když co najdou, uslyší, a ostatek, že to má Vincenc na starosti.

„Máte pravdu, maminko; nač tam pořád chodím.“

Vydržel tři dni, čtvrtého však rozběhl se k podhornímu mlýnu, k starému buku. Když se vrátil, oznámila mu matka, že přišlo nějaké velké psaní, s velkou pečetí, že je má na stole. Odešel kvapně a znepokojen a nevycházel pak ze svého pokoje. Mlynářka dychtiva, co je, chtěla již za ním; v tom vyšel. Potkali se na síni.

„Maminko, musím odjet —“

Mlynářka cítila, že to neříká jako jindy, když hlásil, že musí na cestu. Byl velmi neklidný, ale přemáhal se. To dobře viděla.

‚Kam? Do Adrspachu?“

„Ne, do Hradce.“

„Do Hradce?! A co —“

„Nějaké řízení.“

„Jaké“ — Z otázky chvěla se obava.

„A tak, duchovní,“ řekl farář ledabyle, aby matku ukonejšil. Více neřekl, a ona dál nenaléhala, ač tušila, že syn něco zatajuje.

Farář byl tím psaním skutečně rozčilen. Vyzývali jej, aby se dostavil do Hradce ku konsistoři. Ad audiendum verbum tedy. Jistě na nějaké udání. Čí — Jistě že kosteleckého, či jiného. A proč — Ah pastor! Toho mu již „pan bratr“ strčil v Náchodě na děkanství. Ah, vikář na smrt nemocen — Kombinace rostla rozčilujíc. Vikář neví o ničem, na smrt nemocný jak by — Na smrt nemocný — A zvěděl-li kostelecký, co jemu, Havlovickému, řekl vikář onehdy o nástupnictví — Proto je třeba jej, Havlovického, u konsistoře očernit, aby nepřekážel. Ah, tak daleko již! Takových prostředků užit

A to on, Havlovický, má za všechno, za všecku práci, za všecko přičinění po ta léta i za oběti. Byl si vědom, že konal víc než-li jiní, a místo uznání snad ještě soud! Trpkost, hněv se v něm zdvihly, a v tom i pevné rozhodnutí, že se nedá, že jim tam na hoře vyloží a poví, jak je

Časně ráno dopravil jej jeho povoz do Náchoda k dostavníku, jezdícímu odtud do Hradce. Poněvadž bylo příliš záhy, nemohl se zastavit na děkanství, ale tolik v hospodě zvěděl, že vikáři není líp, že včera večer bylo mu tak zle, že myslili, že rána nedočká. V tom, když dostavník vyjížděl, zaslechl farář hlas kohosi, jenž docházel k hostinci, volaje, že vikář je v Pánu. Farář bezděky vstal, jak bylo jeho první pomyšlení vyjíti z vozu. Než usedl zas a nezavolal, aby zastavili. Zůstal, ač velmi znepokojen. Je-li pravdivá ta zpráva, mohl počkat. Ale konsistoř jej vyzvala, aby přijel bez prodlení. Pojede, ať zví, ať se rozhodne —

Stará mlynářka byla toho rána v kostele a vroucně se modlila za syna. Starost o něj ji neopustila ani pak při práci; před polednem setkala se u plotu farské zahrady s učitelkou a postěžovala si, že neví co je, že se něco stalo, když syn musil tak najednou odjet. Učitelka ji těšila i pak učitel, jenž právě propustiv děti ze školy, přistoupil k nim ku plotu. Těšil i zlobil se, čmerte, co by mohlo být, co by mohli jemnostpánoj udělat, leda že by mu dali vyznamenání, to že si dávno zasloužil.

V tom zahlédli Doubena. Přicházel z fary, zahradou chvátal za panímámou, paty k sobě, špičky ven, nějak vyjevený. Ani nedošed a nepozdraviv, ptal se, vědí-li, co se stalo, že náchodský pan vikář je v Pánu, že zemřel dnes v noci, že to přinesl z Náchoda poslíček, jistojistě. Novinu tu mohli očekávat, než přece je vzrušila. Mluvili o nebožtíkovi, a za té řeči (to již Doubenus opět odešel) šňupl učitel Černý prudce jednou, dvakrát a řekl:

„Čmerte, čmerte — tohle to — to už, panímámo, tady nebudeme stávat —“

„Proč —“ ptala se mlynářka, ač tušila, co učitel myslí. Jí ta myšlenka také připadla.

„No, kdo by měl být v Náchodě na děkanství, ne-li náš jemnostpán. Kdo jiný — ale my tady —“ A starostně si šňupl.

„Neříkám, že by si to Josef nezasloužil,“ přisvědčila mlynářka. „Ale to víte, lidé jsou zlí, nepřejícnost je i mezi kněžma. Bože, co jen v Hradci je, proč ho tam cityrovali! —“

Do Náchoda na vikářův pohřeb šla s učitelovými. Vedla ji také naděje, že se tam shledá se synem, Josef že se v Hradci jistě dověděl a že snad mohl odtud ještě v čas dojeti na funus, a ona že by se mohla už v Náchodě zbýt nejistoty, která ji po ty tři dny trudila. Než v zástupu kněží, kteří se sjeli na pohřeb, nespatřila vysoké postavy svého syna. Za to se jí hned namanul kostelecký, sladký farář, an voskovici v pravé, v kvadrátku, s očima sklopenýma, s hlavou k pravému rameni přikloněnou jako sv. Jan Nepornucký, zbožně kráčel mezi prvními. Neviděl, jak stará mlynářka černým pohledem se na něj podívala a jak se za ním obracela, když se jí kmitlo, že Josef snad k vůli němu —

Ten přijel den po pohřbu. Celý ten den jej vyhlížela, ze zahrady, z okna, a právě když došla do kuchyně dohlédnout, bylo již na večer, vstoupil z nenadání. Lekla se, oči na něj upřela mlčky, zkoumavě.

Nebyl veselý, neusmíval se, přece však klidnější nežli když odjížděl, jak se jí zdálo na první pohled. Už při večeři a po ní doslechla se věcí, které tušila, že bylo na syna udání u konsistoře a ne již první, a při tom i na vikáře, že jakoby neviděl, co padolský farář dělá, že mu všecko přehoví; farář Havlovický že zanedbává svůj úřad, kostel, že dříve jen sedlačil a zbytečné novoty zaváděl, teď že zase pořád jezdí a jezdí na panské návštěvy a když není na cestách, že je u jámy, že proto všeho nechává, že o nic nedbá, že kolikrát jej musili shánět, když měl jeti k nemocnému, že pro tu jámu dělá dluhy, jak je po krk zadlužený až nehodno jeho postavení a úřadu, až jsou o tom po kollatuře řeči, a nad to jak je u víře vlažný, že i lid od chrámu páně vzdaluje, že se přátelí se strouženským pastorem, že jej navštěvuje, že se spolu scházejí —

Farář musil kolikrát ustati, když tyto obžaloby vypočítával; stará mlynářka jej přerušovala trnouc úžasem a rozhorleně vykřikujic: „I ten!“ „Tohle ne —“ a zase: „Aby ho pán bůh netrestal!“ Nejmenovala nikoho, myslila však pořád jen kosteleckého souseda. Nejednou se také optala:

„A co ty, Josefe?“

Farář se trpce usmál.

„To si možete pomyslit. Jako by ve mně chytlo, když jsem to slyšel. Bránil jsem se ostře, až se kanovník, který mne vyslýchal, zarazil. Snad myslil, že se leknu. Pak už mne i chlácholil, že mají také jiné, pochvalné zprávy, býval v Náchodě děkanem, že se mne hned zastal.“

„Tak co tě cityrovali —“

„Že chtěli mít v tom světlo.“

„A jestli pak zavolali toho udavače.“

„Když nebyl podepsán.“

„Mizera, krom toho posvěcení — Jen tak udávat, a oni na to dali!“

„To mne nejvíc mrzelo a mrzí.“

„Taks jim to vysvětlil.“

„Všecko, a uznali to.“

„I stran uhlí —“

Farář se zasmušil a přikývl, že také.

„Tak není nic, a nebude z toho nic?“ tázala se mlynářka chtějíc si zaplašiti poslední stín starosti.

„Ne; leccos i uznali a pochválili.“ Farář se pohrdlivě usmál.

„A jak bude, Josefe, víš —“ mlynářka váhala, „stran Náchoda, stran děkanství — no — nezlob se,“ chlácholila, když viděla stín nelibosti v synově tváři, „máš na to právo a spíš nežli kdo jiný!“

Farář mávl rukou a řekl zasmušile:

„Já na to ještě jak se patří nemyslil.“

Ale myslil, cestou, a myslil zas, když odešel z čeledníku od matky do svého pokoje. Odtud, z Padolí, teď, když není rozhodnuto, jak s jamou. Odtud — Poslední dobou mnoho tu zkusil. Ale když by šlo do tuha, ucítil, jak přilnul k Padolí. Těžko by šel, než zadat musí, aby se sám vinen nedával, a také aby svému škůdci neusnadnil cestu. Ale konsistoř — Sice uznala jeho, Havlovického, nevinnost i jeho snahy, ale jistě tam ostal stín po tom bídném udání. Pastora mu zvláště vytkli, ostře napomenuli, taková snášenlivost že není správná, že se vykládá za vlažnost, že by mohla mít zlé následky u věřících. Strouženského mu nezapomenou. Ale bude se přece ucházet o Náchod

XLII.

Po žních vrátila se mladá Domáňová se svým trakařníkem ze světa, pochodivši zase dobře. O její cestě a návratu se v Padolí již tak nemluvilo; jen Šimůnek v langrovské hospodě přištípl, že mínil, že Domáňová ze světa se už nevrátí.

„A proč?“ ptali se.

„Inu bože, ‚krásná Anna‘, já myslil, že si ji ňákej baron veme —“

U kulatého, empirového stolu v Klimšově hospodě „u zeleného stromu“ tou dobou často jednali o nové jámě pod bukem v Jírově hoře, kdež horníci pracovali od prvního jara. Marek Teller, felčar, učitel, dolejší mlynář i zbečnický Kopecký, pláteník, přetřásali, jaké má farář s tím starosti, že k jámě z počátku nechodil, ale teď že tam je zas přes tu chvíli, jako by se nemohl dočkat, a jinam že nejde. Tady u nich u kulatého stolu nebyl už kolik neděl, on, někdy jejich hlavní společník. Marek Teller také vzpomněl, že má pan farář starosti s Náchodem, že tam žádá, ale že to nějak dlouho nejde —

„Je vám celý změněný,“ povídal dolejší mlynář, „Tuhle jsem ho potkal na poli. Já řku jemnostpane, povídám, opouštíte nás „u zelenýho stromu“, nebo se na nás zlobíte?’ ‚I bůh chraň, povídá, ale já bych vám vaši veselost jen kazil. Není mně do smíchu, mám starosti, a člověk se vždycky nepřemůže. Vzpomínám, jak mezi vámi bývalo. Kdybych se moh' jednou tak srdečně zasmát. Věřte, mně ho bylo líto. A to je všecko to kopání, to uhlí.“

„Tuhle,“ učitel přiklonil se tělem ke stolu a mluvil tlumeně, „stěžovala si mně panímáma, jako stará mlynářka, že seděl v čeledníku u stolu, zamyšlený, oči do země, chvíli tak seděl, a najednou že vyskočí a ven, jak byl, v domácím kabátě a bez čepice — bez čepice! Mlynářka za ním a na něj: ‚Kam, Josefe, kam,‘ a on jako vyjevený povídá: ‚K jámě.‘ ‚Ale vždyť nemáš nic na hlavě, a v tomhle kabátě.‘“

„Co on?“ ptali se dychtivě u stolu.

„Nic, ani slova, jakoby se zastyděl, vrátil se a šel do svýho pokoje.“

„A taky s tím místem v Náchodě má asi starost,“ opakoval felčar, hladě si licousky, „to by byla pro něj urážka, kdyby ho nedostal.“

„Vrchní Erich bude pro něj.“

„Ten, ale konsistoř má taky slovo, naznačil učitel. Věděl, jak bylo s farářovou cestou do Hradce, ale jenom naznačil: „Tam budou pletky a kostelecký si dávno už všecko obešel; náš nic, na to jest příliš hrdý, a ví, že mu to patří.“

Když učitel druhého dne ráno se vracel z kostela, došel u fary Havlovického.

„Poslouchejte,“ řekl farář zasmušile, „tak už jsem děkanem. Včera to přišlo od konsistoře.“

„I čmerta!“ Učitel se lekl i zaradoval.

„Ale náchodským ne. Jenom čestným, titulárním.“

„To je vyznamenání, to je odpověď na to udání.“

„Mohlo by to být, ale myslím, že tím je taky má žádost o Náchod vyřízena. Tam se dostane jiný, a mne aby tak docela neodstrčili. A v Jírově Hoře se to také nepodobá —“ povzdechl pojednou.

Učiteli ho bylo v ten okamžik líto; chtěl těšit, farář však mávl rukou:

„Ne, ne, milý příteli. Ale kdyby to alespoň už brzo konec vzalo.“

„Ale jedno se přece zdaří,“ učitel chytal nějakou útěchu, „přádelní škola, jak slyším.“

„To ano,“ farář oživl, „s představenstvem jsem už jednal. Obec dá sednici, jak jsem žádal, dříví na Otop, i len opatří chudým ve škole „

„Ach to je dobře.“

„Dolejší mlynář a Klimeš mne podporovali. Ten len se obci zase zaplatí z napředené příze. Výdělek, rozumí se, ostane přádelníkům a přadlenám ve škole.“

„Ve Zbečníku snad bude taky taková škola.“

„Bude, o to se starám s Kopeckým. Taky v Oupici a v Skalici bude, v Kostelci, v Chvalkovicích, na Červené Hoře, to jsme už sjednali s panem radou Erichem; do roka všecky budou. A teď považte, až vyjdou ze všech těch škol přádelníci a přadleny, až ten nový způsob se v lidu ujme a rozšíří!

Důležitost toho se již teď uznává. Brounovský prelát se už také vAdrspachu dal přeptati a hodlá takové školy zařídit na Policku i na Brounovsku“ — Farář mluvil čile, rozehřívaje se svou zalíbenou myšlenkou. „Jen aby lid sám si to nekazil, a chtěl tomu rozumět.“

Za čtrnácte dní pro této rozmluvě, ráno, jasného, podzimního dne, sloužil mši před zahájením nové školy. Mše byla tichá, ale přece slavnostní. V konšelské stolici u oltáře sedělo padolské „právo“, ač ne in corpore. Rychtář tam byl a dva konšelé. Také komissar Andreas Tušl v plné parádě, jako „ikauec“, v hnědém fráčku s červenými výložky, jakož i dolejší mlynář. Klimeš hospodský, nejvěrnější stoupenec farářův, v lavici v lodi, tam kde zasedl také vyučenec adrspašské školy a nyní mistr nové, Strof, s těmi, kteří se přihlásili do nové školy. Byla to děvčata z Padolí i z nejbližších vsí, hlavně z Rokytníka. Ostatního lidu bylo více nežli jiný všední den. Přišli většinou ze zvědavosti, jako Šimůnek krejčí z uličky, jenž stál dole za lavicemi a všude měl oči jako ostříž.

Pak šel také v pozadí průvodu, jenž se bral z kostela do nové školy, farář s kaplanem a „právo“, učitel v čele dolů na „městečko“ do roubeného přístavku u „zeleného stromu“. V tom přístavku měla přádelní škola svou místnost, čistou, vybílenou, ne hrubě velkou světnici. Teď se tam všichni sotva vešli. Zvědavci tlačili se venku i na síňce, aby alespoň něco zahlédli otevřenými dveřmi a zaslechli.

Šimůnek prodíral se ku dveřím, nedostal se však až k nim pro Doubena, jenž se mu tu naschvál postavil a zasláněl. Všechen zbožně zvážněv hleděl přes hlavy všem do „školy“ a naslouchal jako v kostele řeči jemnostpánově. Farář, maje úvodní slovo, mluvil jasně a srdečně o tom, co podnikají, o důležitosti této školy, napomínal, aby byly vytrvalé, aby nedbaly řečí nebo snad i úsměšků, mluvil o dobrém ovoci, které nová škola bohdá vydá. Připomenul jim, aby chutě pracovaly, aby si často zazpívaly at zbožné ať světské písně, za zpěvu že dílo mile ubývá — Pak četl jim pravidla pořádku, jejž měly zachovávat, učitel zanotoval: „Tvůrce mocný nebes, země —“ jasné hlasy “žákyň“ vpadly; škola byla zahájena.

Všem se to líbilo, a pochvalovali si zvláště řeč farářovu. Doubenus dávaje na hlavu teprve až venku na dvorečku, z té tlačenice všechen zardělý, usmíval se a povídal, že by si tam hned taky seď a přaď

Po tom nevzhledném přístavku u „zeleného stromu“ se teď dost půlpáni i cizí ohlíželi, když se tam často ozýval zpěv, písničky smutné i veselé. Leckdo se přišel i podívat, co se tam děje, mluvili o tom, že tam nejenom předou, ale že jim Strof taky vykládá o lnu, o semeni, jak len sít, jak máčet. Dívali se na „špinšůl“, jak Šimůnek říkal, dívali se, jak trou len a vochlují, povídali s údivem, jakou přadou přízi, jak tenounkou, jak rovnou a pevnou, to že nikdo neviděl.

Jedni chválili, jiní nad tím kroutili hlavou a mnozí zas, nač ty novoty, kdo to jak živ slyšel

Když měli Padolští takovou novinku a tolik o ní jednali a i se hádali, sotva si povšimli, že se mladá Domáňová zase vrátila ze světa, kdež zase všecko zboží odbyla a dobře. Také dál nežli do jejího nejbližšího sousedstva neproniklo, že jí to doma tuze netěší, protože stará Dušánková, její máma, by ráda zas utrácela, když vidí nějaký groš, že by zase přástvy zvala a traktace strojila, že už i na Domáňovou udělala dluh, a z toho že jsou mezi matkou a dcerou spory, Dušánková že je samá outrata. Domáňová samé šátro, ta že by nejspíše chtěla si pořídit do světa vůz a koně, jako měl nebožtík táta, to že je ženská a dobře že udělala, že ód toho traldy bezděkovského, od muže, odešla.

Mluvili o něm, jak schází, jak to s ním jde s kopce, „obecnodomská“ že ho svlíkla, když byla s mužem smluvena, ten že se tuhle na Dománě obořil, že ho chytil, když lezl na sedničku za hospodskou, ta že křičela, jak už to měli s mužem nastudováno, a Domáň, hlupák, že platil a jak, když mu hospodský hrozil žalobou. A co se už před tím Domáň tam nautrácel! Teď že tam už nejezdí, že by ho vyhodili, když nemá, že mu nikde nechtějí uvěřit, ten že už dlouho na živnosti panovat nebude, že bude někde pacholčit, nebo že bude mejklovat jako starý Vojtěch Korda, ten že šel také takovou darebáckou cestou

Toto si dole v sousedství mladé Domáňové povídali. Její bývalé kamarádky vzpomněly si také na učitelského, co býval v Pořiči, na Kalistu. Anina Myrelova se jí na něj i optala, ví-li o něm. Domáňová nevěděla; že býval v kraji, u Chlumce, to že slyšela, ale je-li tam nebo kde, že neví, a že se také neshání, to že už všecko je pryč, to tam

Nesháněla, pravdu mluvila, neboť na Kalistu již tak nevzpomínala jako v tom trápení na Bezděkově; ani ne tak často ani ne tak vřele a s tesknotou. Již pět let ho neviděla. Časem vybledne vše i nejvroucnější vzpomínka. A za ta léta mnoho zkusila, tolik ponížení a různého rozrušení, viděla tolik ošklivého a nízkého, že schladla v srdci. Byla klidnější, ale také chladnější a tupější; obchod, na nějž se odvážila, zabral všecku její mysl. Ve „světě“ nebylo pokdy na vzpomínky; spíše doma, když osaměla nebo když šla podvečer kolem stavení, jež bývalo jejích, nebo kolem řeky pod olšemi, kdež chodívala s Kalistou, zatrnulo jí v srdci, a vzpomínky na ty chvíle, jež byly v jejím životě nejkrásnější, zahořely jako večerní červánek za holými, stmívajícími se stromy, a zavívaly jí do duše tesknotu.

XLIII.

Jednou odpoledne koncem měsíce října šel Doubenus od Krůčků; zaběhl si tam na čtvrtku z pod kolny farské, kdež klal dříví. Zaběhl si tam, poněvadž pod kolnou mrazivě pofukovalo. Zahřáv se vracel se nepospíchaje, paty k sobě špičky ven; když docházel, zahlédl na schůdkách u hlavních dveří člověka v panské livreji, s černou kabelou přes rameno. Posel ze zámecké kanceláře! Krkána! Co to zas nese, co nese. nějakou mrzutost jemnostpánu stran jámy nebo snad skrze tu školu

Za chvíli zvěděl, co je. Stará mlynářka šla na příč nádvořím a jak shlédla Doubena, rovnou k němu a kvapně, nějak vzhůru hlásila:

„Tak, Doubenus, budeme se loučit.“

Vyvalil oči, pootevřel ústa, drže sekeru zaťatou do polena ležícího na nátoni.

„Budeme, a brzo, do Náchoda. Pan farář je od ty chvíle děkanem náchodským.“

Doubenus polkl slinu, až mu ohryzek v hrdle sklouzl, chtěl se usmát, ale zas mu to krk stáhlo, polkl zas a v tom vyhrkl:

„Jezus Marjá, panímaminko, a půde votud —“

Pak už mu klání drev nešlo klál jakoby dost neuměl, takže toho nechal a šel pro útěchu ke Krůčkom. Jiného neměl na mysli, nežli že jemnostpán odejde, o jiném nemluvil tam i večer v langrovské hospodě, kdež byl z té noviny šum, jako když vítr do stromů pojednou zaduje.

Doubenus tam rozkládal, že on to první zvěďal, že jak shlédl toho zámeckého posíláka, že si hned řekl, ty tu něco chceš, ty něco neseš, a že ostal celý zmámený, on Doubenus, když mu pak panímáma řekla, a že ještě tomu nemože věřit, bože, takový dobrák, takového že nedostanou — ne —

Půlpanské Padolí bylo tou novinou všecko vzrušeno od hořejšího konce, od chalup u papírny až do posledního příbytku na dolejším konci; a

nejen půlpáni, ale všichni na jejich kolatuře, Zbečničtí „sukaři“, jak jim přezdívali, i „Pořezanci“, rvaví Pořičtí a „bachoři“ rokytenští a všude až do posledních chalup osamělých u lesa v Sedmákovicích a Závrchách u samých hranic pruských.

Faráři Havlovickému míjely od té chvíle, co mu zámecký posel přinesl presentaci, dni neklidně. Presentace sama mocně jej vzrušila, neboť když se vrátil z Hradce a když se mu pak dostalo čestného titulu, vzdal se naděje na Náchod. A mimo nadání — První dojem byl radostný; ucítil zadostučinění a triumf, vítězství nad bídným udavačstvím. V ten okamžik vzpomněl ne bez škodolibé radosti na „pana bratra“ v sousedství, co ten, až uvidí, že všechen zakuklený boj i obcházení mocných byly marny.

Po prvním návalu radostného vzrušení nenastal klid. Stín rozloučení dopadal těžko na mysl. Dvacet let strávil v Padolí, dvacet let snah i práce o zvelebení školy, mravnosti i hmotných poměrů. Přilnul k městečku, ku krajině, k lidu. Nastávající odjezd připomínal se mu každý den řečmi, přípravami v domácnosti, jejich nepokojem. Žil v ustavičném napjetí, přišlo i rozčilení, když jednal s bratrem, když mu musil říci, led že ještě s ním vydrží, dokud se v Jírově hoře nerozhodne, dále však že nebude možná.

Vousatý šichtmistr pokyvoval hlavou a bručivě řekl.

„To jsem věděl. No —“ Mávl rukou a více neřekl nic. —

Dva dni po té, co došlo vyřízení z náchodského zámku, slavili Padolští pout. O tom poutě padl na Doubena smutek zvláště těžko, když narážel ve farském sklepě, když točil do sklenic, když se starým hrobařem, svým pomocníkem, si pořád připomínali, tak že je to naposled, jemnostpán že tu slaví naposledy pout. Až pro to zapomněl na svůj obvyklý výklad o víně, též o opici z vína, to že je potvora, ta že drží — Teď ho zármutek držel a z toho zármutku pivná, jej i hrobaře; pili z alterace tak, že pak oba těžko lezli po schodech ze šerého sklepa na boží světlo.

Za týden potom Doubenus slzel, když stál v nedělním, zeleném kabátě dlouhých šosů a krátkého života, úzkých rukávů a límce jako chomout v týle na kůře za varhanami poblíže kalkanta, starého hrobaře, když farář maje naposled kázání se všemi se loučil. Tenkráte se celý kostel rozplakal,

školáci a školačky, ženské, tenkrát i tvrdí, osmahlí chlapi stírali těžkými, mozolnými dlaněmi slze. Tenkrát Doubenus svého jemnostpána dobře neviděl, jeho vysokou postavu, ušlechtilou tvář, neviděl pro slze, když se farář loučil, když tak srdečně prosil, aby pamatovali na jeho naučení, aby mu prominuli, jestliže komu snad, ač nevědomky, ublížil, aby se snášeli. když jim dával s pánem Bohem a žehnal jim, aby se jim dobře vedlo

Farář Havlovický byl hluboce dojat. Hlas se mu třásl a s těží ubránil se slzám.

Když odbyto rozloučení v kostele, mělo pozejtří nastati to nejposlednější s farou, s Padolím samým. Před tím ještě vyšel farář sám se rozloučit, sám v tichu, naposledy se podívat na milá místa. Pozdě odpoledne, bylo počátkem listopadu, vydal se v plášti, o holi cestou, kterou sám zřídil, do vrchu, kdež bývala hrozná strž a v ní bídná cesta vzhůru ke Zličku a kolem samá pustotina, vřesoviště, takový kožich prorostlý vřesem a travnatými škůtami, mezi nimiž sem tam rostl smrček nebo březinka v kamení. Teď tam pole, zelené žitem; zelenalo se také na sousedských polích, jež po jeho příkladu dobyli také z takových pustin.

Jda od kříže ke Kocournici lesíku, zastavil se a zadíval se dolů do Milířů, kdež z vybledlé zeleni palouku pod lesem černala se opuštěná halda. První halda z nezdařeného díla — Druhou viděl dále v lese, za „matkou“, obrovskou jedlí. Od ní šel na příč tichým lesem, místy šustícím listím spadlým s buků ku třetí smutné stanici své křížové cesty, svahem k Vítovu dolu, tam kde voda jim zmařila jejich usilovnou práci. Chtěl se tam také podívat, ale jak stanul na kraji lesa,, zahlédl dva pasáčky, jejichž dobytek se pásl naproti v travnatém svahu, tam kdež pod bukem žluté, prořídlé koruny dohoříval jejich ohníček.

Hoši stáli u opuštěné, pusté Stoly, jejíž vydřevení odklizeno, jež vodou zalitá ztrácela se tajemně ve tmách. Jeden ze skotáčků postavil se směle na kraj, nahlížeje do tmavé díry zardělé země, druhý stoje bázlivě za ním, naslouchal, jak druh houkal do tmící se jámy a jak z její děsivé hloubky zahoukala temně dunivá, chmurná odpověď

Farář slyšel chlapcův hlas i temný jeho ozvuk, prázdny hlas. To zbylo, pomyslil, to je ze všeho hledání, za všecko namáhání. Země nevydala svého bohatství; za ně jen starost a trýzeň. Ne bohatství, ale žluč. „Zeměžluč!“ mihlo se mu. Tady jest jeho zeměžluč — Obrátil se a rychleji se vracel svahem vzhůru, jakoby prchal smutnému místu i trudným úvahám. Zastavil se až na hoře na kraji lesa před Zličkem u zamilovaných svých buků, jejichž kmeny byly spodem zarostly hustou, vysokou metlicí. Naposledy se tu rozhlížel — Tam temně modrý Bor, za ním Hejšovina, tam Vrchmezí, k půlnoci Skály (Krkonoše zastřela mlha) a blíže kolem chlumy, vršky, dolce, lesy, háje, sežloutlé březinky, travnaté oupady s ryšavými habřinami, s osamělým bukem už zhnědlým v koruně. Šeřilo se v oupadech, v paloucích kotouče bělavé mlhy, lesy černaly. Den hasl, chlad všude, chlad a tiché teskno —

Uvolnilo se mu teprve, když vraceje se stanul v kříže a naposledy se zadíval dolů na Padolí, na všecku tichnoucí, šerou dolinu. Kmitlo se mu, jak tenkráte před dvacíti léty, když tu byl na pouti jako zámecký kaplan, když byl za nebožtíka faráře Zeidlera ve Zličku s pánem Bohem, když se vracel z té trudné cesty, kdež uzřel tolik bídy duševní i hmotné, jak se mu v těchto místech ozvalo: „Úhor! Úhor!“

Na tom úhoru pracoval dvacet let. Dvacet let a snad ne nadarmo. Viděl pod sebou z pustiny pole, v nich černající se aleje stromů, lípy u hřbitova a kostela, jež všechny on zasázel, viděl hojnější sady sousedů, jež učil stromy pěstovat i půdu líp vzdělávat. Leccos tu spravil. Mnohé semeno padlo na skálu, mnohé mezi trní, ale leckteré se přece ujme zvláště v mladším pokolení. Leckdes ostal ještě úhor, leckde však už novina — Pán bůh jim žehnej všem!

V tom byla vroucí modlitba vanoucí z hloubi srdce ku tmícím se nebesům

Večer proseděl s matkou v čeledníku, kde tolik večerů za chmurných podzimků i mrazivých zim trávil. A ráno — Byl všední den, outerek, ale jako o největším svátku, jako o božím hodu hrnulo se lidu do kostela půlpánů, vesnických v beranicích i v mezníkách pentličkami po straně

zdobených, v burnusech, v květovaných kožiších, ženské v kandraškách, mezulánkách, v kabátcích s varhánky, i v kožiškách. A četa jonáků na koních. Všichni přišli, aby faráře ještě jednou uviděli, aby jej doprovodili.

Doubenus v zeleném, nedělním kabátě chodil jako zmatený. Tak už to přece pravda — To nastávající rozloučení jej už kolik dní tlačilo jako můra, ač jinak mu při tom žerno dobře bralo, jako ještě včera večer, kdy mu panímáma dala hluboký talíř kysela, mísu bramborů s máslem a tvarohem a na vrch skolek chleba namazaný sádlem. Všecko snědl, nic nenechal. Toho rána sice také nic nenechal, všecko snědl, brambory na loupačku, a kalfas kávy, kterým jej po bramborách panímáma uctila, a „božím darem“, dvěma podbělkami, ale před děvečkou si povzdechl, že mu dnes ani nešmakuje, a když taky — bože — kdyby jemnostpán nemusel odtud a panímáma, kdyby ostali, bože takoví dobráci! Do kostela na poslední mši jemnostpánovu nešel, poněvadž ho bylo potřeba na faře k posledním přípravám na odjezd.

Přihrčel kočár dřevičského mlynáře, jenž jinak nedal, nežli že jeho mladé hnědky musí jemnostpána odvézt. Přijely vyhřebelcované, lesklé v lesklém řemení, v kočáře jako novém; na kozlíku seděl mladý čeledín, Šimek ze Zlička, někdy žák farářův, vystrojený jako ve svátek. Už těžko dojížděl k faře a těžko před ní otáčel pro spoustu lidí, která se tu tlačila čekajíc. Pak se přivalily ještě houfy z kostela po mši; mačkali se ve vratech hřbitovních, na schodech dolů k faře, před farou dolů pod lípy, k tlupě jezdců z přifařených obcí, z Poříčí, z pobočných údolí, ze Zbečníka, Dřeviče a Rokytníka, od samých pruských hranic ze Zďárek, synkové zdraví, od listopadového větru zardělí, někdy školáci Havlovického; mezi nimi ten onen hospodář, který před dvacíti lety, tenkráte svobodný, vítal nyní odjíždějícího. Všichni v houfu z hlavních statků a rodin, z Tyfů, Matějků (Zejdlové za ta léta zašli), Šrůtků, Rydlů a Lokvenců a Tichých, Denigrů, Lelků a Jirásků, Tomků, Prouzů a Křížů a ze Zlička Volhejn na „myšce“. Ti ze vsí. Z Padolí samého z Klugarova statku syn a Jírovec Ostrohorský, Dvorský mladý a jeho dva bratranci na dvorských koních, všichni vystrojeni, v pláštích, v kožichách na vystrojených koních

Pěkný houf jízdecký, ale, ach, bez takového vůdce, jaký před dvacíti lety jel v čele jezdců, Mityska konšel, jenž potahoval a se oblizoval a ve všední den se opasoval povříslem. Ten tenkráte jel na strace strakaté husté hřívy a dlouhého ohonu, na strace nebožtíka Jírovce koláře, jež vyrostla v širé, volné stepi, hustou trávu a kovyl šlapala, pak od šumného Dněpru či snad od tichého Donu nebo až od Uralu kozáčka „nesla, když stupali k Paryzu, a tady mezi vrchy v půlpanském Padolí uvázla, a pak konšelu Mityskovi o instalaci takovou ostudu vyvedla.

Tenkráte se tomu atamanu padolskému, konšelu Mityskovi, hluboko klaněl Černý Vacek a vzdával čest: „Ah, jenerál! Jako jenerál!“

Teď, maje smeknuto, tlačil se do farského čeledníku, do jehož dusného, smutného ticha, ač byl lidem jako nabitý, chvílemi pláč zavzlykl jako o pohřbu otevřenými dveřmi ze síně také lidu plné nebo z pozadí v čeledníku samého. Tlačil se tam, aby dal farářovi s pánem Bohem, pamětliv dobrodiní, jež mu prokázal tenkráte za cholery, když .„Starkovská“ tak strašlivě kosila, když se ho farář v jeho úzkostech ujal, ano i na noclehy k sobě na staré faře vzal, když tenkrát na Černého Vacka chodily smrtelné úzkosti a nemohl ani oka zamhouřiti.

Děkan Havlovický se již rozloučil s padolským „právem“, s rychtáři ze vsí, s učitelem Černým a s učiteli ze vsí, poděkoval Kalinovi a Červíčkovi kostelníkům, děkoval všem hlasem se chvějícím, ubledlý pohnutím; k mladým sousedům, svým bývalým žákům, se naposled obrátil jak přišli, Klimeš, jenž mu nejlépe rozuměl, a Šrůtek mladý, Michálek Antonín, Jírovec mladý, syn po nebožtíku kolářovi, a švagr jeho Prouza, on Alois, a jiní, naposledy ,e napomínal, aby dbali jeho naučení, aby své děti k učení měli. Srdečně, krátce jim to připomenul, objal je otecky, políbil

V tom Vacek protlačiv se, poklonil se před ním hluboko, poctivě a nežli se děkan nadál, políbil mu pravici pozbyv na dobro své výmluvnosti. Byl poslední a Havlovický stisknuv mu ruku, rozhlédl se po všech a promluvil přidušeným hlasem:

„Těžko od vás odcházím, bude se mně po vás stýskat. Buďte tu s pánem Bohem!“

V tom Doubenus nesa děkanův plášť vynořil se z tlačenice zardělý, s očima od pláče zarudlýma; prudce se sehnul a políbil Havlovickému ruku. Chtěl říci: „Jemnostpane zaplať pán Bůh zaušecko“, ale jen zavzlykl. A mnohému teprve v ten okamžik zaslzely oči. —

Šum zástupu venku pojednou ztichl, když na schůdkách před farskými dveřmi stanul Havlovický v modrém, límcovém plášti přes ramena, provázen starou matkou na cestu přichystanou, padolským „právem“ a rychtáři. Stál nad zástupy, vysoký, urostlý, drže klobouk v ruce.

Pokynul, naposledy zavzněl jeho hlas osadníkům, a pláč zástupů byl mu odpovědí. V tom ze staré, bedněné zvonice zvony zahlaholily na rozloučenou, jemu naposled. V ten okamžik zaslzel a slze vstoupil do kočáru, z něhož se ještě ohlédl po zvonici, po kostele, po svých lipách; kynul v pravo v levo maje smeknuto a dával s bohem. Po staré faře, po dřevěné škole nad ní se ohlédl a nežli se nadál, byl na „městečku“. Jel zástupy, které na něj i tu čekaly, jel za hlaholu zvonů za houfem jezdců živou ulicí, která konce neměla táhnouc se od kostela dolů Padolím až na dolejší konec. Kynul a kynul, s bohem dával a v tom vzrušení jen pokynul hlavou, když stará mlynářka uslzená mu řekla:

„Tak vidíš, jak tě mají rádi

XLIV.

Měli, a nemohli na něj zapomenout. Padolským scházel všude, v kostele, ve škole, v okolí fary, na polích i na cestě ke štole pod starý buk. Zůstalo velké prázdno. Přijel administrator, kaplan z Oupice, ale jako by nebyl. Vykonal kostelní funkce a pak už ho nikdo neviděl. Padolští vzpomínali na svého faráře, mluvili o něm, a měl-li kdo z nich nějaké řízení v Náchodě, hned jak vkročil na náměstí, ohlížel se po děkanství nebo, bylo-li ráno, vešel do kostela a každý, komu se podařilo jej shlédnouti, vypravoval o tom; zvláště však ten, kterého děkan sám uviděl, s kterým se

zastavil. Vypravovali, jak se upřímně hlásil, jak se na Padolí vyptával a uložil, aby všechny tam pozdravovali

Dolejší mlynář si troufal víc. Maje v Náchodě řízení, zašel si rovnou na děkanství a vypravoval pak u kulatého, empirového stolu, jak jej děkan

krásně přijal a taky že se přiznal, že si v Náchodě nemůže zvyknout, že se mu po Padolí stýská —

Klimeš hospodský a již více obchodník obilím zašel do Náchoda na děkanství schválně, aby podal zprávu o přádelní škole. Bylo koncem adventu, odpoledne, kdy začal poletovati první sníh. Děkan právě přijel ze Skalice a uvítav srdečně svého padolského důvěrníka, hned mu oznamoval, že byl v Chvalkovicích, kdež se jedná o přádelní školu, ve Skalici že bude již na jisto příštího roku. Vykládal o tom s patrným potěšením a v tváři se mu ještě více rozjasnilo, když uslyšel, že v Padolí přádelní škola prospívá, že to jde, že Klimeš dal z té znamenité příze dělat už plátno, to že bude něco neobyčejného, krása, až bude vybíleno, jak jemné, znamenité, to že by mohlo mít odbyt v cizině.

„To rád slyším," pochvaloval děkan, „to rád slyším. Až bude hotovo, ukážeme je vysokým pánům, správci země, aby viděli naše dílo, aby nás podporovali. Vždyť jde o celý kraj, o tisíce hodných, přičinlivých pracovníků. Ty musíme zbavit nouze, ta je největší nepřítel pokroku. Vy to, milý Josefe, nejlíp oceníte, vy víte, co je být samostatným —" Pojednou se pochmuřil a zeptal se, jak je s uhlím

„Pracují pořád. Vy račte, jemnostpane, při tom zůstat —"

„Ne, víc už nemohu. Pro dobrou věc jsem tomu obětoval až příliš. Však mám z toho ještě památku," trpce se usmál, „dluhy. Mé dobré mínění se mně nepovedlo. Bohu poručeno. Já jsem činil, co muž počestný činit má a smí, dále nic. Ale teď se dám," obracel řeč do jasnějšího, „do zlatých dolů". Vida tázavý pohled mladého Klimše, dodal:

„Do školství. Školy jsou zlatý důl, tam se vyváží mnoho zlata pro život. Teď budu mít lepší příležitost, větší působení. Abyste věděl, Josefe: dostal jsem včera soukromou zprávu z Hradce, že jsem ustanoven za vikáře.

Ouřední oznámení čekám každé chvíle a vidím, že vás to těší, že máte oučastenství.

Abyste věděl, co jako vikář udělám nejdřív, už jsem na to myslil, že budete v Padolí školním dohlížitelem vy.“ —

Nadšen vrátil se mladý Klimeš domů a nadšeně vypravoval večer společnosti kulatého stolu o děkanu Havlovickém jakož i to, že bude vikářem. O své budoucí hodnosti však pomlčel.

Nejčastěji a vroucně hovořívali o děkanu Havlovickém v padolské škole a u Kalinů. Kalina však chtěl z té ztráty těžit: připadloť mu, že by mohli prostřednictvím pana děkana dosíci na náchodském zámku povolení na divadlo. Myšlenku tu již nepustil a ustanovil si, že se o to pokusí po novém roce. Jan už nepomůže, na syna vzpomněl, neboť v zimě tu nebude a kdyby došlo na hru až na podzim, nebude moci jako nastávající majstr, budě mít filosofii odbytu a to již jakoby v klerice chodil.

Měliť už jako vyjednáno, že Jan vstoupí v Praze do semináře. O tom už jako o jisté věci mluvil s učitelem Černým, a ten šňupnuv a začav s „čmertem“, přichvaloval, to že bude mít Kalina po starosti.

„No, a já si ještě počkám,“ dodal, „počkám pět let, nežli František vychodí gymnasium a filosofii. Zatím bude váš Johan už na místě, za kaplana. Ale primicii mu uděláme slaunou,“ učitel šňupl, „slaunou, krásnou mši mu provedeme a pan děkan taky přijede —“

„Pán Bůh dej, ale dřív sem přijede na installaci nového faráře, to jistě.“

Přijel; příjezd jeho slavili vyzváněním neboť přijížděl jako vikář; u fary jej přivítalo padolské „právo“ s rychtářem v čele a nový školní dohlížitel, mladý Klimeš. Bylo začátkem března r. 1846 ráno za nevlídného dne v plískanici sněhu i deště. Byla velká nepohoda, a proto nesešlo se tolik lidstva a nebyla taková sláva jako před dvacíti lety o installaci Havlovického. Ani na faře samé ne, ač byla prostornější, pohodlnější a mohla přijmouti hostů celý mrak.

Doubenus také usuzoval, že není jak bývalo, tenkrát, když jemnostpán vikář — bože — to že byla vejžírka, co hostí, velebných pánů a ze zámku,

co masa, co koláčů, buchet, a všeho, a pití, no, nač si jen člověk vzpomněl, to že stará fara jen voněla. Sic nová také voněla pečeněmi, kořením, pečivem, sic bylo všeho jako u Dolan, ale pro Doubena míň. Víc tu vůni jen dýchal a lapal, až se mu sliny sbíhaly, nežli užil. Marně už před installací, když koláče z pece vytahovaly, pořád chválil koláče, ty že se podařily, jaké mají krásné okolky, a ten tvaroh, ten že je jako zlato, a ty s „moučkou“ — Marně se na ně usmíval, marně na ně oči mhouřil; nic nepřišel do rozpaků jako před dvacíti lety, když se Františka, jemnostpánova sestra, ptala, které nejradši, ať si vybere.

Panna Márinka, farská hospodyně, nevelká, baculatá, kulatých paží, bílých masitých ruček, nebyla jako stará panímáma, mlynářka; nenabídla, nepřála tak — Sic dostal Doubenus o traktaci, ale to nebyly vrchovaté talíře jako kdysi, a nezapotil se u ničeho. I dole ve sklepě nepanoval jako vždycky za takových slavností. Nový farář sám často dohlédl a vypravil Doubena i starého hrobaře ze sklepa dříve, nežli Doubenus se dostal k tomu, aby vykládal hrobaři o víně, a zvláště že opice z vína je zlá, že nepustí.

Rozdíl mezi novým a bývalým farářem byl už na první pohled velký. Farář Javůrek, starší, bez mála šedesáti let, obyčejného obličeje, ne tak urostlý, nosil hnědou vlásenku.

Vikář Havlovický se o traktaci installační dlouho nezdržel. Neměl tu stání pro kosteleckého faráře, jenž jako by se jakživo nic mezi nimi nestalo, jako by měl nejčistší svědomí, uvítal jej s pokornou uctivostí a protivnou sladkostí, a tak se k němu měl po celý čas před kostelem i pak o hostině.

Nový farář neimponoval ani na první pohled ani pak. Rozdíl mezi ním a bývalým byl čím dále tím zjevnějším. Nikam nechodil, staral se jen o kostel, o štolu, o faru. Doubenus zaslechl a nesmlčel; nejprve to pověděl ve škole, kdež býval nyní skoro víc nežli na faře, že jemnostpán huboval na pana vikáře, že mu na faře nic nenechal, že všecko odvezl. Doubenus pověděl a již bránil, a jak by jemnostpán vikář neodvezl, když to nebylo zádušní, nýbrž jeho, když si to všecko na svůj groš pořídil. Podruhé rozmrzen hlásil Doubenus, že jemnostpán hubuje, že není studna, že se měli

o studnu starat, a chlívy že nejsou dostavěny, a stará fara že by se měla zbořit, nač je, ten havíř že si už kvartýr najde, a kdyby se fara zbořila, že by pak byla farská zahrada jinačí, větší, že by se dalo z ní něco udělat

Nežli nastalo léto, bylo již jasno, že fara se s městečkem tak nesblíží jako za bývalého faráře. Společnost u kulatého stolu „u zeleného stromu“ také vzpomínala na bývalé časy, a dolejší mlynář řekl jednou, když opět mluvili o Havlovickém:

„Ten schází nejenom tu,“ ukázal na místo, kde Havlovický sedával, „ale nejvíc tam,“ a mávl směrem k faře. „S tímhle nic nebude, a věřte mně, že s ním budeme mít ještě soudy.“

„Čmerte, to ne, to není možná!“ lekal se učitel.

„No, počkejte; ještě to není; ale nedám nic za to. Včera si mě farář, když jsem šel z kostela, zastaví a ukáže na cestu od školy ke kostelu, ta že tu vlastně nemá být, ta že patří k farské zahradě, že není obecní, že by ji měl zahradit.“

„A co vy,“ ptal se učitel skoro úzkostně.

„No, povídám, tak si ji zahraďte,“ mlynář to říkal tvrdě, skoro hrubě; v tom dutě zakašlal, a v tom kašli zčervenav vyrazil: „Zahraďte a uvidíte; s pánem Bohem. A nechal jsem ho stát.“

„I čmerte, to, tohle to, to ho bude mrzet, a mohl by se rozzlobit a cestu zahradit, a my tam —“

„Ať zahradí, však to zas voddělá,“ hrozil mlynář.

„A bože, pan farář Havlovický!“ povzdechl učitel.

„To byly maličkosti u něho, malicherné věci,“ přisvědčoval Klimeš, „protože měl vyšší myšlení —“

Jen Šimůnek z uličky chválil nového faráře z opposice proti bývalému a dlouho ještě říkal, když mluvil o Havlovickém: „Co ten havíř.“ Ale když v červnu jednou ráno ležel v posteli, přišla žena jeho skoro plačky domů a žalovala, že žala trávu na farské mezi, ale že na ni přišla farská Márinka a že ji vyhnala, a že jí nenechala ani trávu, kterou si již nažala, a hrozila, ať si lidé nedělají právo, že na farské meze nesmí nikdo —

Od toho dne přestal Šimůnek faráře chválit a začal svými užírkami stíhat pannu Márinku farskou. Když také „na sněmu“ u Čejchanů o ní kousavě mluvil, usmíval se Čejchan granatýr a pak jen řekl:

„Vidíš? A co ten havíř? Vidíš?“

XLV.

V ten čas, v polovici června 1846, nebyla mladá Domáňová v Padolí. Vyjelať začátkem toho měsíce zase „do světa“ s plátny, a ne již s trakařem, nýbrž na vlastním voze s vlastním koněm, běloušem, ne zrovna mladým a bujným, ale ještě silným a dobrým do tahu. Také světácký vůz její byl starý; koupila jej ve Zbečníku od „světáka“, jenž si řídil vůz nový, na spřežení koní. Za ta dvě léta, co jezdila s plátny, vydělala a zašetřila peněz na ten povoz a že nevyjela s vozem na polo prázdným. Bedny na něm byly všecky zboží plné; to pořídila jednak za hotové. jednak na úvěr. Ten měla již značný a byli by jí ještě víc zboží uvěřili, kdyby jen byla chtěla. Na cestu s sebou vzala svého šedého trakárníka, jenž měl koně obsloužit, hlavně však, když by dojeli do města, zboží po domech roznášet.

V polovici června ocitli se daleko v kraji na čáslavsku. Jednou se zastavili na poledne v zájezdní hospodě u silnice. Po druhé hodině zase vyrazili. Starý Komínek se natáhl ve voze pod plachtou na bedny a hned usnul. Domáňová seděla v předu, oprať v ruce, řídíc bělouše, jenž ne rychle, ale vytrvale vykračoval.

Kvetoucí luka, bujné osení v pravo, v levo, ovocné stromy u cesty, dál košatá lípa, před rozkvětem nad bílou, starou kapličkou barokovou se zamřížovanou svatyňkou, tlumící svým tajemným zášeřím křiklavé barvy mariánské sošky. Na mříži věneček z kopretin, zvonků, mateřídoušky a zardělých kohoutků v mlhavých přeletech stínů i zlatých svitů Domáňová jedouc kolem se ohlédla, pokřižovala, pak opět upírala zraky v před bílou silnicí po řadách stromů táhnoucích se ku vsi, na jejímž konci vysoko se

vznášelo několik topolů nad hnědočervenými střechami panského dvoru. Ode dvoru v pravo od silnice dlouhá alej splývající s nevelkým parkem, jenž měkce zviněnými korunami staletých stromů stmíval se jako výspa v zářivé zátopě světla v světlé zeleni širých lánů a luk.

Ten pohled vábil Domáňovou; dívala se tam a při tom pomýšlela, bude-li doma stará baronka, neopustila-li zámeček prostřed parku, není-li snad v lázních. Loni tu přálo Domáňové štěstí; baronce se líbila mladá plátenice v horáckém kroji, rozmlouvala s ní, vyptávala se jí a na konec koupila pláten za značnou sumu.

Když projeli vesnicí, vzbudila Domáňová starého Komínka u zájezdní hospody naproti panskému dvoru. Komínek opatřil koně, pak vzal na záda véby, jež Domáňová vybrala, v modré plachetce zabalené, a bral se kolem dvoru do aleje k parku a zámečku. Domáňová šla za svým průvodčím. Kráčeli příjemným chladem a stínem mohutných lip, jež dvojí řadou na každé straně vznášely klenbu svých rozložitých korun nad cestou prostřed a stezkami v pravo v levo.

Asi v polovici aleje zahlédl Komínek pod lipou spícího mužského, ještě dost mladého, v ošumělém fraku, v otřepených dole pantalonech kostkovaných, v sešlapaných botách. Starý kastor ležel u hlavy v trávě vedle starých houslí. „Šumař," pomyslil Komínek a jen pohlédnuv, pominul. Ale kus dál se zastavil, neboť se mu zdálo, že kroky za ním utichly, že Domáňová nejde. Nešla. Stála nad tím šumařem. Co stojí — Ohlédla se po něm, po Komínkovi, a vidouc, že čeká, rychle mu pokynul; ať jde, ať jen jde. Poslechl a šel, „divě se, proč se tam Domáňová zastavila.

Nemohla s místa; jako zapomenutá stála, ztrnulá úžasem, nevěříc, je-li možná. Kalista! Ta podoba! To není možná, taková podoba — ale šumař — a takový sešlý, že by mu člověk dal almužnu. Že by Kalista — ale nikde nevydržel, pouštěli ho — Je-li to on — je — je — Lítost a úzkost jí sevřela nitro — — Cos ji pobídlo, aby šla, šla, aby utekla — Stála však, zůstala a musila zas upřít oči na spícího. Zase ji bodl do očí ten sešlý, nečistý oblek, bídná obuv, plná prachu —

Ale ty ruce, ty hubené, vyschlé ruce a obličej tak přepadlý — ubožák — Za vinou odporu lítost a soustrast. Nic, nic — všecko pryč — Tak si ho nemyslila, tak ho nechovala v paměti. Tak se, s ním shledává! Jen vlasy nad čelem lehko zkadeřené — kdy si je o muzice zpátky shrnoval — tak se jí líbívalo — Vítr jimi hnul — a v tom se Domáňová prudce lekla.

Šumařova víčka se hnula, otevřel oči. To jsou jeho oči, jeho, ale zkalené a tak vyjeveně na ni hledí, jako u vidění. Náhle zdvihl hlavu, sedl

„Domáňová!“ ozvalo se z aleje, „Domáňová, pojďte!“

Šumař prudce vstal.

„Anin —“

Lekla se drsného, zastřeného hlasu, i že ji jmenoval, že je to on.

„Ach bože, vy — ty —“ řekla zaraženě jako ve strachu, „takhle se vidíme —“

Přimkl víčka, usmál se nejistě i trpce. „Tak vidíš, jak to se mnou skončilo.“

„Ale nemělo.“ Znělo to skoro přísně a káravě.

Podíval se na ni, mávl rukou.

„Nemělo, ne — já, si nedoved' tak poručit —A co ty, ty —“

„Jezdím s plátny.“

„Co muž —“

„Nejsem s ním už přes dvě léta.“

„Domáňová! Domáňová!“ volal Komínek vraceje se.

„Poslouchejte, poslouchej,“ opravovala se mluvíc ve chvatu, „počkejte tu, já musím do zámku s plátny, tamhle ten je můj nosič. Počkej tu, já přijdu brzy —“ Mluvila trhaně v směsi dojmů, dojata tím shledáním i trapně vzrušena Kalistovou změnou. Starý Komínek přicházel jí v tu chvíli v nevhod i vhod. Jak se ozval, lekla se, že Kalistu pozná; než nebylo jí také nevhod, že ji volá, že má záminku aby odešla. Hned se však lekla toho pomyšlení a tím rychleji, ale tlumeně vyzývala šumaře, aby počkal, že přijde.

„Co tam v zámku?“ ptal se Kalista.

„S plátny.“

„Je tak na spěch?“

Zastyděla se, přece však odvětila, že musí. „A když on — Komínek,“ doplňovala nejistě. „A pak —“

„Tak jdi, jdi, já počkám.“

Šla, a on, maje kastor a housle u nohou hledíc upřeně za ní, na její urostlou postavu, kteréž domácí kroj tak pěkně slušel. Tak hezká, tak zachovalá, hezká, tak jí to sluší,“ pomýšlel šumař. A on —Podíval se po sobě od ošumělého fraku až dolů k otřepeným nohavicím a rozbitým botám. Takový on — a co je — Už ani spomocník. Šumař, žebravý šumař a opilec — Ona zámožná plátenice — toť zámožná — Lekla se ho, viděl to, a tak se na něj dívala a tak pospíchala, jen aby už byla odtud —Do zámku; plátno, kšeft přednější. Před léty by to nebyla udělala — Tenkrát večír na Bezděkově, když ji objímal a hubičkoval — Kdyby teď —

V koutku rtů mu škublo úšklebkem. Opřel se o lípu, dal ruce do kapes, hledě upřeně do aleje, na jejímž konci černala se krásně kovaná brána zámecká. Vrátný ho prve od ní odehnal, nepustil ho, že takoví otrhaní šumaři nesmějí do zámku. Ji pustil, Domáňová tam hodně utrží, vydělá hodně —Kdyby věděla, že on kolikrát nemá ani do úst, kdyby věděla — Kdyby jí tak řek — kdyby — Prudce se uplivl, sám nad sebou — — Prosit — aby teprva věděla, jak už je na dobro v blátě zašlapaný —Lekla se už bez toho, jak ho shlédla — Vrátí-li se pak — oh vrátí, musí, protože jinudy nemůže zpátky. Musí tudy kolem a bude se rozmýšlet, bude se stydět před tím nosičem, a ten starý kopčák otevře hubu a řekne: Tohle je, pan učitel — tohle —

Domáňová se dlouho nezdržela. Stará baronka byla sice doma, ale chystala se na odjezd. Proto bylo jednání zcela krátké; něco zboží si vybrala a koupila. Domáňová majíc hlavu plnou myšlení, byla ráda, že nemusí mnoho vykládat, ač sama neměla na spěch a sama, když byla propuštěna, brala se volně se schodů na nádvoří a dál ku bráně rozvažujíc i lekajíc se, co teď, jak s Kalistou — Poslala Komínka napřed, že přijde za ním na hospodu, aby zatím zapřáhl, že se staví tady u zahradníka.

„A co ten šumař?“ vzpomněl Komínek, modrý uzel na přihnutých zádech a loket v ruce.

„Šumař!? No, kdyby se ptal, řekněte, že přijdu.“

„Vy?!“

„No, jen jděte, já.“

Domáňová vyšla za chvíli za Komínkem. Když vkročila pod staré lípy do aleje, srdce jí zabuchalo. Vyčítala si, že váhá, že se za Kalistu stydí, ale bože, když —

Jak docházela do prostřed aleje, zahlédla Komínka na jejím konci; a nic se neohlížel. Zrychlila kroky, upírajíc zrak k tomu místu, kde čekal Kalista. Nečekal. Neviděla ho, ani když došla. Ohlížela se, zkoumala, nemýlí-li se, je-li na témže místě. Byla. Pro jistotu, ač ne toužebně a dychtivě nýbrž aby své svědomí utišila, šla kousek zpátky i z aleje. Žlutý proud zapadajícího slunce zaléval alej při spodu stromů. Jen ta čistá zář a v ní dlouhé stíny lip. A žádný lidský stín. Nikdo nikde. Lekla se. Odešel. Cítil to prve — —S Komínkem neodešel, ne —To se urazil nebo šel do hospody a tam na ni čeká. Stáhla obočí. Sedí-li v hospodě

Ještě se ohlédla, ale nevolala jako tenkráte na Bezděkově za letní noci, když šla mezi lány obilí pod hvězdami. Tenkrát se chvěla touhou, teď zbavena posledního obrázku své duše, bála se s ním se vidět, sejít se v hospodě. Všecko pryč, i to, nač jediné mohla čistě pomyslit. Kdyby se tam opil —Měla opilce v takové ošklivosti, kdy muž jí začal chodit opilý domů, kdy ji v opilství tak týral, kdy se jí zhnusil. Kdyby Kalista v opilství začal před celou hospodou — Otřásla se. Nešla do světnice, na dvoře se přeptala. Ne, že tady nikdo není, žádný šumař s houslema, povídal podomek, sic že tu byl před chvílí, s hospodskou mluvil, a pak že odešel

Domáňová se ptala dychtivě kam.

„Silnicí ne, tady za hospodu do polí.“ Podomek ukázal v před na levo. V Domáňové hnulo se zase svědomí. Začala tušit. Odešla kvapně do hospody. Platila, ale neptala se, čekajíc napjatě; a hospodská vyřídila usmávši se:

„Přišel ňáký šumař a když vyrazil čtvrtku povídá: Je tu plátenice z hor, mladá, řekněte jí, prosím vás, až přijde ze zámku, že ji vzkazuju pozdravovat, že ji pozdravuju, opakoval to, a aby se nebála, že — a zas to opakoval a šel. Ale čeho abyste se nebála, to neřek'. Dal s pánem Bohem a šel, jako by měl hrůza na spěch.“

Domáňová odjela z hospody jako zmámená. Komínkovi řekla, ať jede; sama si nesedla, nýbrž šla za vozem. „Aby se nebála, že —“ vzkázal.

Snadno si doplnila, co hospodská nevěděla. Že jí nebude překážet, nebo že jí nepřijde do cesty nebo tak. Rozuměl, cítil tam v aleji. Bodlo ji, že tak jednala, ale rozum hned zas omlouval, co by bylo, že není s ním už nápravy, není, a kdyby i bylo —Ale není. Ten se už nezdvihne, chudák —

Slunce už dávno zapadlo, po lukách se táhly bělavé páry, háje v polích temněly. Stranou od silnice mezi lány osamělý dvorec. Brána pod košatými stromy otevřena. Z té brány, ze šera stromů nesla se veselá nota. Housle tam hrály.

Domáňová se na ráz zastavila jako přimrazena. Stála, naslouchala. To jsou Kalistovy housle. Tím směrem odešel — Hraje ve dvoře, ve bráně vesele hraje po tom — Musí hrát za kus chleba, a bude o nocleh prosit. Hlas houslí ne zvláštní, dálkou ztlumený a jímavější chytl Domáňovou u srdce; dala se do pláče.

Tak se spolu rozcházejí — ‚A řekněte, aby se nebála, že už víckrát jí nepřijde do cesty a neuvidí ho. Půjde světem a tak —

„Domáňová!“ volal Komínek zastavuje a ohlížeje se do zadu.

„Už jdu! Už jdu —“

Kvapně vykročila. Soumrakem letěly za ní zvuky houslí. Jí se ještě řinuly slze z očí.

XLVI.

Společnost kulatého, empirového stolu „u zeleného stromu“, kterýž stůl mezi půlpány padolskými byl pokládán za panský, byla tou dobou chudší o dva členy. Místo bývalého faráře nezasedl nový, a šichtmistr se teď u stolu ani neukázal. Dolejší mlynář řekl, že sedí jako vejr na staré faře a farář Javůrek že by ho nejraději odtud vykouřil.

„Povídal,“ přisvědčil učitel, „bodejť, tuhle, že stará fara se musí rozbourat, že překáží, že si, jako pan farář, nemůže zahradu jak se patří upravit, fara že musí pryč.“

Mluvili o šichtmistrovi, jak nechce polevit, že se tím zakrvácí, nenajde-li pomoc, tady ta štola pod bukem že také sotva povede na uhlí; mluvili o šichtmistrovi, mluvili o bratru děkanovi, s nímž byli u větším styku nežli s novým farářem. Každou chvíli takřka jej někdo v Náchodě viděl nebo s ním mluvil, Klimeš pak jako opatrovník přádelní školy k němu docházel a přinášel od něho pozdravy a zprávy, jak se zabral všechen do těch přádelních škol, že zařídil školu v Skalici, tu že si chválí, tam že je čtyřicet děvčat a že mají šikovnou učitelku, pannu Mojžíšovu, ta že se také v Adrspachu vyučila. Než to také Klimeš přinesl, že se náchodská škola tuze nedaří, Náchodští že tomu nepřejí, zvláště přezáci, kteří prodávají a vydávají fabrickou přízi, a vůbec, že si děkan kolikrát povzdechl, když byla o tom řeč a když si Padolí připomenul; tam, v Náchodě, že asi není tak spokojen, jako byl tady —

Před samými žněmi jednou na večer seděli u stolu bez učitele, ale čekali na něj. Odešel ráno do Náchoda do zvláštního shromáždění, do konference, jak!to jmenoval, kterou svolal vikář Havlovický, schůzi všech učitelů. Čekali na učitele, čekali, co přinese; zajímalo je i k vůli němu i k vůli bývalému faráři.

Zardělý, v zaprášené obuvi vstoupil učitel mezi ně, a hned ode dveří volal: „Lidičky, to jste tam měli být!“ Jen dosedl, jen se napil, už vykládal, že je starý kantor, že taky něco ví a zkusil, ale takhle jak jim pan vikář vykládal o nedělních školách opakovních, to že by stálo za to, aby to

vytiskli, a jak hned, když mezi ně vstoupil a na ně promluvil svým srdečným hlasem a přátelsky: „Ctění páni učitelové“, to že bylo jako v kostele a všichni, principálové, staří šedivci, i holobradí spomocníci, jak všecko naslouchalo, když vykládal, že jako každý přítel lidstva i mládeže uznává a cítí obtížnosti a břemena učitelského stavu, ale i svou nepostačitelnost zvláště v tom, aby jim vymohl zasloužilého zaopatření, zvláště mladšímu učitelstvu, ale že nemohl opominouti je pozvati k společným poradám, aby projevili, co duše žádá i srdce cítí.

„Ah to vám koukali, když vykládal, co je škola, nač, že není k tomu jen zřízena, aby se zákon zachovával, zkouška odbyla, aby se dosáhlo vysvědčení potřebné k učení se řemeslu nebo vstoupení do stavu manželského, nebo aby se poslal honosný přehled úřadům, nýbrž aby se děti pro šťastnější život připravily a do něho uvedly. A když povídal, co kde na školách shledal pěkného i nedokonalého, a zvláště jak vykládal o opakovních hodinách nedělních!“

Učitel sebou vrtěl na židli, rozkládal, jakoby měl kulatý stůl na konferenci; ale vykládal tak živé a opakoval po Havlovickém takové věci, že i dolejší mlynář přestal pokašlávati, a že Marek Teller, jenž měl na pentli zavěšenou kytaru, kytaru odložil a pak jen přikyvoval, slyše vikářovy myšlenky, jak by se dorostlejší mládež v opakovacích hodinách měla vésti pro život, prakticky, a ne suchopárně, nýbrž způsobem otcovským, laskavým i zábavným, jak by se letního času měla i vyvésti na pole, na kopec ku pozorování poloh zemských, ku posouzení rozdílu polností i hospodářů pilných a také naopak nedbalých —

Tím výkladem a hovorem o něm se učitel tak zdržel, že bylo tma, když došel do školy, a že tam musil vyslechnout výklad, kratší sic, ale jadrný výklad ženy své, co tak dlouho nejde. Ale umlkla, když jí podal zprávu, co bylo, a ještě, když ulehli, z postele povídal, ne již o vikáři a konferenci, nýbrž o známých pánech bratřích, s kterými se tam shledal, zvláště o Slatinském Šoltovi, ten že je celý šedivý, jak sestaral, ale jazyk že má jako meč a oči pořád jako jiskry, a štěstí že mu teď svědčí s dětmi, ty že má všechny opatřeny, syny všechny, dva že jsou v Praze, ten nejstarší že je

ouřadníkem, mladší že je jurista, ten že s Františkem, jako učitelovým, hrává, a že o vagacích doma povídal, jaký je jejich, Černých, František, muzikant, že pro jiného nemá smyslu nežli pro hudbu.

„Tak!“ lekala se učitelka na posteli a vzdychla do tmy. „Aby proto zanedbával študie;—“

„Ale rozuměj — jen ho nech — muzika mu nebude na škodu —“

U kulatého stolu pak neměli o ničem zvláštním co povídat. Jen když před samými žněmi se vrátila dolejší staré Dušánkové dcera, Domáňová, ze světa, povšiml si toho i stůl „u zeleného stromu“, zvláště když s novinou přišlo, že Domáňová pochodila, že všecko dobře prodala; že však přijela ne tak spokojena jako jindy, o tom nikdo nevěděl. Starý Komínek o tom podivném setkání, o němž se mu ostatek zplna nevyjasnilo, nic nepověděl.

Za to se neutajilo „kulatému stolu“ a všemu Padolí, proč šichtmistr vyjel dvakráte skoro po sobě do Náchoda. K bratrovi děkanovi nejezdil, a proto tušili, že ani tentokrát u něho schválně nebyl. Ze druhé cesty přivezl si však nějakého staršího pána a s tím zajel rovnou k podhornímu mlýnu ku Stole pod buk. Omeškali se tam dlouho; od jámy zavedl si šichtmistr hosta na starou faru, kdež jej hostil. Na večer s ním odjel a vrátil se až druhého dne. Na noc byl, jak kočí pověděl, na děkanství, ale většinou pak s tím pánem, ten že je nějaký bohatý ouřadník na pensi.

Vysvětlení podal ne šichtmistr sám, nýbrž Klimeš, když se nedlouho po té vrátil z Náchoda, kdež byl na děkanství stran přádelní školy a pláten, z nové příze utkaných a již vybílených, s nimiž měl pláteník Prouza jeti do Prahy.

Co ten pán, co byl u šichtmistra,“ ptal se mlynář dychtivě.

„To je nový jeho společník. Má peníze, a bude dolovat se šichtmistrem.“

„A jak že on — cizí —“

„Usadil se nedávno v Náchodě, a jak o zdejší jámě uslyšel, sám psal šichtmistrovi.“

„To má asi děkan radost —“

„I neviděl jsem jí. Povídal mně to vážně a pak taky si povzdechl, aby byl ten pán šťastnější nežli on —“

„To věřím. Takové tisíce zakopat —“

Na podzim toho v Padolí klidného roku, jednou pod večer, Marek Teller, felčar, sňav kytaru se zdi „u zeleného stromu“, chtěl cituplně zazpívati: „Noch einmal die schöne, Gegend meiner Heimath —“ ale zkazil mu to Matěj Donat „milion“, kostelecký myslivec, jenž byl celé odpoledne na přehlídce zádušního padolského lesa. Jindy se po ní zdržel na faře, tentokráte se tam sotva otočil. U stolu se ho na to ptali, co že tak brzy z fary

Mávl rukou, ale co, však že vědí, no, Havlovický, že byl přec jen jinačí, milionský člověk, a Jezus, vědí-li pak, schody, ty schody že on mu taky spravil, das heisst, že to spravil stran těch milionských schodů ze síně na půdu. Nacpal, zapálil, posilnil se dlouhým douškem a začal svou epopeju o starých schodech v myslivně, o tom, jak psal žádosti na kancelář, prachmilionskou, pěkně, všecko jak se patří, a jak mu tu žádost vrátili celou pokančenou „tureckou krvej“, červeným inkoustem, takovou ostudu prachmilioni mu událi a schody nepovolili — Líčil ten zápas o ně, plil a házel miliony a prachmiliony, Essentra proklel, „kosinkám“ nadal, až přišel konečně na to, jak tuhle byl na zámku a jak si jej obrfořt zastavil, a povídá, co ty schody, co že je nechce, ať si je dá udělat, a nač žaluje panu hofrátovi —

„Já?!“ řku, „já, milione — já už mlčím dvě léta a jen kleju, jak by pan hofrát — ah — vykřiknu —milione — že on pan vikář mu o tom řek' — a vidíte, řek', jak jsem se dopátral. Nezapomněl, ne, jak jsem si stejskal, no, však jsem se mu taky pěkně poděkoval. Schody milionský už mám, krásny schody. Nic nevrzají jako ty staré a je to chyba —

„Proč?”

„K vůli zlodějům. Po starých by nemohli, ty by vzbudily mrtvého —“ A byl v zlodějích. Novinu nesl, že se dějí zase zlodějstva a hustě, že je páše jistě celá banda.

Jmenoval, co kde již ukradli, tu koně, tam krávu, prase, husy, kde se podkopali, kde mříže vylámali tady kolem Hořiček, a že už také přepadají v

jejich stranu na Kostelecko; Slatinu že již také navštívili, to že zase je skoro jako před dvacíti lety, to že byla také celá rota. tenkráte, když se lidé báli v noci otevřít.

Bylo pak s tím zlodějstvím opravdu jako před dvacíti Tety. V Padolí toho podzimu i v zimě koncem roku i počátkem nového 1847 všude všecko pevně zamykali hned za prvního soumraku, vrata, dveře, kde jakou branku a pouštěli psy z řetězu.

Zámečtí nikoho nechytili,[15] „právo“ v obci nic nezmohlo. Pavelka, starý ponocný, komisar Tušl klel a peskoval „sejkoru“, že nic nesvede, že je hloupý nebo že se bojí. V ten čas měl si Šimůnek z uličky na kom smlsnouti. Komisara samého vzal si na pračata, to že je komisar, nadávat, oči vykulovat to že ano, na chasu že má kuráž, to když mu kluk ruku nepolíbí, to že hned: „Sakrmenský kluk, já ti dám našíznout, abys věděl, co máš tělat —ty kluk —“ to že umí, ale zloděje chytnout, to že ne.

„A kdák ví —“ bodal směle, kdák ví — Kdo mu dá, to řekne hned: Vy jste hodný člověk, kdybyste nebyl, já bych vám dal našíznout. Hodný — hodný; kdo je u něj hodný, kdo mu dá —“

Bylo to zlé podezření, a štěstí že se komisar o něm nedoslechl. Šimůnka varovali, tohle ať neříká. Neříkal to pak, ale za to zase leccos jiného, zvláště z jara, kdy se v Padolí událo několik menších krádeží. Však že prsty na tu chalpu ukazují, roznášel, kde ty kradené věci jsou, že každý ví, kam ‚šlopa’ vede, a jmenoval u Troníčků, a to louče, mínil Lidu Troníčkovu, patnáctiletou, tu že stihli, když odnášela husu ze mlýna, a to že nebyla Lidina první krádež a .komisar nic, jen že si ji zavolal, na oko na ni spustil a jen jí pohrozil —

V tom neryl Šimůnek bez ohlasu; přisvědčovali mu, protože bylo v tom mnoho pravdy pak že se týkalo Ondřeje Tušla, jehož hrůzovládu, byt poslední dobou byla mírnější, nenáviděli všichni. I protivníci Šimůnkovi souhlasili, a Černý Vacek se komisarovi jednou v neděli z hluboka poklonil a uctil ho, že sousedy na řetěz chytat, poctivé sousedy zavírat, to jo, ale

---

[15] Četnictva nebylo

zloděje ne, a že neběhají jen tady za Trubijovem, ale už obcházejí slauný ouřad, a že jednou ukradnou rychtáře i „právo“. Ježíš, co si pak v Padolí počnou, kdo bude kácet lesy na stříkačku!

V ten čas, června měsíce, rozběhl se Kalina kostelník jednou po obědě rovnou do hospody k „zelenému stromu“, ne na pivo, ale optat se, je-li pravda, co slyšel, že Klimeš koupil Prouzovo stavení, naproti zelenému stromu“ na rohu rynku. Když to doma uslyšel od bratrance Langra, nechtěl tomu věřit, třeba že mu bratranec připomenul, že Klimšovi po těch deset let, co je ženatý, šlo znamenitě v hospodě a ještě víc peněz že vydělal obilním obchodem, a když je tak šátrný a umí tak počítat. Ta novina Kalinu potěšila, nebo jen ji uslyšel, už mu blesklo:

Zřídí-li v koupeném stavení hospodu, mohli by v ní hrát divadlo, je tam výstupek a, velká sednice —

Od „zeleného stromu“ vrátil se kostelník-hodinář trochu přiopilý, ne nápojem, nýbrž radostí, neboť byla pravda stran té koupě. Klimeš přisvědčil a řekl, že se tam postěhuje, že tam zřídí hospodu; divadlo, když by dostali povolení, ať hrají u něho, že bude rád, a budou-li chtít, že tu žádost také podepíše a že promluví s panem děkanem Havlovickým, ten že se jistě na zámku přimluví.

Po žních vyšla proti „zelenému stromu“ „modrá hvězda“, sice prostá, roubená, ale prostornější a nově a pěkně zařízená. Jak vzešla, sehnal Kalina petici; Marek Teller ji sepsal, rozumí se německy, neboť měla jíti na slavný „obramt“, a psal ji on, Marek Teller. Už byl na petici podepsán Klimeš i Marek Teller, i Krůček. Když se chtěl podepsati mladý Soumar, u Kalinů ve sednici, plné po stěnách hodin starých, starodávných i novějších švarcvaldských, strhl se pojednou venku hřmot.

Všichni vyrazili ven, když někdo prudce otevřev, zkřikl do světnice. že chytili Lidku Troníčkovu vedle u Němečků, že ji přistihli, když kradla šátek. Tentokráte, dříve nežli se kdo nadá], byl tu „sejkora“ policajt a hned na ním „ikauec“, jenž se přihnal jak mohl u své tloušťce, zardělý, černé oči na vrchu, kníry jako zježené. U Němečků na síni plno lidí, přečte dveřmi tlačenice; ale jak komisar vcházel, všude se rozestoupili. Pustili jej; houf se

však ihned semkl čekaje přede dveřmi, tlače se do nich, na síň už jako nacpanou. Každý chtěl slyšet, co komisar, každý chtěl vidět, jak povedou Lidku Troníčkovu. Ale nevedli a nevyvedli. Šimůnek z uličky, jenž, ku podivu, přišel pozdě a nedostal se do stavení, popichoval a štval venku, že uvidí, že se zlodějce nic nestane, že ji komisar pustí, že je bez toho s nimi, se zloději, spolčený, že má díl —

Šum v síní, pak náhlý křik a smích jej umlčely. Tlačenice nastala znovu, každý vystupoval na špičky noh, natahoval krk, aby alespoň nahlédl do síně, kde se chechtali a křičeli, odkudž z té pusté směsi vyrazil několikráte jako hrom hlas komisara patrně rozzuřeného. Pojednou se volnilo, lidé ze záspi dostali se do síně a tlačili se dále po dřevěných schodech za houfem nahoru k půdě. Šum a křik a chechtot tam stoupal, zraky všech se tam obracely, nad schody, kdež stálo cosi divného

Pytel vzpřímený, zadrhnutý, z něhož čouhala dívčí hlava pocuchaných vlasů, s namalovanými vousy pod nosem. To byla mladá zlodějka Lidka Troníčkova. Stála v pytli po bradu a nemohla se hnouti. Stála zardělá studem i vztekem; oči se jí blýskaly a těkaly jí jako chycené šelmě, škubala sebou zapomínajíc, že nemůže pryč, že by se svalila. Smáli se těm pohybům bezděky nemotorným, pokřikovali a chechtali se ještě surověji, když vykřikla, když vycenila zuby, když se jí namalované kníry jako roztáhly a vyceněné zuby pod nimi ještě více se zabělaly.

Za děvčetem v pytli stáli ne v plném světle „sejkora“ a „ikauec“; policajt se utrhoval na mladou zlodějku, ať stojí, ať sebou nehýbá, Andreas Tušl, rudý, s naježenými kníry a vyvaluje oči hřímal na lidi ve schodech, ať se tak netlačí, sakrmensky potvor — Než surové, vášnivé zvědavosti davu nezmohl. Bez ohledu se tlačili k neobyčejnému divadlu, pro něž jeviště nestačilo. Andreas Tušl nového dlouho nehledal. Za stavení, do prázdné stodůlky dal dopraviti nebohé děvče, a tam, aby je lépe viděli, dal je v pytli pověsit na trám. Tam také měl paedagogický nápad. Jako Spartané ukazovali dětem ošklivost opilství na opilých helotech, tak chtěl také ukázati padolské mládeži ošklivost zlodějství a jeho následky. Šly právě děti ze školy —

Klimeš vrátiv se z pole zaslechl, co se děje, že vodí do Němečkovy stodoly děti. Ihned spěchal nahoru, aby komisarovi domluvil. Přišel však pozdě. Lidu Troníčkovu již spustili s trámu a vypustili z pytle, jak byla, rozcuchaná, s kníry pod nosem. Tak vyrazila ze stodůlky, ze stavení jako puštěná kočka a hnala se dolů k „městečku"; vlasy jí vlály i sukně, jak v úzkosti pádila mezi příbytky zardělá, třesouc se, s očima vyjevenýma, jak děti a výrostkové za ní běželi, křičeli a hrozili, jak ji stihali jako vyplašenou zvěř —

Šimůnek odcházel mlčky jako schlíplý. Komisar mu dal strašlivou odpověď —

Padolští půlpáni mluvili a jednali o tom náhlém soudu a trestu zrovna středověkém dlouho, až do podzimu. Buď chválili, to že bylo zdravé, buď že přece vrtěli hlavou, tuhle, tohle, takhle, to že by přece nešlo. Obě však strany byly v tom zajedno, že Tušl, komisar, se nebojí zlodějů a jejich pomsty a také že není pravda, že by s nimi byl srozuměn. jak se dříve proslýchalo. Šimůnek z uličky mlčel, jakoby dostal notnou přes hubu

S podzimem přišla věc nová a veselejší. Jednou dopoledne přiklusal do Padolí zámecký posel Prouzáček a rovnou, ne ke komisarovi nebo k rychtáři, alébrž ke kostelníkovi Kalinovi. Ten pak za chvíli, když posel odešel, vyrazil ze stavení a hnal se bez kabátu, jen v podvlikáči ke Krůčkem záře radostí. Hned ve dveřích, jak vrazil do krámu, hlásal vesele:

„Tak už je to tu! Divadlo! Povolení! Právě přišlo povolení ze zámku. To pan děkan pomohl. Vrchní povoluje všecko hrát, jak jsme žádali."

Rozbaloval vrchnostenské povolení, německé bylo, prohlížel je znovu teď s Krůčkem a četl seznam kusů, které musili v žádosti uvésti a které jim byly schváleny: Berounské koláče, I dobré jitro, Dva přátelé a jeden kabát, Koš, Ženichové, Trufaldyn, Strejček Hurlivurli

Od Krůčků chvátal Kalina k „modré hvězdě" oznámit tu novinu Klimšovi, a že tedy budou hrát v jeho hospodě jak slíbil. A Klimeš stál v slovu.

Do adventu a ještě počátkem adventu bylo u Kalinů jako v hlavním stanu před výpravou. Tam se všechno umlouvalo, ujednávalo, smlouvalo a

chystalo. Kalina měl ode všeho nejvíc, práce i starosti, ale i chuti a zápalu. Vše dělal radostně a připravoval. Večer, v noci rozepisoval „role“, ve dne za volných chvílí třel barvy, klih vařil, maloval nejnutnější dekorace, kulisy, sufity.

U Kalinů se scházeli nastávající herci, u Kalinů odbývala se čtená zkouška, „proba“ za listopadového, mrazivého večera, kdy na zahrádkách před okny povzdechoval vítr a ukládal na holé stromy první sníh, u Kalinů byly porady stran obleků, stran divadla, u Kalinů rostly domy, keře, stromy, jež maloval sám Kalina, dost dovedně, jak uměl, jak pochytil v Praze za mladých let.

Druhou neděli adventní pak byl ten svátek, večer, kdy půl Padolí hrnulo se k „modré hvězdě“, postát venku přede dveřmi, krčit se u oken, nahlíželi do vnitř, posedět uvnitř v prostorné světnici, před jevištěm v prosté dekoraci, nevysokým, nehlubokým.

Všecka jizba, každý kout i pec, všecko vše plničko. Seděli, stáli, mačkali se a tlačili, na lavici vystupovali; hučelo a šumělo i když učitel Černý se svými ochotníky hudebními zahráli na housle, basu a flétny předehrou několik veselých kousků, minetů i majnských. Ale pak, když Doubenus vyhrnul dost těžkou, modrou oponu na těžkém válci vzhůru, když začaly se „Berounské koláče“, stichlo vše; ale ne na dlouho. Smíchem se pak otřásala světnice, hlasitým řehotem, zvláště když vystoupil Kylian Šnadadra, lichvář hladový, (Kalina hodinář), když se chytil a polykal ty Berounské koláče a při tom je strkal a cpal také do kapes a pořád jedl a polykal —

Mnozí jej v té úloze již viděli, ale skoro před dvacíti lety, tenkrát ve škole, ale i ti jako všichni se smáli, až se ohýbali, až mnohým slze tekly.

Výsledek představení byl znamenitý zvláště i v tom, že přilákal nové ochotníky i ochotnice, o které bylo k prvnímu představení zle.

XLVII.

V srpnu t. r. den před svátkem Nanebevzetí P. Marie očekával slatinský starý mlynář návštěvu. Před třemi dny na večer přišel k němu slatinský kantor Šolta, a všechen rozehřát radostí mu oznámil, že přijede mu syn z Prahy, nejstarší, ouřadník, Václav, a tak že má naháňku, ale největší máma, ta že je zas celá rozpucovaná, že všecko čistí, uklízí, bílí jako před posvícením, no a on že má opravdivou naháňku, že shání celou familii, dcery s dětmi, že to všechno pozval, mladší, jurista, že už taky přijel na vagace, a tak že se jemu, Šoltovi, splní, co si už dávno přát, aby se všichni sešli, všechny děti, celá familie, že tedy budou pohromadě a máma že už teď slzí, když na to vzpomene, když s ní o tom hovoří, mši že už on, Šolta, taky vybral, že „hoši“ a „ďoučata“ musí všichni na kůr, to že bude mít nový pan farář radost, až tu slavnou muziku uslyší.

No, a jak s ním vycházíte,“ vpadl tenkrát mlynář Šoltovi do řeči.

„S farářem Ludvíkem? Tuze dobře, ó, to je člověk, no, snad trochu moc šátrný, až moc, v Studnicích prý topil na podzim jiřinami, ač měl hezký deputát, ale jinač —

„A nebrání vám sem ke mně, k beranoj?“ zeptal se mlynář s úsměškem.

„Bože chraň, no, vždyť je ze školy Havlovického. A tolik se mě na pražského syna vyptával, a těší se, že si s ním promluví.“

„Ale já dřiu.“

„To se ví, proto jsem přiběh'. Jak Václav přijede, budeme tu jako na koni.“

Proto ten den mlynář, už bílý, dobrý sedmdesátník a již na výminku, čekal na jisto návštěvu, poněvadž včera večer zaslechl, že učitelův pražský syn právě teď večer přijel. Čekal jej až odpoledne, a on s otcem přišel hned ráno, právě když starý mlynář seděl na zahradě na lávce pod jabloní a četl „Historii o protivenstvích církve české“.

Šoltova syna měl v paměti jako mladíka s knírky, v tmavomodrém kabátě, v šedých pantalonech, a on tu teď stanul přisnědlé tváře, černých

očí a černých vlasů jako dřív, ale s plnými vousy černými, v tmavém kabátě, v cilindru, vážný, mladý muž, více nežli pětatřicetiletý. Starý mlynář přimkl libostné oči a usmál se, když jej shlédl a když mladý úředník se k němu tak upřímně hlásil. Šolta se jen usmíval a hladil šedé vlasy do zardělých spánků, šťastný synem, šťastný, že má starý mlynář v něm patrné zalíbení.

Ten znovu se usmál a pevněji přimkl víčka, když mladý Šolta, sedaje na pozvání pod jabloň, všiml si staré knihy a když, podívav se na ni, zvolal: „Ó, tu už taky znám, pane otče, a tuze dobře, to není jako tenkrát o korunovaci, pamatujete se, když jste vy o Bílé Hoře a našich mučedlnících věděl víc nežli já, já, studovaný člověk. Teď bych se už v naší historii nedal chytit.“

„Ale Mettrnicha přece nezmožeme, ten pořád panuje —“

„Ale jak; jde to s ním s kopce, je to už znát, za hranicemi nemá už tu moc, jakou míval —“

„Ale na nás ji má.“

„Ale zahraniční proud bude silnější. Věřte, něco bude, chystá se na bouřku a té on neodolá.“ Mlynář mávl rukou.

„Jste mladý, doufáte; ale když si vzpomenu —Víte, Šolto,“ obrátil se na učitele, „tenkrát před sedmnácti lety, když jste tenkrát v noci přiběh' sem do mlejna, když jste přileťal bez dechu, že je ve Francouzích revoluce, že jsou Frančané vzhůru, a že jsou páni na zámku z toho celí zmatení, vrchní, důchodní, kontribuční, všichni, karabáčníci, potvory, to se vo panství a vo robotu tak lekli, a jak jsme se těšili, že Mettrnich — no — a co z toho — nic, dým. Robota je porád, a páni, a Mettrnich nesmrtelný. Já ho přece asi nepřečkám a odnesou mě dřiu nežli jeho shodí.“

„Ba ne, pane otče, toho vy se dočkáte,“ ujišťoval mladý Šolta. Vyvracel mlynářovo mínění, vykládal, jak je za hranicemi, zvláště ve Francii, jaká všude nespokojenost, jaký odpor proti absolutismu, že všechno volá po konstituci, po svobodě, že na ni dojde a dojíti musí, vykládal, oč je v Čechách líp, zvláště v Praze jak se ujímá česká řeč, jaký je v tom pokrok' a že si čeština musí vymoci své bývalé právo.

Tvář starého mlynáře jasněla; na konec přimkl víčka a pravil:

„Hm, to neříkám, že není o něco líp, je, a pán Bůh dá, že bude ještě líp. Víte-li pak, pane Václave, čím jsem se vždycky těšil od té korunovace. Ta nám nepřinesla nic, ale když si vzpomenu na ten mladý lid studovaný, jaký v něm bylo smýšlení, to si říkám: Ti nebudou pro Mettrnicha, ti to dovedou dál.“

„Je tomu tak, pane otče. Tenkrát bylo mnoho nadšení, ale málo rozumu a rozvahy, víte? No, na příklad s tím tajným spolkem —“ usmál se — „Teď je nadšení také, to zůstalo, ale je víc rozvahy a odhodlání, ví se, co chceme, a kdyby nějaký tajný spolek teď povstal, ten by byl jinačí, to by nebylo blouznění —“ dodal určitě a významně, jakoby o nějakém takovém věděl. Šolta i mlynář upřeli na něj oči, jakoby čekali, co s tím tajným spolkem, ale on usmáv se, zamluvil to.

Starý mlynář byl by do poledne poslouchal a hovořil. Přimykal oči, chvílemi se usmál, když mladý Šolta vykládal výmluvně o politice a národních potřebách, o robotě, že se už jedná O vykoupení z roboty, o rovném právu českého jazyka, že už i šlechta na sněmu na ně vzpomněla, a Vídeň o ně upomenula, že se už taky vzpírá — Kantor Šolta začal být nepokojný a přihlazoval šedé vlasy do zarudlých spánků, až synovi připomenul, že bude čas, že musí jít, však že pana otce ještě jednou navštíví.

„A kam chcete jít?“ zeptal se zhurta starý mlynář.

„Do Náchoda, na děkanství.“

„Ah — no — pravda, tam taky musíte, no jděte, ale Vašíčku, rukou dáním, že ještě přijdete.“

Mladý Šolta rád slíbil a srdečně se rozloučil. Mlynář je vyprovodil, jak byl, bez vesty, bez klobouku, přes bedněný most za řeku až po samu Červenou Hůru.

Šolta osaměv se synem, vzpomněl si, tady že bylo, kdy s děkanem Havlovickým, tenkrát ještě kaplanem zámeckým, poprvé promluvil o svých strastech, tady že byl také toho počátek, že Havlovický ujal se jeho, Václava, a na studie mu pak dopomohl. Mluvili o děkanovi; Šolta vykládal,

jak působí jako vikář ve školství, jak všude pobízí, radí, jaká krásná byla konference jím svolaná.

‚Ale on sám, myslím, dodal, není tak spokojený jako býval. To kopání v Padolí mu dalo, a pak přátelé, příbuzenstvo, myslím, trhají ho bez ohledu.“

Mladý Šolta, jenž Havlovického již léta neviděl, nejlépe poznal, že se změnil; urostlá postava sice zůstala vzpřímena, než ve tváři nebylo té svěžesti jako tenkráte, když před desíti lety se s ním setkal v Praze o královské korunovaci. Ale v očích týž oheň, i kouzlo i síla, a to tak milé v jeho řeči a ve všem jednání.

Děkan měl radost z návštěvy, zvláště z mladého Šolty. Jak s nimi zasedl ve svém pokoji, hned se dostali hovorem do Prahy. Děkan se vyptával na známé osobnosti, na poměry, na měšťanskou besedu loni založenou, jak působí v ohledu vlasteneckém; pojednou však připadl na někoho, kterého osobně neznal, ale který jej velice zajímal, na redaktora „Pražských novin“, na Havlíčka. Toho si pochvaloval, že píše lidu a pro lid, tak jasně a moudře, že dobře a jasně vidí, že je statečný, ano odvážný, když je přece v těch ouřadních novinách spoután ohledem na censuru a na vládu.

„Statečný je, opravdu, odvážný a v té odvážnosti i moudrý. A jak píše o Irčanech! Mně připadá, že to je ve zvláštním oumyslu.“

„Tak, tak, jemnostpane, tak to taky je,“ vpadl Šolta živě. „To se čte všechno mezi řádky.“

Děkan se divil, slyše, že ten redaktor je ještě tak mladý, asi tak pětadvacet let nebo asi rok přes ně.

„Toť tedy tím více podivu hodno. Je to zvláštní duch, opravdu. Ten česky myslí, cítí a taky česky píše. Když tak člověk čte o anglickém ministerstvu, o pýše a zpupnosti anglického národa, jak nakládají s nebohými Irčany, kdož by s Irčany necítil a kdož by si při tom nepomyslil, že je podobně u nás —“

„O'Connel nám schází.“

„Kdož ví, není-li už mezi námi.“

„Alespoň jeho heslo ‚repeal' je, to je u nás jistě a šíří se!" vyhrkl mladý Šolta stržen a v očích mu zablesklo. Nežli děkan, překvapen, mohl se optat, vešla stará mlynářka oznamujíc, že je čas k obědu, že je prostřeno. Hovor u společnosti obou kaplanů se jinak obrátil; ale již ku konci oběda došlo na vlastenecké poměry zdejší.

„Činíme tu seč jsme," vykládal děkan. „Je tu ještě mnoho tmy a nevědomosti. Vidím to nejlíp o visitacích a jinak, a taky s přádelními školami. I ty mají své odpůrce. Tady, neřekl byste, nejvíc; jsou to přezáci a vydávači, kteří mají přízi z fabrik. A společenský život —" děkan mávl dlaní. „To v Padolí bylo srdečnější — oh No, náhradu tu máme ve spiknutích," usmál, „na bohuslavické faře, u faráře Rojka. Nevinná spiknutí, taková vlastenecká symposia. To se tam sjíždíme tady z Náchodska a z Novoměstska; z Dobrušky Dusbaba, inspektor a páter Roštlapil, Matěj Havelka, váš boušínský farář Ludvík, to se rozumí, Stračovský z Nového Města, no a Rojek — To se tak radíme, posilujeme, formani přivážejí balíky knih tam do Bohuslavic, sem a do Nového města, půjčujeme je třeba na věčnou oplátku, o divadle se taky jedná, o nějakou besedu, a tak, co mohou lidé, „kterým padl los méně stkvoucí", víte, jak Čelakovský pěje, a tak urovnáváme alespoň silnice pro budoucí —"

Oba kaplani odešli a také starý Šolta se vytratil, aby si pohovořil v čeledníku se starou mlynářkou. V ten okamžik mladý ohlédnuv se za ním řekl rychle, jako by pospíchal, aby pověděl, nežli se zas otec vrátí: „Jemnostpane, tenkrát o korunovaci, ten tajný spolek, když jste mne z něho vytrhl a z toho nerozumu — ale teď se vyznávám, ale jen vám, otec nic neví, on by se ustaral. Mluvili jsme prve o Irčanech, o repealu — My v Praze taky máme repeal. Scházíme se tajně."

Děkan překvapen upřel na mladého muže oči.

„A účel?" ptal se. „Revoluce snad?"

„Ano; ne ovšem násilná. Revoluce smýšlení, aby se šířila svobodomyslnost, demokratství, politické vědomosti, aby lid prohlédl a byl připraven, až udeří hodina osvobození. Členové nejsou jako před desíti lety v Konviktské ulici „u Ježků" holobrádkové, nýbrž odhodlaní mužové."

„Kdo to vede, není-li to tajemství?“

„Duše všeho je Emanuel Arnold, bratr pana faráře a vlastence Arnolda. Scházíme se „u Zlaté váhy“ pod podloubím na Zeleném trhu.“

Děkan okamžik mlčel, pak upřev oči na mladého Šoltu, řekl:

„Pane Václave, tentokrát vám nebudu domlouvat, abyste toho nechal a vystoupil. Co chcete, je šlechetné a jste s to. Pán Bůh vám požehnej a vašemu počínání —“

Kantor Šolta vracel se povznesen tím, jak byli na děkanství přijati, že byli pozváni k tabuli, že jemnostpán s Václavem tak jednali. Ten byl děkanem nadšen.

„Takových kdyby po Čechách bylo!“ řekl; odmlčel se a teprve když byli za městem, vytrhl se z myšlenek a řekl:

„Podívejte se, tatínku, jaké to jsou proměny. Slyšel jste, co děkan povídal o těch schůzkách v Bouslavicích a jak rozšiřují knihy. Před dvěma sty léty kněží, hlavně jezuviti pálili a hubili české knihy, o tom by vám slatinský mlynář pověděl, a teď kněží je v lidu rozšiřují. Do lidu přijde osvícení —“

Starý Šolta přisvědčoval synu nadšenci, kýval hlavou i vlasy do spánku pohladil, ale při tom pomýšlel, až doma mámě poví, mámě a Toničce a všem, jak je na děkanství častovali, jak bylo u tabule a jak pan děkan s Václavem jednal, a zejtra, bože, ta mše, slavná mše, o které celá familie bude hrát, zpívat, a on u varhan —

XLVIII.

R. 1848. Tohoto roka, kdy „zjevena byla mnohých srdcí smýšlení“. stalo se pozdvižení lidstva v různých zemích a také Padolských .půlpánů, nebol tento rok výše psaný přinesl, po čem toužily duše pokročilé, „ústavu zemskou“ čili konstituci. V Padolí slavně jí uvítali, ač si ji různě předkládali.

Farář Javůrek radostí nehořel; přišlať mu a nepokoje z ní zrovna nevčas, když na farském nádvoří kopal studnu a když bylo tolik práce s úpravou zahrady, obzvláště na městišti staré dřevěné fary, kterouž vrchnost na jeho naléhání odsoudila ku zkáze na podzim lonského roku. Šichtmistr se z ní vystěhoval, najav si byt v domě proti langrovské hospodě. Městiště staré fary na jaře měnili v zahradní záhony a kola a tu do toho ta konstituce. Starý farář ve vyrudlé vlásence se proti ní veřejně neozval; bál se jí, zvláště když jednoho krásného rána března měsíce našli na farském prahu psaní a druhé pak na hřbitově na prahu sakristie.

„V těch psaních hrozili a smáli se, že zádušní les a farská pole přijdou do prodeje, farářovi že nic neostane, ani desátek, ten že přijde za homolku, a že dojde teď na pány a kněze. Proto se starý farář bál a huboval jen doma před pannou Márinkou, že se tou konštitucí pozdvihl pyšný duch lidský, že skrze ní se osmělují takoví odbůjníci

Ještě líbeznější psaníčko našla panna Netty, neť komisara Tušla, u okénka, kterým podávala kornoutky šňupavého a balíčky kuřlavého tabáku; druhé přinesl „sejkora“, a třetí našel sám „ikauec“ podhozené na síni. První i druhé i třetí psaníčko slibovalo nic víc a nic méně nežli že jemu, Ondřeji Tušlovi ‚rozpářou břich‘, teď že je svoboda, teď že jeho vezmou na pračata, že uvidí, měch jeden — Komisar zaklel, až se stavení zatřáslo, před lidmi však o psaníčkách ani nehlesl, neřku-li aby pátral a pustil hrůzu a vyšetřoval. Jen faráři, když si mu postěžoval, co našli, se přiznal a zároveň pověděl o svém podezření, jež bylo jeho přesvědčením, že to jistě nikdo jiný nepsal nežli Šimůnek z uličky; sic že také myslil na Černého Vacka, ale že přece ne, že to je sice sakrmenský, ale tohle že by přece neudělal.

Mlčel tedy a krotil se; viděl f, jak je všecko zapáleno a že ta konštituce himmelsakrment — Hned jak přišla, lekl se a tušil zlé konce, že je po moci a slávě a že když musili povolit ministři, když i samého Metternicha vyhnali, že musí také povolit on, komisar. Proklínal konstituci, kterouž zle očernil, když se ho Kocián od branky, konšel, uctivě, s ostýchavým úsměvem ptal, co je ta konštituce.

„Kdyby vás konšel, někdo potkat a uhodit váma do bláta, to je konštitucion —“ definoval zlostně. To bylo hned po jejím prohlášení; ale pak nechal výkladů, když slyšel, jak společnost kulatého stolu, a ta něco v Padolí platila, jak konštituci slavila „u modré hvězdy“, kamž se za Klimšem přestěhovala, jak Marek Teller felčar velebil novou svobodu, jak si připíjeli, že Klimeš vzal pušku a střílel na její oslavu na vršku „na farách“ a že těm ranám odpovídala puška dolejšího mlynáře. —

Andreas Tušl už jen po tichu klel a nechal svých výkladů o konstituci, když „sejkora“ donášel, co se děje, jak se mluví v Langrovské hospodě a všude, jak se těší a troštují, co si myslí, jak Šimůnek z uličky vejřejně vykládal, že ani páni ani král teď už nic nejsou, že co lid bude chtít, budou páni musit udělat, že přestanou vrchnosti, že nebudou ani desátky ani daně, že bude po robotě, že každý teď může nosit flintu, sami že si budou dělat pořádek a Černý Vacek že do toho křikl, že je po komisarovi, tomu že našňápou a na řetěz ho uvážou

Půlpáni se rojili zvláště na hořejším konci Padolí kolem „městečka“, jak docházely noviny, že všude jsou ve zbrani. Rojili se, nic skoro nepracovali, jen se shlukovali v kupkách před příbytky, na podsíňkách, rokovali o gardě, že když už ji všude mají, na Opočně, v Náchodě, v Novém Městě i tady v Kostelci, aby jí Padolí nemělo!

Venku rojení, u „modré hvězdy“ rokování; u kulatého stolu zasedal takřka výbor pro obecné blaho, ne sice zvolený, ale uznávaný, neboť tam jednali nejvážnější z půlpánů. Pro gardu byli všichni. Ale kdo bude mít vrchní velení, komando?

Rozhodnouti o tom měli dobrovolníci, kteří v prvním zápalu se hlásili do zbraně. Rozhodovali venku, pod širým nebem za krásného březnového odpoledne, prostřed „městečka“ před statuí pod čtyřmi vysokými jasany. Tam se shluklo mužstvo zbraně dychtivé i nedychtivé, i ženské i děti, tam vystoupil Andreas Tušl komisar, toužící po tom komandu, aby zachránil svou moc, vystoupil, aby promluvil řeč a vymohl si komando a vedení padolské gardy.

Měl mluviti pro své imperium jako kdysi slavně řečnil Cicero pro imperium Gn. Pompeja. Andreas Tušl stoje na stupni statue musil být Ciceronem i Pompejem zároveň, ač nebyl ani Cicero ani Pompejus; než pro své štěstí nestál tváří v tvář Římanům, nýbrž padolským půlpánům věcí válečných neznalým, třeba že jejich předkové statečně polem pracovali s Koldou Náchodským doma i v Polsku.

Ta jejich neznalost vojanství pomohla komisarovi nejvíc; a pak přece vězel v nich v mnohých starý respekt před všemocným do nedávna vladařem celého Padolí. A sloužil kdys u trabantgardy a stál před nimi v plné parádě, ve fráčku s červenými výložky, s kordem po boku, klobouk na dvě facky na hlavě, a ne naježený, ne blýskaje očima aniž se rozkřikuje. Zvolna začal, skoro měkce, o konstituci a jak to jméno vyslovil, smekl a držel klobouk i dále pak, když mluvil o jejím dobrodiní a že milostí císaře pána mají svobodu a právo zbraň nosit a ibrhaupt šecko po vojansku na poržádek a na ty sakrmensky zloděj

Černý Vacek dostal se v tom chumlu více stranou na pravo. Chvílemi pokřikoval, glossoval; než nestrhl zástupu, ano okřikovali jej, ať mlčí, ať počká; teprve když komisar mluvil už skoro pohnutě a Černý Vacek šťouchl Čejchana vedle stojícího; ‚Vidíš, jaky dělá krabice,‘ zasmáli se kolem.

„A mračí!“ zvolal kdosi tlumeně z houfu, „koukejte, jak si utírá oči —“

„I ty! —“ škubal sebou Černý Vacek, „nevěřte mu, dá vás na řetěz —“

Ale v předu pokřiky souhlasu a v tom na Černého Vacka se utrhl Konopka vedle, ať mlčí, dovede-li komandýrovat, že to žádný nedovede, a nechtějí-li mít ostudu, že si musí vzít komisara. Co se tak hamonili, v předu nový hřmot a křik souhlasu.

Andreas Tušl dával klobouk na hlavu. Domluvil, zvítězil. Od této chvíle byl nejvyšším velitelem a organisatorem padolské gardy. —

I bylo jako by Prus už stál u Ždárek za Padolím na hranicích. Krejčí šili, i Šimůnek musil sednout a šít, stříhali trilichové plátno, šili kabáty,

nohavice, přišívali červené paspolky, čepičkář nestačil robit čepice s červenobílým páskem a přišívat české lvíčky. Krejčí, čepičkáře v Padolí měli; ale zbrojíř tu nebyl a puškař, a šavle musily být, pušky a jiná zbraň. Kde která stará šavle visela v komoře nebo na půdě, třeba ještě ze sedmileté vojny nebo napoleonské, dolů musila a zase do služby.

Jako na zavolanou přišel z vandru z Vondrových synů třetí, Antonín, dovedný zámečník a ten kul od rána do noci šavle a píky a brousil je na píle dole u mlýna. Za těchto příprav cvičil Kalina „bandu"; maršům se učili, nový buben pořídili, vysoký buben s českým lvem. I Kalinu schvátila ta horečka, tak že i na divadlo zapomněl. Konštituce a garda nepomohly stavět stánek Thalie. Toho jara nehráli jak se v zimě po dvojím představení chystali.

Když Kalina nedbal, zapomněli ostatní tím spíše. Pro nic nebylo smyslu, co nebylo s gardou. Jen u Zejdla helveta zůstali klidnější a konali co neděli své schůzky nábožné a jednali ne o gardě, ale o strouženském novém kostele, o strouženském pastoru Bergmannovi, jaký je horlivý, že nepolevil a nepolevil, až přece tu nechuť zmohl, až přece dal pruský král jako patron rozkaz, aby Strouženským byl vystavěn řádný, nový kostel.

O tom kostele u Zejdlů nejvíc mluvili, když koncem dubna jednou v neděli přišel zase po kolika měsících z kopců od Hrádků bratr Pavel ze své samoty, jenž před lety přestoupil z římské víry na evangelickou: a pro to tolik zkoušel. Teď pětačtyřicetiletý nepřišel sám, nýbrž přivedl obě své dcery, jednu osmnácti a druhou sedmnácti let.

Novinu s sebou přinesl, že v Stroužném budou se stavbou kostela letos hotovi, že na podzim budou najisto v něm už konati pobožnost, že o tom mluvil s farářem Bergmannem samým, a ten že taky řekl: „Teď, když jsem to bratřím, Strouženským, vymohl, mohl bych pokojně odejít —" U Zejdlů hádali, že myslil, že by mohl s pokojem umřít; chválili jej, takového že by ve Stroužném nikdá už nedostali, a povzdechli, kdy oni tady v Padolí budou míti svůj stánek a svého pastýře, ach toho že se nedočkají —

V tom venku zahlučelo; houf výrostků se linal kolem, ale nezarazil tu, aby je dráždil a surově vyrušoval. Zejdlová vstoupivši ze síně hlásila, že ti

tam letí se podívat na gardu, že má zase na „městečku“ nějakou schůzi nebo execírku. Z bratří a sester však nikdo nevstal, nikdo se nehnul a bratr Pavel začal výklad z bible. Všichni, jakoby duchovní s nimi seděl, mu naslouchali, a když po výkladu zanotoval: „Buď Bože můj sám soudce“, zapěli vroucně, z hloubi zbožného srdce, nedbajíce řinčivých zvuků „turecké muziky“, jež na chvilku k nim zaléhaly.

Té neděle se garda padolská zase cvičila. Cvičení ta se dála skoro denně na prostranství rynku nebo na dvorské louce za velení komisara Ondřeje Tušla. Německé bylo, poněvadž českého žádný z celého sboru neznal, a poněvadž komisar se domníval, že českého vůbec není a nemůže být a byl přesvědčen, že není možná jinak veleti než německy. V tom se musili mu podvolit, obecné mužstvo i důstojníci, hejtman, dolejší mlynář, i Klimeš hospodský i Simek Kliment mladý soused, pláteník, jenž si pořídil jízdecké nohavice po švech plné blýsknavých knoflíků. V těch jízdeckých většinou přicházel, někdy se i na koni ukázal jako pobočník vrchního velitele, jenž koně neměl a míti ani nemohl, poněvadž žádný z půlpanských ořů by ho byl neunesl.

Mladí lidé dávali se chutě ku gardě, chutě chodili na cvičení. Prouza pod langrovskou hospodou dal si růst i kníry, a nechal si je, třeba že se mu doma mladá, veselá žena smála. Chodili s puškou, kdož ji měl, většinou však s pikami a šavlí po boku, v trilichových uniformách. Mnohého lesk zbraně přivábil, mnohého zastrašil. Černý Vacek se ku gardě přihlásil ani ne z nadšení, ani z té marnivosti, ale aby mohl trápit a zlobit nejvyššího velitele. Než ten při asentýrce vymohl si na důstojnickém sboru, že Černého Vacka zamítli. Toho nepřijali a Kociána od branky konšela musili nutit, když chtěl jej mít v řadě; vymlouvali se a bránil, že nemože, že nemože dýchat, a nepřišel ani na přísný rozkaz. Pročež pro něj přišli čtyři gardisté a odvedli jej jak byl, v koženkách, bos, v podvlikáči; strčili mu čapku na hlavu, vtiskli mu píku do ruky, postavili do řady zrovna vedle Šimůnka, a musil na execírku.

Doubenus toho času víc chodil za gardou, nežli drva klal a podělkoval. Za gardou chodil, díval se na její cvičení, vzpomínal, když on

se tak otáčel, vykládal svému okolí, často nedorostlému, znalecky co a jak, trhal sebou, když jednou měl velení místo komisara Kliment Šimek, trhal sebou a volal, takhle že to nepůjde par dio, že se dostane celá garda do plotu. Gardy se držel i po cvičení, když obrancové padolští šli se sílit do langrovské hospody nebo ‚k modré hvězdě". Držel se jí, byt i nebyla „vejžírka"; ale napil se alespoň, zaudal si. Byl při všem, i při první arrestaci, tenkráte, když Konopka, strážce obecního lesa, execírkou znavený, „u modré hvězdy" namokl a vrátiv se domů jako brabenec červený po tváři, po krku, začal execírku s ženou. Rozčertil se tak, že jako Saul po Davidovi kopí, tak on mrštil po ženě gardistskou halapartnu.

Trefila jenom dveře, ale Konopková vyletěla ze stavení křičíc o pomoc, kterouž jí a trest muži přinesla četa gardistů za velení Šimka Klimenta v jízdeckých poctivicích. Ti zmohli rozzuřeného Konopku a odvedli jej do gardového vězení, na draha do chalupy starého Pavelky ponocného. Tam v komoře zapadl divoký Konopka; Doubenus jej vyprovodil až po samý práh a vypravoval pak šklíbě se, až měl očka do čárek, co tam Konopka vyvádí, jak bije a tluče a řve, že je jako chycené zvíře a že Kocián od branky stojí u dveří vartu a že má strach, ten že z varty uteče, a Konopka že pokoje nedá, až ho propustí.

Na večer téhož dne otevřeli mu vězení. Vrátil se krotší, protože střízlivý, a dal už pokoj. U gardy sloužil dál, a o jarmarku chodil s puškou na rameni po dlouhém prkně na dvorečku „modré hvězdy", kdež byla hlavní stráž. Tenkráte se Doubenus u něho taky zastavil a nedbaje reglementu, on starý voják, přinesl mu i chléb a homolky a máz piva na hlavní stráž, začež jej Konopka jednou z těch zarůžovělých, kmínových homolek odměnil a zavdanou mu z mázu dal.

XLIX.

Tak „polem pracovala“ padolská garda. V tom válečném opojení míjel den za dnem přerychle, od března do plného jara, a bylo tenkráte krásné, jako chvilka. Jedno vybojovala garda bez boje jenom tím, že byla: úplné bezpečnosti majetku. Zlodějství všechno jakoby vítr odnesl. V Padolí se teď nic neztratilo, i když nikde nic nezamykali.

Kulatý stůl „u modré hvězdy“ jako štáb půlpanské gardy vzrušoval se novinami ze světa, co se děje v Praze, ve Vídni, v Uhrách, v Italu. O to se rozčilovali nejvíce Klimeš, nadporučík, a Marek Teller, t. č. vojanský, gardový felčar. Mužstvo samo udržovaly ve vojanském opojení zprávy ze sousedství od bratrských sborů, jmenovitě v Kostelci a v Náchodě. S nadšeným uznáním přijali zprávu, že sám děkan Havlovický se dal ku gardě i s kaplany, že jest jejím polním farářem a že nosí také placatou čepici se stříbrným a červeným prýmkem, kaplani také a kokardu na kabátě červenobílomodrou jako děkan, ten že měl krásné kázání v kostele, když přišla konstituce, a že pěkně všecko vyložil

Mnozí pustili se do Náchoda podívat se na gardu i na děkana; jeden z prvních Doubenus. Ten mínil navštívit děkanství až v letě o náchodském poutě, ale pochodil i na této jarní návštěvě jako by o poutě. Vypravoval všude, jak ho rádi viděli, jak jemnostpán sáhl hluboko do kapsy a panímáma že jej, Dortbena uctila to že se pane měl, to že zase viděl co je jídlo, jak je dobré a do syta, panímáma že mu naložila, ale, chudák, že už není tak jako bývala, že nemůže dobře na nohy a že si posteskla, že jí v Náchodě tak neslouží jako v Padolí, na Padolí že nemůže zapomenout a jemnostpán taky.

Také Klimeš od modré hvězdy navštívil záhy Havlovického a vypravoval pak kulatému stolu o něm, jak je všechen změněný, že je takový čilý a hovorný jako býval, to že všecko z radosti nad tou změnou v politice, že se raduje, že je poddanství to tam, a jak se těší, že bude robota jistě nadobro zrušena, že česká řeč bude mít s německou stejné právo všude v

ouřadě, ve školách, že bude svolán český sněm na základě svobodných voleb, že přestane karabáčnictví vrchnostenských ouřadů, ty že pominou.

Dříve nežli Klimeš, navštívil slatinský kantor Šolta Havlovického. Přišel hned v březnu jednou v neděli, aby si vikář přečetl zase psaní od jeho Václava z Prahy, co se tam děje, jaké schůze a také aby pověděl, co ta konštituce u nich pod Slatinou vyvedla.

„Jemnostpane“ přihladil vlasy, usmál se, „to je doktorka ta konštituce,“

„Jak to —“

„Ale on, slatinský mlynář, skoro od zimy stůně, a už mu bylo jednou tuze zle. Ale jak jsem k němu přilít a povídám, tak už je to tu — Mettrnich je v pánu, vyhnali ho, ujel do Englicka a máme konštituci, svobodu, to jako by panu otci dal čarodějného líku. Hned byl čerstvější a hned zase měl pro uvšechno smysel, a býval přec poslední čas takový nerudný a nic ho netěšilo —“

Kantor Šolta podruhé přišel do Náchoda na děkanství v polovici máje. Zastavil se tu, maje nějaké řízení v Náchodě, a tu také oznámil děkanovi, že je slatinskému „panu otci“ zase zle, že asi dlouho nebude.

„Taky o vás jemnostpane kolikrát teď mluvil, a často se ptá, co vy, a že vás už neuvidí —“

Druhý den dal Havlovický zapřáhnout, že pojede na Boušín navštívit faráře Ludvíka. Jel, vlastně však, aby se zastavil v Slatinském mlýně. Starý mlynář leže v sedničce, ani hned nepoznal návštěvu, ani hned svým očím nevěřil. Ale jak uvěřil, přimkl je, a mdlý úsměv pohnul jeho rty.

„Voni! —“ vyrazil potěšen. „Voni jsou pravý křesťan, pán bůh jim oplať.“ Pojednou probudila se v něm stará touha. Namáhaje se, aby usedl, zeptal se, co je nového, co Praha, co Praha

„Slovanský sjezd se tam sjíždí, Slované se tam sejdou, Poláci, Češi Chorvati, Srbové, Rusové, všichni, radit se, co dělat proti Němcům a Maďarům. Odtud, z našeho kouta, tam jeli bouslavský farář Rojek a páter Roštlapil z Dobrušky.“

Mlynář obrátil zapadlé oči po děkanovi. „A voni ne?“

„Jel bych, a jak rád, ale nebylo a není možná.“

Mlynář přimkl víčka, chvilku tak ležel, pak upřen, oči na děkana šeptal:

„Kdo by to řek', když ten — když Mettrnich—“, Pomlčev, povzdechl:

„Ale je pryč, nadobro pryč. A Slovani! Slovani!“

Spokojenost a útěcha i toužebné žehnání vanulo z toho povzdechu.

Za čtrnácte dní „pan otec“ skonal. —

Ve středu po letnicích dolétly první zprávy, o pražských bouřích. Ve čtvrtek zajel si Klimeš od modré hvězdy do Náchoda přeptat se na děkanství. Zaslal vikáře velmi starostného, ano zarmouceného.

„Jen si považte, Josefe —“ vypravoval, „v sobotu před svátky vrátili se pan farář Rojek a pan páter Roštlaptil z Prahy, byli tam na slovanském sjezdu; předevčírem, v úterý, přijel ke mně schválně farář Rojek, aby mně všecko pověděl. Přijel radosti plný, mluvil tak krásně o tom slovanském shromáždění, tolik si sliboval, tolik jsme se spolu těšili, a tu máš, co to mluvil, bylo už po sjezdě. To už druhý den byla revoluce. Vojsko střílelo do lidu, a snad dosud střílí, krev teče, barikády se tam staví; tolik víme, víc nic. Nemám proto pokoje, nemohu se dočkat — Pán Bůh dej, aby to přešlo bez velké škody na mladém osení. Vzešlo tak krásně, naše mladá svoboda —“

S tím přijel Klimeš do Padolí. Nejdychtivěji na něj čekali Kalina hodinář a kostelník a učitel černý. Ti čekali „u modré hvězdy“, kamž přiběhla také, nemohouc se dočekati, Kalinová. O syny jim běželo, co František černých, co Jan, toho času majstr v druhém roce. Ten už dlouho nepsal, Kalinovi nevěděli, co s ním je, stůně-li nebo co. A teď ty bouřky tam —

U „modré hvězdy“ se Kalinovi neutěšili. Zvěděli, že v Praze je zle, opravdu zle; odcházeli, jmenovitě Kalinová, se starostí tím větší.

Jistoty nenabyli až za týden a přinesl ji sám Jan. Jako by s nebe spadl; přišel z nenadání, zjevil se před roubeným příbytkem svých rodičů mezi zahrádkami, když Kalinová právě vycházela na cestu podívat se, netáhne-li garda z cvičení.

A v tom s houfcem zvědavých padolských velkých i malých Jan — Ale jak! Ne v kolárku, ale jako nějaký gardista, v čapce s prýmkem, v kabátci divně střiženém a s kordem v ruce, uprášeny, patrně unaven a ušlý

Kalinová jej chytla, objala a hned si jej vedla do světnice rozradována, že je živ, zdráv, že se mu v Praze nic nestalo. Pak ihned sháněla, když se Jan přiznal, že má velký hlad, že od rána skoro, nic nejedl, že šel pořád pěšky, až z Prahy, že jde kolikátý den, že se musil z počátku schovávat. Nežli Kalinová upravila jídlo, přichvátal Kalina, nechav kapelu i gardu, když mu někdo donesl, že se vrátil Johan z Prahy.

Kalinová vstoupivši s jídlem do světnice, postřehla ihned, že se zatemnilo, že se něco stalo. Muž prudce rozkládaje přecházel světnicí, Janu stolu s pochýlenou hlavou, zasmušilý.

„Pojď, pojď!“ volal Kalina na ženu, „to budeš mít radost.“ Lekla se, hledíc s muže na syna, ale pak div neupustila misku, když uslyšela, že Jan vystoupil ze semináře, že ho ty bouřky v Praze z něho vytáhly, že také bojoval na barikádách, že snad i střílel. Ah, proto ten kord, ta čepice!

V tom dychtivě vstoupil učitel Černý podívat se na Jana a hlavně, aby se přeptal na svého Františka, jenž byl v posledním roku gymnasia a o němž neměli také žádných zpráv. Učitel uslyšel, že je z Prahy, že se mu nic nestalo, že je u nějakého kollegy a že asi brzy přijede.

Učitel se vrátil ne zplna upokojen, než tu jistotu měl, že František se dostal z Prahy, hned jak ty bouřky se počaly, a že se do ničeho nepřipletl. To Jan Kalinů věděl na jisto. Ale on — Jan —Do noci o něm s učitelkou hovořil. Ptala se, proč vystoupil.

„Proč — zmátly ho ty bouřky a pak — no, neměl a nemá chuť na kněžství, vyznal se, povídal, že šel do semináře k vůli nim, Kalinovým —“

„Co Kalinová —“

„Zamračila si, ale myslím si, že si proto nezoufá. Má Jana příliš ráda, a když Jan říká, že by byl nešťastným —“

„No, a pak, myslím, přece jenom se to pamatuje, že není zrozená v naší víře. To by si to jináč brala. A co Kalina?“

„I zlobí se, prauda, a nejvíc, že chce Jan zůstat při muzice.“

„Jezus lekla se učitelka; na Františka si hned vzpomněla.

„Má prej už jisté místo, Jan, za basistu u sv. Víta, ale myslí on taky, jak se mně zdá, na divadlo.“

„To by mu snad Kalina Odpustil —“ přištípla učitelka. „Když je sám celý do divadla zblázněný. Tak si snad u Kalinů žádný nezoufá. Ale kdyby náš František taky řek', že ostane při muzice —“

„Taky je tak zblázněný.“

„Tak, a ty bys ho nechal!“

„Rád bych nebyl, ale na krev nutit, to taky ne, zvlášť kdyby byl z něho pravý muzikus, a opatřil se jak náleží. Ale co se už napřed strachujeme. Spi!“

U Kalinů bylo pak jakési příměří. Kalina a jeho žena nemluvili nic o semináři a Jan také ne. Rodiče se v duchu těšili, že se syn snad ještě rozmyslí, Jan pak se domníval, že rodiče mlčky povolili. Tím volněji pomýšlel na svůj druhý sen, který dosud tajil, že by se dal k divadlu v Praze, zatím do sboru. Již to měl na polovici sjednáno.

Těšil se, že se dostane tam, kam jej srdce táhlo již od chlapeckých let. A ze sboru snad — Blouzníval o tom, ale mlčel, ani otci se nezmínil, ač věděl, že hledí na divadlo jinak nežli matka. Chtěl to zjeviti domů písemně, až z Prahy, až by už bylo rozhodnuto.

Jinak chodil s gardou, maje po boku legionářský kord, i „do pole“ s ní vytrhl, vlastně do farského lesa, kdy za sborem jel vůz také po vojansku, maje v zadu přivázané páté, reservní kolo. To bylo vojanské, náklad sám však nebyly přípravy válečné, nýbrž vědra piva. Při těch se měli všichni statečně, při těch se také zpívalo. Hlavními zpěváky byl Jan Kalinů a František učitelův, který teprve teď přišel na vagace.

S ním, ač byl mladší, Jan o těch vagacích kamarádil, s ním zpíval a hrál na kůře, ve škole i doma, s ním chodil do polí, jemu se jednou, samý už konec prázdnin, svěřil v zádušním lese se svým plánem, a František stržen tou důvěrou vyhrkl, že on má také plán, že nebude dál studovat, že nepůjde na filosofii, nýbrž do varhanické školy a že až ji odbude, že se podívá do světa, do Polska nebo do Ruska, tam že dobrému muzikantu kvete štěstí,

jen že má strach, jak to říci; maminky že se obzvláště bojí, tatínek že by si snad spíše dal říci

A svěřil se mu, ještě toho dne, jak přišel z lesa. Učitelka se dala do pláče, naříkala, hrozila, prosila, na Jana Kalinova se zlobila, pak i na muže, když jí to vymlouval, že Kalinů za nic nemůže, to že už ve Františkovi dávno bylo — no — to že je taková fantas pro muziku, láska, on že tomu rozumí, a když hoch jinak nedá, a co kdyby špatně teď studoval, co pak zkažený student, to že je lepší, když půjde z lásky na tuhle školu, a že byly a jsou takové pády, že skrze hudbu udělali lidé štěstí a veliké, kněz že už jim není souzen, ani Kalinom, tak aby se upokojila —

L.

To, co se u Kalinů a ve škole sběhlo, bylo by pro padolskou kroniku velkou událostí. Než nemluvilo se o ní dlouho, nebol ten čas byl plný změn doma, v království i za jeho hranicemi. Vlna za vinou se tam valila a dunivý ohlas jejich doléhal až do Padolí, jež bylo jako rozčilené mraveniště. Než toť už obecná kronika.

Do padolské buď zapsáno, že půlpanská garda neochabovala, jmenovitě major Andreas Tušl, zvláště když běželo o „kirchparádu“, jakáž slavně se slavila jmenovitě o Božím těle.

Tenkráte vytrhli s gardou také horníci šichtmistra Havlovického a jeho společníka, kteří tou dobou přestali kopat pod starým bukem v Jírově hoře a začali si novou Stolu na zbečnickém gruntě u Maternice lesa.

Ještě jednou pak vytrhla padolská garda slavně do kostela a v plném počtu, ač se zrovna sklízely otavy, to na oslavu, že byla zrušena robota. Tenkráte také garda střílela; ne snad líp nežli o Božím těle, ale hlučněji. Tři salvy za sebou vypálili nad hrobem té obludy, jež staletí mořila jejich předky i je samé. —

V neděli před sv. Václavem zastavil se večer Šimůnek krejčí u Čejchanů. V neděli sice nebýval sněm, ale Šimůnek nesl novinu a tu chtěl Čejchanovi ještě dnes udati. Vypravoval, jak se dnes v Stroužném „berani“ rojili, ba už včera, že dnes vysvěcovali nový kostel, že byla velká sláva a taky že evangelíci z Padolí a ze vsí tam byli, rozumí se Zejdl dolejší s celou familií, toho že potkal a toho že se na štrych pobožně vyptával, a že Zejdl upřímně vykládal (Šimůnek se šklíbil), jak se včera večír strouženská obec naposledy sešla v starém kostelíčku, jak se s ním pastor Bergmann a všichni loučili, až prý mračili, obzvláště staří, a dnes v neděli jak měli první pobožnost v novém kostele, že přijel jejich biskup z Prajska, ten že mluvil německy, pastor zase česky a jak prý krásně — Šimůnek opakoval slova Zejdlova i nápodobil jejich tón, až jej Čejchan okřikl, tomu ať se nesměje, co mu je do toho, ať se modlí každý jak chce, však že ví, co farář Havlovický říkal

Ten den po sv. Václavu zastavil se padolský mlynář dolejší, maje v Náchodě nějaké řízení, také na děkanství. Když se zeptal také na panímámu, schmuřil děkan čelo:

„Milý pane otče, je zle. Leží a už asi nevstane. Dnes v noci bylo jí tuze chuře. Ani k ní nemůžete. Už dobře o sobě neví —“ Mluvil tlumeněji, zarmoucen, patrně se přemáhaje. Ale pak toho zármutku neutajil a Padolští jej viděli, učitel s učitelkou, Kalinovi, Klimeš, Doubenus, když za týden po té pochovávali starou mlynářku havlovickou.

Tenkráte se Klimeš padolský děkanovi skoro vyhýbal, obávaje se, že by si snad děkan i v té chvíli vzpomněl na přádelní školu, která v ten podzimní čas měla býti zase zahájena. Dosud však nebyla, neboť v tom šumu a nepokojném čase přihlásily se dosud jenom dvě žačky a pro ty vydržovati školu

Ale později, začátkem října, to musil oznámit. Učinil to písemně a vyložil, že je to těmi nepokoji. Ale také tím, že tkalcovina začíná jít, že pláteníci a vydávači shánějí plátna a dobře platí, protože potřebují spousty plátna pro vojsko, že mnoho pláten posílají do Uher, a že mají velké výdělky, že kupují samé hrubé, z režné příze; jemnou přízi že žádný

nechce, že se vyplácí přísti jak obyčejně, že mají pradleny a tkalci i tak výdělky a proto že nikdo se nepřihlásil do školy, ostatek že jemnostpán tahle všecko sám jistě ví, že v Náchodě je také tak.

Děkan Havlovický zakýval smutně hlavou, když psaní dočítal. Ano, věděl všecko, co Klimeš psal; v Skalici přádelní škola také zašla i v Chvalkovicích, to jest nesešla se toho podzimu, ani ne tu v Náchodě; také z těch příčin jako jinde a zde také úmyslnou nepřízní mnohých, zvláště přezáků a židů, kteří vydávali a prodávali tovární přízi. Děkan věděl, jaký je ruch mezi tkalci, jaké mají na ten čas neobyčejné mzdy; než jak to dlouho potrvá? Pak, až ta sháňka přejde, bude-li možná zas obnovit přádelní školy? Zlé tušení jej obcházelo

Tisíce tkalcovských stavů rachotilo tou dobou od rána do večera; okénka po všech světnicích i v Padolí rudě zářila do tmy i dlouho přes půl noc, jak všude bez oddechu pracovali, předli, snovali, tkali „atlas“, plátno z režné příze. Kde jindy přičinlivý tkadlec vydělal týdně půlpáta, pět zlatých, vydělal nyní dvanáct až i třicet, a ještě mu vydávač hotový kus neprohlížel jako ostrovid a neukládal „štrof“ jako jindy, nýbrž bral kopy jak byly, třeba všelijak chatrně zrobené. Každý kus šel na pochmátku, třeba v něm pro tíži zabaleno poleno nebo schcíplá kočka — Tak se otřásala okna i roubené stěny rachotem stavů po celý podzim i v zimě. Dychtivost po zisku a velkém výdělku poháněla chudé tkalce do horečné práce.

Do toho ruchu chodily zprávy o velkých událostech a změnách. Nejživěji rokoval o nich „kulatý stůl“ u „modré hvězdy“, zvláště o říšském mu ve Vídni, když byl odročen a když za listopadového večera Klimeš vraceje se z Jaroměře z obilního trhu, přinesl zprávu, že je sněm přeložen do Kroměříže. Když pak za chumelenice večer chodili Padolím sv. Mikuláš i čerti, vědělo již všecko městečko, že mají nového krále.

Tenkráte byla garda již „na zimních bytech“ a dlouho již, neboť neměla plášťů a v trilichové uniformě nebylo možná službu konat za těch ukrutných mrazů. Pušky i šavle visely klidně na stěnách, píky stály v koutě v komorách. Již se pak na slunci nezableskly, aniž se ozvalo hřímavé komando Ondřeje Tušla, majora.

Jako březen loňského roku tak i březen nového, 1849., přinesl převraty. Vláda rozpustila kroměřížský sněm, vydala sama ústavu a ta byla. smrt všech gard i padolské. Šavle zmizely i píky, pušky zavěseny na stěnu a již se nehnuly. Prouzka, mladá pekařka nemohla již škádlit svého muže pro kníry; shodil je. Zmizely vousy a zmizela všecka památka na ty vzrušené doby. „Turecká muzika“ stichla; jen buben s namalovaným českým lvem zůstal po ní jako jediná památka. Andreas Tušl přestal býti majorem, a komisarská sláva jeho vzala také za své.

Nová ústava dala nové obecní zřízení. Padolští půlpáni, rozdělení dle daní na tři sbory, zvolili obecní výbor, do něhož se také dostal Klimeš; výbor zvolil radní a představeného. To byla rána komisarovi. Volený představený a ne už rychtář, kterého ustanovovala vrchnost. „Ta už nic, zámecký úřad nic,“ mluvili radostně půlpáni, „žádný amtsták, vrchní už nebude rychtáře peskovat, už nebudou mu ruce líbat.“

Andreas Tušl to slyšel a nemohl pochopit, že on sám už není nic než Andreas Tušl. „Představený, představený!“ v duchu se zlobil. „A takový! Kliment Šimek! A radní, takoví! Krůček a Foglar, a výboji, takoví! Klimeš a dolejší mlynář, samí mladí, a ten mlynář rýpal, a všichni takoví — a on, Tušl, aby byl za nic, aby je snad ještě poslouchal, to budou chtít, když jim dali moc, takovým, když přijel sám podkrajský a vzal je do přísahy a dal jim takovou moc

To, co si v duchu musil zlostně přiznati, to mu Černý Vacek pověděl veřejně u vítězné radosti, když jej po té přísaze představenstva, bylo po žních, zahlédl u okna. Začal se mu zase naschvál hluboko klanět a v těch komplimentech volal:

„Pan komisar nic, pan komisar nula.“

Večer, když slavili v langrovské hospodě i „u modré hvězdy“ novou obecní vládu a když při tom Černý Vacek v langrovské hospodě měl notně pod čepicí, vyvolával:

„Rychtář nic a právo nic, nula, nula, a ty, Konopko, víš? Už nebudeš porážet obecní les, a stříkačka bude, bude, už nebudeš ve vobecním lese panovat jako Rybrcoul — —“

Toho všeho se musil Andreas Tušl dočkati; toho, co by jej bylo srdečně těšilo, Bachova absolutismu se nedožil. Leta 1851 máje měsíce vylezl naposledy po třech stupních do své ohromné postele, jež byla jako pro čtyři. Po půl noci pod ním naposledy zapraštěla a tak prudce, že se panna Netty ze snu vytrhla a vyskočila, co se děje. Když přistoupila ku strýci, úzkostně se tázajíc, je-li mu něco, postel už stála tiše a „onkrle“ mlčel a neodpověděl. Ani se nehnul; byl mrtvý —

Ještě o něm mluvili, v tom přišla ze sousedství, z Pruska, zvláštní novina, pro kterou helveti docházeli dolů k Zejdlovi, promluvit si, přeptat se, je-li přece pravda. Bylo, že Strouženský pastor Bergmann opustil Stroužné s celou svou rodinou na vždy, že jede na Hamburk a pak do Ameriky, k vůli rodině, k vůli dcerám, že má čtyry, že měl k vůli nim takové mutace. Divili se, bože, co ho napadlo, a zase rozkládali, evangelíci s účastenstvím, jak se bolestně loučil se Stroužným, jak plakali všichni, ion

Děkan Havlovický zvěděl o tom odjezdu od samého faráře Bergmanna. Po poslíčku mu poslal list. Omlouval se, že nepřišel sám dát s Bohem, že nechtěl dělat nesnází, a pak že by pan děkan snad jej varoval a on že již nemůže zůstat, že jej ustavičně pronásleduje starost, jak bude s dcerami, jak by je v tom zákoutí opatřil, jmění že nemá žádného, že jen toho dosáhl, že založil pro svou manželku pensi sto tolarů. „Ale kam s tím,“ psal, „a kdyby brzy po mně zemřela, děti nedostanou nic. Proto jsem se odhodlal po dlouhém bojování, a bylo, račte věřit, tuhé, že se vystěhuju do Texasu v Americe, kdež mnoho vlastenců své obydlí vzalo. Odjíždím s bolestí, opouštěje milovaný okres; zanechám jej z ohledu na své děti. Dvacet let jsem sloužil obci, ostatek musím rodině, dětem žít —“

Děkan Havlovický se zasmušil nad tím listem. Pastor byl statečný, obětivý muž; jak palčivá byla jeho starost o rodinu, když se odhodlal opustit svou obec! Bojoval, jistě dlouho. Jen aby v Americe našel, co hledá; pán Bůh mu dej štěstí. A škoda, litoval děkan, že mu nemohl sám ruku podat a ještě jednou s ním promluvit. Kdož by pomyslil, že tenkráte v Kostelci se viděli naposled. A děti, ty rozmilé holčičky na takovou dalekou

cestu; budou mnoho neděl na moři — ta švitorná Otilka — jak se jim bude stýskat, co zkusí nežli dojedou do Texasu a tam

Toho roku 1851 urodily se v Padolí švestky tak, že takového požehnání nebylo pamětníka. Na podzim na švestkových stromech až černo, snětě se ohýbaly pod tíží ovoce. Celé půlpanské městečko vonělo povidly; všude je vařili, všude pekli slívové nadívajny,[16] všude vařili slívové buchty.[17] To se Doubenus měl a také si liboval, zvláště když klal ve škole dříví, že paní učitelka dělá takovou dobrou nadívajnu a na vařené buchty že není lakomá

Těch mu přinesla jednou v poledne koncem září velkou, vrchovatou mísu máslem politých, perníkem posypaných; přinesla mu je ven, kde klal, protože bylo poledne, a nechtěla, aby musil čekat na sedláka, jenž doorával školské pole.

„Tak si, Doubenus, zatím vemte, vy napřed.“

Usmál se, až měl oči do čárek, na mísu knedlíků omaštěných, perníkem posypaných. Slunce svítilo do žlutého a zardělého listí kolem po zahradě. Bez větru bylo, teplo. Doubenus bez vesty, bez čepice, bos usedl na polena, mísu na kolenou, utřel předloktím pot s čela, a jak se mu udělaly „laskoviny“ odplivl, udělal rychle kříž a nabral plechovou lžící z velké mísy vrchovatě plné.

Za chvíli přišla učitelka, neboť oráč přijel z pole, a strnula. Doubenus dojídal poslední knedlík.

„Zaplať pán Bůh, naděl pán Bůh, panímaminko, ty byly dobry, ale už jsem skoro nemoh' —“

„Ale člověče, já myslela — No, pán Bůh vám je požehnej, ale aby vám něco nebylo —“

Usmál se červený, utíraje pot, jenž byl z jídla, a řekl:

„Když mně tak šmakovaly; a co šmakuje to neuškodí, a já jsem stráunej člověk.“

---

[16] bublanina
[17] švestkové knedlíky

Ale tentokráte nebyl, tentokráte žerno dobře nevzalo. Sic ještě snědl o svačině krajíc chleba s máslem a tvarohem, ale pak odešel, že mu je chuře: Šel rovnou domů a víc nepřišel. Ve škole drva nedoklál. Pozejtří mu již zvonili umíráčkem.

Učitelka vypravujíc o něm panně Márince farské, vzpomněla si s účastenstvím:

„Ty slívovy, vařeny buchty byly jeho poslední radost, To mu naposledy tak chutnalo.“

K Čojchanom přišel s tou novinou hned za tepla Šimůnek z uličky. Když se ho ptali, co se Doubenovi stalo, ušklíbl se, a nešetře ani mrtvých, řekl: „Puk –“

LI.

Po radostném opojení, po vzrušení a bouřích opět mrtvý klid; po záblesku svobody chmura reakce. Padolí zapadlo zase do ticha; musilo. Sousedé se zase lekali, ač ne s tupou oddaností jako když jim vládl zámek a páni Francové, nýbrž s hněvem a nenávistí se lekali, když se zableskla z nenadaní četnická, helma, nadělení Bachovy vlády. Lekali se, když „šandár“ shýbaje se v nízkých dveřích, aby hrotem své helmy nenarazil, vstupoval do stavení, přesvědčit se, nemají-li slámu příliš blízko komína, není-li trouba v kamnech na dřevěném prkně, neleží-li louč na kamnech, mají-li lucernu a v ní svíčku, nesvítí-li v chlévě loučí, když přicházel za takovou a jinou malichernou sekaturou a diktovat pokuty, tresty.

Na faře klid. Studně na dvorečku hotova, chlévy dostavěny, cesta zahradou zahájena a obhájena. Farář Javůrek měl teď zahradu celou, nikým nerušenou. Křtil, oddával, pochovával. A ovečky vzpomínaly na bývalého pastýře. Padolí nemohlo na něj zapomenout.

A on vzpomínal také na svá léta v tom městečku, zvláště na první. Zasmušileji vzpomínal, roztrpčen hrozným sklamáním v životě politickém

a svého národa, jejž vášnivě miloval. Vídal z okna svého pokoje den co den blýsknavé helmy četnické, hroznou oporu bezohledné vlády. Zamračen hledíval na četníky přicházející do soudní budovy v sousedství, vodící tam spoutané nebožáky, vycházející odtud zase na nový hon

A také jiná sklamání hlodala. Ta dvě léta svobody zničila mu jeho těžké dílo, přádelní školy. Nebylo pomyšlení na jejich obnovu. Cítil, že bojoval marný boj na ochranu chudého přádelníka a tkalce proti velkému průmyslu. Tovární příze a bavlna a stroje vítězily —

O doly se již nestaral. Ale trudily jej přece. Bratr šichtmistr jako začarován kopal a kopal a třeba, že měl společníka, přicházely peněžní nesnáze, a v takových chvílích, když bylo nejhůře, přicházel do Náchoda na děkanství vypůjčit. Přicházel on, přicházel bratr mlynář, jenž rodného mlýna neobhájit, přicházeli jiní příbuzní, a všichni často a s nastavenou dlaní. V domácnosti nebylo jako za nebožky matky; cizí hospodyně řídila vše hůř a dráž, kaplani si na ni stěžovali, a při tom nevražili na jeho osobního kaplana, vysvěcence, P. Matouše, jenž si dobyl obecné přízně. A v městě nebylo jako bývalo v Padolí; mnozí mu nemohli zapomenout, že ho sem nechtěli, že pracovali pro Kosteleckého. V městě neměl té ochoty a toho porozumění a lásky, ač se jim do únavy a obětivě staral, aby povznesl jejich školu.

V Padolí u kulatého stolu „u modré hvězdy“ o tom věděli, a nejednou o tom jednajíce hubovali, to že se mu Náchodští odměňují, to že má za to, že jim vybojoval reálnou školu, že zvelebuje školní knihovnu jako všude na vikariátě, že k nim do města svolává .konference učitelské. I o příbuzných věděli, jak pro ně stěží dluhy splatil, že nemůže nic zachovat.

„Nic nemá na stará léta, já to vím,“ jistil jednou za takového hovoru Klimeš. „Je to smutné. Pro jiné pracuje celý život, stará se o chudé, aby lid se měl líp, a sám nemá nic. Spíš ještě nějaký dloužek.“

„Das ist tragisch,“ řekl Marek Teller, pokyvuje Vážně hlavou. „A ještě to„ meine Herren, že mu to neslouží ke zdraví. Všim' jsem si toho.“

Toho večera Teller zrovna prorokoval. Za čtrnáct dní, počátkem adventu (l. 1851) doslechli se v Padolí, že děkan Havlovický se vážně

roznemohl. Klimeš se k němu vypravil, jak jen zvěděl, že by k němu mohl. Bylo to třetí týden nemoci, kdy děkan se již počal sbírati. Klimeš zastal ho v černé lenošce přepadlého, zamyšleného, na pohled smutného. Ale zjasnil líce, když uviděl padolského, milého souseda.

Děkoval mu, že přišel, že je hodný, že na něj pamatuje.

„My jsme na vás, jemnostpane, všichni v Padolí vzpomínali, často o vás mluvíme.“

„Já vím, já vím, a to je má outěcha, že jsem u vás nadarmo nepracoval — jako jinde —“ dodal temněji, ale hned se ptal na Padolské, na rodiny, na práci, na pole, dělají-li tak, jak jim ukazoval, na milé žáky vzpomněl. Obzvláště se ptal na učitele Černého, na Františka, jejich syna.

„Ten je dosud v Praze, samá muzika, ale tuhle povídal pan učitel, že se s ním budou loučit, že pojede do Ruska, že tam dostal krásné místo u nějakého generála.“

„Ať zkusí štěstí; a co Jan Kalinů, ten je u sv. Víta zpěvákem.“

„Je, a taky u divadla.“

„Je spokojen.“

„Je, je, tak prý vesele píše.“

Děkan se odmlčel unaven, zamyslil se, ale v tom, jak hleděl do země, zakýval hlavou a povzdechl:

„U vás mně bylo dobře. Ale teď jsou smutné časy. Ó, co je zdraví! Co je zdraví! Tak bídně ležet a nemoci ani nic dělat, ani spát — Ah, když vám slyším ze tmy na rorate zvonit, jak je mně milý ten hlas a jak mně je zároveň smutno, že nemůžu do kostela. A jinač, milý Josefe, snad víte, alespoň něco, když ne všecko, jak to na mne dopadá hustě. Nejbolestnější je zakusit takovou nedůvěru a nevděčnost, takové schválnosti, často malicherné; ale přece zlobí nebo zarmucují, a to, že je to od lidu, jehož pravé dobré člověku leží na srdci. Padolí ne, to ne, abyste si nemyslil — — Vám to mohu říci — — Někdy mě už síla opouští, zvláště teď v nemoci; to jsem už kolikrát pomyslil, že jsem dost pracoval, a že kdybych se po třicetileté službě mohl dopídit jen trochu obstojné pensí, že bych šel, šel — a nezůstal tu, tady ne. Do Uher bych šel, do Karpat mezi dobrosrdečný,

nábožný lid — Ale pensí — jaká pensí!“ Usmál se trpce a mávl mdle rukou. „Bohu poručeno! Ale neříkejte, Josefe,“ nutil se do veselejšího tónu, „že jsem si tak stejskal.“ A rychle přisvědčil, aby řeč jinam obrátil, když Klimeš těšil, že bude zase líp, až se jen pozdraví. Přisvědčil, ale bez zvuku vnitřního přesvědčení a víry, a v tom se optal, ví-li Klimeš o strouženském pastoru Bergmannovi, psal-li už někomu, jak dojel, jak se má, že už by tu zprávy snad mohly být.

Klimeš netuše myšlenkové souvislosti, jak děkan ze svého pomyšlení na pensi vzpomněl si na pastora Bergmanna, odpověděl překvapen tou nenadálou otázkou, že ne, že nic neví, že nic není slyšet, a že přec k němu „k modré hvězdě“ přijde dost lidu z té strany, že Ždárek i ze Stroužného.

Uslyšel o něm, ale až po Novém roku, 1852 v únoru, kdy starý Širlo ze Stroužného se stavil „u modré hvězdy“. Ten věděl, neboť dostal po vánocích od pastora Bergmanna psaní. Co Klimšovi pověděl, zvěděl děkan Havlovický z psaníčka, jež mu Klimeš poslal. List ten našel Havlovický na svém stole, když se vrátil odpoledne za deště z inspekční cesty školní. Začal je zase konat jakmile se z nemoci vytrhl a po Novém roce jakž takž se sebral.

‚Psal pan pastor Bergmann,“ oznamoval Klimeš, „že má v Americe dost těžké začátky, ale že se již uchytil, a že to bohdá půjde. Ale cestou že ho stihlo velké neštěstí. Jedna z dcerušek, předposlední, že umřela na moři —“

Děkan Havlovický drže Klimšův list, zadíval se ven do mhava šeda prvního soumraku, jímž harašil déšť. To byla ta nejhezčí a nejčipernější, vzpomínal děkan, Otilka, asi čtrnáctiletá, když tam jeli; ale jemu tanula na očích tak, jak ji viděl naposledy, v Kostelci, s rulíčky přes spánky pod uši do týla, velkých, tmavých očí — Teď odpočívá na dně mořském — A mihlo se mu, jak asi bylo, když ji v plátně zabalenou plavci spouštěli do vodních hlubin; viděl chmurné moře v západu slunce, na palubě plačící sestry toho děvčátka, zoufající matku — A jej chudáka, pastora v žalu a jistě v prudké bolesti výčitek v srdci, zkrušeného, jak pohřbívá sám své

dítě, jak se modlí třesoucím se hlasem — Co se nastaral! Jednu má již opatřenu —

LII.

V úterý po Velikonocích t. r. 1852 rozneslo se Padolím, že děkan Havlovický znovu upadl do těžké nemoci. Představený to přinesl a povídal, co v Náchodě slyšel, že děkan po té první nemoci, v zimě, nenabyl předešlé síly a ke všemu že se ještě nešetřil, že pracoval a jezdil jako dřív. Zprávy se pak střídaly: že je líp a zase že je hůř. Klimeš a všechen kulatý stůl mínili, že jen co se oteplí, že bude líp. Oteplilo se, jaro se krásně otevřelo, začátkem máje vše se bujně zelenalo i zámecká stráň nad děkanstvím v Náchodě, kdysi holá a skalnatá. Teď tam košaté stromy, šeříkové a jiné keře a houští, dílo někdy kaplana Havlovického, t. č. děkana k smrti pracujícího. V té stráni nad děkanstvím všecko v líbezné zeleni, v zátopě zlaté, májové záře, a hlahol všude ptačího zpěvu. Dole v děkanském pokoji stín, a v tichu bolestný vzdech z děkanova lože. U toho bohuslavický farář Rojek, věrný přítel. Děkan k němu upřel zapadlé oči.

„Zkouším tak i tak, příteli —“ povzdechl, „víš — Kdyby Pán Bůh dal a byl tomu konec. Raději umřít nežli v těch poměrech trávit dále život —“

Za tři dny bolestné přání vyslyšáno. Jedenáctého dne toho měsíce května na úsvitě, kdy v zámecké stráni nad děkanstvím počal se ozývati švehol ptactva, děkan Havlovický dokonal.

Ještě na večer toho dne, kdy nebožtík neležel ještě v rakvi, přichvátali dva věrní jeho přátelé, faráři Ludvík a Rojek. Stáli sami u něho v trudném zamyšlení, hledíce na tvář mrtvého u velebném klidu, nezměněnou, jako dřímající. Farář Rojek, nemoha stlumiti hluboké lítosti, promluvil k mrtvému:

„Josefe. Josefe, blahobyt lidu, duševní i hmotný, byl tvým heslem a snahou. Pracovals, bojovals, a vlastní krev — A nevděk, neuznalost, a nerozuměli ti. Pán Bůh ti odplať —“

Hlas se mu třásl. Suchopárný Myslimír Ludvík roně slze, dotkl se studených, složených rukou přítelových a zašeptal:

„Have anima pia! — —“

Venku se ozvaly četné kroky. Vešel kaplan, veda houfek padolských půlpánů. V jich čele představený, za ním Kalina, Klimeš, dolejší mlynář. Vstupovali tlumíce krok, tajíce dech, a když nebožtíka křížky požehnali a. v trudném zamlčení u něho postáli, oznámil kaplan faráři Rojkovi, že tady padolští sousedé přišli požádat, aby nebožtík jemnostpán byl u nich v Padolí pochován.

„Prosíme o to,“ přidal Klimeš vřele.

„Ne, milí sousedé,“ odpověděl farář Rojek, „je to hezké od vás a ctí vás to, a rádi bychom vám udělali po vůli. Ale my musíme učinit po vůli nebožtíkově. Vím to, sám mně to řekl, když jsem ho posledně v nemoci navštívil, že chce být pochován v Náchodě.“

To zarazilo. V Náchodě, kde si nechválil. Proč? Nevěděli a kaplan také ne. Farář Rojek nepověděl. Snad také nevěděl.

Půl Padolí bylo v Náchodě na pohřbu děkana, Havlovického, a také Matěj Donát, „milion“. Když nesli Padolští s Náchodskými rakev z kostela, ohlédl se farář Rojek v třpytivém pluviálu po zámecké stráni sluncem vyzářené, líbezně zelené, místem už prokvétající šeříkem, a přišeptal faráři Ludvíkovi:

„To jest jeho pomník —“

Plakali všichni u hrobu vykopaného u samého starého kostelíka gotického pod lipami, plakali, a nejvíc a nejupřímněji Padolští i Matěj Donát, „milion“. Když se vraceli domů, šli celým houfem; řekl Čejchan, starý granatýr

„No, nedali nám ho. Ale u nás vostane.“